

**T'boeck vande vroet-wijfs : int welcke men mach leeren alle
heymelicheden vande vrouwen, ende in wat ghestalte de
mensche in zijn moeders lichaem ontfanghen, groeyet ende
gheboren wort ...**

<http://hdl.handle.net/1874/350535>

LIBRERIA
ULTRAMARINA

ORA

2

M. COZZI & C.

TBOECK VAN Troet Wijs.

In welcke men mach leeren alle heymelicheden vande o
wen/ende in wat ghestalte de Menschē in zyn moeder's lichaem o
ghen/groepet ende ghebozen wort. Doorts hoe alderlepe sieten d
Craembzouwen lichtelick ouercomen/met costelike Medicijnen
hoorcomen ende ghesesen worden. Alle t'samen wt epgen erbare
vanden seer vermaerden IACOB RYFFEN Stad Medicien tot
eertijts in druck wt gegheuen/ende nu ter tijt op een nieu verberet
met schoone Figuren verciert.

Daer by ghevoecht zijnde een profytelicke leeringhe, van het
Voesteren ende handelen vande nieugheboren kinderen.
uergheset wtten Hooghduytsche in ons Nederlantche sprake/
Deur MARTYN EVERAERT B.

Genesis III.

6 15 26 11

lodt die Heere sprack totten VVvye, Ick sal v sine ten vermenichvuldighen, te vveten
als ghy bevrucht zijt. Ghy sult met sinerte v kinderen baren, ende avven wille
sal avven Man oandervorpen zijn, ende hy sal v Heere zijn.

als
een
oo
Daerof
dingken
eerlic
de te
verstaen

~~Prof. Hector Steenb
Amsterdam.~~

SYNAC. I.
UTRECHT

T'BOECK VAN Uroet-Wijs.

In welcke men mach leeren alle heymelicheden vande
wen/ende in wat ghesalte de mensche in zijn moeders lichaem on-
ghen/groepet ende ghebozen wort. Doorts hoe alderlepe sierten de
Craemvrouwen lichtelik ouercomen/met costeliche Medicijnen
voorzomen ende ghenssen worden. Alle t'samen wt epgen erbare
vanden seer vermaerden IACOB RVFFEN Stadt Medicijn tot Z
eerthijs in druck wtgegeuen/ende nu ter tijt op een nieu verbeter
met schoone Figuren verciert.

Daer by ghevoecht zijnde een profytelicke leeringhe, van het
Voesteren ende handelen vande nieugheboren kinderen.

uergelet wten Hoochduytsche in ons Nederlantse sprake/
Deur MARTYN EVERAERT B.

Genesis III.

6 15 22 11

tot die Heere sprack totten VVyue; Iek sal v sinerten vernienichvuldighen, te vveten
als ghy bevrucht zijt. Ghy sult met sinerte v kinderen baren, ende uvven vville
sal uvven Man ondervorpen zijn, ende hy sal v Heere zijn.

Prof. Hector Seemb
Amsterdam.

P R E V I L E G I E.

*De Staten generael der vereenichde Nederlanden, hebben Ghegunt,
 ende Gheoetroycert, Gunnen ende Oetroyeren mits desen Gornaelis
 Boeckdrucker binnen Amstelredam, voor den tijt van ses naevol-
 laren alleene inde voorsz. gheunieerde Prouintien te mogen drucken,
 oock gheintituleert, t'BOECK VANDE VROETVVYFS. Int welcke
 men mach leeren alle heymelicheden vande Vrouwen, ende in wat ghehalte
 de mensche in zijn Moeders lichaem ontfanghen, groeyet, ende gheborn
 wordt, Voorts hoe allerley siekten die den Craemvrouwen lichtelick ouer-
 comen, met costelijcke Medicijnen moghen voorcomen, ende ghenesen
 wordē. Alle t'samen wt eygen ervarentheyt vande seer vermaerden IACOB
 RVFFEN Stadt Medicijn tot Zurich, eertyts in drucke wtgegeuen, ende nu
 ter tijt op een nieuwe verbeteret, ende met schoone Figueren verciert &c.
 Ouergheset witten Hoochduytsche in onse Nederlantische sprake, door
 MARTYN EVERART. Verbiედende allen, ende een ygheticken t'selue int
 gheheele ofte in deele na te drucken, Oock buyten de gheunieerde Prouintien
 nagedruet, inde selue te vercoopen sonder consent des voorsz. Cornelis Claesz.
 binnen den voorsz. tijt van ses Iaren, opte verbcurte van sulcke naeghe-
 druckte, ofte vercochte Boecken, Ende daerenbouen vande somme van vijf-
 tich Carolus guldens, d'een helft tot profijte des voorsz. Cornelis Claesz.
 ende d'ander helft tot profijte vanden armen. Aldus ghedaen, ende gere-
 solueert inde vergaderinghe vande Heeren Staten generael. In Sgrauen
 Haghe den xij. Februarij 1591.*

Ter ordonnantie vande voorsz. Staten.

C. Aersens.

D' EER VVEERDIGH

ENDE EERBARE VROUVV
ANNE, WETTIGHE HVYSVROVWE, VAN
den eersamen ende seer geleerden Heere Nicolaes
Kuenle, Ghemachtighe vanden Paltsgraue tot
Klingenmunster, mijn seer beminde Nichte.

DIE wetenschap ende kennisse van smenschen ontfan-
ghenisse, gheboorte, ende opwassen, en is niet alleene
nut tot een aenschouwen vande crancheden die ons
aenhanghen; met dewelcke oock alle menschen, om
der sonde wille, zijn omvanghen: maer is ooc hooge-
lick van noode, tot een onderhoudinghe ende bewaringe vander
ghesontheyt. Nu is hy ongherwijfelt alsoo gheschapen, om dat
de ghene die neersticheyt doen, om tot sulcken wetenschap te co-
men, eerst ende voor al, souden haerlieder Crancheyt ende ghe-
breken kennen, ende alsoo henlieder leuen te nauwer ende stiller
aenstellen, om hun seluen met meerder neersticheyt te moghen
wachten voor t'ghene dat haerlieder natuere vyant is: Ende by al
dien t'beghinsel van eenighe siekten in henlieden hem vertoont,
om dat sy met cleynen arbeyt, en tamelicke neersticheyt, de selue
dicwils souden moghen ghenesen: tot dewelcke naemaels, als
die inghewortelt waren, ende d'ouerhant ghenomen hadden, een
Medicijn soude dicmael te vergeefs, oft immer met cleyne voor-
deringhe, zijn conste ende Medicijnen ghebruycken. Daerom
hebben ooc die Ouders, niet sonder een sonderlinghe bedincken
den longhe lieden voorghehouden ende inghebeelder dit heerlic
spreecwoort: Kennet v seluen. Welck woort hoe wel dat vele te

gheeft, soo bediedet nochtans sonderlinghe dese sake,
 en eersten alle menschen sullen bekennen die heerlicke ga-
 met dewelcke sy van Godt almachtich begaeft zijn, in desen,
 sy alle litmaten, ia die alder slechtste ende verachtste, soo aer-
 d'een tot hulpe vanden anderen behoorlick heeft gheordon-
 rt. Waer wt dat sommighe vanden ouders, den mensche ghe-
 eten hebben de Cleyne werelt. Daer na sullen wy oock wt sul-
 ken bekennen van onse crancheden, ende vande schrickelicke ex-
 mplen die daghelicx gheschieden, ons seluen hoeden voor stoor-
 ringhe ende verderuenisse van ons Natuere ende van alle de lidt-
 maten van dien, ende oock in onse wrwendighe maniere van le-
 uen, ons seluen eerlicker ende stiller draghen. Tot welcker ken-
 nisse nu wel is van noode een verstandighe aenleydinghe, ende
 handtleydinghe van desen saken, om dat die soude moghen te be-
 quamer ghevattet, gheleert, ende tot profijt ghebrocht werden.
 Nu aenghesien dat wy, als die Heydensche Plato segt, in een bor-
 gherlicke t'samen-wooninghe, niet en moghen alle t'samen zijn
 Medicijns, noch ooc Acker-mannen, maer wel eenige Medicijns,
 ende eenighe ackerlieden, so is metten cortsten gheseyt een yege-
 lick gheschieft Meester in zijn conste te ghelooouen, ende een yege-
 lic, als hy in sulcken saken tamelic is gheleert, voor veel sware toe-
 vallen hem seluen lichtelic te wachten, oft als sy aencomen die te
 connen verdriuen, zijn twee saken die nurende van noode zijn,
 soo dat een yeghelic die zijn ghesontheyt in weerde heeft, hem
 seluen in desen schicke nae de Leeringe, Raet ende goetduncken,
 van een vermaert Medicijn. Wy sullen dan wel betrouwen de ge-
 ne, die wy daghelicx merken, sien, ende ervaren, dat veel goede
 ende profitelicke saken, tot welvaert oft orboor van smenschen
 leuen, connen int licht bringhen, ende ooc alsulcke, die d'oorfa-
 ken, oorspronghen, t'ghenesen ende meesteren vande siecten, cy-
 gentlic weten ende verstaen, ende dicwils henliedder neersticheyt,
 ende conste bewijsen, ende in sware siecten seer claerlic gheroont
 hebben, veel sekerder ende beter dan den landtloopers, die niet
 versocht, ghesien, noch geleert en hebben, ende alleene om een
 cleynen penninc, de slechte lieden, sonder acht te nemen op die
 oorlake

oorfakē, heercomen, natuere ende qualiteyt vander siecke, meer ander faken, met henlieder sonder conſte t'samen geraep ſmeirwerck bedrieghen, ende d'een voor d'ander ingheuen, ia ſeer vele ooc daer deur ſchandelick van heurlieder leuen beroo- uen, ende dooden.

By alle ſulcke faken, hebben veel treffelicke, cloecverſtandige, ende inde natuerlicke faken geleerde meesters gedacht, niet ſonder groote moeyte, coſte, ende aerbeyt, hoe ſy den ghemeynen man ſouden moghen ſeker regels ſtellen, nae dewelcke hy hem ſoude mogen in zijn leuen draghen, ende alſoo alle litmaten van ſmenſchen lichaem, t'samen ooc alle, ende yegelicke toevallen ende ſiecken van dien, met haerlieder ghenefinge met ſeer groote neerſticheyt beſchriuen, niet ſonder een ſonderlinge voorderinghe, nutticheyt ende eere. Ende daer nae vander ontfangeniffe, waſſen, ende gheboorte vanden menſche, hoe ende wanneer die aengaet, wat daer by ooc is te aenmercken, en̄ hoe men daer mede ſal ommegaen. Voorts hebben ſy ooc van ander toevallen des menſchen, naer dat hy is gheboren, toeneemt, ende groot wort, ſchreftelic achter ghelaten. Ende onder meer andere heeft hier in gheerbeyt die wel ervaren en̄ gheleerde Heere IACOB RVF, Medicijn vande Stadt Zurich, die eertijts in druc heeft ghegeuen, een profijtelic Boecxken, genoemt t'BOECK VANDE VROETVVYFS. Ende alſoo men heeft bevonden, dat veel menſchen met ſulcken Boecxken hebben gheholpen gheweest, denwelcken t'felue ooc heeft aengenaem ende liefgetallich geweest, om de nootſakelicke materien die daer in gehandelt worden: Ende ooc om dat ic van treffelicke perſonen, ende goede vrienden aengeſocht ende ghebeden hebbe gheweest, om henlieden deur den druck dit ſelfde Boecxken mede te deylen, ſoo hebbe ic henlieden ende meer andere geerne hier in willen belieuen. Ende tot dien eynde hebbe ic dit Boecxken neerſtich ouerſien, ende beneerſticht in beter en̄ ghebruyckelicker Duytſche ſprake te bringhen, ende met fraeye Figueren verciert: Ooc daer by ghevoecht een profijtelic neuw ſtucxken, vande gherechte ſorge draginghe ende voefteringe vande nieu gheboren kinderkens, die ic t'samen op een nieu hebbe

VOORREDEN.

en drucken, met de welcke onghetwyfelt veel goethertige lieden sullen mogen ghedient werden.

Ende aenghesien dat hier ende over al t'ghebruyck is, datmen derghelijcke Boecken pleecht toe te schryuē eenige goede vrienden, onder welcker namen de selue moghen uytgaen, soo hebbe ick seer lieue ende beminde Nichte, niet alleene om sulcken ghebruycks Wille, maer veel meer om ons na maechschap en bloets wille, ende voorts uyt een sonderlinghe gheneghentheyt ende tgoet herte, dat ick hier ende over al tot v drage, alsulcken Boecken uwer L. willen toeschryuen ende toe eyghenen: wel ende geheel verskert zijnde dat selve sal, v ende alle ander persoonen, den welcken selve sal in handen comen, niet alleene liefghetal en aenghenaem, maer oock nut, ende in veel saken dienstelick zijn.

Nu is mijn ernstich ende vriendelick bidden, dat ghy alsulcke toeschryvinghe, tot geen ander meyninghe my en wilt afnemen, dan die van my gheschiet is, te weten, Om v en den uwen vrientschap, ende mijn goede gheneghentheyt hier mede te bewysen, ende daer uyt mijn goet herte tot v ende den uwen ten besten te aenmercken, ende om voortan my in uwe goede vrientschap te houden ende blyuen.

God Almachrich wil v, ende uwen seer lieven Man, Kinderen, ende alle die v lief ende weert zijn, om zynen beminden Sone Iesum Christum, sterck ende ghesont houden, ons den selven in zijn eewich duerende ghenade bevelende. Ghegheuen tot Franckfort aende Meyn, den 12. dach van Meerte, inden Iare na die gheboorte Christi, 1580.

E. L.

Oom.

Sigismond Fieravent,
Boeckvercooper.

Het eerste Boeck van dit

Troost-boeckken / het welcke den Troet

wijuen / ende bevruchte Vrouwen dienstelick is / spreekt ende leeret van t'zaet vanden Mannen ende Vrouwen / ende van henlieder Ontfanghenisse ende gheboorte in t'ghemeyne / dwelcke ghebeelt is in sex Capittels.

Dat eerste Capittel.

Wande wonderlicke ende natuerlicke beghinsels, hercomen, cracht ende werckinghe van alderhande ghemeyne zaden, vander eerden, maer sonderlinghe van t'zaet van Mannen ende Vrouwen, hoe dat die malcander ghelijck zijn, ende in malcander veranderen, voorts wat dinghen de selfde zijn, waer wt dat sy wassen, ende wat daer wt voort comt.

Dwelckterwijs als alle volcomen creatueren / en oock alle t'gene dat in ende wter eerden comet / spruyt ende groepet / zijn eerste beghinsel ende oorspronck heeft van ende wt die ghestropde / gheplante / ende geworpen zaden / deur dwelcke t'selue toenemet / volcomen wort / ende tot zijnder substantie opwasset / van dwelcke hier naer claerlicher ghesproken wort : Alsoo heeft oock de mensche zijnen oorspronck / hercomen / ende beghinsel wt het natuerlick zaet vanden Man / dwelcke ghestropt ende gheworpen is inden arker van het natuerlick lijf der Vrouwen. Welck zaet niet anders en is / dan een ouerbloedighe vochticheit / ende een say / dat nae alle de verbouwinghe van s' menschen voetsel inden lichaem / wt alle de leden vanden gheheelen lijue t'samen vergadert / ende deur befonder waten laer eenen verborghen / heymelicken ende engen wech / ghevoert / gerochen en gheschicket / in t'ghemachte vanden menschen / totter generatie besloten / ende berept wort. Van waer nu ende waer wt dat dit mannelic zaet comet / ende hoe dat t'selue zijn eersten oorspronck ende beghinsel heeft / groepet en hoorts comt / deur t'scheyden ende deur veranderinge / sult ghy aldus merken / ende verstaen dat t'selue zaet alder eerst zijn beghinsel neemt en erijcht / wt die substantiale materie van alle de vruchten ende ghewassen vander eerde / de welcke Godt heeft inden beginne gheschayen t'ot Onderhout vanden mensche / ten eynde hy die soude nutten / ghebruycken ende eten / ende tot zijn groepen ende toenemen dienstelick heeft gheordonneert / deur het vermissien ende veranderen vande boorspde voetsels inden lichaem / by deser maniere.

Aeghelicke spijse ende voetsel die met den monde ghenut / metten tander gemalen

ghemalen / ende vander Maghe ontfanghen woert / moet in vier manieren
 verdouuet ende verandert worden / als een gerechte ende natuerliche spijse
 ende voetsel / die van Godt / tot onderhout des leuens nuttelick / bequaem /
 ende natuerlick goet is gheordonneert . Van dese spijse / inde Maghe ver-
 andert zijnde / moet dat reyn / claer ende supuer / gheschepden worden van-
 den onreynen ende onsupueren deur d' eerste teeringhe / deur t' berkeeren en-
 de veranderen / sulcx dat alle t' ghene dat onreyn ende onsupuer is / met zijn
 ouerbloedicheydt sal natuerlick ghelepdt ende ghesonden worden deur de
 Maghe inde darmen / ende deur de selue / ende den aers ledich ghemaeckt
 ende wtgheschuddet zijn / nae t' ghemeyne ghebruyck vande Natuere . Maer
 het reyn / claere / ende supuer / dat inde Maghe ende darmen is ghebleuen /
 sal ende moet deur die natuerliche cokinghe / ende deur het werck van d' eer-
 ste teeringhe / wter Maghe ende darmen / deur heymeliche ende verborzen
 aderkens / die tot de Leuer gaen ende diennen / nae die Leuer ghesonden en-
 de gheschicket zijn / als een gherechte spijse / ende natuerlick voetsel van
 dien . Ende selue sal nu die eens gheeerde / ghesupuerde / ende veranderde
 in een dunne materie oft sapachtighe ende waterachtighe vochticheydt /
 voer de tweede reyse werden verandert / ghesupuert ende gheschepden / na-
 tuerlick die eerste verdouwinghe ghelick / in t' schepden ende afdeplen des
 onreyns ende onsupuers / vanden supueren / claeren / ende reynen / sulcx dat
 t' ghene dat onsupuer ende onreyn / deur de tweede teeringhe des Leuers
 behouden woert / sal ende moet natuerlick ghesonden / ghevoordert / ende van
 de Leuer verschouen worden / deur den heymelicken wech ende strate vande
 ganghen der urine / ende Nieren / in Latijn gheheeten Pori Vreteres / tot inde
 blase : waer dat dese materie haer sal veranderen ende berkeere in substan-
 tie van pisse / die deur de blase sal wtgheschuddet ende ghebreuen worden /
 ghelick ons de natuere leeret ende openbaer maect . Maer het reyn / claere /
 ende supuer / te wren / het bloet / woert vande Leuer gheschicket ende gheson-
 den nae t' Herte / als zijn gherecht ende natuerlic voetsel en spijse . Wt welck
 bloet die derde cokinghe anderwerf int Herte volbrocht ende wtgherecht
 woert / deur t' schepden / veranderen ende afdeplen / des reynens vanden on-
 reynen / als vozen in d' eerste en tweede verdouwinghe gheseyt is . Nu woert
 onreyn en onsupuer van dese derde verdouwinghe en cokinghe des herten /
 natuerlick ghesonden ende gheschicket inde leden vander geboorte / oft nae
 t' ghemachte vanden menschen / deur een heymeliche deurgangh / wech / oft
 aderkens vande baten die tot dienst vander natuere geordonneert en beslot-
 ten zijn / sulcx dat deur de begeerte vande Leuer / ende wellust der Herten / de
 selue beweecht ende wtgheschuddt woert / deur het versamen vande Man ende
 Vrouw / het welke een Zaet ghenoeemt woert / wten welcken t' kindt
 in sinz eders lichame gheschapen woert / toeneemt ende groepect . Maer het
 reyn ende supuer van dese derde cokinghe der Herten / te wten het subtijl-
 ste bloet / dat nu dicmael gherolker en ghesupuert is in t' Herte / woert voort
 gheschicket ende ghesonden wt die groote Hertader / deur de wegen en gan-
 gen der aderen / die men heet Capillares , na alle en pegelike leden van sinen
 schen gheheele lijf en lichaem . In welke ganghen / aderen en baten / de laet-
 ste ende vierde cokinge op een nieu volbrocht woert / deur het schepden ende
 deplen des supuers vanden onsupuert / als vozen in d' eerste / tweede en derde
 teeringhe

deeringhe gheseyt is/ sulcx dat t' ghene dat onsupuer is/ in dese vierde colu-
 ghe van t' gheheele lichaem / natuerlick ghesonden ende ghevoert sal wo-
 den deur de natuerlike warmte / tusschen vel ende vlesch / ende deur het
 sweet / dwelcke de laefte ouerbloedicheyt is / sal gheheel wtghesonden
 ende ghedreuen worden / ghelijck de nature claelrick leert ende bewijst.
 Maer het repne en supuer van dese vierde cokinghe / als het alder subtyl-
 ende supuerste bloet / sal hem ten laefsten verkeerē ende veranderen in een
 substantiale materie / ende in allen plaetsen van t' gheheele lichaem gheso-
 den ende ghevoert worden / om die gheestelike cracht te voorberē / t' zaen
 verstercken / ende t' leuen in allen plaetsen ende hoerckē in menschen lichaem
 crachtich te onderhouden.

Dese vier teeringhen worden vergelijcket byde vier veranderingen ende
 teeringhen vande natuerlike zaden van alderlepe crupden ende gewassen/
 die wter eerden spruyten ende groepen . Want ghelijck een spijse naer dat
 sy gh'eten is / vier mael verandert / gheteeert ende gesupuert wort : also moe-
 ten oock die natuerlike zaden van boomen ende crupden / als die inden
 monde vander eerde ghesaeyt / ghestropt ende ghewoezen worden / vier
 mael verkeert ende verandert worden / eer sy wederom moghen crachtich/
 nut ende goet zyn / om te saepen ende planten / ende dat deur t' scepden ende
 afdoelen des supuers vanden onsupuer / oft het nuttelike ende goede / van
 den onnutten ende quaden / als vozen is gheseyt / dwelcke aldus gheschiet.
 Ten eersten moet die beste materie / te weten / die keerne / die t' goede ende
 nuttelikeste gheheeten wort / haer verkeerē / veranderen ende wassen / tot
 een schuercken / steelken / of bottcken / dwelcke tot die tweede teeringhe ende
 veranderinghe gheozbonneer : ende ggehouden wort / waer dattet onnutte
 ende onreynē (dat niet anders en is dan een hupsken / schubbecken / of cofs-
 ken / daer in dat saepken heeft gheleghen) deur het wassen ghesupuert / ghe-
 ledicht / wtggeschut / ende gheweert wort / nae t' ghebruyck vande nature.
 Nu wt dit schuercken / steelken of bottcken van d' eerste teeringe ende veran-
 deringhe / wort die tweede teeringhe ende veranderinghe erbozen ende wt-
 gerecht / deur het wassen ende toenemen / ende t' scepden van het nuttelike
 ende goede witten onnutten ende quaden : sulcx dat witten schuercken / steelken
 of bottcken / sal en moet natuerlick groepen een bloemken of bloepsel / waer
 inne die vrucht is verborzen / behaagen / besloten ende bedect : welck bloem-
 ken / het onnutte ende quaet ghenoeint / ten laefsten verderft en verdroocht /
 ende wt zyn eyghenschap / aert ende nature / afrijset ende afvallet . Maer
 dat nuttelick ende goet is / ghelijck als is die gherechte substantiale vrucht /
 is bliuende ende bestandich / als natuerlick ghesien wort : dwelcke dan
 gheschiet deur t' supueren ende reynighen / als vozen gheseyt is . Wt welke
 boorzeyde vrucht / die derde teeringhe / met haer verkeeringhe berept ende
 volbrucht wort deur het wassen ende toenemen van zyn gherechte ende
 natuerlike grootte / breedte / wijde ende lengde / ghelijck die natuerlick moet
 worden / deur t' scepden ende deplen des boosen vanden goeden / als is het
 loof / dwelcke nae die volwassē ende volmaecte vrucht dorre ende rachs-
 teloos wort / ende ghelijck t' bloepsel rijset ende afvallet / ghelijck de nature
 t' selfde bewijset . Maer t' goede ende nuttelike / als is die volcomen ende
 volwassen vrucht / blijft ouer / ende wort ghemaecht ende berept in een ghe-
 rechte

rechte natuerlike spijse ende voetsel / tot onderhouwinghe vanden mensche. Maer t'zaet dat inde vrucht ligghet / wordt deur de laetste teeringhe / ende deur t'scheyden des yaets vanden quaden / noch superder / dwelcke daer na hem seluen wt schuddet ende ledich maectt van zijn ouerbloedicheydt / als zijn die schubbekens of het caf / als vozen is gheseyt; Maer alle dese vier veranderinghen ende verdouwingen / cryghet zijn cracht / deucht / ende natuere van alle de cleyne ende groote wortelen / ende groote ende cleyne tacken of strupcken vanden gheheelen substantialen boom / ghelijck hy watter eerden in alle volcomentheyt is ghewassen / ende niet van een wortel / of van een acken of zaet alleene / als sommighe ouerbaren meynen. Want de natuere begheert altyts aen te nemen haer eyghen lichaem / ende haer eyghen substantie daer wt dat sy ghecomen / ghewassen ende voozts ghecomen is / dwelcke waerachtich is. Want een Appelboom brenghet wederom voozt / Appelen ende gheen Peeren / oft eenighe ander vromde vrucht. Inghelijck een Peerboom / en brenghet gheen Appelen voozt / oft eenighen vromden aert / maer sy worden natuerlick / ende ieghelick aert nae t'gheslachte / daer af dat ghegreffijt of gheplant is. Daer en bouen als het natuerlick zaet nae zijn eyghenschap ende natuere / deur alleene een wortel / ende tack soude groeyen / soo soude naer dat ghesaepet ende gheplant ware / niet meer dan een wortel ende een tack of strupck cryghen ende aenemen / dwelcke is teghen alle natuerlike zaden / ende haerlieder natuere. Menghesien wt dat ghelijck van ghelijck moet ghebozen zijn / soo moet dat zaet toenemen / groeyen / ende zijn cracht / aert ende natuere nae hem trecken / ende natuerlick aenemen wt het bochte sap vander eerde / deur alle wortelen / zaden ende tackens / inder vromde ende ghestalte / als hy ghesozmeert is / sulck dat daer nae wederom opwasse ende vooztcome witten seluen zaden een als sulcken volcomen boom / als die eerste was daer wt t'selue is vooztghecomen / met veel wortelen / tacken ende strupcken / ende niet met een wortel of tack alleene / als vozen gheseyt is.

Welcke bewysinghe / met t'ghene datmen daer teghen soude moghen segghen / nederwozpt ende gheheel te niete brenghet / alle de leeringhen ende meyninghen vande ghene / die houden ende segghen / dat alle t'zaet vanden mensche zijn oorzponck ende heercomen heeft alleene wt die Herffenen / Alle dwelcke wt gheen recht bescheyt ende grondt gheschiet / ende oock is teghen natuere. Hoe wel dat van sommige den gheleerden toegelaten wort / datter vele rouw wt die Herffenen / maer dat het meeste deel vooztcome / ghetrocken ende ghenomen wort wtten gheheelen lichaem niet alle zijn leden / als vozen ghenoechsaem / grondelick / ende veelderlepe oorzaken daerom gheschreuen zijn / Want aenghesien dat alle ende ieghelicke leden witten zaden haerlieder oorzponck ontfanghen ende ghenomen hebben / soo is waf van noode / ende oock niet teghen natuere / dat oock t'zaet dwelcke wt alle lichamen van alle de leden is ghetrocken / wederomme een ieghelick besouder toegheboecht ende ghegheuen sy / Want altyts moet ghelijck van ghelijck ghescheyden ende ghebozen werden. In dien t'selue alsoo niet en ware / soo soude wt sulcken zaet / dat alleene wt een of twee vande leden quame / maer een of twee leden / wt dwelcke t'selue ghebleydet ende vooztghecomen ware / vooztbzinghen / dwelcke teghen alle alle grondt vander natuere

bewaert of voss ghefaen wordt. Daerom moet dat zaet bloepen/ghetrocken ende ghebozen worden wt menschen gheheel lichaem / ende wt alle zij besonder leden / ten eynde datter een volcomen ende gheheel lichaem in alle zijn leden/ sonderlinghe sonder eenighe fouten of ghebreken / wederom witten zaden dat daer wt ghebloeyt ende ghecomen is / den seluen ghelijck / met alle zijn volcomen leden / gheschapien ende erbozen sp. Want het wort claerlick ende dagghelick ghesien / datter veel kinderen ghebozen werden die faute ende ghebreck hebben aen lijf ende leden / hebbende de selue te vele / of te luttel / met seltfame ende wonderlike ghebaenten ende ghesalten. Al dewelcke comt wt de voorszepde grondt ende oorsaken / ende gheschiet deur t'ghebreck van t'zaet / Alle t'selue ghetuycht ons die hooghgeleerde ende natuerlike meester Hippocrates / die hier seght / T'zaet wort ghenomen van t'gheheele lichaem / ende t'ghene dat ghetrocken wort / van een swack / cranck ende weech lichaem / is een weech / swack ende onvolmaecht zaet. Inghelijck oock / dat noch meer te verwonderen is / soo streckt haer die ghedaente / t'fatsen ende ghelijckenisse niet alleene van sulcken lijf ende leden / inde vruchten ende kinderen / maer oock veel meer henlieder swackheyt / cranckheyt ende weechheyt / met meer ander toeballen / fouten ende ghebreken / sulcx dat die kinderen dickwils nae hun trecken ende eruen in sinoaders lichaem / van henlieder ouders / hemelike siekten / swackheyt / weechheyt ende menigherlepe ghebreken.

Aenghesien dan / als vozen is gheseyt / dattet natuerlick zaet vande mensche / een goet en nuttelick deel is van het natuerlick voersel / ende een onderhoudinghe van menschen lijf / ghevullet ende ghesterckt van veel leuende gheesten / soo volghet daer wt / dat die omnatelike oeffeninghe ende afreckinghe desselvs / t'lichaem met zijn natuerlike wtermaten cranck ende swack maecht / als hem zijn natuerlick voersel ontrocken wordt / ende die leuende gheesten wat gheswart / ghemindert ende wechgenomen worden.

Dat tweede Capittel.

Van het versamenmencksel vande twee ontfanghen zaden van Vrouwe ende Man, wt dewelcke de vrucht des Kints wort bereyt, ende met wat toetsfels dat die worden volmaect, en tot wat substantie de selue zaden groeyen of gheschapien worden, met een gerecht conterfeytsel van dien.

Soo haest als de Baer moeder of t' Lit der gheboorte / dat natuerlick zaet vanden Man heeft ghevat ende ontfanghen / soo wordt dat Vrouwelick zaet met het zaet vanden Man ghemengt. Doe wel dat Aristoteles hier wil segghen dattet natuerlick zaet / niet die onsupuerheyt vander Vrouwen bloemen of Waentstonden / soude zijn alleene een bereyde materie vande natuerlike vrucht / die als van een Werkmeester / vanden zaden des Mans / dat inde Baer moeder is verandert in een leuende gheest / gheordonneert ende bereyt is / daer of die ontfanghen vrucht wort volbracht ende volmaecht / gelijc een gloeyende pfer / dat wt die heete snijfse is getrocken / deur middel vanden Damer / ende t'wieden tot zijn substantie wort gebracht / en deur hulpe en conste vanden Werkmeester een

factoren of ghestaltenisse crijcht. Maer de wijse ende seer geleerde man Galenus/ heeft eeu ander verstant/ dat teghen de meyninghe is van Aristoteles/ dewelcke wil ende houdt/ dat beyde die zaden van Vrouw ende Man t'samen ghemengt/ als voorszeyt is/ d' eerste materie zyn/ daer af die vruchte ghemaeckt en volbrocht wort/ en niet dat een alleene/ sonder des anders hulpe en toeden. Hoe wel dat onder dese twee naturen/ d' aannemelijc zaet heeter ende dicker/ ende t'zaet vande Vrouw bochter ende cooster generet wort/ dochtaens wort wt sulcker oorzake t'vrouwe zae ghracht als een Leptsman ende Doerder/ die dat ander ende f'annelic zaet deur zyn cracht leydet/ schicket/ ende voozdert tot een waerachtige gheboorte/ ende natuerlick groeyen/ zynde den Goutsmit ghelijck/ die sonder Booga/ dewelcke in t' souderen t' Siluer doet loopen/ niet en can of en mach souderen of smilten.

Maer hier staet te mercken/ dat die onsupuerheyt/ of bloeme vande Vrouw/ niet anders en is/ dan een ouervloedicheyt vande derde cokinghe/ ende een Maendelicke supueringhe vande naturen/ die in Latijn Menstruum is ghenoeint/ ende den naem vande maer heeft ontfanghen. Want een pegelike Vrouw die ghecomen is tot haer behoorzliken ouderdom/ ende ghesont is/ sal natuerlick alle maende van sulcken ouervloedicheyt ghespuert worden. Daerom wort oock t' selue de Bloeme ghenoeint/ Om dat ghelijck een Boom die niet meer en bloepet/ niet meer en mach baren noch vruchten voortbrenghen: Alsoo oock een peghelike Vrouw/ die haer maentstonden niet en heeft/ om haer op alle behoorzlike ende rechte tijden van haer ouervloedicheyt te supueren/ en can noch en mach natuerlick vruchtbaer zyn/ noch ontfanghen. Inghelijck oock de Mannen die te seer cout ende vocht zyn/ moghen oock onvruchtbaer gheoozdeelt worden.

Als nu de twee zaden in sinoeders lijf/ gemengt/ versaeint/ bereenicht en ontfanghen zyn/ soo crijghen sy in sulcker tijt/ deur die werckinghe ende cracht vande warmte des baermoeders/ gelijk als deur die hitte van Ouen/ een dunne velleken/ gelijk een windep/ welck velleken aen allen zijden ende hoeken t'zaet onringhet/ ende alsulcken schepfel is ghelijck een gherecht natuerlick ep/ gelijk dese naevolgende gheconterseyte figure wtwijset.

Dat derde Capittel.

Vande becleedinghe des Kints, ende vande drie deurschijnighe vellekens/ in de welcke t'zaet is besloten, groeyet ende toeneemt, met hun conterseytels.

Ghy sult merken ende eyghentlick kennenden / dat alle dese substantie en proportie der leden / met sulcken belcken / dat wit die zaden is gewaarsen / becleet of bevanghen is. Daerom ist dat t'zaet opwaliet / want het is / als voren is gheseyt / vol geest / aessen ende windich gheblaes. Als dan soo groepet ten eersten een belcken / van het uiterste deel des zaets / ende sonderlinge van het vrouwelich zaet / dwelcke bochter is / ende wyder mach ghedummet of wtgherecht worden / dan t'zaet vanden man. Dit belcken is in t'beghinsel dunne / ende deurschijnich / maer het wort naemaclic die naegheboorte / ende sijdt van t'kint / in Latijn Secundina genoemt.

Behaluen dit belcken / groepen noch twee ander belckens / vande oterbloedicheyt ende bochticheyt vander Vrouwen zaet / die alle drie t'samen t'zaet of de vrucht becleeden en ombange / ten eynde dat die soude beschermt zijn vooz de quade oeuerende bochticheide / vander Vrouwen bloemen / de welcke opgehouden ende becloten bliuen / naer dat die Vrouwe heeft ontfanghen / de welcke oock niet mit en zijn tot een voetsel / of tot het groepen vande vrucht / maer de selfde meer hinderlick en onnut. Welcke bochticheyt ghebuerich blijft tusschen de baer moeder / ende d'eerste belcken Secundina genoemt / als voren is gheseyt / totter tijdt toe vande gherechte ende volcomen gheboorte. Het welcke hem seluen op den seluen tijt opent ende breekt / o / het moet ende sal deur dat Vroetwijf gebroken worden / om de supueringhe wille / als hier naer byeeder verclaert wort.

In dit belcken oft uiterste hupdeken / groepet nu dat tweede belcken Wiles genoemt / dwelcke oock t'zaet vanden man omringet / en beschermt / alle t'gene dat vande sauel nederwaert is. Dit heeft die vrouwen en cromme rimpelen / ghelijck een gheploeyt cleet / in dwelcke de pisse / t'sweet / ende alle ander scherpe bochticheden / die hier na vanden ghewassen kinde comen / vergadert / gehouden en becloten werden / totter tijt toe van t'baren vanden kinde / ten eynde dat die scherphheit vande pisse en sweet / dat kint niet en soude bijten / seerich ende onreyn maken / noch quetsen. Want nae dat t'kint is ghewassen / so en pissert niet deur zijn ghemachte / maer het loset de pisse deur sommige aderckens van het nauellie / in het tweede belcke / Wiles genoemt.

Dat laetste ende derde belcke / dwelcke aldernaest den kinde ligt / en t'kint gheheel ombanght / beschermt de vrucht vande voozsejde Ouerbloedicheyt / ende oock vooz de rouwichheit / hartheit en grouicheyt vande twee opperste belckens / als voren is gheseyt / om dat vande selue niet en soude gequetst werden. Dit laetste belcken wort nae de leeringhe van Albertus in Latijn gheheeten Armatura conceptus / ende vanden Vroetwijfs / des kints beschutsel / maer van Auicenna / Abgas. Ghelijck oock dese bygheboechde figure claerlick leeret ende te verstaen geeft / naementlick by 2 belcken dat inde lengde is

op ghesneden/Waer in gesien wort die vereeninge vande zaden/wt dewelcke de vrucht moet comen/met alle drie de belickens/elsk met zyn onderscheyt.

Dat vierde Capittel.

Hoe alle gheboren dinghen sullen ende moeten wt die natuerlicke, leuende ende Sielsche cracht gheboren werden, Hoe t'selue toe gaet, ende natuerlick mach gheschien.

Mer is wat manieren dese heymelicke werckinghe/in beyde die ontfanghen ende ghemenghde natueren vande zaden des Mans ende Vrouwe gheschiet/haer schick en te wercke gaet/so sult ghy weten/dat die cracht haer seluen daer inne vertoont/wtstrect ende oeffent/ghelyck in ander natuerlicke saden der eerde/ ende vruchten/de welcke van Godt zyn gheschapen om te wassen. Ende t'selue mach gheschien natuerlick in drierlepe manieren ende ghestalten. Ten eersten so gheschiet dat deur die natuerlicke cracht vande Leuer / de welcke oock alder eerst gheschapen wort/wt dewelcke wtghegheuen/wtghedeelt ende wtgespreyt worden, alle bloetaderen/met alle haerlieder tacken en scrupcken/t'samen oock de Longher/met haer vaten / ende luchtgaten / die totten acffem ende natuerlicke lucht gheordineert zyn. Dese eerste ende natuerlicke cracht toont haer des ghelyc/in dieren/boomen/wortelen ende cruyden/matten beginsel en oorspronck/mt voortcomen wassen ende toeneimen.

In een maniere/gheschiet dat deur die veranderende cracht/dewelcke de zaden scheidet/deplet ende menghet met de vier natueren / te weten/ Cout/Warm/Docht ende Drooge/sonder welke eysenschappen/ghen mensche/dier/noch gewas der eerden/en mach hebben noch crygen zynen oorspronck/wesen ende leuen. Want deur de warmte ende vocheicheyt wordt dat zaet ghemacckt/gestalte ghegeuen/ ende gheordonneert tot een wecker materie ende substantie inden mensche/sodanich als inde gedierté t' vlees is: ende in boomen de bloemen ende het marck. Waer deur het warme ende drooghe/roomt voort deur die natuerlicke cracht/deur t'groepen/inde inghestorte en ghestropde zaden/t'Herte met alle zyn toebehoorten: maer in boomen ende vruchten der eerde / maket de Wortels. Deur het roude ende voche/deur t'welcke t'zaet ontfangt / natuerlick toeneemt / groepet inde dieren op sommighe plaetsen ende sieden des lichaems het hapt / als openbaer is / maer inde Boomen ende Cruyden/die bladers ende t'loof. Het roude ende drooghe/toont zyn cracht in t'zaet vande dieren/deur het toeneimē/wassen ende maken vande Derffenen/ Senten/ ende alle ghebeente: Maer in boomen eyde cruyden/maket die tacken/steelen ende schorsfen.

In de tweede maniere/toont haer die verborgen natuerlicke cracht/ ende werckinghe des zaets vande menschen ende vruchten/ghelyckmatich deur t'gheuen vande ghestalte/deur welcke cracht t'zaet ghedeelt ende gheordonneert wort nae de ghedaente/ghestalte/ende ghelickenisse/van t'ghene daer wt dat is ghecomen/ghetrocken/ ende zynen oorspronck heeft/ met alle zyn wttersten/eynden/ deelen ende onderscheyden. Sy deurdringhet oock alle helle dinghen/die van aert ende natuer moeten deur gaen ende hol zyn/ghelyck als zyn Dermen/Aderen/Polstaderen/ en ander verghelijcke limaten.

Jufge

Inghelijc al wat ydel ende hol moet zijn ende bliuen / wat sachte / rob / hart ende knozachtich wil worden / dat wort al t' samen deur dese gestalte geuende werckinghe / *Actio informatiua* ghenoemt / oegemaecht ende bereept. Doort soo ordonneert sy alle itmaeckens / ruyckens / leyne ende groot / niet heulieder wtersten ende eynden / ghelijck als zijn / Dinghers / Teenen ende alle ander diergheleyche itmaten ende dingen. Ende dat geschiet in een maniere deur planten ende opbringen / waer deur dat alle zaden tot voortbringen bewaert worden. Want het zaet dat deur het ophouden vande Maentstonden der Vrouwen / ende ander vochticheyt tot wassen in smoeders lijf is bewaert wort bereept / ghelijck het saepken / alst in d'eerde is gheworpen / dwelcke toeneemt ende wasset deur de vochticheyt die wter cerden is ghesogen / ghelijck in d'eerste Capittel gesept is. T'geschiet oock deur de voortbringende cracht / deur dewelcke de lengde / breedde / grootheyt / cleynheyt / dicte ende dunnicheyt geboymt en bereept wort. T'gheschiet oock deur die voedende cracht / deur dewelcke de leden toeneemen ende welcomen werden met henlieder besonder substantien / want t' gene dat slay ende ydel is / verheffet ende bindet crachtelick t' samen / met een wonderliche werckinghe. In eender maniere / deur het natuerlick begeeren vande spijse / daer deur t' bloet getimpert ende ghemengt wort in t' vleesch / ende in t' gheheele lichaem wordt wtgespreyt en wtghedeckt / tot een onderhout vande Verssenen en Linger. Het timpert oock die vochte watericheyt deur de twee natueren van warm en drooghe t' samen ghemengt. In een ander maniere deur die verbouwendende cracht / dewelcke van t' bequaem / t' gheschicte ende manierlick voedende eten ende dincen / t' supuer ende repne wtdeckt / voert ende scheidet vanden grouen ende onreynen / welcke verbouwinghe haer ghelijck ende ghemeene maect / met het cout ende vocht. Doorts deur die vasthoudende of bewarende cracht / die alle repn ende tanielick voetsel bewaert / besluyt ende behout / wort deur het natuerlick roken ende wtdeelen / een ieghelick itmaect noch te vele / nachte luttel / in t' gheheele lichaem wtgedeylt / vereenicht en inghelijft / ende deur cout en drooghe gheboordert. Ten laesten deur die wtduyende cracht / dewelcke alle ouerbloedicheyt sunghet ende drijft wt alle de leden / dewelcke sy beschermt ende bewaert / ghelijck dat van noode is / wort sulcx henlynden medeghedeelt ende inghelijft / deur die werckinghe van cout ende vocht t' samen ghemengt. Dat sy ghesepet vande natuerliche cracht van het sielich lichaem.

Ten tweeden / soo gheschiet die heymeliche werckinghe vande zaden / soo in Dieren / Dyrchten ende Menschen / ghelijck als ghesepet is / deur die voedende cracht die haer plaetse heeft in t' Herte / dwelcke naer de Leuer zijn schepsel ende maecksel ontfangt / met alle zijn aenghebonden / aenghebozen / ende nootliche bandekens / peeskens ende polstaderen / in Latijn *Arterie* genoent. Welcke cracht en deucht / dat leuen metten geest / des aessens bryngt en stort in alle substantiale leden en vaten / die inden lichaem vast ghemaeect en t' samen ghesoudeert zijn / dwelcke geschiet deur de natuerliche cracht die wt ende deur de Leuer is ghecomen / als vozen is ghesepet. Sy recket oock wt ende dunnet die beweghelicke cracht van t' Herte met alle de substantie / wt het middel van dien / tot in allen plaetsen ende hoeken desselvs. Wederom soo dwinght ende treckt sy dese cracht ende die plaetsen ende eynden t' samen

t' samen in dat volcomen middel/ deur hulpe vande Longer/ dewelcke oock
 die/ toefender bereypt ende stiert alle gheest des aeffens / die t' herte van na-
 tueren is begerende/ ende nae hem trect/ ten eynde dat die selfde soude mo-
 ghen ghedruuen ende ghesonden worden/ in allen plaetsen ende eynden van
 de leden des lichaems. Deur welcken luchtgeest/ alle senuwen ende muscien
 sullen beweget/ wtgherecht/ ende wederom t' samen ghetrocken worden/ en
 oock vermurwet/ bewegelick ende ghemoedich ghemaect worden/ deur die
 natuerlicke warmte die vande coele lucht is aenghenomen ende getimpert/
 als gheseyt is. Want het herte is upter natuere soo heet/ dattet hem seluen
 soude versticken / in dien dat deur d' ontvanghen lucht ende aeffen / vande
 natuere niet en ware ghetimpert ende versoet. Want den aeffen oft lucht
 die een natuerlicke spijse is ende onderhoudt van t' leuen / ende van zynen
 geest/ spreyt hem so crachtich wt/ dat die siele daer deur tot haer volcomen-
 heyt ghebozen wert/ de welke haer stoel ende ghemeyne woonplaets heeft
 binnen t' velicken vanden Hersenen/ wt d'welcke den oorspronck hebben en
 voortcomen alle senuwen/ en marck/ deur den kugghegrae/ in allen plaet-
 sen ende hoecken / ende cleyne en groote beenpijpen des Lichaems. Maer
 desen aeffen ende lucht-geest/ woert vernielt ende verdozen/ deur het te veel
 of te luttel vande ontfanghen lucht des Longers/ die hy nae hem heeft ghe-
 trocken/ sulcx dat hy de Hersenen een quade ghestelcheyt bereypt en maecht.
 Daer en bouen soo woert dat Herte ende die Leuer ghequetst/ als die lucht-
 gangen te seere ende ouerbloedich deurbzongen worden/ met vorcht/ drooge/
 warm ende cout/ ende met veel ander oorsaken ende toevallen/ van dewel-
 ke hier breeder te schryuen / niet en mach ghedaen worden sonder groote
 moeyte ende arbeyde/ met luttel profyts / waerom t' selue om der cozthepde
 wille achterghelaten woert.

Ten derden/ soo gheschiet ende comt die heymelike werkinghe van alle
 zaden/ so in dieren ende cruyden/ als in menschen/ deur die geestelike cracht
 vande Siele / dewelcke henlieden nae alle die voorszepde dinghen / als voien
 is gheseyt/ woert ghegheuen ende inghestort. Welcke geestelike siele haer
 wooninghe ende plaets heeft / int opperste deel vanden mensche / te weten
 vnde Hersenen. Dese cracht ordonneert ende haert alleene den gheheelen
 rinck oft ronde vande roude oft vochte Hersenen. In welker voorszepde deel
 gheordonneert is die fantasie ende inbeeldinghe. Inde middel-camer is d' o-
 pnie ende t' vernuft. In d' ander camer is verstant / ende int achterste deel
 is die ghedachtenisse. De fantasie oft inbeeldinghe die in t' voorszepde deel is
 vande Hersenen/ woert ende stiert de selue totten Vernuft / het welke inde
 middel woonet. Maer t' Vernuft stiert ende sendet tottet Ghedachtenisse of
 Memorie/ als tot eenen Rechter die t' Donnisse wijset/ alle t' gene dat het wt
 t' voorszepde deel vander inbeeldinghe heeft aenghenomen en gheerft. De Ghe-
 dachtenisse behout al t' ghene dat sy heeft verstaen/ ende woert dat met allen
 crachten tot henlieder volcomen werken. Dese Siellicke cracht woert oock
 bevonden ende gheleert deur t' ghevoelen / aenghesien dat die crachten der
 geestelike siele van t' binnenste velicken der Hersenen/ deur het middel van
 eenighe teere ende sachte senuen/ die daer wt voortcomen/ stercker en crach-
 tigher worden/ ghelijck als t' ghesichte deur die Ooghen/ t' ghehoor deur die
 Dozen/ de reucke deur de Neuse/ de smaecke deur den Mont ende Tonghe :
 welcke

Welcke crachten vander siele / de sinnen vanden Hoofde toebehooren. Ten
 berden wort oock in t'zaet / dat in moeders lichaem is ontfangen / ghebon-
 den ende ghebozen / die gheest des leuens / ende de sielsche cracht inde Herffen-
 den ghewassen / deur zijn ghemeynen loop / ende beweeghende cracht. Want
 gelijk de gheest ende sielsche cracht / crachtich maken / stercken ende bewa-
 ren die ordonantie / ende der sinnen eygenschap / also worden ooc deur hul-
 pe vande selue / mate ghehouden ende een rechte forme of ghestalte gheghe-
 nen ende ghebruyet / om met een rechte sachtmakinge die wyder wt te dey-
 len / ende worden oock den anderen leden toegheschickt / om henlieder ghe-
 meene werck te ghebruycken ende te oeffenen.

Maer de gheest en is anders niet dan een subtyle windt ende lucht / die in
 t'lichaem ontfangen ende ghebozen wort / vande hitte en opyssen van t'bloet
 des Leuers / dwelcke t'leuen met zijnen gheest voert ende leydet deur die
 Polstaderen ende Senuen / vande lucht ende aessen ghedreuen in t'gheheel
 lichaem / om die beweghelichheyt daer inne te voorderen / deur hulpe ende
 middel vande senuen en muscien. Welck windken of luchtken ghereynicht
 ende ghesuyuert wort inde Leuerader / ende verandert ende ghebozen wort
 in een natuerlic leuen. Dwelcke hem seluen deur zijn eygen cracht bewe-
 get / subtyl en licht maecht / daer mede dat hem voert en bringt in alle plaet-
 sen ende haecken vande besonder leden / om die te verstercken / leuende te ma-
 ken / en te bewegen / als gesept is. Want het natuerlic leuen inde Herffenen /
 na zijn eyghen aert en natuerre regeert / en heeft heerschappye ouer die cracht
 en sinuelichheyt / wt haerlieder substantie der Herffenen / in t'geheele lichaem.

Daer nae wort ooc dese lucht ghestiert om t'herre te regieren / deur eenige
 aderen / sonderlinge van en tot malkander ghedeylt / deur zijn selfs beweghen
 daer toe gheordonneert / ghenatuert / ende ghenegen / waer deur dese sielsche
 luchtgeest / noch meer gereynicht en subtylder genaect wort / en in een edel-
 der en subtylder natuerre / en werckinge verandert / dewelcke dan ghenoecht
 wort de geest des Leuens / om dat hy van t'Herte wort gevoert / en voor der
 r' stiert deur zijn aderen / in alle en iegelicke leden besonder / om zijn gheeste-
 like en leuende cracht te stercken / te meerderen / ende behouden.

Ten laetsten / als desen domp vande natuerlike en leuende geest / ghebo-
 ren wort / en deur de Leuer in t'Herte gestelt is / dan wort hy terstont weder-
 om opwaerts ghestiert en geboert in t'vellen vanden herffenen / in dwel-
 ke die natuerlike en leuende cracht ghemeeerdert / ende anderwerf ghesterct
 wort / sulc dat deur dese laeste / grootste en hoogste supueringe / subtylma-
 kinghe ende repninghe / wt den natuerlichen ende leuenden gheest / allsulcken
 gheest wort ghebozen / ten eynde dat die cracht en sinuelichheyt / soude noch
 meer ghemeeerdert en versterct worden / als bouen genoech verclaert is.

Dese natuerlike leuende ende sielsche gheest / wort gheheeren vande na-
 tuerlike Meesters / mist / de menschelike / wesentlike / onsteruelike / en na-
 tuerlike siele van t' steruelic lichaem / maer alleene een instrument ende
 werckgetuych / deur d'welcke gheordonneert / gebozen / en gheschayen wort /
 als deur een middel / die rechte natuerlike ende onsteruelike siele. Want
 sonder de hulpe vande voorsyde drie gheesten / en mach die gherechte siele /
 haer cracht en werckinge niet volcomentlick / wel ende behoordlick volbrin-
 gen ende wydeplen in alle de leden des lichaems / ghelijck sy wel doet ende
 volbring.

volbringt deur de selue/ als deur het rechte middel daer toe van Godt gheschapen ende ghebozen/ als gesept is/ alle dwelcke hier in t' lange te beschryuen/ een grooten arbevt/ ende luttel profijts soude wesen. Waerom dat ick van dit eerste capittel een slot ende eynde wil maken/ ende boozts een ander begiinnen/ om dwelcke te verclaren/ ende met meerder verstant mit licht te brenghen/ dit boozen is gheschreuen.

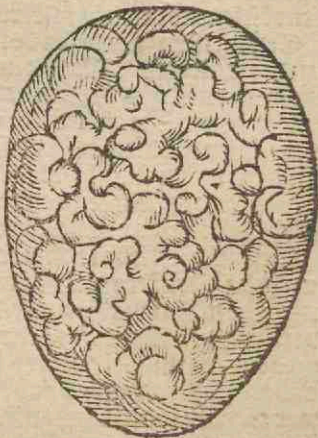
Dat vijfde Capittel.

Van sgroeyen, worden, ende toenemen vande nieu gheschapen vrucht, wt het natuerlick zaet in smoeders lijf ontfanghen, deur t' verkeeren ende veranderen, midts oock de tijden ende daghen, na alle ghelegenehey.

Aengesien dat die Waermoeder of dat lit der gheboorte/ dwelcke gheuegen ende ghenatureert is/ om t' zaet te ontfanghen/ ende nae hem te nemen/ den Zepfsteen gelijk is/ die Yser/ Stael/ ende dergelycke dinghen begeert na hem te trecken/ ende oock den Ennere is gelijk/ die hant/ stroo/ ende pluyuen/ ende alle dergelycke lichte dingen ende substantien begeert/ en nae hem trect/ als wel kennelick is. Soo beslypt wt dat zaet/ ende om t' anget die nieu ghebozen vrucht/ dewelcke is t'samen gheloopen en gheronnen/ ghelijck een ey/ als bozen in d' eerste figure van t' zaet aengetekent ende gesept is. In die wtspruyten of beginsel/ worden vele ende meniggetepte witte beselvinghen ende draepkens vanden eersten totten seften ende seuensten dach/ deur het heet oprysen/ gheschapen/ dewelcke zijn ghelijck sijne ende witte draepkens. Vande welcke ten eersten gheschapen en gemaect wort/ deur het bereenigen van d' eerste cracht/ die men heet Virtus naturalis of natuerliche cracht/ die Leuer/ met alle haer substantiale vaten ende bloet aderen/ deur dewelcke de leuende geest woxt nae hem getrocken/ tot het zaet ghesonden/ gheordonneert/ ende ghemenigt/ waer of d' alder treffelicste leden ghemaecht/ gheschapen ende volmaecht worden onderschepdentlick/ tot den negende ende tienden dach. Want deur die Secundine/ of velleken vande naegheboorte/ worden sommighe aderkens en vaten/ den leden vander geboorte aengehecht/ deur dewelcke t' bloet ghenatureert is om den leuenden gheest nae hem te trecken/ wt dewelcke oock de Pauel ghemaecht ende gheschapen wort/ als bozen in t' derde Capittel is ghesep/ ende claerlick deur het conterseptfel is betoont.

Binnen desen tijt verheffen hun oot vande oprysende zaden/ drie cleyne witte blasckens/ die een gheronnen melck gelijk zijn/ inde plaetse daer die herffenen/ t' her te ende Leuer zijn gheordonneert te wassen/ als hier dese Figure bewijset.

Dan treckt die Ader deur den Pauel/ en dunnet of recket wt dat wicke bloet/ dwelcke

In t'zaet was t'samen gheloopen ende geronnen/ ende wort dan een ghesloun/en bozckachtighe ader/met twee cromme tacken/ ghelijck die naest volghende Figure bewijset.

In d'eene ligger t'gheronnenen bloet/ ende also wert alder eerst die Leuer gheschayen/ als in d'eerste Capittel geschzeuē is/ deur die natuerlicke cracht. Daer wt moghen wy claerlick sien ende leerē/ dat die Leuer niet anders en is/ dan een gheronnen/ en in een gedrongen bloet. De Leuer heeft oock veel ende menigerley aderkens of tackens/ die haer dienstelick zijn in die aentreckende ende wtozjuende cracht. In d'ander tack van dese Bozck-ader groepen en hanghen aen het ghewip/ met hennieder aenghehanghen stucken/ die Leuer-ader/ die Waghe/ Milte ende Inghewant int onderste deel vanden Bupck/ te weten daer die Dermen gheordonneert zijn. Soo haest als t'scheytsel vande Leuer met alle haer Aderen bereept ende gheschayen is/ vergaderen hun alle tackens/ als aen eenen strupck / van alle bloet-aderen/ in d'opperste ghewerf vande Leuer/ aende groote Leuer-ader Chilis ghenemt dewelcke sonnighe tackens opwaert schicket ende ordonneert / om dat den randt / of dwers vel / Diaphragma ghenemt / soude moghen bereept worden/ ende oock eenich deel vanden Augghegraet bouen als sulcken rant. Onderste tacken bereden het ouerschietende deel vanden Augghegraet/ onderwaert tot aen die Lendenen.

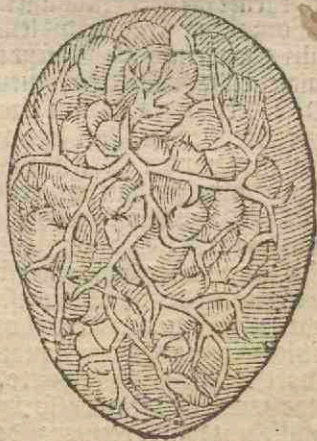
Daer nae ten tweeden/ wort dat Herte met zijn aderen/ die vande Pauel in t'zaet zijn wtghespyept/ gheschayen/ ende bequaenlick wtgedeeft/ totten Augghegraet gestriert / ende allenskens ghesplant om te wassen/ deur die leuende cracht/ Vitalis ghenemt / als gheseyt is in d'eerste Capittel/ ende gelijck dese figure bewijst.

Dese Hertadere trecken nae hun het alderheerste ende subtielste bloet/ van dwelcke in t'faccken vander Hertē/ t'Herte geschayen wort/ dwelcke van natuerē vleesachtich is/ dicke ende ghedrongen/ ghelijck een heet lit van noode is. Die bouen ende voor verhaelde Leuer-ader deelt ende strecket haer wt / en trecket deur die binnenste hollicheyt vande rechte zijde des Hertē/ op dat sy soude t'bloet derwaert voeren ende leyden / tot een hoetsel en spijse van t'Herte. Onder desen tac vande Leuer-ader/ spijpt wt de selfe hollicheyt vande rechter zijde des Hertē

een ander ader / die de Strilader is ghenoeint / om dat sy niet en slaet noch
 clopt / ghelijck ander aders van t' Herte doen / die Polstaders ghenoeint
 zijn / etc. Dewelcke daerom wort ghescheyd / om dat sy dat subtyl ende
 scherp bloet / dwelck in t' Herte ghereert of gheccket is / soude schicken ende
 voeren inde Longher. Maer in die holheyt vande slincker zijde groeplet die
 groote Hertader of Polstader / Aorta genocint / di welcke den leuenden geest
 wtdeypt ende verheypt / deur t' bloet van t' Herte / deur alle de Hertadere of
 Polstaderen / t' gheheele lijf deure . Want ghelijck die groote Leuerader /
 Cava ghenoeint / die acnde groote Hertader vast oft aenghehecht is / de
 Strupckader is van alle de bloetaders. Alhoed worden oock van dese groote
 Hertader / alle tacken vande Hertadere of Polstaderen / t' gheheel lichaem
 ouer wtgespreyt / om den leuenden gheest op alle plaetsen te vzingen. Want
 het Herte is een begiusel vande leuende warmte ende hitte / sonder dwelcke
 die ander leden niet en vermogghen / noch oock gheen Dier en mach opghe-
 houden of ghevoedt worden . Onder die voorszeyde groote Hertader vande
 slincker holheyt des Hertens / groeplet noch een ander Hertader / Venola ghe-
 noemt / dewelcke is / een slaende ader / ende hoe wel dat sy een gerichte Hert-
 ader of Polstader is / ende oock den leuenden geest stiert en doert / so en heeft
 die nochtans niet meer dan een velleken / gelijc oor alle Bloetadere / of Le-
 ueradere moeten ghemeenlick hebben . Dese is gheschayen om dat sy die
 coele lucht vande Longer soude voeren en vzingen totter Hertens / om t' selue
 te vermaken en vercoelen / ende die oenerende hitte werck te stieren.

Wengesien nu dat wt beyde die holicheden van t' Herte / d' adere haer wt-
 recken ende wistrecken / om hun te planten in die Longer / so wert de Lon-
 gher daer wt gheschayen . Want die ader wt de rechte zijde vande holheyt
 der Hertens / woert wt dat subtylste bloet / dwelcke in t' vleesch vande Longer
 herandert wort. Derghelijcke gheschiet oock van het aderliken herwaert en
 derwaert wtghespreyt. Vande groote Leuerader ende Hertader oft Polst-
 ader / groeplet die gheheele borst / ende middeler tijt oor die armen en beenen.
 Binnen derser tijt / als gheseyt is / van negen of thien daghen / wort oock be-
 rept ende gheschayen het opperste en hooch-
 ste deel van dit werck / daer in dat alle rege-
 ringe is besloten / als hier nae voleht. In het
 derde blaesken / dat hem heeft opghenouen
 banden oprijfende zaden / vergaert hem de
 meestendeel van t' zaet / want te wijle dat na
 veel geests / aessens / ende windich gheblaes
 is in t' zaet / daer mede alsulcx inde vochtic-
 heyt ghehouden wort / soo dringhet en looyet
 t' sammen / ende trecht veel zaets nae hem / ende
 wordt een hollicheyt / daer in die Versenen
 ghemaect ende gheschayen worden : dwelcke
 wewendich wort bedeckt en becleedt met een
 deksel / dwelcke alst ghedroocht / ende vande
 warmte verdoort is / een been wort / dat ghe-
 noemt is een Beckeneel / ghelijc v dese figure
 claerlick dese dinghen bewijst.

Albus werden die Herffenen gheschayen/om dat sy soude mogen ontfan-
ghen/ behouden ende veranderen die seer treffelicke natuere vande leuende
geesten/ daer wt dat die sinnen den oorspronck hebben ende volbrucht wor-
den. Daerom heeft den oorspronck van sulcken besluypinghe en bewaringe
moeten wesen niet van slechter natuere/maer van veel zaden. Want gelijc-
kerwijs als inde Leuer die bloede-aderen/ int Herte die lucht-aderen van-
den leuenden gheest/ Volstaderen ghenoemt/ gheordonneert zijn/ ende niet
haerlieder eyghenschappen berleedt. Alsoo hebben die Semmen/dat is/die
Herffenaderkens/henlieder oorspronck ende eerste beghinsel wt dat Hoofst/
ende zijn vande natuere der Herffenen/van een taepc ende slijmighc natuere
ende aert/maer binnen niet hol/ghelijck als die bloetaderen of Volstaderen
zijn. Dese Semmen oft Herffenaderen zijn de principaelste instrumenten
van t' gheboelen/ deur dewelcke alle beweghinghe niet wille gheschiet/ van
weghen den leuenden Gheest.

Daernaer spruyt wt die Herffenen het March vanden Sugghegraet/
dwelcke van natueren de Herffenen ghelijck is: Daerom dat t'ouerechte een
March ghenoemt wordt/ aenghesien dat dit March/ ende die Herffenen/
gheenderhande ghemeenschap hebben met die substantie van het March.
Want het March is een ouervloedicheyt vanden ijslicken vordrsel der le-
den/ voortgheromen totten bloede/ ende gheordonneert om vocht te maec-
ken ende t'ghebeente te spysen. Maer die Herffenen ende t' March vanden
Sugghegraet/hebben hun oorspronck alleene totten zaden/ Gock en zijn die
niet gheschayen ende ghestelt om ander leden te spysen ende voeden/ maer
zijn alleene om eyghen leden op hun seluen te wesen/ gheschayen ende ghe-
maect/ tot ghebruyck vanden gheboelen/ ende beweghelichheyt die niet
willen gheschiet/ namentlick dat die Semmen wt henlieden souden haerlie-
der oorspronck hebben. Want wt sulcken March vanden Sugghegraet/
hebben vele vande Semmen hun oorspronck/ vande welcke t'lichaem t'ghe-
boelen ende die beweginge ontfangt.

Doorts soo sult ghy verstaen/ dat alleene totten zaden/ die kintreckens/
veenkens/ vellekens vande Leueraderen ende Hertfaderen/ ende vanden
Herffenen/ende oock van alle Semmen/oft Herffenaderkens/mids oock die
vellekens/ huydekens/ ende die binnenste huydt/ ende oock d'ouerevinsel
vande Vrucht/ dwelcke de naegheboorte ghenoemt wordt/ ghemaect en-
de gheschayen worden/ waer deur dat sy oock leden van t'zaet ghenoemt
worden. Alle dese deelen nemen voort aen toe/ ende worden ghemerckert/
wt die onreynicheyt vande Bloemen oft Maendstonden der Vrouwen.
Maer van het eyghen bloedt vande Vrucht/ worden gheschayen t'bleesch/
ende die vleschelicke stucken/ als zijn die Longher/ Leuer ende t'Herte.
Daernaer worden alle leden des zaets/ ende t'bleesch/ ghespysset ende ghe-
noedt/van bequaem ende goet bloedt/ als een peghelic betaemt/ ende toe-
behoort/ dwelcke die Panieladerkens nae hun trecken/wt die monden van
den aderen/ die inde leden der gheboorte oft Waer moeder inghestort ende
gheordonneert zijn/als bozen is gheseyt. Alle dese saken gheschieden ende
verloopen binnen d'eerste achtien daghen van d'eerste maent/ voor wel-
ken tijt dat ghenoemt wordt een zaet/ ende niet een Vrucht: maer naer de-
se salt ghehecten worden een Vrucht/ ende gheensins een zaet. Alle dese

dinghen bewijset dese naevolghende figure met een conterfeytfel / dwelcke ghelychet een clouwen van gaerne dat verwarret is.

Dat selte Capittel.

Hoe die volschapen vrucht, in smoeders lijf wort ghespijset ende ghevoedt, Oock waer wt dat alle menschelicke substantie voort comt of groeyet, in de daghen ende tijden van d'eerste Maent, tot dat alsulcken vrucht ende substantie mach worden ende groeyen tot een volmaeckte Kint, met hun conterfeytfel.

Aldus wort dat Kint / den tijt dat in zijn moeder's lichaem is / ghespijset ende ghevoet met dat naeghetrocken bloet / deur de Plael. Waerom socht als de Vrouwen bezucht zijn / haerlieder Maenstonden en natuerlicke supueringhen gheschoyst worden / ende ophouden. Want dat Kint begint te begeeren / en nae hem te trecken veel bloets / dwelcke hem in drie deelen sal onderscheyden. Dat eerste / repnste ende supuerste deel / begeret Kint ende trecket nae hem / als voor zijn voetsel. Dat ander deel / dat so repn niet en is / schicket ende drijft die Saerinoeder opwaerts deur eenighe aderen / inde borsten; Daer wt comet Melck / daer mede t' Kint moet ghehouden / ghespijst ende ghevoet worden / soo haest alst ter werelt comt. Waerom dat wt de Saerinoeder veel gangen ende wegghen opwaert tot in de borsten loopen / dwelcke inden naevolghenden Capittel deur hun Anatomie claerder beschreuen wort. Dat derde ende laetste deel / dat noch onsupuerder is / dat stelt hem inde Saerinoeder / ende gaet wech deur de bloet met die naegheboorte / als t' Kint ghebozen wort. Daerom segt Hippocrates dattet Melck / ende die onreynicheyt vander Vrouwen Maenstonden of Bloemen / seer nae malsander bestaen / ende grooter ghemeenschap t'samen hebben. Want het Melck comt van het ouerbloedich bloet / nochtans niet gheheel ende al. Galenus geeft hier af een schoone reden / die daer segt: Dat Kint heeft veel meer vande Moeder / dan vanden Vader. Want ten

eersten wort bet jaet vermeerbert vander Vrouwen bloemen: Daerna mozt dat kind daer af in zijn moeders lijf ghepyft/ ghevoedt ende onderhouden. Ten laetsten oock/ als het wt zijn moeders lijf comt/ ende ghebozen is/ wort bet deur het Welck byghebocht. Daerom gheijcker wijs als iegelijck gheswas meer ontfangt vander eerde/ dan vanden boom: Also neemt ende ontfangt kind meer vande Moeder dan vanden Vader. Daerom wil hy oock dat die kinders meerder begeerte ende liefde draghen tot haerlieder Moeder/ dan tot hun Vader/ aengesien dat sy meer eygenschaps vande Moeder nemen ende ontfanghen/ ende t' meeste ende grootste deel van hun lichaem. Daerom ist oock dat die kinderen den Moeders meer ter herten gaen/ ende ghemeenlick meer sorghe daer vooz draghen/ dan die Vaders. Als nu dat kind volcomen ende gheschapen is in sineders lichaem/ so lofet in d' eerste maent de pisse deur die ganck vanden sauel: Maer inde laetste maent/ als dese ganck verstoppt is/ begint zijn pisse te losen/ deur de leden/ die daer toe ghestelt zijn/ als vozen in t' derde Capittel gheseyt is / vande drie velckens daer in dat kind ghewonden ende bewaert licht ende woont in sineders lichaem. Maer deur den aers en heuet gheen repninghe noch supueringhe/ aengesien dat in sineders lijf/ deur den mont niet ghespijset en wort. Maer als Hippocrates seght/ nae den 45. dach vander ontfangenisse/ als alle leden gheordonneert / ghemaect ende gheschapen zijn/ crijcht ende ontfangt dat kind t' leuen/ dwelcke oock ghevoelt/ als sommighe meynen/ sulck dat hem na de voozsepde rekeninghe ende volcomminghe des tijts / de Siele oock ingestort is of wort. Maer dan en ist niet meer een vrucht / maer een kind ghedemt / ghelijck dese bygheboechde figure claclick bewijst.

Nochtans ten can hem noch niet roeren/ om zijn teericheyt en weckheyt/ maer Hippocrates sielt een geheel schoone ende goede regel van sulcken roeringhe/ daer hy seght: Als ghy die dagen vander ontfangenisse en scheppinge verdobbleert of tweemaal reket so vint ghy t' ghetal vande roeringhe: Maer t' ghetal vander betweringe drie mael genomen/ wijset v den dach vander geboorte. Neemt hier af een exempel/ Als dat kind op 45. dagen ontfangen en gheschapen is / so salt hem op den 90. dach daer nae roeren/ dat is ter haluer vrucht/ en sal inde 9. maent ter werelt comen. Ende dit is de ghemeenste tijt/ principalick den knechtkens/ Maer de vrouwen worden ghemeenlick inde thierende maent ghebozen. Hier mede sy ghenoeck gheseyt van het wassen / worden ende toenemen vande nieuwschapen vrucht/ wt de natuerlike zaden in sineders lijf ontfangen deur dat toenemen ende veranderen / mits oock hun daghen ende tijden nae de ghelegentheyt.

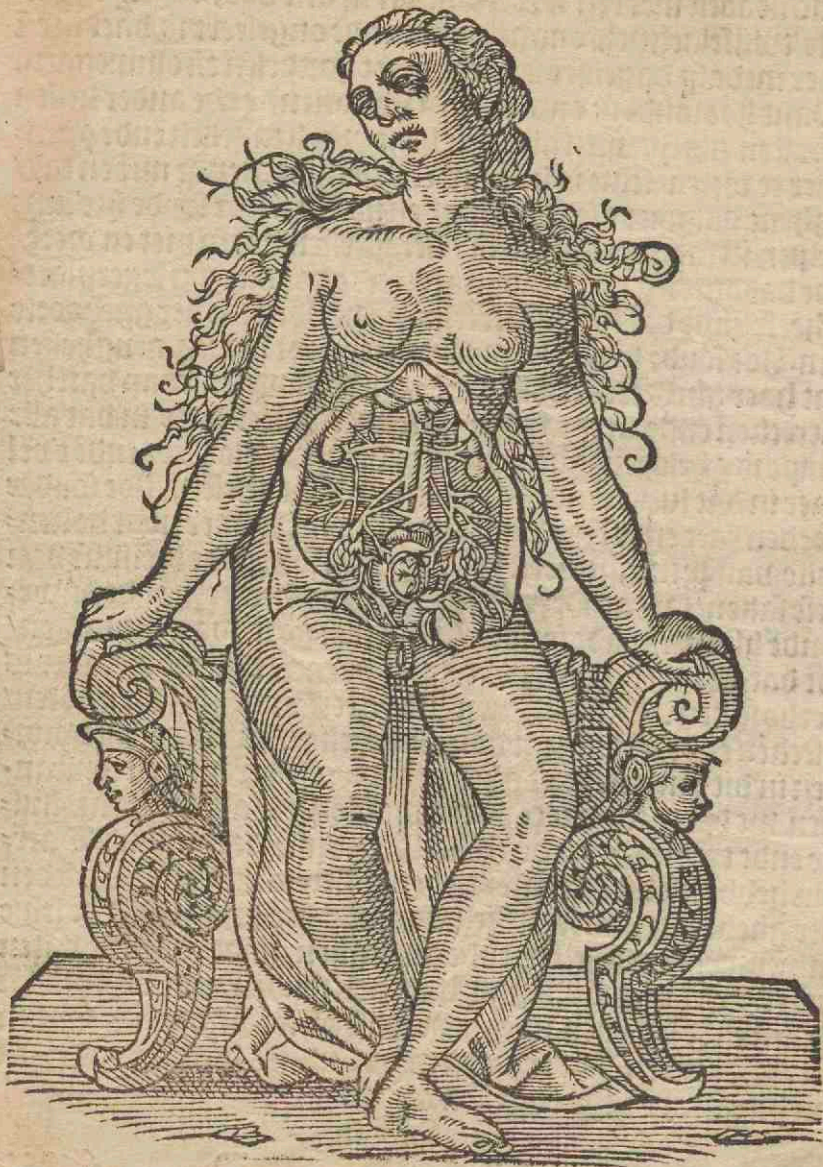
Vande waerachtighe ver-
claringe van alle besonder ende ghemey-
ne leden van ieghelicke Vrouwē / hoe die inwendich ghestelt
ende ghelegen zijn / midts oock vande Baeremoeder / met alle haer aderkens
ende vaten / soo vele tot desen wercke / den bebruchten Vrouwen aen-
gaet / van noode / ende dienstelick is / ghenomen / ghehaelt
ende ghetrocken wt die waerachtighe Anatomie:
waer in die meeste nutticheyt die daer toe
goet en nut is / verborogen ligghet.

Dat eerste Capittel.

Hoe dat die Anatomie vande Baeremoeder, met haer conterfeytsel, nootfa-
kelick, dienstelick ende nuttelick in dit Boeccken ghestelt wort.

Hoe wel dat dit naevolghende Capittel / om der
coztheyt wille / soude moghen ouergheslaghen en
achtergelaten worden / nochtans dunckt my nae
alle bequame ommegelegentheden / en neer stich
ouerdencken / t'beste / nuttelicste / ende noodelicste
te wesen in desen wercke / den bebruchten vrouwen aengaen-
de / t'selue niet achter te laten. Want aenghelien dat ieghelic
handtwerck / wt zijn inghebozen aert en eygenschap / ten eer-
sten heyschet ende begeert een gheheele en volcomen kennisse
van alle ommegelegentheden en voor oogen leggingen / op de
welcke de Sin ende t'ghemoet liet en staet / dat daer in claer-
lick en merckelick de voor oogen legginghe van desen wercke
voorgehouden ende te kennen ghegeuen wort / deur dewelcke
den ghesichte te verstaen wort ghegeuen en wijs ghemaect /
ende die ongeschickte en ongeleerde gheleert wort / met waer-
achtighe kennisse vande verclaerde dingen / so hebbe ick hier
noochlick dit Capittel ghestelt / ende niet willen achter laten.
Want ghelijck als een Blinde man / die d'eygenschap ende
t'voor ooghen hebben van zijn handtwerck / niet machtich en
is te sien ende te kennē / niet supuers en bereypt noch en maect /

Also ist oock met een Vroetwijf/ die in dese vooz oogen leggin-
 ghe/ twijfelachtich/ onghelichickt ende ongeleert is/ daer in en
 daer mede sy dagelijcx sal ende moet handelen en ommegeaen.
 Want hoe soude sy onuersaecht handelen/ ende ander lieden
 troosten/ als sy/ wien alle dinc behoorde kennelick ende open-
 baer te wesen/ selue is bevreest en troostloos/ ende niet en can/
 t'ghene dat haer t'selfde bzinghen mochte. Hoe soude sy t'kint
 helpen in smoeders lichaem/ aenghesien dat sy niet en weet/
 hoe dat ontrent den kande staet/ ende hoe dat zijn legerplaets-
 se heeft/ ende dat haer die tecken en vanden tijt der gheboorte
 zijn. Hoe soude sy de Vrouwen watter noot helpen/ aenghesien
 dat haer ghebreect de kennisse/ ende de wetenschap van het
 wtrecken ende verdraghen van haer obiect daer in dat alle
 hulpe is ghelegen/ ghelijck als is die Baermoeder/ ende t'bel
 daer in dat kint ligghet. Hetten cortken gheseyt/ hoe sonder
 goeden raet ende troost gebonden worden/ daer noyt de ken-
 nisse van dien gheweest is. Daerom sonder de kennisse van
 dese saken/ sal dat Vroetwijf troostloos/ bevreest/ ende onwe-
 tende bliuen/ ende sonder schade niet goets vooz bzinghen/
 tot dat sy leeret/ verstaet/ weet ende can/ t'ghene dat haer is
 verborghen. Ghelijck men liet in een Spieghel die sproten/
 vleden ende lechichheit van een iegelijcx aenschijn/ Also wor-
 den in dit conterfeytsel ghesien ende gheleert alle circonstan-
 tien/ wt dewelcke dat comen ende vloeyen/ alle verstant/ hul-
 pe ende troost/ die tot desen handel goet ende nut zijn. Daer-
 om hebbe ick dit conterfeytsel/ ende verclaringhe vande leden
 der gheboorte van ieghelick Vrouwe-beeldt/ ghelijck de selue
 inwennich zijn ghestelt ende gheleghen/ mides oock de vaten
 van t'zaet/ niemant willen achterhouden/ maer hier laten
 stellen ende schicken/ naeghemaeckt watter Anatonie vanden
 seer gheleerden ende ervaren man Andries Vesalius/ ghelijck
 in hier vooz ooghen ghesien wort.

Dat tweede Capittel.

Beschrijvinghe, eyghentlick ende grondelick vande Baer moeder, met haer substantien ende deelen, ende wat dinghe den selfden nutuerlick toebehoort ende aengact.

Die Baer moeder is een voorgezondneert vat / geschapen van Godt die Heere / daer in die kinderkens ontfangen / ende tot een smenschen lichaem en litmaet gheschapen worden / en wassen. Daer figure / ghe daente en ghestalte / is wat viercantic / met eenighe rondicheyt ghebozen en ghemaect / ende is de Blase ghelijck gheacht. Maer sy wort ghe depl't ende verstaen in twee wegghen. Dat een deel wort ghensent een holheyt / een vat / of schoot / van enckel Senuen t' samen ghehecht en gebonden / becleet met eenich blesfch / eenboordich / van luttel ghevoelens / met een enghen ende toeghedrongen wech / ende wtganck besloren / dwelcke begeerich is om te ontfanghen ende wit te deelen de naruerliche bochticheyt. Dat ander deel is genoemt den Hals vande Baer moeder / die van taer / rou en hart blesfch ghemaect is / met eenighe vtticheyt ghenengt / dewelcke een groot ghevoelen heeft. Dat eerste deel is gheheeten die Baer moeder / ende t' lit der gheboorte / daer in het kind ontfanghen en ghebozen wort / in welke Baer moeder ghestelt is een wech ende poorte / die nae d' ontfanghenisse van allen dinghen soo vast ghesloten wort / dat sy sonder sorghe ende noot / met gheen Paelde of der ghelijcke dinghen mach gheoyent worden. Dewelcke dan geen onfeker teeken is van een waerachtighe ontfanghenisse in smoeders lijf / als hier na sal gheseyt worden. Dese wech en wort nimmermeer ghesloten / noch open ghedaen / dan inde ontfanghenisse / ende gheboorte / oock als die Vrouwen hen waentfonden hebben / als die ordouantie vander natueren den wech begeert te openen. D' ander en d' wterste deel wort ghenoeemt de schamelheyt vande vrouwe / aen welcker voerste plaetse oft eynde geozdonneert zijn twee lippekens oft bellekens / daer mede t' lijf ende de schamelheyt bescherm't en bedect zijn. In dit voerste gheweste / dat onder t' slotbeen is aengehecht / wort gebonden den wtganck oft hals vande Blase / en pisse / Snder welcken hals den aers oock zijn plaetse heeft. In dit middel vanden hals / of voerste deel vande Baer moeder / is een dun weerk belleken / ghelijck een ghesstrict netteken / becleet met veel subtile aderkens of vaetkens.

Aen dit deel zijn aende sincker ende rechter zijde twee hooznen / genoemt de banden vande Baer moeder / met dewelcke sy ghebonden ende vast ghemaect wort / die op beyden zijden aenden kugghegraet aenghehecht zijn. Aen dese hooznen of banden vande Baer moeder / zijn ghewassen ende vast ghemaect alle beyde die ghemachten of clooten / die inde Vrouwen nunder ende harter zijn dan inde Mans. Dese twee ghemachten vande Vrouwen zijn beset ende becleet / met wit / weeck / ende murwe Aderen / de vaten van t' zaet ghenoeemt / die ghemaect ende vergadert zijn van het Hert aderken. Aen d'welcke oock zijn ghehecht / ende hun wtstrecken d' aderkens vande groote ader Chili ende Aorta genaemt / dewelcke hun wtspreyden met meniger lepe taerkens inde Baer moeder / om dat sy de vrucht souden wochen in smoeders lijf / en de selfde alle voetsel toebringhen. Daer wort oock ghesien een taek vande Leuerader / dewelcke af comt ende sincket tot inde bebozen

borgen ganch ende voorhof van d' eerste deel vande Baer moeder / van waer en deur dewelcke vloepen de maentstonden vande vrouwen / op hun gesette tijden. De Aderen hangen op beyden zijden / ouer dwerss neffens de kuggegraet / met besonder aderkens of deurgangen vast gemaect / ende zijn warm en drooge van natuere / deur dewelcke alle vochticheyt vander Maghe inde Blase ghevoert wort / die haer naer alle teeringhe in Bisse verandert.

Die Borsten zijn cout ende vocht van natuere / ghemaect van Aderen / Polstaderen ende Senuen / met een hol slay vleesch oughevult / van aert en natuere wit gheschapen / in dewelcke t' bloet in wit. Welck verkeert wort / ghelyckerwijs als die Leuer doet / die de substantie van haer vochticheyt / inde struyck-ader Chilis ghenaeamt / in bloet ende in roet verandert. Van dese Borsten comen inwendich neerwaerts twee Aderē tot inde Baer moeder / van dewelcke t' kindt zijn voetsel ende onderhout heeft / te wijle dat in smoochers lijf is. Maer als t' kindt ter werelt comt ende ghebozen wort / soo verloopet t' selue voetsel van t' kindt / ende climt weder op inde Borste / waer dat wit / ende in welck verandert wort / als gheseyt is. Daerom worden de Borsten vande vrouwen nae de gheboorte gheheel vol ende hart / tot dat die Cepels die midden inde Borst zijn / volcomelich gheopent zijn / daer aen die kinderen supghen / ende henieder voetsel ontfanghen / etc.

Aldus hebbe ick op het neerstichste ende coyfste eigentlick die Baer moeder beschreuen / met alle haer eyghenschappen ende toebehoorende leden / dewelcke seer nut ende goet zijn vande Droetwijfs / ende alle vrouwen gheheten / ghelyck die voozgaende figueren bewijzen.

Dat derde Capittel.

Dit geeft ende leeret den Leser van dit Boecxken een hooch ende goet verstant / waer toe dat hem nut is, als hy de voorsyde leeringhe aenmercket ende ouerlegghet, met menigherleye vruchten.

Mer nochtans eer ick hier wijder voortvare / so wil ick van te voren den Leser vermanen / dat hy wil by hem seluen overdencken ende neerstich ouerlegghen / dat groot ende treffelick profijt / dat wy de kennisse van alle leden comt / ende wat daer wt groeyt. Want dit alfulcken vooznemen is een diensteliche ende seer nutte sake / om die lichaemeliche ghesontheyt vande menschen te bewaren / als wy alle sulcke leden eygentlick erkennen / ende goede wetenschap hebben van haerlieder nature / eyghenschap / cracht ende werckinghe. T' bringht oock den cloetke verstanten een onwtsprekeliche lust ende behagen / alfulcke wonderlike werckinghe ende eyghenschap te weten / die in soo menigherleye leden vande mensche ingheslant zijn. Sulcke vaten leeren ons oock / hoe groot dat men de maticheyt moet achte / want so wanneer sulcke vaten ouerbullet / beswaert en ouerladen zijn / dan en mach die rechte teeringhe niet volbrocht worden. Soo haest dan als in d' eerste teeringhe ghedwaelt is / soo en sal sulcx deit die tweede / ende volgende niet ghebetert noch verandert worden. Daerom als men hem seluen ouerladet / ende t' lichaem ouerbloedich met spijse bullet / so en can sulcken voetsel niet verteert worden / ende maect quaer / dewelcke oock naemaels quaet blaet maect / ende also wordet lichaem.

unnatuerliche bochticheyt verladen / ende schadelicker bochticheyt opge-
 vult. Dat oock die Baeremoeder / ende vaten van t'zaet / so wel zijn verskiert
 ende ten besten bezocht / ende met soo menigherlepe ganghen / wegghen / ende
 rronten voorzins / wat gheeft dat anders / dan een bewysinghe van matic-
 heyt / ende dat t'zaet soude alleene bewaert worden totter Nootduyst / van
 het menschelick geslachte te onderhouden / Sonder twijfel de natuere van
 de mensche en soude soo seere niet ghecrent zijn / ware dat zaet alleene ghe-
 bruyct / tot nootduyst van het menschelicke gheslachte te onderhouden.
 Maer sulcke gherrancte natuere wort noch daghelick voorder verdozen /
 ende noch veel onstercker ghemaect / deur die sondelicke laster vande vlees-
 scheelike begeerte ende oncupsheyt. Voorts so gheeft oock die scheidunghe
 vande mensche / een heerlick exempel / dat wy gheschapen zijn / om de werelt
 te vermeerderen / ende d'menschelicke geslachte niet eeren te onderhouden.
 Aengesien oock dat wy nu sien / met wat neerlicheyt ende vlijticheyt de na-
 tuere t'Kint in zijn moeders lijf bezocht / spijset ende voedet / so ist een groo-
 te dolheyt / ende de natuere geheel teghen / dat d'een mensche op den anderen
 so ghebeten ende rijdich soude wesen / dat hy deur menigherlepe beschadin-
 ghen ende hinder nae zijn leuen soude staen / als Godt betert gheschiet / die
 nochtans vande natuere / als een Godlick werckmeester / bezocht / ghevoet /
 en opgezocht is. Ten laetsten comen wy claerlic merken / weten en leeren
 wt die wonderbaerliche scheidunghe vande Mensche / ende zijn ongrondeer-
 liche t'samenvoeginghe / dat de Mensche niet en is te vergheeft / ende voer
 niet ghemaect ende gheschapen / maer om Godt zynen schepper te eeren / en
 dat hy tot hulpe van zynen naesten / ghemaect ende ghebozen is.

Dat vierde Capittel.

Hoe t'Kint sittet, rust, ende zijn leggherplaetsc heeft in smoeders lichaem,
 oock hoe dat hem heeft voor den tijt van zynen wtganck voor ende eer
 dat ter werelt comt: wat zijn oeffeninghe ende wapenen zijn, mitsgaders
 oock het teecken vande natuerlike tijt ende ure vander gheboorte. In-
 ghelijcx d'ordonnantie van eten ende drincken vande bevruchte Vrou-
 wen, ende alle doen en laten, Voorts den ampt ende dienst vande Vroet-
 wijfs, met eenige ommeghelegentheden, die daer toe nut en goet zijn.

ALs nu t'Kint zedert den eersten dach vander ontfanghenisse / vijf en
 veertich daghen oft anderhalue maent / tot op den tweeden / gherust
 heeft en ghelegghen in smoeders lichaem / binnen welken tijt dat Kint
 een gherechte ghestalte ende ghedaente van een kindcken rijghet / so
 en sal niet meer ghenoeit werden een vrucht / maer een recht gheschapen
 Kint / Want naer dat sommighe vande gheleerde mannen segghen / so sou-
 de t'Kint t'leuen ontfanghen hebben / nochtans sonder eenighe bewegelich-
 heyt / midts zijn teerlicheyt ende onsterckheyt. Tot sulcke tijt ist so ghelick
 ende misselick voor t'Kint in smoeders lichaem / euen ghelick als met een
 treer bloepsel / welke iegelike clepne regghen ende wint mach bewegen / ver-
 derven / afwozpen ende onnut maken. Daerom sullen op desen tijt die be-
 vruchte Vrouwen haerlieden wel wachten ende bewaren / dat sy den teer-
 wecken / ende nieuwheschapen kindcken niet en laten gheschiet / als henlic

den wel soude mogen gheschieden en toecomen deur quade en gruweliche ver-
schickinge van brand/cruich/donder/blysem/oft eenige schyckelicke figu-
ren ende ghesichten van arme lieden/oft sonderlinge ghedierten/ etc. Doch
deur te groete blyschap/droefheyt/ongenorchte met eenige onnaticheyt te
hebben of te ghebruycken/als met dansen/spyngchen/treken/wandelen/te
veel na lust eten ende dvincken/alle dwelche heulieden sal tot desen tijde ver-
boden zyn. Oft als sy met eenighe toevallende sieckte verladen zijnde/daer
tegen gebruycken en innemen schadelicke ende afbruyende mederyne/ alleg-
deur aengheuinghe ende wysmakinghe van oude ongeleerde Vrouwen/ en
Mederyns/ Ghelyck Godt betert/dirkwils met schade gheschiedt/dwelche
oock niemant vande Quericheyt en mercht/noch en siet deur straffe te ver-
hoeden ende te beletten/alle dwelche na alle rechten die reden is hegerende/
ende die groote noot verheyschende. Want wat grooter schande/ouere/en
moozt dat in desen ghevalle tot sulcker tijt gheschiedt/en soude niemant mo-
ghen ghenoech vertellen. Maer de noot heyscht nochtans datmen yet soude
daer toe doen. Daerom beminde Leser/ ist dat ghy v epghentlick/ende met
goeder meeninghe/ neerstich wilt versinnen/ ghy sul selue daer inne bevin-
den ende leeren/ dat my de noot daer toe heeft ghedwonghen en ghedreuen/
om desen schandelicken handel te verclaren/ende den seluen hier niemant te
verswijgen ende verborghen te houden. Of nu desen handel niet en heeft ouer-
langen tijt in d'ooge gheweest/ soude ick geerne vanden tegensegger hoozen
oft sien. Want die Jonckwijfs/ ionghe dochters ende weduwen/ hebben so
langen tijt haerlieder bysheyt en quaet voornemen ghehadt en ghebruyckt/
sonder iegelic tegenseggē oft doen/daer mede dat sy haerlieder moerwille/
Doerestucken/ende moorderie ghebozert en verborghen hebben/ dat te be-
clagen is. Want so haest als sy yet gevoelen en merken dat tegen haerlieder
natuere/ende ghemeene ghebruyck is/ wt haerlieder boose en snoode bedre-
uen saken en lustboetingen/ gelijk als heulieden haerlieder spijse en dranch
verlepdet/ ende alleneen en sonder ophouden moeten braken en ouergeuen/
sonderlinge smozgens nuchter en met ydel Wage/ of als sy ghevoelen pijnē
boort herte/oft eenige swaerheyt met tautweere oft hoofzweere (welcke
siekten heulieden den buyck opdrjuen/so dat sy beginnen te zwellen)so zyn
sy terstont met desen boosen vont gewapent/dat sy hun seer stijf in t'lyf goz-
den en opschoorten/ende draghen die handen onder den boozschoot/met ver-
draepde en glaesachtige oogen/gelijck een dullen hupl/ daer mede dat sy den
handel verbergen en verdrucken/ ende t' kint in smocders lijf verderuen en
verstricken. Maer so haest als dat niet helpen en wil/ende dat sy gheboelen/
dat haerlieder schelmerie wil haer seluen openbaer maken en in t'licht brin-
ghen/dan willen sy haerlieder ouere ende schande breeder verberghen/dae-
cleyn oueerlich schulwen/ende haer seluen tot meerder laster van moozt be-
gheuen. Daer nae gaen sy deur ingeuen des Dupuels/en wt een ongeregelt
boos gemoet en herte/tot een eerloos/boos/snoode/en in desen dingen ghe-
leert/out en wel erbaren wijf/die veel meestert/ende alle haer leuen lanck na
sulcken saken haer ghebruyct en geoeffent heeft/ die oock daer booz ouer al
langen tijt en veel iaren heeft openbaerlick besaemt en bekent geweest. De
selue tast dese snoode saken aen/ Sy begeert en bracht haer raet met heulicke
woorden/om haer Maentstonden te verborghen/ende te mogen doen hebbē/
die sy

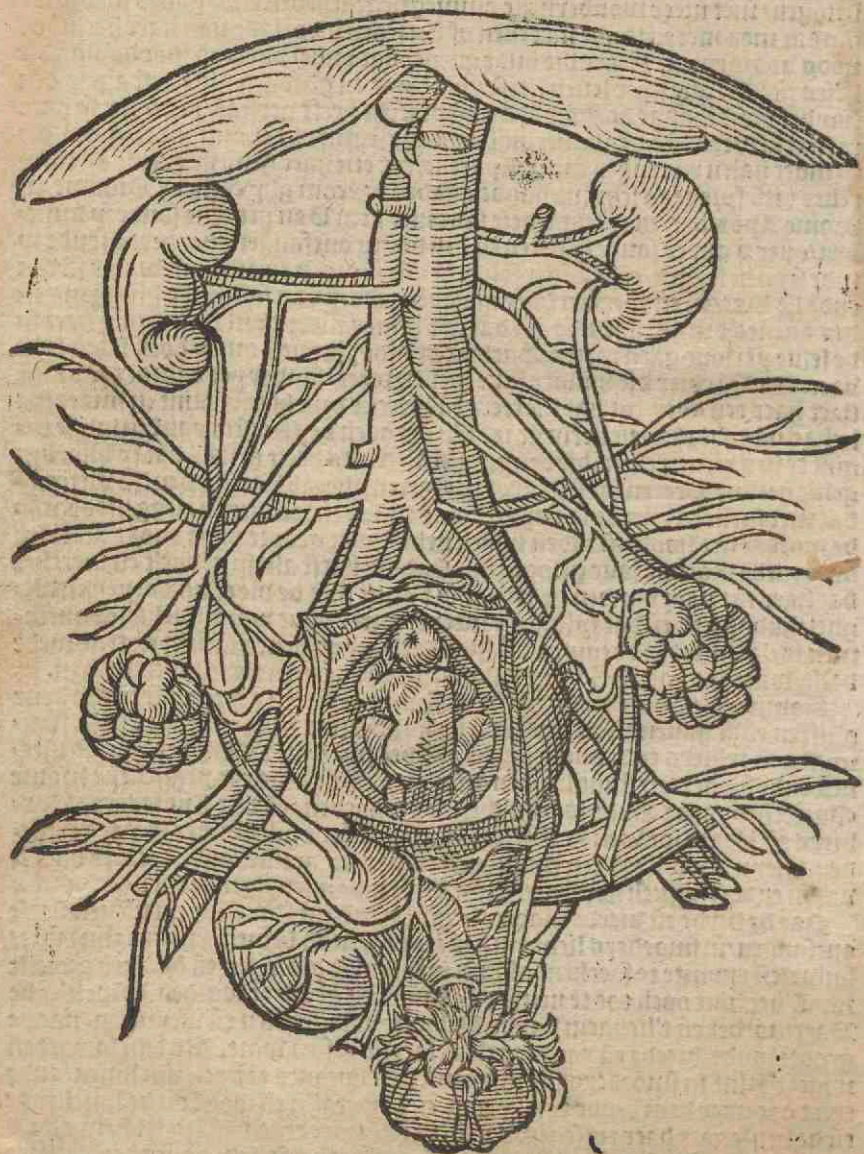
die sy in langhen tijt niet en heeft ghehadt/ dwelcke haer maecht pijnē in de
 Rugge en̄ vooz t' Herte/ ende dicwils doet bræcken/ sulcx dat sy vreesē heeft
 niet langer te mogen dienen/ ende dat sy haer dienst niet en sal moghen vol-
 bringen/ met meer wonderlicke onnemegelegentheden ende glatte woorden
 omdat men niet en soude mercken of verstaen d' oorsake van haer sieckte
 hoese voozmenen. Waer die oude quene/ dat oude/ boofse en̄ snoode wijf/ die
 desen handel alle haer leuen heeft ghebruyct en̄ ghedaen/ so haest als sy den
 handel vande ionge dochter of dienstmaecht heeft verstat/ so begint sy haer
 te stercken/ troosten/ ende verblijden/ ende schrijft haer eenighe crupden/ die
 sy moet halen en̄ crügen inder Apoteke/ tot een haer gelijcke geselle of Apo-
 teker (ich spreke en̄ schrijue vande quade: daerom ghy eerlicke Vrouwe/ en̄
 yrome Apoteker/ en treckt v dese sake niet aen) Van het eene soude sy drinc-
 ken/ ouer d' ander soude sy sitten en̄ den donny ontfangen/ het derde soude sy
 inde schoen leggen/ en̄ d' ander soude sy alle morgen en̄ auent in water sieden
 ende de Voeten en̄ Becken daer in baden. Oock van sommige smozgens en̄
 des auents drincken. Ende als dat al t' samen niet en wil helpen/ soo leert sy
 de selue persone gaen totten Barbier of inde Stoue/ om te doen laten inde
 boet. De Barbier die vander sake niet en weet/ sonder pet voozder te vragē
 slaet haer een ader/ tot dat die teere en̄ weecke vyzcht/ en̄ t' kint in smoeders
 lichaem verdozen en̄ vernielt is. En̄ oft oock de Meester vanden hupse be-
 gint te sien en̄ mercken (die den handel altemets heeft gesien) dat sy blincken
 gelijc geelue Peeren/ en̄ sien al of sy Catten ghecabvelt hadden/ so weten sy
 dat met snelle versierde logenen te ontkennen en̄ loochenen/ seggende dat sy
 de moeder in t' hooft en̄ inden hupck hebbe/ met groote pijnē vooz t' herte/ en̄
 daer mede moet de sake geloge zyn. Ende so haest als sy gevoelt en̄ mercket
 dat haer tijt vooz handen is/ en̄ dat sy t' kint niet de vloet verdozen en̄ wt-
 gheschudt heeft/ en̄ dat sy (also sy meent) wtter noot van alle schande ontco-
 men is/ so vattet sy de conste/ die sy ander haer gelijcke Sacken en̄ teut mede
 deelt/ waer wt naemaels veel schanden/ moozden/ en̄ dootlagen volgen.

Sommighe Vroetwijfs die sulcx soudē beletten/ laten haer oock deur
 ghiften ende gauen alsoo versoeken ende vertwijfelen/ insgelijcx oock som-
 nighe Barbiers ende onghelerde Weberijns/ die t' Crupderboeck lichte-
 lick ende sonder verstant hebben ouerlesen. Alle dwelcke pghelicke yrome
 Querichypt vooz Godt is schuldich te verhoeden/ en̄ den Apoteker/ Bar-
 biers en̄ Vroebrouwen in Steden en̄ op t' Landt sulcx onder Eet te verbie-
 den. Hier mede wil ich een eynde maken van dit artikel/ ende vreedder vooz
 haren ende schrijuen hoe hem t' kint heeft inde naevolgende tijt.

Naē de derde en̄ vierde maent/ begint dat kint/ dwelcke nu t' leuen heeft
 ontfangen/ in smoeders lichaem hem te roeren en̄ beweghen/ om zyn ruste/
 hulpe/ en̄ ruyante te soeken/ alst nu niet eenich dwingen en̄ dringen gequelt
 is. T' beghint oock toe te nemen/ en̄ tamelick groot te worden. Dwelcke de
 Waer moeder en̄ t' lichaem vande Vrouwe doet zwillen en̄ wtrecken/ naē de
 groote wilde/ vreedē en̄ runde/ gelijc claerlic gesien wort. Als dan hupget en̄
 nijget t' kint in smoeders lijf zyn aenschijn vrcants tot aen zyn knien/ ende
 trect ooc naer hem beyde zyn voeten/ en̄ legget zyn elleboge op de knieken/ en̄
 de neuse gaet daer tusschen/ ooc zyn oogē daer tegen/ en̄ legget hem aldus
 rontachtich en̄ geboge/ gelijc als een cloor. Het heeft hem ooc geheel gekeer

Het tweede Boeck vande

en geschouen met t'hoorste deel van zijn lijf/tegen de rugge bande Moeder.
En hoe wel dat sommige Anatomisten de contrarie schryuē/ so late ich dat
figuen/gelijck icht gebonden hebbe/als dese navolgende figure bewijst.

Dat vijfde Capittel.

Wanneer t'Kint in smoeders lijf veel of luttel voetsels ghebruyct, oock den gherechten tijt van daghen ende maenden, dat in smoeders lichaem is blijuende ende liggende.

Als desen tijt vande derde ende vierde maent / beghinnet t'Kint in smoeders lijf veel ende tamelich voetsel te ghebruycken / waer deur dat groepet / toeneemt / ende onderhouden wordt / tot ouer die halue dacht / ende totter tijt vander gheboorte . Maer als binnen desen tijt vande sefte maent of daer vozen een Kint gebozen wort / dat en can noch en mach gheensins t'leuen behouden / ende moet nae den hepsch der naturen steruen / want dat Kint en is noch niet gheheel / wesentlick / ende volcomen opghewassen . Maer alst inde seuenste maent is ghebozen / soo mach dat Kint natuerlick te lijue bliuen / want in desen tijt is de Ducht ende dat Kint volcomen / ende opghewassen .

Ghy sout v hier mogen seer verwonderen / dat die kinderen die in d'achtste maent ter werelt comen / niet en mogen te lijue bliuen / daer sy nochtang inde seunde maent leuende bliuen . Ghy en sult v daer af niet verwonderen / want inde seuenste maent beweget hem t'Kint tot den wtgauck . Want de seuenste maent wort gherekent eenen tijt des wtgaucx . Ist dat op dien tijt / t'Kint sterck ghenoech is / soo wordet natuerlick wtghebrocht / ende ter werelt ghebrocht / ende mach te lijue bliuen . Maer ist dat t'Kint noch te cranck ende swack is / soo bliuet noch soo langhe in smoeders lijf / tot dat sterck ende crachtich ghenoech is / te weten / noch twee maenden . Want nae sulcken beweginghe stelt hem t'Kint op een ander plaetse in t'lichaem vande Moeder / daerom alst in d'achtste maent wordt ghebozen / niet leuen en mach / om dat die natuer noch te swack is / nae de beweginge vande seuenste maent / want het mach deur tweederlepe beweginghen gheuen int worden . Ten eersten deur beweginghe inde seuenste maent / van d'een plaetse op d'ander in smoeders lichaem / ist dat nu daer op in d'achtste gebozen wort / soo wordt dat Kint daer af soo heel te swacke ende crancker ghemacht . Want de natuer van t'Kint en can alsulche menigherhande of tweedoudighe beweginghe noch niet verdragen . Ten tweeden / als sommighe meenen / soo verweckt de seuenste maent / nae s'hemels oft der sterren loop / een schadelicke beweginghe vanden kinde .

Die knechtkens worden meest inde rechter zijde vande Baer moeder ontfanghen / en meest van t'zaet dat wt het rechter ghemachte comt . Maer die Wepkens worden inde sincker zijde vande Baer moeder / en wt t'sincker ghemachte ontfanghen . Want de rechter zijde is om des Leuers wille int lichaem heeter / ende die sincker zijde coudet . Maer pincipalick is die meeste warmte van t'zaet / een oorfsake vande knechtkens .

Maer dat die kinderen den Ouders ghelijcken / dat gheschiet van wegen het sterckste ende treffelichste zaet / Sulcx dat het Kint aldermeest ghelijckhet den gheenen / die t' sterckste zaet heeft . Maer sommighe meenen dat in alsulcke wonderlicke onderschepden / een wonderlicke cracht oock is van t'ghesterute / Want de goede ende gheluckighe aspecten vande goede Planeten / gheuen schoonhepe van aenschijn ; maer quade ende ongheluckighe aspecten

afp erten bande quade Planeten / brengen leeliche ghestalten des aensichts /
ende van litmaten . Dit sy nu gheseyt vander tweede / tot inde vyfde / sesse /
seue nste ende achste maent.

Dat sesste Capittel.

Van d'ordonnantie, hoe die bevruchte Vrouwen henlieden sullen houden
naer den tijt vander ontfanghenisse, ende eer sy baren ende moeder wor-
den, op dat sy niet te vroech, of te late en baren, ende dat haerlieden geen
ongheluck of misval en gheschiet.

DAer op wil ick nu elf articulen ende pointten schryuen / dewelcke die
bevruchte Vrouwen sullen beueerftighen ende houden.

1. Ten eersten / so sullen sy hebben ende soecken tamelicke ende behoor-
like vrucht / ghenoechte / tijtcoztighe / ende moet / dat maect de nieughe-
bozen vrucht / ende t' kint in smoeders lichaem / een lichten moet / ende die
cracht vande liefsticke / groepende ende beweghelicke gheest / sterck / crach-
tich ende machtich / dewelcke haer in smoeders lijf / wvstrecken in t' kints
leden oft litmaten / ghelijck in het derde Capittel gheseyt is.

2. Doorts sullen die Vrouwen oock hen gherust / manierlick ende stille
houden : ende oock alle haerlieder werck en dingen deuchdelick en manier-
lick beginnen ende aenlegghen : Niet stoutelick nebersitten oft opstaen : niet
springhen / dansen / loopen / ende gheweldich oft onmanierlick oyspringhen.
Niet swaers opheffen / stijf gaen / drucken / oft stijf trecken / ende hun hoeden
ende wachten voor ballen / maer mogen wel veel ende dickwils slapen.

3. Sy sullen haer oock hoeden ende wachten voor roude ende rouwe win-
den / voor onbetamelicke ende te seer groote hitte / voor gramshay / droef-
heyt / ongenoechte / verschriken / ende voor veel onbehoorlike oncuysheyt /
ende voor een onnatich eten ende drincken . Haerlieder spijsse ende dranck
moet zijn licht om verteeren / ghelijck als zijn tonghe hoenderen / Gepten
vleesch / Calf vleesch / alderlepe ghevogelte / Epers murrne ghesoden / Cice-
ren / Gersten en spelten moes / vlessop ende derghelelike dinghen . Sy sullen
oock een welriekenden ouden witten wijn drincken / die niet sterr en is . Sy
mogen tamelick noten Muscaten met supcker eten / gebruycken en nutten .

4. Sy sullen haer misden van groue / harde / ende onberdouwelicke spijsse /
ghelijck als zijn Linsen / Boonen / Hirs / kinevleesch / ghesouten en gheroect
vleesch / raeu Appelen / Melck / Kaes / ende derghelelike dinghen .

5. De bevruchte Vrouwen sullen (nae die leeringhe van Hippocrates)
d'eerste vier maenden / gheen Bussen laten setten / Alderlaten / ende geen pur-
gatie oft medecine innemen / sonder raet van een geswoeren medeeen . Want
op dien tijt zijn de banden van t' kint noch teer / weeck / swack / en niet volco-
men / als horen is gheseyt / waer deur dat kint met alle de leden gheswack /
ende hem zijn doetsel ontrecken / ende die spijsse ghenomen wort .

6. Als die Vrouwen hart van stoelganch worden / als deur eenighe ver-
 stoppinghe: Dan mach sy laten roken Spunage wel met Wöter onergo-
 ten/ende oock Latouwen laten sieden/ ende dan souden/ende met wijn ende
 Azijn/ als een Salaet eten/ teghen dat sy slapen gaet. Ist dat t' selfde haer
 camer ganch niet sachte en maecht/ soo moghen sy een suppositoze gebruy-
 ken/ die ghemaect is van Honich/ of van doozen van Cyers/ of van Venet-
 sche Seep. Maer ist dat sy soo seer hart ende verstoppt zijn/ so sullen sy met
 raet van een Mebecijn voorder handelen / die mach heulieden laten maken
 een vancrken van Senebladeren / ghetempert met wtghetrocken Cassie/
 bewysche sy mach meerderen/ verstercken/ of minderen/ nae de heysch van
 de hardicheyt/ende goet bediucken/ etc.

7. Maer of nu de bevruchte Vrouwen met sware toeballen begonst had-
 den/ende op desen tijt/te wyle dat sy bevrucht zijn/ meer en meer met eenige
 flauten beswaert worde/ dan machmen den Vrouwen wat Surckel water
 ende koose water warm maken/ ghemengt met Caneel en Manus Christi/
 of Diamargariton (men vindet in d' Apoteke) heulieden warm te drincken
 ghegeuen. Of sy mach Rose water ende Bernage water/ menghen met een
 weynich Caneel/ Naghels/ ghebrocken Saffraen/ en een vier dobbel doer-
 ken daer in doppen/ende wtghedruwet zynde/ op t' herte legghen.

8. Maer of t' geschiede dat een bevruchte Vrouwe voor den tijt soude wil-
 len baren/ende eer den gherechten tijt quame/ en voor handen ware/ gelijck
 als inde seuenste maent/ als vozen is gheseyt/ende dat haer den arhepdt acu
 quame/ende voor handen ware/ deur springhen/dansen/ oft ander te groote
 oeffeninge/ of deur te seer harden stoelganch/ of Coitsen/ t' sy hoe dat mach/
 soo mach haer de Vrouwe van onder op / ouer wat heete rolen met Wie-
 roock berooken/ t' selue versterckt de moeder ende t' kindt. Daer nae mach
 sy den buyck wasschen met Alluyn/ Galnoten/ Waelwortel/ ghecoekt ende
 ghesoden in Reghenwater/ met wijn ende Azijn ghemengt. Maer ist dat de
 Vrouwe flau of swack wort/ men mach dan handelen/ als vozen is gheseyt
 van in onmacht te vallen/ende haer ingheuen Diamargariton/ of Manus
 Christi/ die men inder Apoteke vindet.

9. Ist dat een Vrouwe den lust van eten verliest/ ende niet wel en can tee-
 ren/ ende dat haer het eten ende drincken gheheel teghen wort/ soo mach sy
 inder Apoteken haer laten bereyden dese Syroopen.

Reemt Syroop van Cyanaet appellen anderhalf once.

Muscus ende Aloes hout een scrupel van elck.

Caneel een half scrupel. Menghet dese dinghen t' samen met drie oncen
 Surckel water/ Tot eenen dronck.

Dese Syroop sal sy smozghens wel warm ghemaecht nuchter drincken.
 Sy sal oock om de Maghe te stercken dese Trochissen gebruycken/ Reemt
 Confectio Diambra, smozghens ender sanonts/ ende tot peghelich eten een
 Trochisse daer af om de Maghe daer mede te slupten. Sy sal oock op de
 Trop vander Maghe dit plaestec legghen/ dat sy inder Apoteken aldus sal
 doen maken.

Het tweede Boeck vande Vroerwijuen en bevruchte Vrouwen.

Reemt Mastic / Koose Rosen / Munte / Olie van One-appelen / Canele
Sauie / bloemen van Ganaet-appels / van elcx een achtesdenbeel loots /
Termentijn soo vele als ghenoech is / Maecht daer een salfken / daer af
neemt so veel als ghenoech is om te strycken op een sacht leer / so groot en
breet ghemaect als een schildeken / dwelcke met zijde sal bedect worden.

Of dat sy dese Salue maken : Reemt Mastic / Munte / witten Wierrooc /
stootet alle t' samen tot een poeper / van elcx euen vele / met Olie van Oliuen
ghemenght / Stryckt daer mede op t' putteken vande Maghe.

10. Ist dat een Vrouw / die bevrucht is / haer stonden oft bloemen qua-
men / of dat sy die merckte / soo sal sy Melck laten met Stael bereyden / ende
dat eten en dрынcken / of een Moes of Suppe daer af laten sieben. Sy mach
oock een Sweetbadt maken van dese Crupden ende stucken. Reemt groote
Weghebeze / Wijvinghercrup / Alantwortel / Dupumest / Boonestroo /
Hauerstroo / van elck een handvol / in water ghesoden / ende daer ouer
ghesweet ende ghebabet.

11. Daer zijn sommighe Vrouwen die selben t' kint voldraghen / ende te
vroech baren / die sullen / als sy bevrucht zijn / alle daghe een ure voor het
auent-mael / ende drie uren daer nae / van dese crupden een Voet-water sie-
ben / ende met de Voeten daer in sitten / ende wasschen / ende daer nae met
warme doecken drooghen. Reemt Steenrupte / Camille bloemen / van elck
een handvol. Sout / Velle / van elck een handvol. Sy mach oock alle morgen
nuchter / ende tsauents als sy slapen gaet / van dit Electuarium eten. Reemt
Electuarium Laxificans met ghepuluert root ende wit Behen ghemenght.
Dit is oock een sonderlinghe goede ende seker conste daer teghen. Reemt de
Vellekens vande Hoender Maghen / ghepuluert / t' seffens t' ghewirhte van
een Sout-gulden sommighe morgen-stonden met Wijn nuchter in-
ghenomen. Aldus hebt ghy een gheheel ende royt onderwijs /
hoe dat haer een bevruchte Vrouw sal houden / van
t' beghin of vanden tijt dat sy heeft ontfan-
ghen / tot dat sy baren sal.

Opinde van het tweede Boeck.

Het derde Boeck:

Dwelcke eyghentlick ende claerlick leert alle Hantwerck/ ende oock

den Ampt vande Dzoetwijfs/ ende bewijst hun die toe-
vallen / dwalinghen ende misbruycken / die deur onacht-
sane versupminghe daer in gheschien / alles
begrepen in ses Capittelen.

Dat eerste Capittel.

Vanden gherechten tijt ende ure vander gheboorte, ende wat de gherechte
Kints ween zijn, hoemen die sal weten, kennen ende leeren. Inghelijcx
welcke de gherechte ende natuerlicke gheboorte sy, ende hoe die volco-
melick moet gheschieden ende te wercke gaen.

So haest als die negenste maent naecket ende booz de handt
is / dan sal den kinde in s'noeders lijf vanden voetsel af gaen
ende ghebreken / dwelcke op dien tijt groot is gheworden en
gewassen / ende behoeft veel voetsels. Want so haest alst niet
en mach volcomelick ghenoech ende ryckelick nae de noot-
druft t'voetsel / deur die Aderen ende Nael / binden ende nae

hem trecht / van beueecht ende roert hem
t'volwassen kint / met grooter onghedue-
richeyt in s'noeders lijf / soo dat die velle-
kens met sommighe Aderen scheuren of
breken / met dewelcke t'kint ombangen en
beleet is / segghe dit de naegheboorte ghe-
noemt is met haer twee ander vellekens
oft sackens / als vozen in t' derde Capittel
is gheseyt / ende dese bygheboerde figure
bewijst / waer deur die Moeder t'kint niet
langher en can noch en mach behouden.

Hier wt sullen die bezuchte Dzuulwen
ende Dzoetwijfs leeren kennen / ende ver-
claren den gherechten acrbeyt / dewelcke
niet anders en is dan die ongheduericheyt
ende sterckte van t'kint / alst hem omme-
keert / ende met pijn ende smerte strijt te-
ghen het onderste vanden buyck / neder-
waert ende niet opwaert en dringt / selijck
dat betaemt. In desen / als mi de Waer-
moeder ghespent wort / soo breket water /
ende ontgaet den kinde / ende soo haest als t'kint de lucht van deser werelt

ghewoelt /

f

gheboelt/so smacket daer nae/ende begeert hem. Waerom dat hem buycht ende schiet het nae den wtganck ende mounde vande Waermoeder ende lit der gheboorte / met zynen mont ende hoofdedeken. Ende sulcke is een gherechte/natuuerlike/ende geschiet te gheboorte: te weten / dat het eerst come metten hoofdedeken/ als dese byghevoechde figure claelick bewijst. Waer dat dan het Vroetwif sal ghereet hebben alle haer hoorberende ghereetschap / die daer toe is dienstelick / mit ende goet / ghelyck als is den Kintstoel/Scheerken Spongie/Paelde ende Garen / midts oock een warme Olie van Lelien / daer mede dat sy kan te vozen haer handen ende lijf vande Vrouw sal seer wel ghestreken hebben/ als ghy hier nae sult hooren.

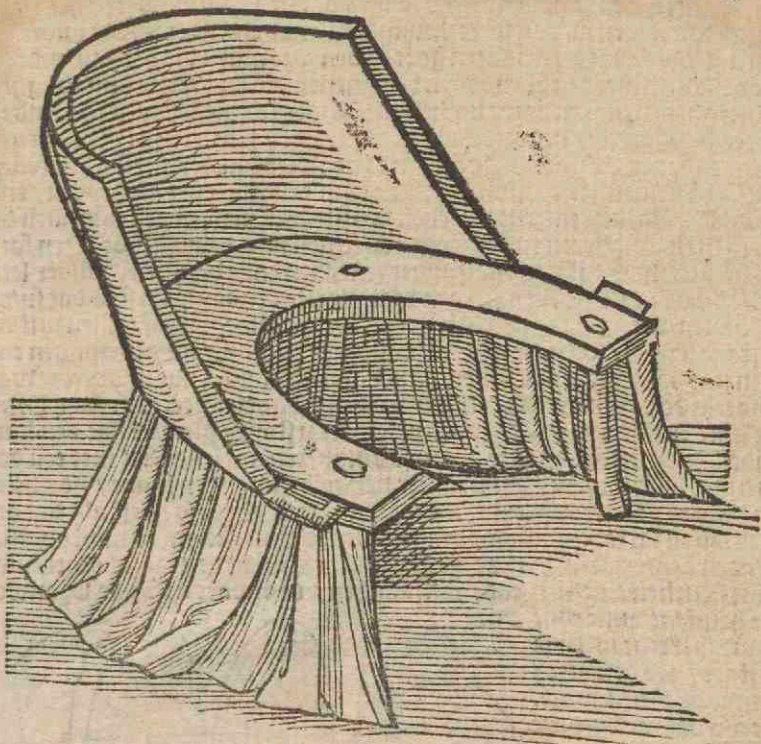

Dat tweede Capittel.

Vanden rechten handtwercke, ende het recht ghebruyck vanden Ampt der Vroetwifuen, waer mede, wanneer ende hoe t'selue sal ghebruyckt, gheoeffent, ende ghedaen worden, ende oock met wat gheschiedtheyt, metten conterfeytsel van een Kintstoel, daer toe bequame, ende hoe die moet ghemaect zijn.

Mer hoe in desen tijt vander gheboorte / die den gherechten ende natuerlicken tijt ghenocmt wordt / sal hoor ende nae ghehandelt worden/ of waer mede t'werck met zyn maniere van doen sal ten eynde ghebrucht worden/ daer in den Ampt vanden Vroetwif ghelegghen is/ sult ghy aldus mercken. Ten eersten / sal t'Vroetwif den rechten tijt weten/ende de gherechte kints ween/ oft aerbeyt kennen / hoor ende al eer sy pet handelt oft doet. Ende so haest als sy dat weet/ende den tijt dat mach ghedooghen/ende het handtwerck mach versocht worden/so sal t'Vroetwif de bebruchte Vrouw met gheleerde ende geschiette woorden troosten/stercken ende vermanen/dat sy soude willen cloeck zijn/aerbeyden/ t'beste doen/ende haer volghen. Teghen d'ander Vrouwen die daer oock teghentwoordich zijn/sal sy derghelijcke doen/ende daer nae de bebruchte Vrouw/ met alle d'ander Vrouwen doen neber knielen / ende Godt almachtich aen bidden/bidden ende aenroepen/met een hertelick Vader onse/oy dat sy wille den soude willen gheuen ende verleenen zyn hulpe/troost ende ghenade/metten gheluchige ure. Ende als sy ghebeden hebben/ sal sy de selfde heerten weder opstaen / ende de Vrouw heeten in Gods name/ oy den stoel sitten die daer

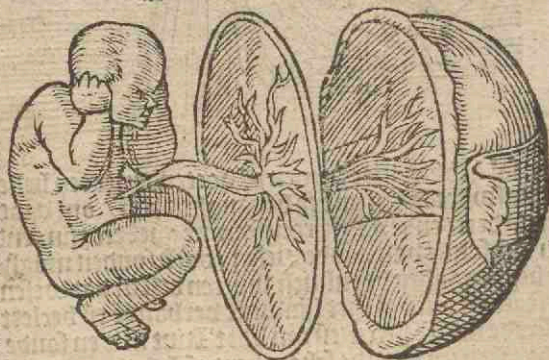
Daer toe gheordonneert is/ ende aldus/ als hier staet/ sal ghemaeckt zijn.

Op sal hebben vier beenen of voeten / met een hellende rugghebart / ende sal niet swart laken onder behanghen zijn / om dat de Vrouw soude moghen bedect / ende onder vonsomme ghedect zijn / ende dat die ander Vrouwen alst soude van noode wesen / oock souden moghen achter / voren / ende aen beyden zijden behulwich zijn / ten besten dat wesen mochte. Het sitseel van den stoel sal ouer al met lijnwaet verbondē en becleet zijn / om dat de Vrouw soude sachte sitten / en om dat t' Kind niet en soude ahequetst worden van die hoeken / en deur de scherphē en hartheyt vande stoel / in dien de Vrouwen ten tijde vander noot haer wtheffen wilde / als dicwils geschiet / niet sonder groot hinder. En so haest als de Vrouw op de stoel sittet / en met Gods hulpe gewillich daer aen wil / so sal dat Doetwif / al eer de Vrouw begint te serhepden / een Vrouw schicken en stellen achter aen haer ruggē / die sal de barendē Vrouw metten armen omvangen / en in tijde vande aerbeyt / degelic metten handē / na dat de deurgaende ween zijn / nederwaerts strijcken of canten / en sachte douwen / alle dwelcke t' Doetwif haer wijsen en heeten sal. Daer na sal t' Doetwif noch twee Vrouwen / of ten minstē noch een / op beyden zijden stelle / die de Vrouw sullē aenspreken / en vermanen / en ooc in

bien van noode is/om dat sy haer soude helpen. Ten laetsten sal dat Doet-
wif neder sitten/ ende het voozste des lijfs vande Vrouw wel strycke/ met
Olie van witte Letten/ van soete Mandels/ ende Doender sinout onder een
ghemengt/ dwelcke wotter maten goet is den Vrouwen die vet zijn/ ende een
enghe vrouwelicheyt hebben/ oock den ghenen die hun eerste kind draghen/
ende den ghenen die een doxre lijf hebben. Daer toe dienet oock wel/ ende is
seer goet/ de doper/ oft het wit van een Ey daer in ghestreken. Als dat ghe-
daen is/ ende dat t' Doetwif daer mede ooc haer handen heeft ghestreken/
soo sal sy de bevruchte vrouwe bidden ende vernanen tot aerbeiden/ ende
daer nae beleefdelich ende manierlick soecken/ grijpen/ en den werganck des
kints metten vingheren tasten/ ende den seluen inde deurganck ween sach-
telick helpen/ haer lijf van malcander seepden ende douwen/ sonder letsel
van t' kind ende Moeder/ oock aen wat plaetsen ende ghewesten dat sy/on-
der of bouen/ter zijden of nesses/ dat t' kind hem voeghen of stellen wil/ dat
sy terstont daer sy sy/ ende met haer vingheren t' kind int deursnijden ende
openen nae dat behoort/ den behoorlicker wech wijse ende voozdere/ want
dat maect een goeden ende lichten aerbept en gheboorte. Also sal t' Doet-
wif t' kind ontfanghen/ dat Pauel-peesken terstont/ gheheel nae den kinde
afsnijden/ten meesten op bier dweerse vingheren nae/ ende dat met een dob-
belen draet vast binden/ hoe naerder het lijfken vanden kinde/ hoe beter/
want het gheeft een moy inghewassen Pauelken. Ende so haest als dat ghe-
daen is/ so en sal sy niet langhe wachten/ ende d' meeste om d' miuste versup-
men/ noch achterlaten ende vergeten/ ghelijck als is de Raeggeboorte/ maer
de selue schicken/ nemen ende ontfanghen/ ende daer mede de Vrouw te

bedde helpe/ te wijle t' lijf
noch wtgherecht is ende
open staet/ eer den wech
enge ende ghestopt wort.
Ende om dat men groote
necsticheyt met een goet
voorzbedenckē soude doe/
in sulckē geballe des kin-
dens ende afsnijdens van
het Pauel-peesken/ soo
hebbe ic met ondersceyt
dit velleken/ de Raegge-
boorte ghenomt/ en het
nieughebooren kindeken/
ghecontersept hier by ghevoecht/ gelijk dat noch in sinoeders lijf aen mal-
cander is ghehecht/sonder afsnijden/ om te gheuen een gherecht ende gron-
delicker verstant/ dat tot desen handel dienstelick ende nut is.

Als nu dat Pauelken aen t' kind is afghesneden en ghebonden/ ende eerst
is ghewasschen ende gherenicht gheweest/ soo sal/ nae dat ghedroocht is/
zijn Pauelken met een poeperken bevroopt worden/ ghemarckt inder Apo-
teke/ van Solus Arniemus/ Drakebloet/ ende Mirre/ van elc eyen vele
onder een ghemengt/ met een dobbel doercken daer op ghelept ende ver-
bonden/want het besceidet vooz bloeden ende ander quade toevallet. Men
sal

sal oock t selue ghebruycken/ als het Pauellien afballet/ want het maect dat schoon/ ende gheeneset terfont.

Das derde Capittel.

Van sommighe sonderlinge ende natuerlicke stucken van medecijnen, die den natuerlickken aerbeyt voorderen, licht maken en spoeden, als die teghen t ghemeene ghebruyck vander natuere verhindert worden.

In dit Capittel staet te mercken / dat die verachteringhe vander aerbeyt of gheboorte/ den Vrouwen mach natuerlick ende onnatuerlick gheschien. Ten eersten/ als die verachteringhe vande gheboorte haer wil vertoonen/ ende gheschieden onnatuerlick/ men sal dan handelen/ ghelijck t vierde Boeck claerlich is leerende. Maer ist dat den aerbeyt ofte geboorte haer natuerlicker wijs/ swaer toont/ ende dat sy haer wil verachteren ende schozffen/ dan sal een gheschichte/ gheleerde/ ende ervaren Vroetwif/ die manterlick/ eerbaer/ niet te out of te tone en is/ daer gheschiet worden/ die langhe ende dunne handen ende vinghers heeft / ende haer handen sal ghestreken hebben/ als vozen gheleert is. Ende so haest als de selfde siet/ dat hem t kint inde gheboorte wil verachteren ende schozren (al ist dat hem natuerlick/ ende merten hoofdeken hem vertoont) deur de nauwichheit ende engde van t boslijf oft lit vander gheboorte/ soo mach t Vroetwif haer blasen inde Neusegaten een niespoepkerke/ of Deper/ ende den Vrouw doen den aeffem in houden/ ende nielende maken / daer deur dat den Aeffem niet zyn ghewelt gheoorfaect is nederwaert te trecken/ dwelcke gewelbich sterc byniet ende den aerbeyt of gheboorte voordert.

Inghelijck Celkens crupt gepuluert/ met wijn of roode Ciceren soeken ghedroncken/ dyist oock sterck/ ende voordert de gheboorte.

Item een lepel vol Honichs/ ende twee lepelen waters onder malcander ghemengt/ ende warm ghedroncken/ voordert de gheboorte.

Item Melck van een ander Vrouw/ met tackens van rooden Spoocht ghestooten en ghemengt/ warm op de Pauel ghebonden/ helpet oock wel.

Item een weynich Coral ghedroncken met warm water/ oft Cicer soep/ maecht een lichten aerbeyt/ ende voordert de gheboorte.

Item een Depercozen of twee gheten/ dyist van stonden aen/ en voordert den aerbeyt/ ende de gheboorte.

Item mijn medecinne die ick daer toe ghebruycke / als den aerbeyt ende t kint verachteren wil/ ende datter gheen ween meer en comen/ is dese. Laet dese inder Apoteke maken.

Reent Trochiscen van Mirre/ een vierendeel loots. Cancele een scrupel. Saffraen een half scrupel. Mengt dese dingen met twee oncen water van Vroet of Polepe/ tot eenen dronck.

Dit dranccken sal sy warm innemen/ ende dan haer weder op t Bedde leggen/ ende een ure oft anderhalf rusten/ tot dat die vrouwe de ween ende werckinthe van het dranccken begint te ghevoelen/ dan sal sy wederomme op den stoel sitten / ende den aerbeyt wederomme aengauen / nae haer beste vernoyzen.

Item ist dat dit niet en wil helpen / ende dat t kint hem niet zyn hoofdeken

ken recht ende behoorlick vertoont/als vozen is gheseyt/so salmen terstont dese Pillekens doen maken inder Apoteke/ende daer af seuen ingheuen / en daer oy laten rusten.

Reemt Gomme van Bdellium/Mirre/Saueboom saet/Styrax liquida, dat is te seggen/Stractea/Beuerhjn/Agaricus/van elcx een half scrupel/ Diagridium ses grepenen. Mengt dese dinghen met march van Cassie/Is vele als van noode is/ende maect af pillkens ghelijck Cicren.

Dese twee stucken zijn in t'gebruyck by alle gheleerde Medetijns/ ende herocht.

Item maect een wiecke een vinger dicke en lanck van Cottoen/met zijde ommaepet/doppt die in say van Rute/daer in Scamionee is ghebroken.

Item den Aertsteen/als ghy weet/ghebruyct en ghebonden aende slincker heupe. Insghelijck is de Jaspis steen/daer toe goet ghebonden.

Item/als dese dinghen niet en souden helpen / dan mach dat Droetwijf de Vrouw/in dien dat zijt wel verdraghen mach/ de Camer ouer en weder laten leyden/ende haer tot oeffeninge bereyden/nae dat sy verdragen mach. Daer nae salmen haer een badt bereyden/ende doen daer in sitten tot aende gozt rieme/ende een half ure lanck daer in wel laten baden/ of soo lange als sy dat verdraghen mach/bereyt vande naevolghende stucken.

Reemt witte Maelwe t'crupt ende wortelen ses handrvollen / Maelwe/ Camille / Steen clauer/ Eype/ van elcx vier handrvollen/ Lijnsaet/ Fenegriec/van elcx twee pont. Laurier bladeren of Bakelaer/Lauender/ van elcx twee handrvollen.

Alle dese dingen salmen doen in een Ketel / ende wel sieden met water/ daer in sal haer die Vrouw baden/oft met Sponsien daer in ghedopt/achter en vozen warm opghelept/ghestooft worden. Daernaef afgebroocht met warme doechen/ende te bedde ghelept/ ende achter en vozen met de naevolghende salue ghestreken die inder Apotche aldus ghemaect wort.

Reemt seete Amandelen/Dinne smout/Olie van Lelien/ende Mucilago of slijnichsept van witten Vuensf/van elcx een half ounce/ menghet met so veel Was als van noode is/ende maect af een salcken.

Alle dese dingen zijn oock goet ende bequaem om de Raegheboorte af te drjuen/ghelijck hier nae in t'vierde Capittel gheseyt wert. Maer soo haest als sy ghestreken is/salmen haer een Wijnsuppen maken/van twee doozen van Epers / met goeden ouden wijn ghesoden / daer in ghemengt zijn dese naevolghende stucken/inder Apoteke bereyt.

Reemt Canoele een half ounce/ schorssen van Cassie een half loot / Saueboom/Betonie/ Vrouwen hay / Dictamnus/ Fenegriec/ Bakelaer/ Munte/ van elcx een vierendeel loots / Saffraen een half scrupel. Het Hertbeeken van een Hert/ende bereyde Perlen. Menghet met Supcher ende maect af een grofsachtich pilluer.

Item/indien gheschiede / dat die Raegheboorte voor het kind quame/ als dickwils gheschiet / welcke een swaren / ende gheen lichten aerbept en maect/ende dat de selue verachttert werde / so salmen de Raegheboorte afsnijden / ende dat Saue-peesken binden / ende daer nae salmen dit naevolghende suppositoziiken inder Apoteke ghemaect/stellen inden hals vande Baer moeder.

Neemt witten Quensi met de wortel / twee handbollen / Syboet / een handvol. Rupte anderhalf once / Fenegriek / Lijnsaet / van ely een once / ende thien Vijghen. Menghet dese dinghen te samen / ende laet die sieden in soo veel waters als van noode is : wech water ghesighet zynde / doet daer by / Olie van Lelien / en Lijnsaet Olie / t'samen twee oncen. Muscus een greyn. De suppositoze nat ghemaect zijnde in dese decoctie salmen stellen inden hals vande Baeremoeder.

Daer nae salmen haer ordonneren dit Electuarium, ende ingheuen als hier nae volcht.

Neemt Mirre / Beuersijn / Caluus / van elck een half loot / Cancele / een vierendeel loots. Saffraen / een half scrupel / bloeme van Muscate / Saueboom / van elck een scrupel / Honich dat gheschuynt is / een half pont. Maecht hier af een Electuarium met water van Confilie de greyn ende van Syboet / inde welcke gesoden zijn Fenegriek / Lijnsaet / ende Geneberbesien / van elck een lepelvol.

Item of de Vrouwen die de aerbept heliben swack of weck waren van alfulcke langhe verachteringhe vande gheboorte / so mach heulieden tot een versterkinghe gheordonneert worden Species Leticantes, met een suppen inghegheuen / of Mannus Christi perlati / of Diamargariton / het zyn trochiscen / die men alle ghelijck bindet inder Hypoteke.

Dat vierde Capittel.

Hoe die Naegheboorte of Secundine, die nae het nieu gheboren Kint natuerlick moet volghen, als sy niet volghen en wil, sal wtghebrocht worden, ende hoe de Vroetwijfs hier in handelen, ende haer seluen stellen, Inghelijcx wat daer toe ghebruyct sal worden, om de selfde sonder hinder totten rechten wtganck te helpen.

Dier staet te mercken / dat die Naegheboorte of Secundine / naer dat t' Kint wt s' moeders lijf ter werelt is ghecomen / in vierderleje manieren mach verachttert ende gheschoyt worden.

Ten eersten / als de Baeremoeder cranck of swack is gheworden deur d' ongheduericheyt van t' Kint / ende swaren aerbept of gheboorte / oft oock van het te veel wt ende in recken vande Baeremoeder / waer deur de selfde swack ende cranck wort / ende niet soo sterck dat sy die Naegheboorte deur haer cracht ende aerbept / can dijuen ende voorderen totter gheboorte / ghelijck haer natuere ende aert is.

Ten tweeden / als die Secundine of Naegheboorte van binnen aende moeder vast is / ende aenghelassen / ghelijck dickwilts gheschiet den ghenen die veel ouerbloedicheyts byden kinde vergaderen ende behouden / waer deur die Baeremoeder inwendich seerich wordt / dwelcke oock de Naegheboorte gheschien mach / waer deur dat sy lichtelick moghen t'samen hepen / ende aen maleander vast worden / daer deur sy seer mach verachttert worden / dewelcke oock deur dat Vroetwijf / met d' inghesticken handt moet gheloffet ende afgheschelt worden.

Ten derden / als nae dat Kint is ghebooren / dwater wt die Baeremoeder afghelooopen is / ende die naegheboorte d' ooghe wort / en dat oock die Baeremoeder

moeder / ende t'lijf vande vrouwe gherimpelt is deur eenighe rudicheyt oft hardicheyt / welck water alle die dinghen een glatte wech soude maken totten wtganck / men sal dan t'lijf van binnen ende bukten wel strycken met Olien ende Sapien / ende wederom glat maken / ghelijck dickwils gheleert ende gheseyt is.

Ten vierden / als den inganck ende wtganck vande Baer moeder in ghetrompen ende enghe wort / of deur seericheyt ende smerten oploopt en swillet / ghelijck nae alle gheboorten vele gheschiet / ist dat men geen goede sozge ende boozsicht en ghebruyck noch en heeft in desen dinghen.

Ten vyfden / als de Vrouwe ionck is / ende booz d'eerste gheboorte / een swaren aerbeyt treycht / gelyc van d'eerste kinderen geschiet / midts dat t'lijf noch niet en is op ende wtgherect / maer noch eng en vast gefloten / dwelcke oock mach gheschieden de groote ende vette vrouwen / dwelcke niet alleene de naegheboorte verachttert ende swaer maect / maer oock t'kindken een lersel is / al ist dat tot een natuerlike gheboorte comt / ende vertoont.

Als nu de naegheboorte haer verachttert / wt wat oorzaken dat oock sy / dan sal t' Doetwif alle neersticheyt doen / dat de selue van haer plaetse ghesholuen sy / want sulcke inhoudinghe vande naegheboorte / bringet den vrouwen een opstijginghe of verstrickinghe vande Baer moeder / in Latijn Suffocatio matricis ghenoeint. Want soo haest als sy te langhe inde Baer moeder blijft of ghehouden wordt / soo beghint sy lichtelick te rotten ende stincken. Welcken stanck ende reucke dan opwaert treckt ende vliecht nae t'Herter / Maghe ende Leuer vande Vrouwe / ende inden rande oft opperste vel Diaphragma ghenoeint / dwelcke dan de vrouwe hanghe van herten / ende een rotten aeffen maect / met veel stauwicheden ende cout sweet / soo dat dickwils ende vele booz de Doot is te sozghen / ende oock dickwils de vallende siechte ende die gheraekelicheyt of Apoplexie toevallt / ende ooc die Baer moeder vande vrouwe moet rotten / dwelcke nimmermeer sonder groote ende merckelike hinder en mach gheschieden.

In dese gheballen ende oorzaken / als vozen is gheseyt / vande welcke die ophoudinghe vande Secundine of Naegheboorte mach gheschieden / soo sal t' Doetwif de vrouwen in tijes stercken met goede spijse ende drinck / die alsulcken vrouwen dienende is / als met een Wijnsuppen van enckel dooren van Speers ghemaect / dat wel ghesuyckert is / ende wel met Canele ende Saffraen is bestruyet / of met Cappoen oft Doender soj / met geharst broot ghesaden ende met Saffraen en Canele bestruyt / Daer nae mach t' Doetwif nemen onghewassen Saffraen / Weersijn / Mire ende Canele / van elck so vele als een Boone oft twee groot / ende dat op een tleen cool vierken in een Danneken schudden / en onder die Vrouwe stellen / te wijle dat sy noch inden stoel sit / ende haer met doecken bedecken / om dat den roock niet en soude ouer haer vlioghen / maer nae haer hoerste lijf trecken / dwelcke daer sal bliuen staende / tot dat den roock vergaen is. Daer nae sal sy haer Ries poeperven oft Deper-poeperven inde Reuse blasen / om te doen nies / den mont doen toehouden ende den aeffen inhouden / ende doen / als vozen is gheseyt / etc.

Maer in dien t' selfde niet helpen en wilde / soo sal t' Doetwif seiden in d' Apoteke / om een stuck van een yjse van Cassia fistula / daer of sal sy nemē so groot

soo groot als een Okiernote/ oft een loot ghewichts/ Saffraen ende Cancele/ van elcx twee boonen groot/ t' selue clepne stooten ende haer ingeuen niet warm sop van roode Ciceren. Helpen alle dese dinghen niet/ soo doet haer inder Apoteken maken dat voorsyde drancxen/ ende gheuet haer warm in te drincken/ als vozen gheseyt is/ ende gheschreuen staet. Ende als sy dat heeft ghebroncken/ ende daer op rustet/ soo sal dat Vroetwijf oock nemen Pieswortel/ ende Opoponacum/ men vercoopet inder Apoteke/ van elcx een luttel/ dwelcke sy/ sal doen/ berghen ende winden in sachtich catoot wolle/ die repn sy ende supuer/ wel dunne ghemaect/ ende van onder stellen in t'voorlijf vande Vrouw/ ende sal sekerlick daer na op cozten tijt de naeggeboorte quijt worden/ want t'selfoe drijft oock sterck af de doode vrucht/ met die naeggeboorte. Inghelijcx Unguentum Basiliconis in t'voorlijf gedaen/ is daer toe goet/ ende drijft oock sterck af de naeggeboorte.

Maer als alle dese dinghen niet en willen helpen/ ende dat de sake haer noch achterhout/ soo dat men sozghen soude vooz de Vrouw/ dan mach t'Vroetwijf/ met de Vrienden vande Vrouw inder Apoteke senden en haer dese recepte laten maken/ dewelcke sal zyn een medecijne van Pillekens/ vande welcke sy der Vrouwen sal sennen ingheuen/ ende gheheel laten inswilghen/ ende daer nae te bedde leggen/ om daer op te rusten/ ende die werckinge te verwachten/ want sy sullen ween maken/ ende de Vrouwen tot het dringhen helpen en noodigen/ oock gheweldich wdringhen de doode vrucht/ met die naeggeboorte. Nochtans en sullen de selfde niet ghebruyct worden dan in tijde van noot/ ende met hulpe ende raet van een Doctoor/ oft andersins gheleert Medecijn.

Reemt Beuerrijn/ Mirre/ Stryar liquida/ van elcx een scrupel. Schoffe van Cassie (of eer Cancele) ronde Osterlucie die van Upons ghebrocht wort/ van elcx een half scrupel. Agaricum een achtsten deel loots/ Diagridium ses grepen/ Saffraen/ Sifermontain Saelboom/ van elcx drie grepen/ Opj Chebairi en Alfa foetida/ van elcx een graen. Menget dese dinghen met ghesumerde Cassie so vele als ghenoech is/ ende maect af pillekens ghelijck Ciceren/ so vele als daer af moghen comen/ ende gheefter seuen met water van Polepe of Vyvoet.

Dit naevolgende plaester mach haer t'Vroetwijf onder den Pauel leggen in dien dat van noode is/ dwelcke aldus ghemaect wort. Men sal nemen Colocinth appel/ ende in water sieden. Van dit water sal men nemen een deel/ ende soo veel sop van Kuyte/ ende daer onder roeren Mirre/ Lijnsaet/ Fenegriek ende Gersten meel/ van elcx een lepel vol/ ende dat t'samen op t'vier laten sieden. Daer nae aldus warm op den buck onder de Pauel leggen/ tot op t'ghemachte. Alle dit is ghebruyct ende versocht/ noch tans sal dat in tijden van noot ende perijchel/ ghebruyct worden met raet vande Indye vande Medecijns.

Dat vijfde Capittel.

Hoe dat niengheboren kindt, ende die Craemvrouwe, als sy van als verlost is, met alle dat daer toe behoort, in alder manieren sal ghehouden worden.

Als nu de Vrouw verlost is/ en t' kind met die naegeboorte niet Gods hulpe quijte is/ dan sal t' Doetwif hebben een repnen/ supueren ende sachte Sponse/ daer gheen steenliens/ oft yet anders dat hart is in sp/ dewelcke sp sal steken in een repn warm water/ en de Vrouw te wyle sp noch op den stoel sittet/ supueren en wassen buyten en in t' lijf/ daer dat van noode is/ ende daer yet soude moghen gheromen zijn deur den arceypt of geboorte t' selue wel strycken met warme Olie/ als zyn Olie van Rose/ van Violetten en Camille/ en met warme doecken toe drucken/ en op haer eerste en oude plaetse schicken en bzingen/ ende nae alle dese dingen te bedde legge/ op een plaetse die niet te heet noch te rout en is. De Vrouw sal ooc op haer rugge ligghen/ met wegestrecte beenen open van malcander gedaen/ en met de rechte vande lichaem so liggen dat sp metten houe en hoofde eer schynne te sitten dan te ligge/ op dat die aloet hare ganc mach hebbē/ als van noode is.

Item/ in dien ghevielen dat de ghelegen Craembrouwte in t' bedde de bloet te broech op hielt/ en haren ganch niet en mocht hebben/ ghelijc dat natuerlick gheschieden mach/ dan sal haer dat Doetwif Rieypoepere inde Reuse blasen/ of Peperpoepere/ alle daghe eens of twee mael/ naer dat de noot is heyschende/ want dat meerder de bloet/ en brenge die weder. Maer ist dat de Craembrouwte de bloet te sterck creghe/ daer deur dat sp te swack en onsterck mocht werden/ als dan sal men haer stille en ongeroert houden/ ende haer t' eten geuen/ brooge ende crachtighe spijse/ ghelijc als zyn Hoenders/ Capoenen/ ghebraden of ghebaken/ of dergelijcke spijzen/ met luttel sophen of dunne materie. Sy mach oock halen inder Apoteken Trochiscen/ Diatriasandali ghenoeit/ dewelcke stercken/ vercoelen en stoppen/ ende de selue dickwils eten/ een trochisce elcke reyse. Ende of de Vrouw gheheel swack ware vande aerheyt/ oft van te groote bloet/ so mach sp haer inder Apoteke dit poepere laten ghereet maken/ ende t' selue eten of nutten op een gherooft sucken broots in soeten oft andersins milden wijn ghewerck.

Prent Syccierum Dianthos/ Diamargariton/ Diagalange/ Diaplyris/ Diacariophilaton/ Diatriasandalon/ van elc een half vierendeel loots/ Diambre/ Diamusci/ van elc een half scrupel. Sycker soe vrel als van noode is. Menghet ende maecht daer af een poepere/ ende bewaeret in een kusten.

Zoo haest als nu d' nieu ghebozen kind is ghewassen/ ghereynicht/ en ghewonden/ eer men hem eten of drincken geeft/ sal men t' kind leggen by de maeder in t' bedde/ aen haer slincker zijde/ teghen zyn moeders herte. Want als somnige meenen/ sp treckt ende neemt nae hant natuerlick alle cranckheyt van t' kind/ dewelcke deur de bloet sander letsel haer wederom wort afghedreuen/ afgaet en ghereynicht wort. Dewelcke den kinde seer nut en goet mach wesen/ want dat kind wort daer deur bewaert ende behoet zyn leuen lanch voer de kinderwee/ vallende sieckte/ ende Melaeersheyt. Als nu t' kind een ure of meer aldus by zyn moeder heeft gelegen/ so mach men dat weder wech nemen/ ende inde Wiege leggen/ ende haer dickwils weder by legghen en afnemen/ den tijt gheduerende/ dat t' kind niet en etet oft suget. Men sal oock in desen tijdt t' kind dickwils t' eten gheuen/ root Casal dat bereyt is/ dewelcke inder Apoteke ghehouden wort/ met Sycker of cingesauten Medehöter gemengt/ dat mach men den kinde alle daghe inden mont strycken/ en

t'eten geuen/inden voorsyden tijt. Want het bewaret hint tot in zijn ouderdom/en so lange alst leeft/voorz de voorsyde schizkelicke siechten. Men sal oec t'hint aenden hals en armen doen zaet van Pioenen/en roode Cozalen/want dat stercket hint/en maket vrolic en sachsinnich. Hier mede sp geuoech geseft in dit vyfde Capittel/vande rechte natuerlike gheboorte.

Das selste Capittel.

Wat die Baer moeder verdragen mach sonder haer eyghen ende der Vrouwen hindet, inde misgheboorten, in alle haer plaetsen ende ghewesten, in tijde vander noot, int opgaen ende wtbreken, wt recken ende weder sluyten, midtszaders alle instrumenten, als Schroeuven, Tanghen, Opdrijuers, die daer toe nut zijn, ende eygentlick gheconterfeyt.

A Enghestien dan dat die Baer moeder in twee manieren moet verstaen zijn/oft in twee deelen van malcander zhescheyden en ghedept zijn/ te weten/in een wtwendich en inwendich slot/dwelcke den hals heet/en ontfanger/deure ende bewaerder/en vat/ende dat beyde de deuren oft wtgangen zijn t'samen gheboecht/of ghemaect van sennuen/en van rou ende hart vleesch/gemenget en gheuilt met eenich vet/ als in t'voorzgaende derde Capittel ghenoech gheschreuen is/ So mach de Baer moeder in het inwendich slot/poorte of deure/t'lit der geboorte ghenaeut/inde ure vander gheboorte/in alle noot ende aerbeyt/ als t'hint hem oeffent in sinoeders lijf/int wtrecken/ommekeerren/en breken van het onnueghwonden bellegen/daer in dat gherust en verborzen sacht/haer wijt genoech wtrecken/nae de groote kant t'hint/en zijn woel/sonder eenich hinder vande Vrouw en van t'hint/ende dit gewelt/wel verdragen: want sp is van enckel sennuen/ende van rou ende hart vleesch t'samen ghemengt/ ende aen een ghehecht. Waer in dien dat kindeken/nae hetsch vande natuer/den wech van hem seluen niet binden oft op doen en conde noch mischte/midts de engde/hardicheyt ende t'samenzdinghen vande inwendige poorte of deure/ende oock met gewelt hem daer aen wilde stellen ende hinderen/soo dat te vreesen ware voor de Vrouw ende t'hint: Als dan sal t'Vroetwif haer vinghers en handen strijcken/ende de selue engde van t'slot/daer aen dat hint staet ende noot lijdet/voorz haer/naer t'voorzlijf toe/ghelijck dat behoort/hessen/schicken/stieren en leyden/en t'selue niet gewelt betamelich wtrecken/en van malcander scheyden en trecken/inde wijde/en niet nae heur/oy dat de hoornen/dat is/de banden vande Baer moeder/niet af en werden geseuert en getrocken/waer wt den vanden een sware en ongeneselicke cranckheit moet volgen/te weten Praecipitatio marris, dat is/een onnueworinghe en onnuekeeringhe/met den wtganc vanden hals vande Baer moeder/Dat Vroetwif sal sonderlinghe dat binnenste en inwendichste slot/aen dwelcke t'kindeken staet/int wtrecken voerwaert strijcken aen t'hoofden van t'hint/en t'selue betamelich ende wijselich helpen in t'voorzlijf/dwelcke de voorsz poorte ende deure/ of schamelheit is ghenaeut. Sulcke wtreckinghe en mach noch de Vrouw noch den kinde grensins hinderen/als die niet meer dan van noode is/ghewonghen wort. Want sulcken wtreckinghe trecket die natuer weder te samen/en doet die nae de gheboorte weder linden/ghelijck sp te voer was.

Als nu t'kindeken is gheholpen/en dat die Baer moeder genoech is gheoyent

opent/ ende namaels met de sachticheyt en middel zijns lijfs ende ocfels/ in t binnenste achterste en open ghedaen slot oft poorte stijf ghepangt/ begrepen/ en omwangen ware/ ende niet den hoofden in t'boozste deel des lijfs/ de schamelheyt genaemt/ d'lyuen en vast staen soude/ dan mach die schamelheyt/ die d'waterste slot is genaemt/ veraelche van nature wijder en grooter is/ int openen ende wercken alle aer beyt/ stercke/ en noot/ nae de wyde ende ronde/ veel beter en met minder hinder dzaghen en lijden/ dan d' eerste wech/ die t' lit der geboorte/ of Waer moeder genaemt is. Rochrans sal t'woerwijf wederom niet verstant wijlijck en geschiet in alle dingen handelen/ ghelijck van nozen tot hier toe vande Waer moeder te openen/ gheleert is geweest.

Maer ist dat alle neersticheyt/ hulpe ende raet/ ende oock des Dwoerwijfs ordonnantie/ ghebruyck ende oeffeninge/ niet alle gheschiedheyt/ niet helpen noch vorderen en wil / ende dat t'kindken in smoeders lijf onder wegghen bleue/ ende sonder hem te roeren bleef staende/ ende datter gheen ween noch gheweelt niet dzinghen vooz handen en ware / dan mach t' Dwoerwijf de bezuchte Vrouwe weder na t'bedde schicken/ daer in legghen/ ende laten rusten/ ende niet Gods hulpe dese naevolgende mederijnen ghebruycken/ ghelijck ghy die hier d'ene nae d'ander beschreuen vint / die oock nut ende goet zijn om ghestoruen ende doode kinderhens / ende oock om de bellenen ende verborghen misgheboorten af te drijuen/ als sy hen souden willen verachteren/ ghelijck ghy noch hier nae sult int besouder hooren. Soo haest als nu de Vrouwe te bedde is gheleert / soo sult ghy haer dit dzanrcken inder Hypoteke doen bereyden / ende t'selue haer wel warm maken / ende t'seffens ingeuen/ ende de Vrouwe een ure oft anderhalf daer op laten rusten/ nergens toe dzinghen noch dwinghen/ ende het dzanrcken laten wercken.

Neemt seuen ghesneden Wijgen/ Fenegriek/ Wyvoet sac/ Kuyte/ van elcx een half loot. Water van Poleyse ende Wyvoet/ van elcx les oncen. Laet dese dinghen t'samen sieben tot op de helft / laets sijnghen / ende doet terten ghesijgde Trochisten van Mirre een vierendeel loots/ Saffraen/ drie grepen / ende Supker soo vele als van noode is. Maekter af eenen bronck/ ende doeter by soo veel Caneel als van noode is om te aromatiseren of goeden reuck te gheuen.

Als die bezuchte Vrouwe dit dzanrcken heeft inghenomen / ende daer op anderhalf ure heeft ghevast/ ende dat t'selue zijn werck heeft volbrocht/ dan mach sy de Vrouwe witten bedde nemen/ ende op den gheordonneerden stoel totten aerbeyt bereyden en setten/ t'lijf vande Vrouwe besrijck/ ende sal haer desen naevolgenden roock (die ooc inder Hypoteke gemaect wort) sa groot als een Haselaote/ ghelijc bollekens ghemaect/ d'een nae d'ander ghewozen op een claer coolwierken/ of elerne gloet/ dat in een reyn pannel is gemaect/ en gheblasen/ gheordonneert werden/ sulcx dat den boum en roock mach van onder opwaert trecken tot aende Waer moeder vande Vrouwe.

Neemt Beuerlijjn/ Solfer/ Galbanum/ Opoponax/ Turuen nist/ Asa foetida/ van elcx een half vierendeel loots. Menght dese dinghen met sap van Kuyte / ende maekter af Trochisten.

Dese pillkens sullen d'een nae d'ander ghebruyck worden. Daer nae mach dat Dwoerwijf de Vrouwe hoorder doen bereyden ende ordonneren/ Ho verre als de boozgaende stucken ende Mederijnen niet helpen en willen)

inder Apotcke dit naevolghende plaester / ende de Wrouwe op den Wipck
legghen ghemaect als ghy sult hooren.

Reemt Galbanum anderhalf once / Colocinth apper sonder keernen / een
half loot. Sap van Ruyte / van Wyboet / ende nieu Wag / sos vele als van
noode is / ende maechter af een salue.

Dese salue sal t' Vroetwijf strycken op een nieuwen doeck / de dichte van
een Mes inde breede ende wyde / soo dat hem mach strecken vande rechter
zijde tot die linker / ende vande havel tot op de schamelheyt / laet dat ten
minsten een ure of twee daer op ligghen / ist dat de noot sulcx verheyscht.
Dat Vroetwijf mach oock dit Suppositozen / dat is dese wiecke / inder
Apotcke laten maken / soo groot / dicke ende lanck als een vingher / die sal
van Zijde ghemaect zijn / ende met cottoen ghevult werden / Ende in dit
sopken ghedoopt zijnde / sos salt ghesteken worden in t' boozhif vande vrou-
we / ende twee uren daer in gelaten werden. Dit is een seer goede medecyne
om de naegheboorte / ende doode kinderen af te drijuen.

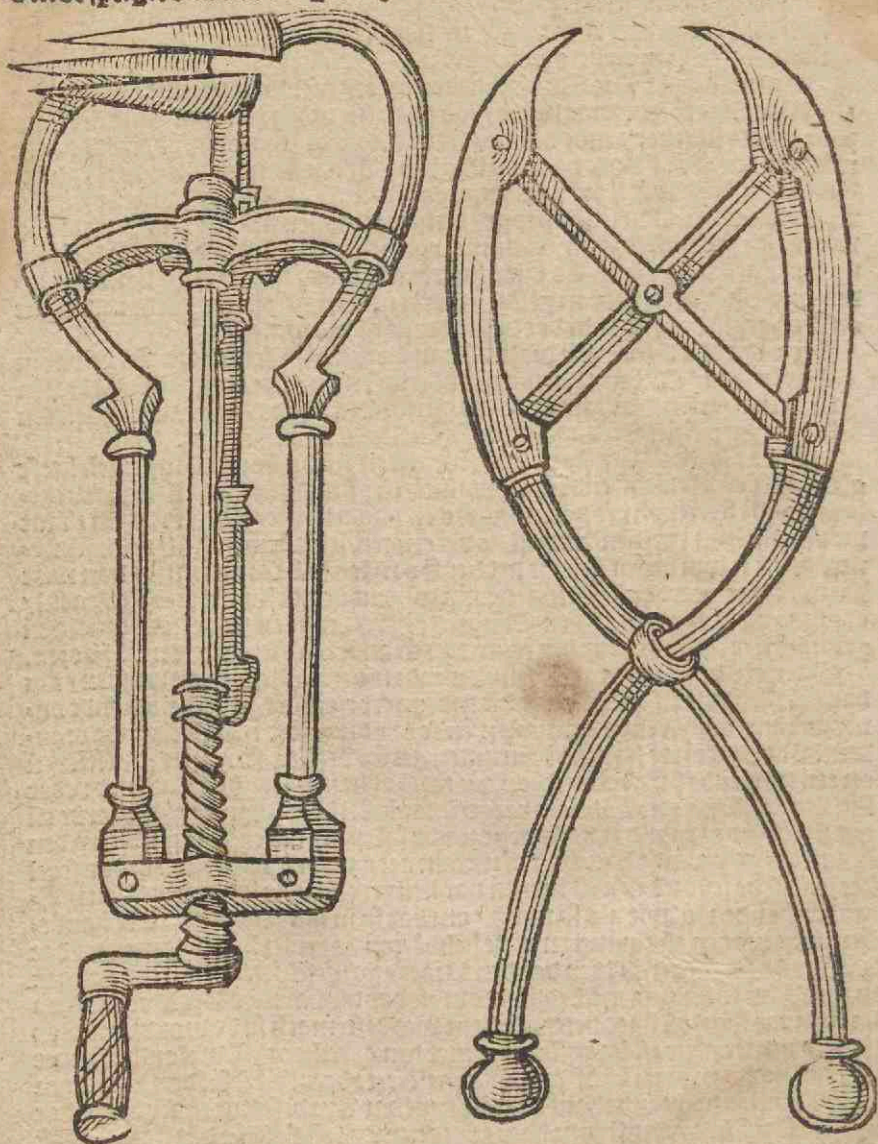
Reemt ronde Osterlucie die wt Vrankryck gebrocht wort. Saueboom
Luyfcruyt / Colocinth appels sonder keernen / swerte Pieswortel / van
elcx een achtstendeel loots. Dese ghestooten zijnde / laeter af maken een
suppositioze / met sap van Ruyte / sos vele als van noode is.

Maer als dat Vroetwijf dese stucken en medecijnen alle ghelijck heeft
ghebruyt en versocht / ende oock wyssich en gheschietelich / nae ghelegent-
heyt vande sterchte / met haer vingers en handen niet en heeft mogen t' hint
wt t' hot helpen / grijpen / aentasten / verrijgen / schikken / leyden / noch schijn-
uen / gelijc ic hem vozen geleert hebbe. So mach sy daer na in tijde van noot
haer geordonneerde en ghemaecte instrumenten / ghelijc als zyn Schroet /
Opspanners / Opdrijuers en Tangen / ghereet maken / inde hant nemen en
gebruyck / gelijc men vanden eenen totten anderen hier sal leeren en hooren.

Maer als dese instrumenten sullen ende moeten ghebruyck worden / als
dan sal t' Vroetwijf de Wrouwe die inden aerbeyt gaet / cloeckelich ende on-
verzaecht troosten ende vermanen / ende door die ander mede helpende vrou-
wen. Ende daer nae haer instrumenten gereet maken / strycken / schikken / en
op een reyn ende supuer doeck / op een tafel of bank legghen / daer nae neder
knielen / bidden ende Godt aentroyen / nae losliche costumme / ghewoonte en
out hercomen / ende dat volbrocht zijnde sal sy die barende Wrouwe op den
Kinstoel setten / ende haer heeten metten aers teghen de rugge vanden stoel
keeren / en de schinckelen en beenen nae heur trecken / ende de selue van mal-
cander houden so wijt als sy mach / om dat sy in haer instrument te hande-
len soude mogen en rommen rupnate hebbē / om dat te leyden en stieren na dat
van noode is. Maer in dien dat den Vroetwijf geschietter en beter ghelegen
ware t' selue te doene aent' bedde / (te wile dat die barende Wrouwe noch op
haer rugge lage) en haer beter ter hant ware / so mach sy de wrouwe metten
hoofde achter heur en leeger leggen / met den aers hoochste / wel onder set met
cussens / met na getrocke of wijt open gestrecte beenen / en sal dan haer booz
berende instrument inde hant nemē / t' gene dat van dese twee haer dunct dat
nuttelste en bequaemste om daer toe te nemen / en t' gene dat haer sal best
ter hant staen en dienen. Want dese twee instrumenten zijn ghemaect ende
dienen om te openen / op te drijuen ende dwinghen / en oock om wt te recken
inde

Het derde Boeck vande

inde wijde ende inde ronde / in voeghen ende mate als hier nae volghet.
Om de spiegel van t'lit der gebaorte te openē. Opzuer oft Opzucker.

De voorszreuen instrumenten eens aldus ghereet en ghestreken zijnde/
so sal t'Opzucker met haer handen dat behoerlick op de heusschelick stier en/
topden

lepden ende sieckē in t'voorzijf vande Vrouwē/in d'achterste en inwendichste
 poozte en strate vande Baer moeder: ende als sy dat wel ende genoegh heeft
 daer inne gestelt en gebrocht/so sal sy met beyden handen den Oudzijer oft
 Oudzucker toe oft t'samen drucken/ so wijde alst gaen mach/ want so drijft
 hy op na zyn opheffen so veel als hy soude/ moet en van noode is. Oft nemet
 ander instrument/ dat de Spiegel is genaemt/ drijft en lepdet die/ als geseyt
 is vanden Oudzucker. Draepet dan de vijse onne/ so lange tot dat v dunct
 genoegh en van noode te wesen. Daer nae sult ghy met wven handen t' hint
 vatten/ en ontfanghen/ ende t' selue manierlick en sachtelick wt helpen/ ende
 met eene de naegheboorte/ ghelijck als van nooden is. Daer nae sal sy t'lijf
 vande Vrouwē repnighen/ wasschen en strijcken / ende de Vrouwē te bedde
 helpen/ ende haer spijzen en lauē/ ende niet cruyt wortels stercken/ ghelijck
 ick v in t'voorzgaende Capittel gheleert hebbe. Dit ghebruyck met zyn ma-
 niere van doene sult ghy noch houden ende te wercke stellen / in alle doode
 ende ghestozuen vruchten/ soch in alle naegeboorten/ als die niet voortz co-
 men en willen/ in tijde van perijckel ende noot.

Maer in dien datter doode kindt om zyn grootheyt wille/ of die nageboor-
 te deur eenige faute of verachteringe vanden Voerwijfs/ niet voort comen
 en cende/ als ick geleert hebbe/ ten eynde dat doode kindt niet geweld daer wt
 ghetrocken en ghenomen werde/ nochtans sonder hinder vande moeder/ so
 mach t'Voerwijf dat met desen hier ghestelde instrumenten/ gheheert den
 Endebeck/ vatten en grijpen/ en t' selue sachtelick niet die rechter hant t'rec-
 ken/ en met die linker hant alle beyde de sloten en poozten/ principalick die
 binnenste/ als de engste/ voorwaert strijcken/ en kindt den wech maken ende
 geuen/ op dat die banden vande Baer moeder souden gewache en niet afge-
 scheurt worden. Maer in dien den tijt ende noot verhepschte/ so mach oock
 t'Voerwijf tot den voorsz. Endebeck nemen en gebuyckē/ een Tange/ daer
 mede de Barbiers de tanden wtreckē/ of die voorzgaende glatte/ groote en
 lange tanghe/ die hier om ghestelt wort/ en haer seluen daer mede behelpen/
 en bystant soecken/ deur hulpe van gheschicte vrouwen/ die sy haer zyn/ op
 dat die venaude vrouwe soude wt den aerbeyt en noot geholpen worden.

Maer of inde Baer moeder oft aen beyde die lippen vande schamelheyt/
 oft maer aen een plaetse haer verdoonde ende liet sien een bloet van ghestijft
 bloet/ dwelcke dicwils comt en volcht wt den aerbeyt en noot of pijn/ deur
 het wtreckē/ als sy van binne die aderkens quetsen/ afstrecken/ en affheure/
 so dat oec van binnen bloedet/ swillet en oploopt/ en met wassen en groote
 smerten t'lijf opvullet en opdrijft/ waer deur dat dicwils t' kindt en die nae-
 geboorte voort varen seere verachtert worden/ en beyde niet comen en con-
 nen/ (als evlaes dicwils en menichmael voort en nae die gheboorte geschiet)
 dan sal t'Voerwijf t' selue geswil met een cleyn supuer welsinjdende schaer-
 ken of mesken/ daert alberduust is/ in t'voorzste deel vande Baer moeder of
 lippen/ open snijden en wel ogenen/ t' gheronnen bloet daer wt drucken/ ende
 daer nae supieren en dragen/ en metten voorszepden begonnen wercke
 voortvaren/ t' kindt wech doen/ ende de vrouwe vande plaetse hel-
 pen/ ende daer nae een tamelicke lange en groote wicke
 daer in steken/ en alle dage verbinden met warme

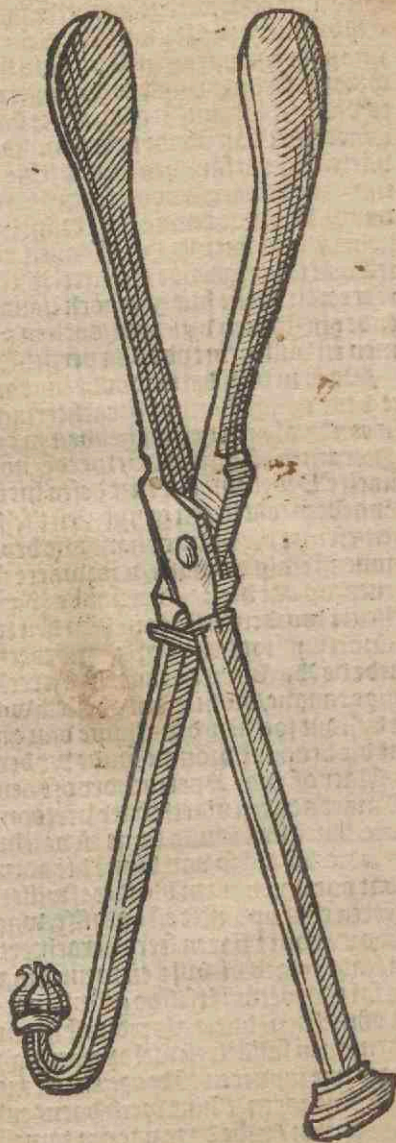
Olie van Stofen / tot dat ghenesen is.

Ende van het derde Boeck.

Endeck.

Glatte ende langhe Tanghe.

Dwelcke eyghentlick ende
in tbesonder bewijst en leert d'ongelicke/
sozgelicke / ende menigerhande ghevalen vande misghe-
boorten/ ende wat saken de selfde verlangen ende verachten/ met
haerlieder grondelicke sozaken / die inde selue ouercomen
ende ghebeuren / ende hoe de selue te helpen zijn.
Ende woort begrepe in xv. Capittels.

AEngesten dat die misgheboorten angelijck / sozgelick / ende menigerlepe
zijn / midtsgaders ooc die ouerwachte toevallen / die in desen dinghen
ouercomen / geschieden en vooz voegen comen / so wil ick all dese elc be-
sonder en by orden deelen en onderscheyden / hoe in pegeliche en elc be-
sonder misgeboorte is te handelē / te raden / en helpen / oy dat in alder manie-
ren soude mogē sozge gedragen en gebuyert werden / en tquade en boose son-
der hinder voozcomen zijn / en den seluen met gherechte hulpe te ghemoete
gaen.

Dat eerste Capittel.

Als een kint inden tijt der gheboorte hem vertoont, ende comt met beyde
die voeten nederwaert, ende zijn twee armen houdt neffens de beenen
neerghefreckt, ghelijck de byghevoechde figure bewijset, hoe t'kint
sal verschouen, ende gheholpen werden.

Is nu een kint comen sou-
de / als in dese bygeboechde
figure gheboort wort / van
sal en mach t'Proetwijf die
armkens en handekens met
haer wel ghestreken handē /
met alsulckey Olien en din-
gen die glat maken / sachtelick stieren / lep-
den en insteken / in sulcker maniere dat die
handekens en armkens van t'kint recht en
lanck de sijden van t'kint nederwaert / aen
het dicke vande becnkens bliuen. En als
sp die handekens ende armkens vatten en
vast houden can / soo en sal sp die niet meer
laten gaen / en dese geboorte niet meer ver-
anderen / maer voortvare / ende t'kindeken
also laten geworden / en also ter werelt hol-
pen. Maer in dient kindeken groot ware /
en dat deur zijn groote / en deur zijn arm-
kens die ter zijden ligghen inde engde van
de Baerinoeder en haer sloten / inde wijde

Het vierde Boeck vande

ende ronde blijft stekende / sulcx dat vast bleue / oft andersins belet hadde / waer veur dat inde gheboorte verachtert soude zijn / ende niet wel gheheel voortcomen mochte / als dan sal t' Doetwijf t' luf vande Vrouw / ende ooc t' kindeken wel bestrijcken / ende die barende vrouwe troostelick totten aereypt vermanen / ende haer een luttel stiesproeyer inde Neuse blasen / daer deurde Vrouw mach niefende worden / want dat dient ende helpt wel in desen ghevalle . Maer op dien tijt sal een gheschicte vrouwe staen achter die bevruchte Vrouw / ende haer met beyden armen ombaen / ende vast / geschictelick ende behoortelick duwen / ende t' kint neerwaerts strijcken ende canten / en niet laten opwaert dringhen noch te rugge gaen / tot dat t' kindeken wter noet en plaerse gheholpen wort . Maer in dien dat Doetwijf t' kints arnikens ende handekens niet en conde vatten / rijgen / noch vast houden / in zijn deurdringhen ende wtcomen / ende dat zijn arnikens oft handekens wilde opwaerts steken / ende achter hem slaen / als dan sal t' Doetwijf gheenswaert t' kindeken also ontfangen / en laten comen / want sulcx nae de natuere / sonder groot hinder ende achterdeel van het kint / ende vande Vrouw / niet en can zijn / of gheschieden . Maer t' Doetwijf sal die barende Vrouw op haren rugge in t'bedde legghen / metten hoofde leechst / en met den aers hoofst liggende / ende daer nae een vrouwe stellen aen t' hoofde vande Vrouw / die niet beyde haer armen ende handen dapper sal aentasten / vatten ende grijpen den buych vande Vrouw / ende den selfden sterck na heur trecken ende opheffen / op dat t' kint wederom achterwaert / ende opwaert in smoedergelijc / ghescheuen en ghestiert werde . Daer sal t' Doetwijf kint geschictelick ende wyftick helpen / ende met haer handen ende vingeren t' kindeken eenen wech maken / tselde stieren / leyden ende schuyuen metten aersken en beekens opwaerts tegen moeders Pauel / ende metten hoofden teghen zijn moeders rugge / op dat daer den nedercome tegen t'loft / en t'boozhif . Ende so haest als t' Doetwijf dat kint also heeft gheboort / sco sal sy dat sonder perijckel ter werelt helpen . Dese maniere of keere van de vanden kinde / is de beste ende minst hinderliche conste en versaeckinghe tot desen ghevalle / waer ongheschicte ende verbaefde Doetwijfs ende Vrouwen zijn . Sy mach oock ghebruycke worden in alle niefgheboorten / daer die kinderkens moeten ghekeert zijn / sonder groot perijckel .

Dat tweede Capittel.

Als een kindeken comt teghen de ghemeene maniere vande natuere , met beyde de voeten neerwaert ghestreckt , ende met beyden armen opwaerts ghesteken , als de byghevoechde figure wtwijset , hoe men t' kint sal keeren ende helpen .

Mer in dien t' kindeken quame / met beyde de voeten neffens malcander ghestrect / en die handekens oft arnikens hadde / niet neffens hem nederwaert gelept of ghestrect / als inde voorgaende eerste misgheboorte getoont wort / maer dat sy de armen en handen opwaerts wtgestrect hadde / als dese byghevoechde figure wtwijset / Den sal t' Doetwijf t' kindeken niet nemen / ontfangen / of laten comen / ouer t'hoofde ten ware dattet kindeken cleyn en teer ware / niet cleyn en wolle ledkens / en dat de vrouwe oft moeder dicwils en menschmael gebaert hadde met een wijde en

open ghebaen lijf/ en dat Doetwijf haer de saecke wel betrouwet/ niet me-
 nen en weten/ dat t' lit der gheboorte/ de schamelheyt ghenaeint/ sulcx mach
 int wreeken en strecken wel verdragen sonder hinder van moeder en kind/
 Ende dat sp' vooren en al sp' dat kind ontfangt ende laet comē/ sinsebers lijf
 ende kind wel bestrycke/ ende boorts den sel-
 uen de wech make/ en hulpe of bystant geue.
 Maer het ware veel beter voor de Moeder
 ende t' kind/ dat geheert/ gheuent en gestiert
 ware tot die gerechte ende natuerliche ghe-
 boorte/ soo verre als moghelic ware/ ende
 zijn mach/ tē eynde dat hem eerst vertoonde
 metten hoofde en also geboort werde. Daer-
 om sal die barende vrouwe van t' Doetwijf
 op t'bedde geschict en gelept worden/ metten
 hoofde leechst/ en den aers hoorst/ als voer
 is gesept. Daer na sal sp' terfont een geschic-
 te vrouwe stellen ten hooft eynde vande ba-
 rende vrouwe / die haer met beyden armen
 ende handen den buyc sal grijpen en vatten/
 ende dien wijslick en hieschelick na heur op
 heffen/ trecken en stieren. Maer t' Doetwijf
 sal sitten en wachten voor de vrouwe / ende
 haer met stieren/ leyden/ insteken en bucken/
 hulpe gheuen/ om dat sp' t' kind met beyde de
 beenen ende aersien achterwaert ende op-
 waert soude moghen stieren ende byinghen/ ende schuyuen tegen de rugghs
 vande vrouwe/ en oock t' kindeken ommeneeren/ ten eynde dat metten hooft-
 deken neerwaert ghekeert zijnde / met gherechte gheboorte te werelt soude
 moghen ghebrocht worden.

Dat derde Capittel.

Of een nieu gheborn kindeken voortquame met onnatuerlicke gheboor-
 te, met alleene een voeten nederwaert gestrect, ende neffens aende sijde
 neerwaert ghestrecte handen ende armkens, ende het ander beenken op-
 waert ghebogen, ghelijck de byghevoechde figure bewijst, hoe dat mach
 gheschieden, ende de moeder metten kinde sal gheholpn worden.

Mer of een kindeken met een onnatuerlicke gheboorte quame / ende
 hem vertoonde met alleene een voeten/ en oock neffens aende sijde
 met ghestrecten armen/ en een ghebogen beenken/ gelyc dese uad-
 ghende figure wrijft: Dan sal t' Doetwijf (ist dat de bevruchte
 Vrouwe is inde pijnē en aerbept) haer niet meer lastich vallen noch quellē/
 maer wt den steel nemen/ en op t'bedde leggen om te rusten/ waer dat sp' alle
 de voorsepde leeringe ende meyninge sal te wercke stellen en gebuycken/ op
 datter beenke van t' kindeke weder op zijn oude plaetse/ en stede/ inde Daer-
 moeder soude mogen behoortic en geschictelic ghestiert en geschict worden.
 Daer na alst in alder voegen en na rechte ordonantie ghekeert is/ sal sp' de
 bevruchte Vrouwe/ die op t'bedde ligget/ en rustet/ metten hoofde leechst en

den aers hoohst/ doen alleneu ende dick-
wils keeren / wonden / ende schuyuen / tot
dat hem t'kindeken selfs keeret in sine-
ders lijf / ende inde rechte gheboorte hem
vertoont. Daer nae sal sy de Vrouw we-
der op den stael stellen ende settē / ende dan
met haer handen ende vingeren t'kint lep-
den / stieren ende boere / ende alle saken die
daer toe dienen gheschickelick ghebruy-
ken / ende niet versupmen. Dit wonden en-
de keeren vande bezuchte vrouwen / als
ghy verstaen hebt / sal en mach in alle mis-
gheboorten ghebruyckt worden / als hem
t'kint soude willen verachten / toeuē / en
schoyten. Dat Doetwijf mach oock de
voorzepde stucken ende medecijnen / gelijk
als zijn drancykens / nae d'ordonnantie
ghebruycken / ende den vrouwen ingeuen /
soo verre de noot ende tijt dat heyschte en-
de begheerde / dewelcke die gheboorte ende
t'kint drijven ende helpen tot een gherech-
ten ende lichten vortganc.

Maer in dien t'beenken gheensins hem en wilde innewaerts schicken /
noch laten keeren / dan sal t' Doetwijf dat ander beenken / dat in t' lichaem
noch is verborghen / oock nemen ende grijpen / ende schicken by t' ghene dat
eerst is ghecomen / ende alsoo met beyde die armtkens vatten ende vast hou-
den / om alsoo t' selfde ter werelt te helpen.

Dat vierde Capittel.

Als een kindeken met een onnatuerlicke gheboorte comt of vertoont, lig-
ghende ouer dweers, metten handen ende voeten opwaert ghekreect,
als dese navolghende figure bewijset, hoe dat kint sal ghekeert, ende die
moeder gheholpen werden.

Mer oft nu een kint onnatuerlick ter gheboorte quame / liggende
ouer dweers / als dese naevolgende figure bewijst / dan sal t' Doet-
wijf de bezuchte Vrouw in gheender manieren quellen / noch tot-
ten aerbejt vermanen / noch oock t' kindeken alsoo niet nemen / noch
ontfanghen / want ten is nae allen dinghen de natuere niet mogelick. Maer
dat Doetwijf sal de Vrouw troosten / ende noch langher doen toeuē / ende
t' kint keeren / ende schicken op t' bedde : ende in allen saken haer houden / als
ich haer vozen in t' derde Capittel gheleert hebbe / ende sonderlinghe
de Vrouw heeten dat sy haer dicwils ende menichmael keere
ende wenbe / tot dat Godt die rechte ure schiet en gheest.
Want dese misgheboorte wort lichtelick gheholpen /
als men de rechte ordonnantie hout / etc. -

Dat vijfde Capittel.

Als een kint teghen natuere quame, met wijt open ende van een ghestrecte voeten ende beenkens, ende met nederwaerts van malcander nederwaert ghestreckten armen, als dese naevolghende figure bewijst, hoe t'kindeken sal worden ghek'eert, ende de Moeder gheholpen,

Maer in dien t'kindeken quame in een onnatuerliche geboorte / ende hem vertoonde met open ghesparde ende van een ghedaen voeten en beenkens / als dese figure bewijst / Dan en sal t'Vroetwijf niet haer werck niet voort baren / maer de barende Vrouw vanden stoel nemen / ende op t'bedde schicken ende legghen / het kindeken keeren / stieren / ende leyden / als ick haer vozen dickwils ende menichmael gheleert hebbe / ende den huyt vande Vrouw / doen grijpen by een gheschicte vrouw / ende achterwaerts stricken / trecken ende halen / Daer nae die barende Vrouw op t'bedde wenden / roeren ende dickmael omme keeren / op dat t'kint tot de gherechte ende natuerliche geboorte volcomelich mach gekeert werden. Maer in dien thint hem niet en wilde laten schicken / stellen en keerecht ende in greender maniere mogelic en ware / dan sal t'Vroetwijf

Her vierde boeck vande

t'kint met beyde die voetkens vatten/grippen/ ende inde handt nemen/ende oock zijn twee handekens lancx ende neffens zijn twee beenkens ghestreckt nederwaerts grippen ende vast houden/ende alsoo t'kint/als voren gheseyt/ ende dickwils is gheleert/ter werelt helpen. Daer het ware veel beter/ende met minder sozge/dat ghekeert ware/ende metten hoofdekens voozt quame nae de natuerliche gheoorzete/ etc.

Dat sesste Capittel.

Als een kint quame, ende hem vertoonde met beyde die knien gheboghen, ende beyde die handen ende armen neerwaert ghestreckt, ghelijck een mensche die knielt, als dese bygevoechde figure wtwijst, hoe dan t'kint sal ghekeert ende gheholpen werden.

Mer of een geboozte haer vertoonde/gheschiede of quame/dat t'kint quame met een of twee gheboghen kniekens/en beyden armkens aen de knien gheschiet ende geleyt/ ghelyc dese figure hier wt wijset / Dan sal t'Voetwif soo gheschiet/wijs/gheleert/ ende soo ervaren zijn / dat sy t'kindeken met haer rechte handt / by een of beyden kniekens neme/grippe/ende vatte/t'selfde opwaerts stiere/hesse ende schicke/Daer nae met die linker handt die voetkens met een manerlich vatten grippe / ende oock daer en bouen neme zijn twee armkens oft handekens/ophesse ende keere/ende als voren is gesept / totten gherechten wtganck helpe Daer in dien dat niet en can gheschiet/of niet moghelick en ware / dan sal t'Voetwif die barende Vrouwe weder nemen vanden kintstoel/ende doe op t'bedde leggen/ende in allen saken handelen/als ick haer voren gheleert hebbe / ten eynde dat kint sonder perijckel oft hinder ghekeert / inde gherechte gheboozte ghebozcht ende ghestelt zijnde / soude moghen metten hoofdekens vooztcomen.

Dat seuende Capittel.

Als een nieu gheboren kint een handt ter werelt bringt, ende hem vertoont metten anderen opwaerts ghestreckten armken, ende oock met beyde de voeten opwaert ghestreckt, ende bycans ouer dweers laghe, gelijk de bygevoechde figure wtwijst, hoe hem sal gheholpen worden.

Mer of een kindeken een handt ter werelt bracht/ende hem vertoonde met een opwaert ghestrecten handeken ende beyde de voetkens/ oft dat ouer dweers laghe/ ende voozt quame / ghelijck dese figure wtwijst/

wtwijst / dan en sal dat Vroetwijf t' kin-
deken niet alsoo ouer t' hooft nemen/ ont-
fanghen / noch laten comen/ maer sal die
bevruchte Vrouwē/ vanden stoel nemen/
ende vry maken van alle arbeet/ opt bed-
de legghen/ ende metten hoofsde leechst/ en
metten aers hoorcht leggen/ ende een ghe-
schickte vrouwe stellen/ die der Vrouwen
byp. k. wijfelick handele/ grijpe/ nae heur
trecke ende hesse/ ten eynde dat t' kint sou-
de moghen achterwaert vallen ende wij-
ken / ende dat t' Vroetwijf te beter soude
moghen met haer inghesloten handt / de
schoulers van t' kindeken vatten/ achter-
waert heffen / ende dat handeken neffens
de sijde van t' kint/ glat opwaerts streckē
ende leeren. Daer nae t' hoofsdeken ghe-
schickelick ende wijflick leyden ende schic-
ken / ende alsos helpen tot een natuerlic-
ken weganck. Welcke ordonnance met
haer inhoudt ick bouen dickwils ende me-
nichwarf gheleert hebbe/ etc.

Dat achtste Capittel.

Als een kint met beyden handen nederwaert, ende met de beenen opwaert
gheftrect comt, oft hem vertoont, ghelijck dese byghevoechde figuren
wrtwijst, hoe dat ghekeert ende gheholpen sal zijn.

In dese misgheboorte / als hier staet
aengeteekent / sal t' Vroetwijf groo-
te neersticheyt ende vlijticheyt ghe-
bruycken/ ende doock haer sinnen wel
aenlegghen/ ende met een groot ouerdinc-
ken sien ende neerstich gae slaen/ of sy met
haer handen soude moghen constrict ende
subtjlich/ neffens beyde d' armkens in/ de
twee schoulers oft ocselen vatte/ ten ey-
nde sy t' kindeken geheel achterwaert hesse/
stiere/ leyde ende schicke/ op dat beyde die
armkens innewaert/ neffens t' lijf opwaert
gheftrect werden/ ende met een gherechte
ende natuerliche geboorte metten hoofsde-
ken/ nae die gheneeme maniere ter werelt
come. Maer soo t' selue niet en mach zijn/
ende dat den tijt ende ghelegentheyt niet
lijden noch ghebooghen en wil / soo mach
dan t' Vroetwijf de bevruchte vrouwe op
t' bedde legghen/ metten hoofsdeleechst/ en

den aers hoochst/als vozen is gheseyt/ ende haer wel becken/ ende laten rusten/ ende wel warm worden/ nae ouder costumie. Daer na sal t' Doetwif s' kint schicken ende keeren/ als vozen int eerste Capittel gheleert ende ghescheyen staet. Nae alle dese versochte dingen / ist dat die niet helpen en willen / soo mach t' Doetwif de bevruchte Vrouwe weder op den stoel stellen ende setten/ ende twee vrouwen stellen aen beyden syden / die haer houden/ troosten ende stercken / ende die derde achter aenden rugghe stellen / die de Vrouwe aen allen syden omvanghende / sachtelick neerwaert drucke ende duwe. Daer nae sal t' Doetwif/ die voor de Vrouwe naer den heysch van haer werck sittet/ beneerstighen/ om haer totten aerbeyt te vermanen/ ende t' kint met beyden armkens/ dat al ghereet verroont/ met haer twee handen tsamen houden/ wel smeeren/ ende betamelick vatten/ ende met grooter subtilheyt/ neersticheyt en sozge ontfangen. Dit en is gheen sozgelicke geboorte/ sp mach sonder verjckel van Moeder ende kint wel ghescheyen.

Dat neghende Capittel.

Alst kint hem verthoont met t'hoofdecken opwaert gheboghen ende metten aers neerwaert aende gheboorte, met opwaerts ghestreckte handen ende voeten, als dese byghevoechde figure wtwijst, hoe dat t'selfde sal gekeert ende gheholpen worden.

Als sulche misgeboorte ghesten ende ghemerckt wordt / als hier ghestelt ende gheseyt wort/ Soo sal t' Doetwif terstoude met haer twee ghesmeerde handen/ den aers van kint ende oock kint / achterwaert ende opwaert schuyuen ende heffen / ende nae thoofden van kint haestich tasten / om t'selfde te vatten/ in dien moghelick is/ op dat alsoo soude mogen natuerlick worden/ alle sozge/ moeyte ende neersticheyt daer aen hanghen/ ende ghesheel ende al in dese misgeboorte niet haesten / noch oock kint alsoo laten comen. Want ten is niet wel moghelick/ dat dese gheboorte volbracht sy/ ende gheschie sonder hinder van kint/ ende vande moeder. Daerom alst alsoo moet zyn/ soo ist veel beter ende met minder sozge / dat die Vrouwe wederom op t'bedde ghelept sy/ wel ghedeckt/ ende met een crachtich suppen ghesterckt sy: ende daer nae met haer ghehandelt sy als in d' eerste Capittel claerlick gheleert ende gheseyt is.

Dat thiende Capittel.

Als een kint aldereerst hem vertoont inde gheboorte met een opwaert gheboghen hoofdeken, ende met die schouderen ende het ruggheken neerwaert, ende met opwaert ghefteken ende ghestrekte handen ende voeten quame, als dese byghevoechde figure bewijst, hoe dat selfde ghekeert, ende gheholpen sal werden.

In dese misgheboorte/ als dese byghevoechde figure wtwijset/ sal t'vroetwijf wijsselick te wercke gaen/ en soz ghebraghen/ dat sy terstont taste na t'hoofdeken van t'kint/ om t' selfde te vatten/ ende dat sy de rugghe ende ocselen van t'kindeken/ opwaert stiere/ heffe en schuyue/ ghelijck in t'voorzgaende negenste Capittel gheleert word/ ten eynde dat t'kint ten eersten metten hoofdeken totter gheboorte ghesolpen werde. Want dat mach lichtelick en haest te wege ghebrocht werden/ ten is ooc niet sozghelick als daer toe wijticheyt en neersticheyt gebuyct wort. Maer als sulcx niet en mach wesen/ so sal men de Vrouwe te bedde helpen/ ende bequamer tijt verwachtten/ op dat sy mach gheholpen/ ende t'kint gekeert worden/ in alder maniere/ gestalte ende mate/ als booren int eerste Capittel van dit boeck wort gheleert ende gheschreuen.

Dat elfste Capittel.

Als een kint comt met beyden handen ende voeten neerwaert ghesteect nae de gheboorte, ende hem vertoont met den rugghe opwaert ghekeert, als dese naevolghende figure wtwijset, hoe t' selfde sal ghekeert, ende gheholpen worden.

Als een kint met sulcken dobbel oft onnatuerlicke gheboorte rontt/ en vertoont/ als hier om gestelt staet/ dan sal t'vroetwijf wel bereet/ alle haer sinnen vergaderen/ haer seluen wel bedencken ende hermanen/ dat sy terstont ende metter haeste sie te vatten t'hoofdeken/ ende constich te grijpe/ ende ooc die beenkens ende armkens achterwaert stiere en leide/ ten eynde dat sy opwaert mogen ghekeert/ gheheuen/ ende gestiert werden/ met hulpe/ raet en bystant van sommighe ervaren ende gheschicte vrouwen/ die daer toe dienen/ gheschicte ende bequame sijn. Ende in dien t'vroetwijf met haer verstant/ ende die ander eerlicke en gheschicte vrouwen/ tot desen handel/ geen hulpe noch raet en wijsen/ noch oec binden/ noch crijgen en conde/ dan sullen sy de bevruchte Vrouwe op t'bedde helpen/ ende ter hant nemen d'eerste ende beste maniere van schreuen/ met alle de hant grepe die in d'eerste ende tweede Capittel van dit boeck gheleert ende gheschreuen sijn.

Dat twaelfte Capittel.

Als een kindeken comt metten buyck opwaert, ende met opwaert gestree-
ten hoofdeken, armkens, ende beenkens, hoe dat moet ghekeert ende
gheholpen worden.

Dese misgheboorte/die d'alder so-
ghelicste is / sullen dye dinghen ghe-
merct ende ghebzuypt worden. Ten
eersten sal ende mach dat Doetwif
naer dat sy t'lijf vande Vrouw wel heeft
bereypt / ende haer handen wel ghestreken/
ende oock haer wel voorsien van vrouwen
als medehelsters / en de bezuchte vrou-
we op de stoel/ende tot haer voordeel heeft
gheset/ ende aerdich ghestelt / als die noot
berhepscht / soo mach sy terstont dat kind
met haer handen / achterwaert ende op-
waert/inde diepte ende wijde vande Vaer
moeder/stellen/schicken ende schuyuen/en
metter inghestecken hant de twee armkens
batten ende grijpen/in dien haer moghelic
is. Ende soo haest als sy die battet/soo sal
sy die selue vast houden/ende haer haesten
om t'hoofdeken te vatten/ende t'selue na-
tuerlicker wijs/op d'alder subtylste totter
gheboorte te helpen / als vozen int achtste

Capittel is gheleert. In dien niet/ soo mach t'Wroetwijf met cloecken ber-
 stande/ als sp eerst t'hoofdeken ghevat en ghegrepen heeft/ de armitens van
 t'kint opwaert oft achterwaert strycken ende lepde/ dwelcke dan den kinde
 ende de Wroulge weynich hinderlicker ende veel nuttelicker/ ende doch met
 minder perijckel soude wesen. Maer ten laetsten/ in dien dese twee boozsep-
 de stucken niet en moelsten ghebrypct/ of te wercke gestelt worden/ ende dat
 t'gheluc van sulcker gheboorte niet en wilde comen oft gheschieden/ dan sul-
 len sp de dickwils boozsepde maniere volghen/ ende nae dat sp de Wrouwe
 hebben op t'bedde gheholpen/ alle handwerckinghe te wercke stellen ende
 ghebrypcken/ als in d'eerste Capittel van dit boeck gheleert ende gheschre-
 ven wordt.

Dat dertiende Capittel.

Als de kinderen meer dan een, twee of drie, ghelijck de tweelinghen t'fa-
 men comen met neerwaert ghestrecken hoofdekens ende opwaert ghe-
 strekten handen ende voeten, hoe men die sal houden in dese natuerlic-
 ke gheboorte, ende watmen sal doen ende laten.

Als daer twee of meer kinderen comen/ ghelijck dese bygheboechde si-
 guere leert ende bewijst/ ende daer toe natuerlick/wel/ ende sonder pe-
 rijckel/ Dan sal t'Wroetwijf d'eerste kindeken/dwelcke hem seluen al-
 der sienlicst ende sekerst heeft laten sien ende vertoont/ vatten/ ende in
 alder manieren handelen/ ende alle neer-
 sticheyt doen/ als in het tweede Capittel
 handen verden Boeck gheleert ende elser-
 lick gheschreuen wordt/ op dat t'selfde ter
 werelt come/en natuerlick ghebozen wer-
 de. Noch sal t'Wroetwijf wel toefien/ dat sp
 in d'eerste gheboorte het ander kindeken/
 dwelcke hem oock metten hoofdeken ver-
 toont heeft/niet en verschupue/ oft omme-
 keere/ maer dattet selfde recht ghekeerde
 kint/ ghehouden werde/ en dat sp naer den
 eersten aengebzochten ende ghebozen kin-
 de/ dat tweede oock neerstich ende natuer-
 lick ontfanghe/ en late comen ghelijck als
 d'eerste. Want sulcke gheboorte is gheheel
 licht/ ende sonder perijckel/ midts dien dat
 d'eerste kindeken/ het tweede zijn geboorte
 boozdert ende licht maecht. Nochtans sal
 groote zorghe ghedragen worden/ dat die
 Raegheboorte niet te langhe achterblijue/
 maer dat sp ghelijc of t'efront nae de kin-
 deren gheboozdert/ ghebrocht ende weghebrocht sp/ op dattet boozlijf
 hande Wrouwe/ nae die gheboorte niet toe en trecke/ ende te seer
 enge ende gheerompen werde/ waer wt dan groot hin-
 der sondeboorts comen ende gheschieden.

Het vierde Boeck vande
Dat veertiende Capittel.

Of nu de contrarie hem vertoonde, ende dat beyde die kinderkens of tweelinghen met alle hun voeten nederwaert, ende metten ghestreften armen ter tijden onder hun geleyt, ende met opwaerts staende hoofdekens quamen ende hun vertoonden, als dese byghevoechde figure wtwijset, hoe de selfde fullen ghekeert, ende gheholpen werden.

Als alsulcken misgheboorte quame ende vertooyde / die seer perijckelous ende sozghelick is / soo sal t' Doetwif terfont dat eerste kindeken / dat hem meest vertoont / ter handt nemen / ende naer dat sy haer heeft bereypt / ende haer handt / ende t' lijf vande Vrouw wel ghesnecert heeft / sozghen draghen en neersticheyt doen om desselfs kints armen oft handeken te vatten ende grijpen / ende tselfde niet meer wt haren handen laten gaen / maer sachtelick vast houden / en den kinde oy den goeden wech / met lanck wtghefrecte armen ende handen neffens zijn syde ghelept / helpen ende laten comen / ende t' selfde / in dien moghelick is ontfanghen. Want ist dat t' kindeken groot is / ende s' moeders lijf enge / soo sal hun beyden Moeder ende kint / den aerbeydt te swaerder zijn / soo berre t' voordeel in t' sitten vande Vrouw / ende dat sineeren niet en wort ghebuyrt. Ende so haest dat eerste kindeken aldus / als gheseyt is / ghebozen is / soo sal met dat tweede kindeken op de selue maniere ghehandelt werden / maer dat t' Doetwif neerstich en wijflick voortgae / en dat die Vrouw haer neerstich houde inden aerbeyt / stelle ende laet binden / ten eynde dat aen beyden syde niet en verachtere. Maer in dien t' Doetwif gheen van dat kints armen oft handeken / als vozen is gheseyt / grijpen noch vatten en conde / ende t' selfde niet en conde vast houden / van sal sy in alder manieren handelen / ende t' kint schuyuen / als vozen in d' eerste Capittel van dit Boeck claerlick gheseyt ende gheleert wort.

Dat vijftiende Capittel.

Als van sulcke twee kinderen of tweelinghen, het eene met beyden voeten ende handen neerwaert nae die gheboorte ghestrect voorts comt, ende t' hoofden opwaert heeft, maer het ander recht ende natuerlick metten hoofden neerwaert stonde, met opwaert ghestercte handen ende voeten, ghelijck de byghevoechde figure wtwijset, hoe in desen ghevalle sal ghehandelt werden,

Maer

Mer in dien ghebeurde in een gheboorte/datter een sulck ghebal gheschiede/als hier is gheseyt/Dan sal t'Wroetwif/ soo haest als sy dat fiet/merct ende besint/ ten eersten nae t'kint grijpen/ dat natuerlicker wijse metten hoofdeke hem verdoont. Maer t'kindcken dat hem

metten voete verdoont/ sal dat Wroetwif achterwaert ende opwaert stieren en heffen/ ten eynde dat also metten hoofdeken inde natuerlicke gheboorte mach comen/ ende niet ontholpen/ maer tot sulcken gheboorte gheholpen sy. Daer nae soo t'selfde nederwaert gekeert kint/ also gheuckicht ter werelt is gecomen/so haest sal t'Wroetwif dat ander kint/ dat hem met beyden voeten ende gestrecten armen/ neerwaert gestrect verdoont/ met beyden handekens ende armkens vatten/ende in dien mogelijk is/alsoo ontfangen ende laten comen.

Maer in dien dat tweede kint/ ghelijc als d'eerste soo recht en natuerlick ghebozen/ oec metten hoofdeken deur Gods ghenade/ende t'gheluc hem seluen schicte tot een gherechte ende natuerlicke gheboorte / of deur dat Wroetwif t'selfde mocht gekeert werden/ daer sal deur haer/en ander gheschicte vrouwen alle vlijtschept ende neerschictept ghedaen werden/dat aen alle die saken niet en worde gespaert/ende sonderlinghe vande saluen/olien ende saven daer toe dienende/ vande welcke bouen veelderlepe gheseyt worden/ten eynde dat de Vrouw ende kindcken te beter ende glatter wech ghemaect sy/ ende niet deur dat lange baren/aerhept ende moeyte te vergheefs ghebruyckit werde/ ende t'lijf vande

Wrouw oplospe ende swille/ of dat deur gheronnen bloet/ dat binnen tusschen vel ende vleesch beyde lippen vast ende vergadert ligghet/ de gheboorte sozghelick ende verjckeleus make/maer dat alle dese dinghen van te voren behoort wel ouerdacht/ bewaert en verhoet werden.

Eynde van het vierde Boeck.

3 ii

Het

Dwelcke leert en verclaert
hoe dat Mola/ dat is te segghen/ die mis-
ghewassen ende valsche ontfanghemissen worden ghekent/
gheheelt ende wegghedreuen. Inghelijck vanden Monstren of Wonder-
gheboorten/die teghen t'gheimeene ghebruyck zijn vande natuere/ ende van
de oorzaken van dien. Voorts vande doode kinderen ende misvalen/
hoe de selue sullen verhoet worden. Inghelijck oock seker teecke-
nen of een Vrouwe is bevrucht/ of niet: ende of die Dupuel
ende boose gheest/ mach met den mensche oncrupsheyt
bedriuen/ ende of deur sulcken wercken mo-
ghen kinderen ghebozen werden: ende
is begrepen in ses Capittelen.

Dat eerste Capittel.

Hoe men sal kennen Mola, of moeder ghewas, of de Clood, Mane kinde-
ren ghenoeemt, &c. ende waer wt dat sy comen of groeyen, met haer lie-
der aert ende natuere.

Alle gheleerde die van Mola schryuen/ segghen dat anders
niet en is dan een bedrieghelike ontfanghemisse/ die ghelijck
een Clood is/ of groot stuck vleesch dat ghelijck een Wille is.
Want Mooi is te segghen in Persiaenscher sprake/ sonder
scheyfel/ of een ongheschapen masse/ Clood of groot stuck
vleesch/ Rueroes ende Paulus Aegineta seggen/ dat alsulc-
ke bedrieghelike ontfanghemisse/ of gheboorte wort gemaect/
ende groepet wt quaet bloet ende swack zaet/ van Man ende Wyf/ oft ist
dat de zaden alle beyde crachtich ende goet zyn/ dat sy deur eenich dinc dat
ghesien wort/ of deur contrarie natueren in d' eerste beginsel vander ontfan-
ghemisse bedriuen worden/ waer af ghenoech is gheschreuen in t' vierde Ca-
pittel van het tweede Boeck. Maer ander segghen dat sulcken Moeder-
ghewas zynen oorzpronc heeft wt de groote ouerbloedicheyt vander Vrou-
wen maendstonden/ dewelcke deur hitte vande Baer moeder worden t' sa-
men ghedreuen/ ende tot een groot/ boese ende hart stuck vleesch ghemact
ende gheschapen/ ende dat van een valsche ontfanghemisse ghenoeint wort.
Maer ander die oock de heymelicheden vande nature onder soecken/ seggen
dat sulck Moeder-ghewas/ of Mane kinderen groeyen ende voortromen
van veel ende ouerbloedich zaet vande Vrouwen/ die seer Man sieck zyn/ en
luttel gheminnt werden/ waerom dat sy de natuere in hen seluen nae trec-
ken/ dewelcke van haerlieder standen gemeerdert zijnde/ deur die hitte van
de Baer moeder toeneemt/ ende ghelijck een ghyrechte natuerlike ontfan-
ghemisse wasset/ tot dat sy in een Moeder-ghewas of Clood gheschapen is.
Want

Want t'zaet bande Vrouwē / ombangt alleene t'zaet banden Man / alst in smoeders lijf ghestort wort / wt dwelcke die Vucht of t'kint comt : maer wt t'zaet bande Vrouwē / comt alleene die Raegheboorte / of die herberghe die den kinde is berept / ghelijck een Hinnen Ey / dat wtwendich heeft een schale met een velleken / daer in die doper ende die Doghel besloten blijft / dewelcke naemaels deur die hitte van t'bloet vander Minne / gheschapen wort inde substantie van een hoenken. Inghelijck oock als die Vrouwē haer eyghen zaet nae heur trect / in die Baermoeder sonder mensel van des Mans zaet / soo wort dat deur mensel van haer stonden ghemaecht tot een hart / rouwe clood / volle / ghewas oft stuck vleysch / dwelcke sommighe Vrouwen draghen vijf / ses / seuen ende veel meer jaren / eer sy ghenesen / iac sommighe draghen d'meeeste deel van dien met hen in t'Graf.

Daer en bouen comen ende gheschieden noch veelberlepe ontfanghenissen ende onbolcomen gheboorten / die wt de swachheit ende weechheit van bepaalde die zaden groepen / ghelijck als zyn kinderen die hun leden verleert ende niet al / of eenighe te vele hebben / dwelcke alle tsamen comt / deur t'ghebreck ende faute bande zaden. Inghelijck soo groepen somtijts by de kinderen in smoeders lijf / Wadden / Wormen / oft ander giftighe dieren / die in smoeders lijf de Vucht ende t'kint hinderen ende quersen. Oock so worden dickwils ontfangen zaden van Dieren / bande snoode ende boose Vrouwen / die tegen naturen handelen / van dewelcke sommighe openbaer zyn geworden / daer af niet en is van noode hier te schryuen. T'gheschiet ooc somtijts dat die vrouwen swillen en toenemen / al oft sy bevrucht waren / ende dat die zaden die te swack ende waterich zyn / ende deur die gerechte en natuerlike hitte bande Baermoeder / die te rouw is gheworden / niet en moghen gheroket / berept / en tot een gherecht kint comen / Daerom gheschiet dat die Maentstonden van de Vrouwen daer toe slaen / en dat ten laetsten alle t'samen in een trouble en waterachtighe materie verandert / ende daer wt een watersucht volget / die oock onder dese valsche ontfanghenissen gherekent wort.

In dese valsche ontfanghenissen bande misghewassen / als voren is gheseyt / worden d'armen ende beenen bande vrouwen magher / ende sy worden teer ende weeck / de Vrouwē wort oock meer beswaert / slapper ende trager ghestien / d'ooghen ende lippen swillen hum / ende d'aensicht wort bleek / sy zyn oock harder van bupcke / ende als men daer aen grijpt / soo en wijct hy niet lichtelick / de beenen nemen oock seer af. Dese moeder clood / of dit ghewas / en laet hem niet lichtelick van d'een plaetse op d'ander drijuen / ten sy dat men stijf metter handt duwet. De Vrouwē ghevoelt in t'lijf veel groote steerchten / als oft men haer met Raelden stakē / waer af dat sy smerten met eenighe seericheit ghevoelt en gheware wort / de bupck bande Vrouwē gaet op ende swillet / haer maentstonden worden gheschorz ende besloten / sy ghevoelt oock inwendighe / ende ghevoelike beweginge / sy crijghet verdursteringhen des ghesichts / ende schemeringen voor die ooghen. Het herte clopt in haer niet eenich beuen / de maghe verliest den lust van eten / sy bjaecken dickwils oueruloedighe materie. Sy crijghen oock sproeten of vlerken onder d'ooghen / de leden vander ooghe worden gherimpelt / d'ooghen vallen diep in / den appel vander ooghe wort groot / ende crijghet een geheel onkelick ghesichte / sy ghelijcket in alle maniere ende ghesalte den Vrouwen die op

die oprecht ende natuerlick ontfangen hebben. Waerom dat alfulcke booz-
sepede ende oock naevolghende pointen ende teekenen wel staen te mercken
ende oock te leeren/op dat hier in niemant en misse ende bedrogen en sp.

Ten eersten sult ghy gae slaen / als die natuerlicke supueringhe vande
maentstonden comen/die alle vier weken comen ende wech gaen:want dan
en can gheen Vrouw/gheen moeder ghewas / maer een gherecht ende na-
tuerlick kint cruyghen ende ontfanghen.

Ten tweeden/ soo wordt ghemeenlick ghemerckt ende ghevoelt booz die
derde maent/ een merckelicke roeringhe vanden moederghewassen of cloo-
ten / dwelcke in waerachtighe ende gherechte ontfanghenisse niet en mach
gheschieden.

Ten derden/so wort de buyck snelder groot/ende loopt oock haestiger op
in valsche ontfanghenisse/ dan inde natuerlicke en oprechte mach geschien.

Ten vierden/ soo wort dat gherecht ontfanghen kint in zyn morders lijf
op een ander maniere beweecht/dan die moedercloot/ Want dat recht ont-
fanghen kint/als ouer de helft is ghegroepet/soo roeret hem van d'een syde
tot d'ander/dwelcke het moederghewas niet en doet/ ten sp dat die moeder
haer eerst roeret deur haer oeffeninghe.

Ten vijften/ als men dat moederghewas metter handt druket en wech
bringhet/ soo wijcket/ ende als men die handt wech neemt so comet weder-
om op zyn eerste plaetse. Maer dat natuerlick ende gherecht kint en doet
sulcx niet / want ten wordt niet beweecht noch verandert / maer blijft al-
tijts op zyn plaetse.

Ten seften/soo wort alfulcken Vrouwen/den buyck harder/dan den ghe-
nen die gherechte kinderen ontfanghen hebben.

Ten seuensten / soo is een bevruchte Vrouw/ die een gherecht kint heeft
ontfangen/veel lichter gaende/dan eene die een misgewas heeft ontfangen.

Ten achtsten / al ist oock dat de buyck vande Vrouw/ inde valsche ont-
fanghenisse/oock opswillet/ ende graepet / so en worden haer nochtans die
horsten tot allen tijden niet soo stijf ende vol/als inde natuerlicke ontfange-
nisse gheschiet.

Ten negensten/soo vallen oock in de Caecken vande Vrouwen/ende d'ar-
men ende beenen nemen af/als voren is gheseyt/ende worden oock magher
ende allemdich: Alle dwelcke niet soo seere en gheschiet inde gherechte ende
natuerlicke ontfanghenisse.

Ten tienden/ soo en can een Vrouw / die een gherecht ende seuende kint
heeft ontfanghen/niet draghen ten hoochsten/ouer elf maenden/ende t'kint
by haer houden: maer de selue misghewassen worden somtijts ghedraghen
den tijt van vijf oft ses jaren/of langher.

Ende aenghesien dat somtijts ghebeurt / dat sommighe Vrouwen den
buyck wasser ende toeneemt / ghelijck den gherechte draghende Vrouwen/
denr bestoten winde/of wt de vergaderinge van waterachtige vochticheyt/
ende zaet dat niet en is ghenoech gecoket/als voren verclaert is/ so is noch-
tans dat gheswil vande bestoten lucht of winden/veel groater ende harter/
dan t'ghene dat gheschien mach vande inhoudinge van waterachtige vocht-
ticheyt. Sulcke ingehouden windighe dompen ende luchten vergaen by
tijden / ende comen somtijts snel wederomme / sp werden oock altemets in
d'een

W'een sijde/ altemets in d' ander sijde vande Baermoeber ghemerct/ ende by tyden met groote smerten ghevoelt. Die misghewassen ende die besloten waterachtighe bochticheden/ dijuen ghemeenlick op een plaetse liggende/ met stercke rammelinghe ende ghetier des buyx: maer het Maentint ligghet altyts stille ende sonder roeren.

Daer en bouen / als sulcken onnatuerlick gheswil van onwaerachtighe ontfanghenisse/ somtijts vooz die watersucht aenghesien wort/ soo sult ghy alle neersticheydt doen / dat ghy sulcx wetet epghentlick te onderscheyden. Ende sult ten eersten mercken ende verstaen/ dat hoe wel in alle sulcken gevallen de buyx opgaet ende swillet / soo is nochtans die buyx ende t' gheswil inde gherechte moedercloot / veel harter dan inde watersucht / Maer in besloten dampen / of waterachtighe bochticheden veel minder/ dan inde gherechte watersucht. Maer tusschen die windighe ende waterachtighe watersucht/ wordt dit onderscheyt ghebonden ende ghemerct/ dat den buyx inde windighe harter wort/ ende hem wtrect ghelijck een buyx/ maer inde watersucht is sy sachter ende grouer om te grijpen. Wozts soo swillen ghemeenlick die beenen inde watersucht/ maer in het moeder ghewas worden sy dunne. Ende wt alfulcken teekenen mach men epghentlick ende seker het onderscheyt weten ende mercken/ tusschen sulcken voozsepe siecten ende crancheden. Bouen dien soo mach hier wel verstaen ende ghemerct worden/ dat alle soozten ende ghesachten van valsche gheboozten swaerlic ende wonderlick moghen ghenesen worden.

Dat tweede Capittel.

Hoe men de voorseyde Mola, oft onwaerachtighe ende valsche ontfanghenisse sal heelen ende ghenesen.

T Een eersten sal die Diere/ ende t' voetsel van alle die dinghen/ die men wtwendich moet besighen ende ghebruycken/ tot war nite ende bochticheyt ghenegen zijn. Als ghy nu merckt/ datter aberlaten van noodde ware/ so sal dat gheschijen inde doofaders. Daer nae sal die materie in alle ghestalte ende maniere ghedigereert ende ghepurgeert worden/ als hier nae gheseyt wordt / ende van het ophouden vande maentstonden der vrouwen gheschreuen staet. Als alle sulcke dinghen behoelick volbroecht zijn/ soo mach men daer nae wtwendighe hulpe ghebruycken / principalick dit naevolghende badt / daer mede sal die bezuchte Vrouw sauenis ende smorghens nuchter/ van onderwaert tot bouen die Dauel ghebaert worden. Dit badt sult ghy aldus laten bereyden.

Neemt witten Durst / met de wortels / ses hantvullen/ Maekue/ Weerenclau / est in stede van dien Violette bladers/ Glascrup / Stencilamer/ Carnille/ van elcx twee handtvullen/ Fenegriech/ Lijnfact/ van elcx twee pondt.

Stoot alle dese dinghen / ende menctse wel onder malcander / ende sietse in water / in dwelcke de Vrouw / die Mola oft moeder ghewas heeft/ sal ghebadet worden. Men sal doech de crupden in een sacht doen/ ende de selue/ soo sy ghesoden zijn alsoo warm legghen achter op die lendenen/ ende bozen om de schamelsheyt. Daer dit badt/ als sy daer wtgaet/ en met warme doec-

ken gebroecht is / of in t'bedde gelept is om te rusten ende warm te bliuen / sal men haer met dese naevolgende salue strijcken / achter op die lendenen en vozen op en inde schamelheyt / welke salue aldus sal gemaect werden.

Neemt Olie van soete Amandelē anderhalf once / Olie van Leiten / Voender smeer / sijnicheyt van Lynsaet / van Fenegriek / van elcx een half once / wit Was / soo vele als van noode is / Menghet t'samen / ende maecter af een salue.

Als de vrouwe alsulcken salften heeft ghebesicht / soo voorszeyt is / dan moecht ghy haer ordonneren ende gheuen dit naevolghende plaetsuycker / soo groot als een Haselnote / of wat meer / t'saents ende smorggens / dwelcke sal aldus bereyt worden.

Neemt Caneele / een half loot. Schorsse van langhe Osterlucie / ende Cas sie fistula / oft in stede van dien / Caneele / van elcx een vierendeel loots. Haselwoztel / Lache / Rupte zaet / besien van wilde Saelboom / Saffraen / van elcx een achtendeel loots / Suycker een half pont. T'suycker sal men bryken ende smilten met say of water van Rosmargijn / ende maecht daer af plaet suycker.

Of ghy waecht dit plaetsuycker de vrouwe ingheuen / met een Wijnsuppen / ghemaecte van twee doozen van Eyers / ende seer goeden ouden wijn / met suycker wel soet ghemaect / daer op ghesropt zijnde.

Rochtsans ware nutter / beter ende crachtigher / dat men de vrouwe ordonneerde dese naevolghende Willekens / waer af sy mach innemen smaels een achtendeel / oft een vierendeel loots swaer / ende t'seffens inslicken / dese sal men aldus bereyden.

Neemt Hof Rigelle / ronde Osterlucie / Dictamus van Candien / Kerse zaet / Rupte zaet / wilde Saelboom besien / Ammoniac / Wee / Mirre / Serapinum / Beuersijn / van elcx een vierendeel loots. Maecter af pillekens met say van wilde Cayhanus / ende Bonich / so vele als van noode is / Men sal daer af smaels innemen een vierendeel / of een half loot ghewichte.

Daer sulcke medecijnen mach men den vrouwen ordonneren / suppositoziē om in t'voorlijf te steken / die de Mola lichtelick wedruuen / dewelcke sy nuttelic in t'voorlijf moeten dragen. Dewelcke aldus sullen bereyt werden.

Neemt Asphaltum / Galbanum / Borax / Genstane / Beuersijn / Epoponar / groote Sanctorie / Saelboom / Dictamus / witte Pieswoztel / Serapinum / Schanymonee / van elcx een achtendeel loots / Saffraen een scrupel. Alle dese dinghen ghebroken zijnde / mengtse met say van parepe / ende maecter af een suppositorie.

In dese decoctie mach men doypen een supuer cottoen of boomwolle / ende daer af maken een suppositorie / of sy mach van een sponsie ghemaecte werden / ende ghesrecken of ghestelt in snoeders lijf / die sal aen t'been vande vrouwe ghebonden worden.

Item in desen ghevalle mach men dickwils besighen Crochiscen van Mirre / als vozen int derde Boeck in t'derde Capittel gheseyt wort / met de selue daer toe dienende gheschreyen stucken / die daer toe goet ende mit zyn. Alle dewelcke stucken / de Raegheboorten / Misch / wassen / ende dat doode kint in snoeders lijf wtbringhen ende bryuen / ende maken t'selue gheval licht.

licht. Maer in dien sulcke onnatuerliche ontfanghenisse zijnen oorspronck heeft/ of comt van luchtighe winden/ die inde Baermoeder zijn besloten/ als bozen is gheseyt/ sos saluen ozbonneren die Diete tot warmte ende droochte: ende in dien dan van noode ware purgeren ende aderlaten / nae de menichte vande ouervloedicheyt van qualiteyten. Daer op machmen dan de vrouwe eea badt gereet maken/ inder manieren als bozen is gesept. Vouen dien so machmen tot den voorschreuen badt dese stucken noch wysoegen

Reemt witte Munte/ Kuyte/ Dolepe/ drooghe Alsem/ Anijs / Weuckel/ Laurier bladeren/ Comm/ van elcx euen vele.

Daer zijn oock meer ander dergelijcke stucken/ die den windigen dompscheyden / drijuen ende wt bryden. Van sulcken stucken sal men de vrouwe/ als sy in t' badt sittet/ laten een saccken ghereet maken/ daer in de crupden suilen ghebonden zijn/ ende haer dat van onder tot achter ouer de schouderen ouerlegghen. Ende als sy wt sulcken badt gaet/ soo gheeft haer van desen plaetsupcher / soo groot als een Haselnote/ met stercken/ ouden ende weltrieckenden wijn/ daer in dat Haselwortel ghelegghen heeft/ ende sal ghemaeckt worden/ als hier nu volcht.

Reemt Specierum Diacurium / Diacymini/ van elcx drie hierendeel loots/ Wit supcher/ een half pont. Men sal t' supcher smelten in kuyte water/ ende dan plaetsupcher maken.

In sulcken ghevalle moecht ghy de vrouwe op de naevolgende maniere een dranccken doen ghereet maken/ ende haer t' selfde warm in geuen.

Reemt keernen van Persen/ twintich/ die verich wt de stenen ghebaen zijn/ by dewelcke ghy doen sulc dit naegheschreuen poeper/ ghemenght ende ghebrocken zijnde met de doozen van twee Spers.

Reemt Galigaen/ Gember/ Cancele/ Pagelen/ Lanc peper/ Noten Muscaten/ Safracen/ van elcx een achtendeel loots/ maect daer af een puluer.

Van alle dese dinghen maecht een decoctie met seer goeden wijn/ sijghet den seluen/ ende totten ghesijgheden doet Supcher/ ende maecter af een claren drancck. Of dat my beter behaecht / Laet de materie vande crupden inde decoctie bliuen/ ende t' samen warm ghemaeckt innemen.

In desen ghevalle zijn oock witermaten goet de Species Hieræ picre, gedroncken/ of met pillckens inghenomen.

Maer in dien alsulcke onnatuerliche ontfanghenissen den oorspronck hadde / oft quame van waterachtighe materie / die inde Baermoeder is besloten / waer deur den buych opgaet ende groot wort / so dat men meent dat de vrouwe bevrucht is. De selue vochtighe ouervloedicheyt sal wtghebreuen worden / met alsulcke solutina/ die men ghebruycket/ om de stonden vande vrouwen te voorderen ende bzinghen / Ende oock die d'urine af drijuen ghelijck als zijn/ Saet van Eppe/ van Anijs/ van Weuckel/ van Petercelie/ Cardamomum/ ende Kuyte bladeren/ van elcx euen vele/ met goeden wijn inghenomen. Inghelijck dese twee Confituren / Diagalange ende Electuarium de Baccis Lauri/ zijn in desen ghevallen seer goet ende crachtich inghenomen. Item Olie van Kuyte / van Bilsen ende van witte Leiken/ zijn oock in desen ghevalle seer nut ende goet / als men den buych daer mede strijckt. Inghelijck / Trochiscen van Agaricus / zijn oock in desen ghevalle seer goet ghebruycket ende inghenomen. Men mach oock den

Het vijfde Boeck vande

byouwen van dese naevolghende stucken een plaestermaken / ende op haer
bupck legghen / warm in wijn ghesoden.

Reent zaet van Gupte / Ierffe / Comijn / clepne Santorie / Mariclepne /
Knijss / wilde Mintte / van elcx een hantvol. Men sal alle dinghen cleps
suyden / ende ozeken / ende met wijn daer af een plaester maken.

Dat derde Capittel.

Vande misontfanghenissen vanden verdoruen, ouervloedighen, of ghe-
breckelicke zaden, van Mans ende Vrouwen, wt dewelcke Wonderghe-
boorten ende Misgeboorten groeyen ende voortcomen, teghen die ghe-
meyne costuyne vande natuere.

Hier staet sonderlinghe te mercken / dat somwijlen kinder en ontfan-
ghen ende ghezaghen worden in smoeders lijf / van onbereyde / ou-
rijpe / ende swacke zaden / sulcx dat sy ter werelt worden ghezocht
sonder handen ende voeten / ende met ander ghebreckelicke leden /
maer andersins hebbende alle ander dinghen te rechte ghemaect / ende wel
ghewassen / soo dat aen hun lichaem gheen ander mismaectheyt / noch ghe-
breck ghemerct of ghesien wort.

Ten tweeden worden oock somtijts kinders ontfanghen ende ghebozen /
ende wassen oock op tot henlieder ouderdom / die geen armen noch handen
en hebben / gheheel effen tot aen die ocselen / mer wel ghemaecte beenen ende
voeten / sonder achterdeel ende gebreken / vanden lichaem / dewelcke met die
teenen of voeten / alle werck / ende tijtcoztighen doen ende ghezuycken /
ghelijck met eten / drincken / suijden / werken / ende allerleye hantwerck vol-
romelick maken / die oock metten seluen hebben conuen spelen in Verkeer
bart / ende het Caertspel ondersteken ende wtdeelen. Inghelijcx oock som-
nighe tijtcoztighen / ende arbeijt doen ende oeffenen metten knien en mout /
ghelijck ick ende veel ander by ons ghesien ende versocht hebben.

Ten derden / soo is oock een kind ontfangen ende ghebozen gheweest / dat
meer dan dertich iaren out is geworden / met twee hoofden / en twee schou-
deren oft ocselen / ende met twee armen : Dewelcke oock een wijf met hem
heeft ghelept / ende natuerlicke ghemeyschap met haer ghehadt / sy hebben
oock beyde gh'eten ende ghezoncken mer lust / ende ghelijcken honger / ende
alderleye begeerten ende lusten ghehadt. Bouen dien / als d'een zijn geuoerch
begeerde te doen / soo ist den anderen oock aengecomen. Daer en bouen soo
is dese gheboorte beneden den riem een lijf gheweest / met eenen bupck / een
mannelicheyt / eenen aers / twee beenen / huyen / ende voeten. Sy hebben ooc
van hoofde / baert / ooghen / ende aenschijn malcander soo ghelijck gheweest /
alsof sy wt malcander hadden ghesieden gheweest / Denlieber stemme ende
sprake heeft oock also ghelijck geluyt wt beyde die monden / al oft wt eenen
monde hadde ghesproken ende t'gheluyt ghegaen.

Ten vierden / soo is oock een kind ontfanghen ende ghebozen gheweest /
ende tot zijnen ouderdom gesinen ende ghewassen / ende van menich men-
sche ghesien gheweest / met een gheheel wel ghemaect lichaem / ende oot alle
dessels lidematen wel gheschayen / ghelijck als is / t'hoofd / handen / voeten /
armen / beenen / aers / ende een wel ghemaecte mannelicheyt / maer wt zyn

lijf/inde plaetse van een Pauel/was een kints'hoest ghewassen ende ghebo-
ren/ende werden beyde ghelijck ghevoedt of ghespylet.

Ten vijfden / soo zijn oock tot Schaffhuyzen in Switserlandt ghebozen
gheweest / twee kinderen aen malcander / met vier armen / vier beenen / ende
voeten / twee hoofden / ende een Pauelpeeskien ter syden aen malcander vast
ghemaectt ende ghewassen / Van dewelcke het eene doot ghebozen werdt /
ende dat ander lewendich. Het waren twee meyskens / maer d'ander is ooc
terstout ghestoruen.

Der ghelijcke twee kinderen aen malcander ghegroepet / zijn ooc / tot En-
sidlen in Switserlandt ghebozen gheweest / inden iare 1553. op den achtsten
dach van Waerte. Het waren oock twee meyskens / in alder manieren ende
ghestalte / als de twee voorgaende.

Ten seften / so zijnder oock twee kinderkens ghebozen gheweest / met bey-
den buycken aen malcander ghewassen en vast ghemaectt / ende beyde d'aen-
sichten teghen malcander ouer staende / oock met twee hoofden / vier arme /
vier beenen / ende een Pauelpeeskien.

Insgelijc zijn hier wederomme twee kinderen ontfangen ende geboren /
met beyde de ruggen aen malcander vast ghemaectt / ende beyde d'aensich-
ten van malcander ghekeert / met vier voeten / vier armen / ende twee Pauel-
peeskens / alle beyde met wel gemaecte lijuen ende leden.

Ten seuensten / soo zijn oock sommighe kinderen ontfangen ende ghebo-
ren gheweest / met ongeschicte / verkeerde / ende onghesat sonnerde handen en
voeten / Insgelijc oock met twaelf vingeren / aen elke hant sesse / ende met
twaelf teenen / aen elke voet sesse. Dat ander met dwuorse verkeerde voe-
ten / ende achterwaerts ghekeerde handen / Maer ander sijn gheheel ende al
wt met rechte ende welgemaecte leden gheschayen.

Ten achtsten / soo gheschiet dicwils / dat somwijlen twee / drie / of vier kin-
deren ontfanghen worden / ende ghedraghen in een moeders lijf / die nocht-
tans op ongelijcken tijt d'eene bozen / ende d'ander nae / natuerlick ghebozen
worden / maer eenighe maenden d'een nae d'ander / nochtans met gherechte
ghedaenten / ende ghestalten. D'eerste gheschiet deur de menichte van het
crachtich ende ouerbloedich zaet / van beyde Man ende Vrouw. Maer het
ander comt oock wt het ouerbloedich / ende wel aenghelwassen zaet / alst niet
en is op eenen tijt / maer eenighen maenden nae ontfanghen. Ende ghelijck
die kinderkens ghedraghen ende ontfanghen worden / soo ist ooc behoorzlick
ende natuerlick / dat sy nae de selue rekeninghe oock henlieder gerechten tijt
hebben ende bercrijghen.

Ten neuensten / daer wert een kint tot Zurich ghebozen inden iare 1519.
op den eersten dach van Loumaent / dwelcke hadde bouen den riem een ge-
recht ende wel ghemaect lijf in allen saken / maer daer onder ontrent de Pa-
uel / was een rondt stuck root vleesch / ende voozts daer onder / de schamel-
heit van een vrouwe / ende ten laetsten / een mannelickheyt op zijn behoor-
lick plaetse.

Ten tienden / inden iare 1503. wert een kint ghebozen in rlandt van Hes-
sen / in een Dorp ghenoeemt Dorgstrate / gheleghen by Forstact / in Oogst-
maent / met een gheheel ende wel ghemaect lijf / maer gheheel blindt / dwel-
cke gheen Ooghen / gheen Ozen / en geen Neuse / noch Neusegaten en hadde /

ende was een meysken/ met een vrouwen schamelheyt.

Ten elfften / soo is een kint/ te weten/ een knechtken ghebozen gheweest/ ende tot zguen ouderdom ghecomen / inden iare 1529. ende was een wet- tich kint/ in een Doop by Janiebis / aen t' swarte walde / ghedoopt / ende op gheuoedt by Vader ende Moeder / met een kint voor wt hanghende wt t' herte ende buyck / sonder hooft oft schouderen / metten aers ende beuen op waert gheueert/ ende daer aen twee armen/ghelijck van malcander ghe- daen/ met onnatuerlike handen/ dewelcke meer voeten dan handen gelijck waren. Het hadde doock twee vrouwen borsten.

Ten twaelften / in Enghelant is een Wonder gheboorte ghebozen / op den derden dach van Dogstmaent / inden iare ons Heeren 1552. ende wa- ren twee kinderen / die twee hoofden / vier armen / vier handen / in goede ende volcomen proportie / ende schoone / lictlike aensichten hadden / maer niet meer dan eenen Buycck / een Nael / een Vrouwelicheyt / eenen Aers / deur den welckan sy den dreck van beyde hun lichamen wtsonden . Op d' een sijde hebben sy ghehad twee stercke beenen ende voeten / op d' ander sijde / maer een been / met twee ghespleten voeten / ende daer aen tien tee- nen . Het een kint heeft ghelpeft tot op den achtiensten dach van Dogst- maent / het ander tot op den negentiensten dach van de selfde maent . Sel- ven hebben sy ghecreten : het eene was vollick / ende d' ander treurich of slaperich . Sy werden niet kae melck op gheuoecht / Sy waren twintich dupmen lanck ende breef.

Maer of gheuoecht wert hoe alsulcke Monstren ende verkeerde Misge- boorten moghen ontfanghen ende ghedraghen worden/ ende doock hoe sulcx nae naturen moghelick is/ in groepen/ toenemen/ ende voortz comen/ ghy sult merken dat alsulcx niet en gheschiet sonder de voorsienicheyt Godts/ tot onser straffe/waer schouwunghe ende beteringhe. Want soo dat wettich werck der liefde/dwelcke Godt tot die nootdrift heeft gheordonneert/ ende niet om tot een ouerdaet ende vuylicheyt / bouen mate ende teghen naturee ghebuycck te werden / waer deur t' zaet / swack / teer ende ghebreckelick wort / in voeghen dat niet en wort wel ghecoket ende bereyt witten ghehee- len lichaem ende alle leden ghetrocken ende ghenomen / nae het recht ghe- buycck van de naturee . Soo ist dat de zaden deur die aentreckende crachte van de Baer moeder in snoeders lijf ontfanghen worden / toenemen / ende groepen deur die warmte van de Baer moeder . Aenghesien nu dat in t' zaet ghebreck is / soo ist natuerlick / ende moet volghen datter sork moet aende schepsels ende lidmaten van dien ghebreck sijn.

Ter contrarie/ als van beyde die zaden se seer lancksaem ende ouerbloe- dich / ontfanghen ende ghedraghen worden / daer moet natuerlick volghen dat veel kinderen / niet veel onnatuerlike ende verkeerde leden moet ontfanghen worden . Want het is natuerlick / dat van het ouerbloedige ouer- bloedicheyt sal romen/ ende ghebozen worden/ als claerlick ghesien wort / in alle de creatueren / die van Godt / den aert ende t' leuen hebben ontfan- ghen . Als van twee kinderen aen malcander wassen ende t' samen rummen in snoeders lijf als voren is gheseyt/ alle dwelcke gheschiet wt die verdoer- uen ende waterachtighe zaden die in snoeders lijf worden ontfanghen en- de niet macht van de naturee ghedraghen worden. Also doock om natuerlick te sijn

te spreken/als twee gherechte ende onghelyckelike kinderen/ontfanghen wassen/ende gebozen souden worden/maer deur eenich verschycken/vreese/ballen/stooten/ende ander dergelycke toevallen/die zaden vernielt ende verdozen werden/daer deur dat sy t'samen runnen ende loopen/soo worden die gheboorten schryckelick ende onnatuerlick/als menichmael hier vozen ende oock nae/ghesept wort. Want ghelijck die vercoude ende verouderde Wilcoom/wat die swaerheyt deur lichtre oeffeninghe beweghet/runnet/dunne wordt ende schepdet/ende daer nae oock niet en can hem seluen gheheel weder t'samen voeghen sonder achterdeel ende vlerken (geijck het oer ende volwassen bloepsel/dwelcke een ieghelicke reghen/ende clepne windt afwoypt ende onnut maecht.) Alsoo moghen oock die ontfanghen zaden deur verschycken/vreese/haestighe blyschap/ballen/stooten/ende slaeghen/ende oock deur ander wonderlike toevallen/ende contrarie natueren van crypden ende medecynen/ in d'eerste ontfanghenissen/lichtelick schepden/onder malcander loopen/ende inde Baer moeder hant t'samen mengen/sulck dat die niet meer en sullen moghen gheheel ende volcomelick/sonder achterdeel/t'samen ghebrocht werden/ghelijck sy eerst ontfanghen/ende in snoeders lijf/deur de warmte bande Baer moeder ghewassen ende toeghenomen hebben. Waer wt dan natuerlick moet volghen/een monstre ende een selfamte wonderbaerliche gheboorte/teghen t'ghenepne ghebruyckte bande natueren. Welcke gheboorten alle t'samen Gods almachtich toelact/ende daerom laet volghen/als ander wonderwerken ende wonder teekenen/om dat hy ons sondich ende quaet leuen soude straffen/ende ons tot beteringhe drijuen ende trecken.

Ten dertiensten/soo worden oock sommighe kinderen ontfanghen/die van binnen zijn niet open verhemelte des monts/ende aen d'een oft beyden lippen niet hasenonden ghebozen/ende daer mede opwassen tot inden ouderdom/alle dwelcke gheschiet ende comt van verschycken/ende schryckelike ghedaenten van beesten/als zijn Hasen/Seugen/etc. deur het verderuen en t'samen loopen bande ontfanghen zaden. Ende ooc wt de voorsayde oorsaken worden gerechte/volcomen en wel gheschapen kinderen ghebozen met vlerken/en moeder teekens/als van harzen die mupsael/root/bruyn/en swart zijn/ghemaect gelijc Dupuen/Doerbiesien/en ander dergelycke dingen. Ende gemerct dat sulcke kinderē niet sulcken gestalten/sauten/en ghebreken/suer al ghesien worden/so hebbe ic tselue oec hier willen schryuen.

Ten viertiensten/soo zyn der oock sommighe kinderen ghebozen ghewesse die tot hun ouderdom zijn gecomen/dwelcke men niet en weet oft knechtkens of meskens zijn/die bande stercke ende onverstādighe lieden worden ghehouden/dat sy beyde Man ende Vrouwē zijn/dwelcke niet so en is. Maer alle dit gheschiet oock wt die voorsayde toevallen/oorsaken en gronden. Want ic hebbe een vrouwe ghesien/die by my is gheromen om hulpe ende raet/met een kinde dat sy ghebaert hadde/bewelcke onder andere saken mi verclaerde/dat sy in t'beginsel vander ontfanghenisse onverstādig was ghesom in by een man die teghen een muur zijn water maecte/ende een diack tacht/daer af dat sy seere verschycten/sulck dattet t'kind nae dat ter werelt was gheromen ende ghebozen/gesien wert te hebben twee sloothens/verhe ende natuerlick sonder yet meer/naer onder die twee sloothens hadde

hadde t' selfde de ghedaente ende gestalte van een vrouwelicheyt / daer beure de pisse was comende. De clootkens staken wel wt / maer deur ghebreck vande roede / daer af dat nochtans niet gheheel berooft was / maer inne waert ghekeert zijnde / soo wijcte die af nae de hoorseyde vrouwelicheyt / en alsoo zijn water loste. Waerom t' selfde kind ooc dooz een knechtken / die nu gheholpen / ende noch in t' leuen is / ghedoopt heeft geweest. Sulcke ghebreken gheschieder veel meer / die beter wecten verstaende worden begrepen / dan deur conterseptel.

Ten vijftiensten / soo is een wonderbaerlich monster of kind ghebozen gheweest in Polen / tot Cracouwe / inden iare ons Heeren 1547. op den vierden dach van Syrockelle / ende heeft drie daghen gheleest / dwelcke aen zijn armen ende knien veel Hontshoofden hadde / ende handen ende voeten ghelijck Gause voeten / met eenen stoert ghelijck een Serpents tonge / ende met vierighe oogen. Het hadde oock twee ooghen bouen de Pauel / ende was een knechtken / met een langhe Neuse / ghelijck een hozen. Ende aenghesien dat een lichaem hadde dat in menschelike ghestalte / ende wel ghenaeet was / met eenige ghedaenten van beesten / so wil ick d' oorsake van dien Gode bevelen / want van alsulcke ontfanghenissen / van wien dat zaet comet is overbozghen. Plinius die natuerliche Historie schryuer schryft dat in Afrika menighe seltfame en noyt ghehoorde dieren ghebozen werden / met seltfame ghestalten / deur dat daer veel seltfame dieren by een comen / die dan wt een groote dertelheyt met malcander spelande ende bespringende / midts dat se malcander onghelijck zijn / ongelijcke tongen ende monstren / teghen de ghemeyne maniere of ghebruyck vande natuer boozbringhen.

Ten seftiensten / so is een kind ende wonderghesorte ghebozen gheweest / inden lande van Sassen / inden iare ende beginfel / als Martijn Luther heeft begonst dat Euangelie te prediken / dwelcke hadde vier Offe voete / ende een root stark vleesch op t' hooft / ghelijck een Wapen cruyne / met Neuse / Mont ende Voghen / ghelijck een Calf / ende een Monix cappe op den rugghe.

Ten seuenentiensten / is ouer sommighe iaren tot Werdenburch ghebozen gheweest een monstre of wonderbaerlich kindt / dwelcke de ghedaente hadde van een Vrouwe / met twee hoofden / vier armen / een vrouwelicheyt / en twee beenen.

In Rome wert oock een kind ghebozen / met t' hooft van een Oliphant / ten tijde dat Marcellus ende Vambal reghen malcander strydt ende crijch hadden.

Bouen dien so wert op den seluen tijt een kind ghebozen / dat beyde de gestalten / ende scharmelheden van man ende vrouwe hadde.

Ten achttiensten / werden in t' landt van Rome twee kinderen ghebozen / niet van een moeder / noch ooc in een stad / waer af het een noch oogen / noch neuse en hadden / ende d' ander was sonder handen / armen / beene / ende voeten / ghelijck een beek dat in Latijn Terminus wort ghenaeemt.

Ten negentiensten / soo zijn in t' landt van Rome twee kinderen ghebozen gheweest : van dewelcke het een hadde twee hoofden / eenen arm / twee beenen / ende een lijf. Dat ander hadde twee hoofden / twee armen / ende twee beenen / ende een lijf.

Ten twintichsten / so zijn ooc in t' landt van Rome / ghebozen gheweest twee

twee kinderen/ waer af het een hadde/ een hoofst/ vier armen/ vier beenen/ een lijf/ ende twee vrouwelicheden. D'ander hadde een hoofst/ geen armen/ twee beenen/ ende een lijf met een vrouwelicheyt.

Ten eenentwintichsten/ soo zijn in t'landt van Rome/ twee wonderlike kinderen ghebozen gheweest/ het eene/ met een hoofst/ eenen arm/ een lijf/ en drie beenen. D'ander/ met een hoofst/ twee armen/ ende drie beenen/ hebbende elck een mannelicheyt.

Ten tweeentwintichsten/ sa zijn in t'lant van Rome ghebozen gheweest twee wonderlike kinderen/ het eene met een hoofst/ met twee armen/ een lijf/ vier beenen/ ende een vrouwelicheyt. D'ander hadde alle de leden wel ende behoorlick ghemaect/ sonder eenich lidmaet te ghebreken/ wtghenomen dat was met een open lijf/ soo dat men sach alle het ingewardt/ ende hadde een vrouwelicheyt.

Ten drieentwintichsten/ soo zijn in t'landt van Rome wonderbaerlyc ghebozen gheweest/ twee kinderen/ daer af d'eerste hadde een hoofst/ een lijf/ drie armen/ drie beenen/ ende een mannelicheyt. D'ander was een tweeling met de rugghen aen malcander ghewassen/ met twee hoofden/ vier armen/ vier beenen/ twee nauwelpeeskens/ ende twee vrouwelicheden.

Ten vierentwintichsten/ soo were binnen Sautenne een wonderlick fatsoen van een kindt ghebozen/ inden iare ons Heeren 1512. dwelcke hadde t'hoofst van een mensche/ een wel ghemaecte hooft ende lijf/ ende op t'hoofst een hoozen/ maer gheen armen/ ende in stede van armen twee vleughels: vrouwe ende mans schamelicheden neffens malcander staende/ gheen beenen/ maer was beneden gheheel spits/ hebbende an de kate een ooghe/ ende int benedenste een claentwe/ ghelijck een roofooghel/ maer op de hooft dese twee teekenen Y ende 4.

Sulcke ende meer ander wondergheboorten/ moghen wy wel dencken datter veel meer zijn ghesien geweest/ dan wy hier stellen conen/ nochtrand sullen wy aen sulcke mercken ende kennen de wonderwerken vanden ewighen Godt/ ende zijn straffe ende rechtberdich oordeel/ ende de selue tot onse beteringhe aennemen.

Dat vierde Capittel.

Vande swackheyt ende misvallen oft ontijdighe gheboorten vande Vrouwen, ende waerachtighe teekenen ende grondelicke oorsaken, vande doode kinderen in smoeders lichaem, hoe sulcx sal moghen verhoet ende belet worden, ende oock hoe sulcke vrouwen sullen ghespijset, ghenesen ende gheheel worden.

Ghy sult in dit Capittel mercken ende verstaen dat die vrouwen swaerlyck verlost worden als hun misvaller in t'baren/ deur dwelcke t'kinden in smoeders lijf is veroorsact te steruen: sulcx dat so doot ter werelt ghebroecht worden/ comende wt inwendighe ende welwendighe oorsaken. Die inwendighe oorsaken zijn tweederlepe/ te weten/ t'kindt dat in smoeders lijf is/ ende die Baeremoeder selfs/ in dwelcke t'kindt omhanghen ende bessenen ligghe. Als die vrucht ende t'kindt in smoeders lijf een oorsake is van het misvallen/ ende van het doode kindt/ soo zijn die baren

met dewelcke t'kint in smoeders lijf is aengheheercht / te seer swack en crach-
teloos gheworden / wt menigherhande oorzaken / te weten / wt swackheyt
vande man ende vrouwe / ende van hun beyden zaet / worden sy soo swaerlic
ontfanghen / waer wt die vaten lichtelick afvrieken / ende afscheuren. Vouden
dien / als die vellekens daer in het kint of de vrucht ghewonden ligghet /
swac ende teer zijn / so moghen die lichtelick ghevroken werden / sulcx dat die
vochtigheden / ghelijck als zijn / dwater ende die bloemen vande vrouwen /
die daer in ghehouden ende befloten zijn / wtloopen en vloepen / daer af die
Baer moeder te seere gheswaert is / ende te seer slijberich wort ende daer na
te seer indyoocht / sulcx dat die vrouwe swaerlic can verlost worden / ende
t'kint afgaet ende sterft in smoeders lijf. Van welcke dinghen oec een oor-
sake is / als wt die Baer moeder loopt eenighe quade senijnige materie / dan
wort die wtduijende cracht vande seifde veruert ende een oorsake gheghe-
uen / dat die vrucht ende t'kint in smoeders lijf te vroech / ende alsoo toeter
doot ghedreuen wort.

Maer als die Baer moeder selfst / daer in dat kint in smoeders lichaem
ontfanghen ende befloten ligghet / een oorsake is van een swaerliche ghe-
boorte / ende van het doode kint / inwendich / als dan neemt die vrouwe af /
in hoeghen dat sy veel te magher / swack / ende onsterck wort / waer deur
d'ontfangen vrucht gheen voetsels ghenoech en heeft in smoeders lijf / ende
niet en can naturelick wassen ende groeyen. Sulcken sake veroorzaect oec
seere / de groote ende ouertollighe openinghe vande vrouwelicheyt / ende
ouerbloedighe vochticheyt der seifde / oft ander ongheregelde temperingen
vande qualiteyten / ende oock die windighe dompen / die inde leden vande
gheboorte befloten ende opgehouden ligghen. Oft sommighe seericheden /
sweeringhen / hardicheden / heete of roude gheswillen / die inde Baer moeder
romen ende wassen. Insghelijc deur ouertollige bloetloop / met sterck pran-
gen vanden aerderm / dat nootzakelic ende niet en seere vroogen gheschien
moet. Oft als den buyck te weech is / ghelijc in seer stercken afganc van ca-
merganc / van sterck hoesten / veel niesen / oft van vele ende menigherhande
ghebreken / die t'lijf vande vrouwe te veel schudden ende beweghen / Insge-
lijc oec van stercke / sware ende langeduerende siccken / daer af dat de vrou-
wen aftemen / mager ende doze worden / waer deur dat den kinde in smoe-
ders lijf zijn voetsel wort ontrucken / ende daer deur een wacke gheboorte
oorsaket / ende een kint ghedwonghen wort te steruen.

Vouden dien soo comt sulcken gheval van veel wtwendighe oorzaken / als
van hart of stijf scooten / vallen / slaen / dansen / springhen / loopen / rijden /
ende van alle te seer groote oeffeninghe. Insghelijc oock van wtwendighe
dinghen / vande ghene die wy daghelijc moeten liden / als van ouertollige
hitte of roude des lichts ende weers / sonderlinghe van seer sterke roude /
dewelcke de vrucht lichtelick doodet. Oock van groote hitte / soo dat thint
niet en mach lichts ghenoech hebben / ende moet den wtganc beghereen.
Sulcx gheschiet oock deur heete baden / als de vrouwen daer in gaen / als
sy eerst hebben ontfanghen / ghelijck als in d'eerste of tweede ende derde
maent gheschien mach / ende niet en achten / of sy bevrucht zijn of niet / in
de welcke van hitte t'kint versticket / ende steruen moet. Duple staenck is
oock altemets een oorsake. Want Aristoteles schrijft / dat een kinde mach
deur

heer den stanc van een wtgheblasen Lampe / of van Keerssnuytsel steruen in smoeders lijf. Sulcken salie mach gock toecomen als men vuyple / onghesonde / ende quade spysen etet / ghelyck als Sout / Haermeel / Colen / Lijn / ende derghelelike spysen / die onnatuerlick zijn / daer wt dat hinderlike ende quade humicuren groepen / Oft als men te seer grooten hongher lijdet / ende ghebreck hierf van spysen ende dranc / daer deur den kinde t'voetsel wort ghenomen ende ontrocken in smoeders lijf. Desghelijck alle ouertollicheyt ende vzaassinghe versticken oock t' hant in smoeders lijf / want alle de ganghen ende wegghen die tot den kinde loopen worden verstoep. Inselijck te veel arbeiden ende sware wercken doen / te seer moede / trach ende vaddich zijn / ende oock te veel ruste hebben / te seer slapen / oft ouertolliche waken / dat zijn al oorzaken van sulcken saken. Desghelijck oock vrees / angst / beroerte / droefheyt / becummeringhe / te groote blijdschap hebben / quade lusten tot spysen als de vrouwen die niet crighen en connen / ende ooc ouervloedighe ende ouertolliche oncuysheyt / alle dese dingen zijn oorzaken van een sware gheboorte ende doode kind.

Maer de teercken van de ghebreken / als die comen wt wtwendighe oft inwendighe oorzaken / werden ghekent in twee manieren. Ten eersten aen die bevruchte vrouwen / als de selfde in t'beghinself te seer haestich seer vet ende dicke worden / ende oock met ouervloedighe materie ende vochticheydt verladen worden / teghen haer ende de gheineyne costume vande natueren / daer sy van te voren in allen manieren / magher / dorre ende drooghe waren. Oft als sy inde lendenen oft inden rugge groote pijn hebben / daer deur dat sy weerk ende swach worden / oft als sy ander sware ende sozghelike siecten in t'beghinself vander ontfanghenisse hebben / sy zijn hoedanich sy willen of moghen / niet quade toevallen / dewelcke sy niet en hadden eer sy bevrucht waren / deur dewelcke heiligheden den appetit vergaet / ende een swachheyt ende magerheyt toecomt / dewelcke oock den kinde in smoeders lijf hindert / ende doen steruen mach. Als men oock siet ende merckt / dat een vrouwe in de eerste beghinself haer borsten haestich groepen / hart ende groot worden / ende wederom daer op haestich sachte ende slap worden / ende teghen natueren minder worden / oft als haer natuerlike stonden ouervloedich t'fondt onbehoorlick aencomen ende haer toecomen / ende langhe dueren / daer deur die vrouwe ende Baer moeder gheswack worden / ende t'kindt zijn natuerlike voetsel ontrocken word. Als oock onghelike smoren / ende stercke vjns haer aencomen met coude ende schudden / groote hitte ende hoofswere / ende blickeringhe van ooghen / dat zijn al teercken van een doot kind ende swaren arbeit.

Oock wort aen t'kindt in smoeders lijf ghekent die sozghelike gheboorte / ghelick a's t'kindt hem niet meer en beweert of roert in smoeders lijf / ende in t'lijf ligghet soo swar als een stock / Oft als de moeder d'ooghen invallen / ende diese in t'hoofd lighen / ende grauuelick / blaen ende durs worden / met groote pijn ende smerte van ontrent den Navel tot aen t'ghemachte ende t'stoben / daer deur die anderste l'maren bedwonghen worden tot een sterck ducken handen aersderm / met een groote veranderinghe vande vrouwelicheyt / ende sterck schudden / Oock soo worden die ooren /

spits bande neuse / ende lippen / somtijts gheheel swart / ende dat aensicht
swillet. Ende hoe wel dat den buyck niet en sincket / soo wordt hy nochtant
swaer / slay ende weeck. Als ghy haer byden buyck grijpt / soo sy op haer een
sijde liggheet / ghy bevindt datter een harde cloot van d' een syde op d' ander
beweegt: Als dan de vrouwe den aeffem seer stuet / dat is een tecken / dat
t' hint doot is ende dat becror.

Maer hoe de vrouwen in sulcke toevallen van misvallen oft doode kin-
deren sullen ghescheyen ende ghevaren worden / dat mach gheschieden ende
verstaen worden in twee manieren.

Den eersten / vooz d'ontfanghemisse / Om alsulcke misvallen niet neer-
sticheyt te moghen voozcomen wort verheyscht een gherechte ordonnantie
van een wtwendich goet regimint in eten ende d'yncken / Daeromme als
een vrouwe doze is ende maghet / ende tot sulcken toeval gheneghen / ende
dat haer sulx diechtwils gheschiet is / so sal sy vooz d'ontfanghemisse niet een
goede ordonnantie van syde ende d'ynck in sulcker voeghen onderhouden
worden / dat sy wederomme wel in t' hof come ende tamelich vet worde.

Den tweeden / als die ouertollighe oefferinghe bande leden der ghebooz-
te daer af een oorzake is / ghy sult d'ouerbloedicheyt ende sulcke vochticheyt
niet medecijne die daer toe dient wech nemen ende afdoyyuen / waer deur
die leden der gheboozte wederom sullen t'samen ghetrocken ende ghebreuen
worden. Maer hoe niet dese dinghen te handelen is / sullen v die vier qua-
liteyten leeren / als men inde selde d'oueruloedicheyt can mercken ende bin-
den / ghelijck als zijn / cout / warm / vocht en drooge / wt dewelcke alle siecken
groepen / als die verdozen zijn.

Den derden / als het vast houden van windighe dooyen / die in smoeders
lijf zijn befloten / souden moghen een oorzake zijn / daer deur dat die vruche
in smoeders lijf verborne ende wtghebreuen wer de / so sullen de selue in al-
der maniere verbreuen ende afgheraecht worden / als vozen in Capittel
bande Mola / of valsche ontfanghemisse / gheseyt is. Also hebt gy p'noerch /
hoe haer een vrouwe sal bewaren vooz d'ontfanghemisse / om sulcken toeval
te verhoeden.

Maer daer teghen / als nu de vrouwe heeft ontfanghen / ende bezucht
is / so salmen de misvallen aldus ende inde navolgende maniere voozcomen.
Den eersten dat sy een goede ende ghesonde lucht kiese / die seer wel ghetan-
p't sy / ende dat sy haer matich / behoorlic ende tamelich worde in alle oeffe-
ninghe ende beweginghe des lichaems / principalick inde drie eerste maen-
den / in dewelcke sy haer sonderlinghe sal wachten. Want van te seer groote
beweginghe ende grooten arbeit / souden moghen die wercke ende swache
banden van t' kindeken ghebroken worden. Aengaende t' slapen / dat sal sy
sock matelick doen / ende sonderlinghe beneestighen / dat sy daghelic haer
ramerganch hebbe. Ende ist dat de natuere wat lancsacm de selve achter-
hielde / soo sal dat niet hinderende hulve te weghe ghebrocht wor-
den / ghelijck niet een soete Clisterie van versck wtghetrocken Cassie / ende
goet Swacher / ende Olie van Olijuen / t' samen behoorlic ghetimpert ende
ghemengt. Maer ick en twijfele niet / of daer en sullen veel newswijse vrou-
wen / die haer laten duncken dat sy heel comen ende weten / hier aen haer
staoten / ende daer teghen segghen / dat ick aen bezuchte vrouwen alsulcken
liefte

lichte ende onschadeliche Clisterie ghebruycke ende toelate: aenghesien dat onder ons Duptschen / de selue in sulcken afstreck zijn gheromen / dat men gheheel ende al meent / dat niet moghelijk en is / nis een sieck mensche een Clisterie gheset wordt / dat hy soude moghen wederom opromen / dwelcke niet dan een enckel bedrych is / ende een valsche meeninghe. Maer ist dat sulcken clisterie setten / dwelcke van alle gheleerde / vooz het minst hinderlic ghehouden wort / yemant mochte een beswaringhe / ende te seer teghen het herte zijn / die mach dusdanighe medecijnen van bouen innemen / als zijn / versch weghetrocken Cassie / oft oot Manna in een goet sopken ghebrucken. Of mach van alsulcke dinghen of stucken met goet Supcher / een plaetsupcher oft bolus laten maken / met gout bladers bedeckt. Maer sonderlinghe moet ghy weten / dat ghy geen vrouwe / vooz de drie of vier maenden / sult in geuen eenige stercke of afrijuende medecijne / om de weechteyt en teericheyt vande banden / daer mede dat t'kint aenghehecht ende vast ghemaect is. Maer in dien in sulcken gheballen het aderlaten van noode ware / soe mach men een vande aderen inden arm openen / ende laten / maer niet meer. Want deur het laten wort den kinde zijn voetsel ontrocken. Maer ouer die halue dracht / ist wat sekerder / ende min hinderlich of sozghelich.

Doort soe sullen alle bevruchte vrouwen / na v'ontfangenisse / haer wachten / vooz alle gramschap / verschricken / ende groote breeze / ende oock vooz aller gene dat onversiens t'gemoet mach beweghen / tot bliscchap of droefheyt. Sy sullen haer oock wel wachten vooz ouertollighe oncuysheyt / principelich die eerste drie maenden. In dien oock dat syt vermoghen / soe ware goet / dat sy eenich goet costelich ghesteente ouer haer droeghen / dat tot sulcken sake niet sonderlinghe groote deuchden begaest is / als zijn / Saphyr / Hyacinth / Corallen / Cornalin / Diamant ende Turckops / alle dwelcke in sulcken gheballen seer groot gheacht zijn. Daerliedert sy y'e ende dranch sal seer wel ghetempere zijn / en sy sullen haer wachten van alle saken die scherp ende sterck zijn van reucke / ende opwaerts trecken / ghelijck als zijn / Aitpn / Loos / Westraert / Parepe. Sy sullen haer insgelijc wachten vooz alle dinghen die de maentstanden verwerken oft drijuen / ende dat de selfde te seere stoypet. Alle wat sy niet goeden lust begheeren / en sal haerlieden gheenfins ghenomen / noch gheweygert worden / want daer deur crighen sy lichtelick misbal / ende het hinder den kinde in smoeders lijf. Daerom sal men sonderlinghe waer nemen dat men haer niet en vaermane van eenighe sake of swijse / noch vooz haerlieden noeme / dat haer onmoghelic is te doen hebben. Maer in dat sy yet sulc begerden / men sal hun t' selfde / soe seer als moghelic is / niet verachtighe verleyden / ende segghen henlieden de groote letfels ende t' groot hinder dat sy souden crighen / soe verre sy alsulcke dinghen ghebruyten.

2 Die bevruchte vrouwen vergaderen oock somtijts by haer seluen veel quade ouerbloedighe materien / dwelcke als sy inde maghe comen / de selue onlustich ende ongewillich maken / sulc dat alle arypetijt ende lust om eten ende drincken verlorien wordt. Ende als van die dompen van sulcken materie / opwaert in t'hoofft rissen / soe staet daer op een draeyinge ende ommeleopen vooz v'oochen / ende ander derghelijc tseval van Vescigen. Als ooc t'herte daer af bestoorn weyt / so comt daer wt / onmacht / hertbeuinge /

ende ander bergheleijcke ghebrucken. Maer als sulcke materie deur haer ghe-
wichte/uedersincket inde beenen/soo swillen sy daer deur/het welcke al tsa-
men behouden is/ende hem seluen waer maect. Maer om dat ghy sulcken
hinderinghen sout moghen voorszcomen/so sult ghy sonderlinge neerstricheyt
doen/ dat de maghe ghenoech ghestercht sy/ ende cracht ghegheuen werde.
Waer toe wetet mater wel dient dit navolgende salsken.

Reemt welckerende Spijcoke een once/ Olie van Mastic ende Olie van
Queappels/ van elcx een half once. Perlen/ bereyde roode Corallen/
Vertnuinte/ Calmus/ Gallia muscata/ van elcx een vierendeel loots.
Muscus een greyn. Dit was soo veel als van roode is. Menghet dese
dinghen t'samen/ende maectter af een dun salsken.

Mer dit salsken strijcket alle morghen nuchter de Maghe vooz de maelt-
tijt/ende legghet daer op een reyn lynen doercken/dat met dit salsken is be-
strecken. Daernaes gheeft haer in vander Confectie Diamargariton/die in
d'Apoteke ghehouden wort. Of bereyt haer dit navolgende Electuarium/
welcke sy oor alle morghen sal nuchter eten ende innemen.

Reemt Conserue van Rosen/ van Bernage/ van Buglosse/ van elcx een
half once. Specierum Diamargariton/ een half loot. Bereyde Co-
rallen/ ende bereyde Perlen/ van elcx een half scrupel. Puluer de gem-
mis/ een achtendeel loots. Menghet alle dese dinghen t'samen ende
maectter af een Electuarium/ met syrop van Rosen/ dwelcke met bla-
ren van sijn gont sal vergult worden.

3 Mengessen dat in d'eerste drie maenden/ die misfallen en dat doode kind/
d'oorzake hebben wt windighe dampen/soo sal men de bezuchte vrouwen
haer spijs bereyden met dese spererien/als hier nae volcht.

Reemt Caneele/ Noten Muscates/ Cardamomum/ van elcx een half
once/ Sember/ anderhalf loot/ Lanc Peper/ een vierendeel loots/
Saffraen een half scrupel. Menghet dese dinghen t'samen ende maect-
ter af een poeper.

Dit poeper mach sy ghebruycken in alle spijs/ ghelijc ghemeyne wortels.
Maer in dien alsulcke windicheyt veel grooter werde/ in voege datter vooz
een misvalseere te verzorgen ware/dan sal men moghen ghebruycken van dese
Confectien/ als sijn Diagalange/ Diatrion piperon/ Diacymimum/ en
derghelijcke dinghen: oock mach men den buchel ende ghemachte strijcken
met die gecomponeerde Olie van Lelien. Maer op dat die opzysende damp-
pen souden belet worden opwaert in r'hoofte te trecken/ soo sal men altyts
nae den eten alsulcke vruchten gebruycken die een wrange t'samentrecken
de cracht/ende stoppende natueren hebben/ghelijc als sijn Perren/ Queap-
pels/ Muspelen/Coriander/ of Electuarium van Queappels/ oft ander der-
ghelijcke dinghe/daer mede men mach na den eten de Maghe sluyten. Aucenna
prijsset seer in sulcken gheval/het Quosap. Inghelijc ghesouten dinghen met
Wijn ghemengt/water daer gont in ghesicht is/ oft andersins goeden ghe-
branden wijn inghegheuen/sijn daer teghen seer goet. In desen ghevalle sal
haer spijsen meer ghebraden/dan ghesoden wesen/ende de selue sullen altyt
met goede sueterie wortels en crachtighe dinghen bereyt werden. Rae oft int
eynde vander maeltijt mach men haer geuen gheconfijte Haselnaten t'eten.
Daer dranch sal sijn goede ende stercke wijn/camelic met waer ghebroken.

Teghen t' swillen bande voeten moecht ghy nemen Camille / ende seden in wijn ende asijn / ende laten haer daer ouer baden en dem donny ontfanghen. Maer sommighe nemen witte Cley / dwelcke sy menghen met smisse water / daer de smit zyn pfer in lescht / met een weynich Asijn daer onder ghebaen / en doen haer daer ouer baden / of beslaen daer mede de voeten.

4 Maer als een misval ende dat doode kind / te besorghen is wt de swaerheyt bande Nieren / Lendenen oft Rugge / ende datter toefloeghe oft quame een groote hitte / dwelcke ghy wt haer water mercken ende sien moghet / so sult ghy de nieren oft lendenen wel strycken / met dit navolgende salf kien.

Reemt Olie van Myrtillen / van Rosen / van Mastic / van elc ander half once. Sap van groote Wegebrce en Donderbaert / van elc drie oncen. Bolus van Armenien / gherooft Charke / Gheseghelde eerde / Root Sandelhout / roo Rosen / sap van Acarien / Myrabolanen / Hypocisthis van elc een achtendeel loots. Dat men scoote t' ghene dat ghebroken moet zyn / ende mengt met Asijn / wit Was en Termentijn / so vele als van noode is / ende maecter af een salue.

Als men dese salue sommighe dagen heeft gebzuyt / so mach men dit navolgende plaester ordonneren / en op die nieren ende lendenen legghen:

Reemt Mastic een loot / Ladanum drie vierendeel loots / Scheel Was / een half loot. Hertstonghe / Cypresse noten / Mirabolanen / Hypocisthis / Acacia / Gheseghelde eerde / roode Roosen / Bolus van Armenien / van elc ander half vierendeel loots. Doet hier by wat Olie van Myrtillen / of Termentijn / ende maecter af een Cerone / die men op een leir mach spreyden.

5 Maer of sulcken weechtheyt aenbiele ende quame met een vercoudinghe / waer deur een misval / ende een doode vrucht soude moghen gheoorzaecht werden / men sal t' strycken laten staen / ende daer toe bereyden en ghebruycken dit navolgende plaester.

Reemt Mastic / ander half loot / Ladanum / een loot ende een achtendeel loots / Scheel was / swert Spieghelherst / Beck / Spar Calamite / van elc ander half vierendeel loots / Cypres nothens / Munte / Hertstonghe / Gallia nusiata / Wierooch / Galbanum / Gomme van Arabien / Mirre / van elc ander half vierendeel loots. Maecht hier af een plaester met Tementijn.

Maer oft gheschiede / dat die huyt onder sulcken plaester soude beginnen te iencken en witen / so sal men tselfde een dach of twee aflegge / oft noch langer / na gelegentheyt bande salie / maer daerna weder opleggen. Want sulcke stucken zyn seer goet en nut om de lendenen ende nieren te stercken.

6 Maer in dien een vrouwe een te seer stercken buyckloop hadde / ende te seer groote camerganch / van sult ghy sulcken buyckloop sien te stoppen met een Electuarium albus ghemaecht.

Reemt Diamartaton / dat is te segghen / suere krieken geronsijt / Diapodoniten / Electuarium van Cornouillen / Conserne van Roosen / van elc een once / Cykel cuppkens en Gheseghelde eerde / van elc een vierendeel loots. Menghet dese dinghen met syrop van granaet appels / ende maecht daer af een diuine Electuarium.

Dit sal sy alle morgen / en alle auent / oock voer alle maectijden gebzuycken

ende eten. Tot sulcken gebal zijn oock goet ende nut (als Hippocrates seyt) gemeene reuier Creeften. Inghelijc alle spijzen die niet staetwater ghesaket zijn / daer in dat sloopvinkens ghesoden zijn / ende oock de wijn die daer mede is ghebraken / oft mede ghestaen heeft / ghebroncken / can luttel hinderen. Bouen dien so sal alle spijse dicke en drooge / ghebraden of gerooft zijn / stijf ende niet seer dunne / gheijck by oft soppen zijn / met Dabels daer in ghesoden of ghecoket. Doozts in dien sulc niet en wil helpen / soo mach men de vrouws een sachte Clisterie stellen ghelijc men wel weet.

7 Maer ist dat een vrouwe met een sterck ghedrangh vanden aerfderm ghequelt wort / so dat sy eenpaerlick begeert ende soect oy stael te gaen / ende nochtans niet en can quijte worden / of dat t'ghene dat sy quijte wort / hart verbrant ware: Waer deur te bezorghen ware / dat t'selfde haer soude moeghen t'kint afdrjuen. Men sal dan met haer handelen in alder maniere als in dit Capittel gheleert wort / deur het Clisterie stellen / ende van bouen in gheuen / ende met suppositozen die daer toe bequame zijn. Men sal hem oec nae de selue leeringhe / regeren int eten ende drincken.

8 Doozts in dien gheschiede / dat een vrouwe die bezucht is gheworden veel ouertollighe hinderliche bochticheyt by haer hadde / so comen daer wt menigherhande vuplicheden ende siecten / als zijn / de derde / vierde ende eenparighe cozsen / dewelcke misvallen by brengen / ende de kinderen in smoebers lijf doen steruen / als Hippocrates ghetupghet / daer hy seghet / Als een bezuchte vrouwe met een coorse wort ouervallen / daer wt dat volghet een afnemen ende hertbeuinghe / so wert den kinde in smoebers lijf zijn natuerlick vzetfel ontrocken / ende ghenoodicht te steruen. Daer lichaem wort oock deur sulcke sechpe ende sozghelike coorse ontsteken mit groote hooftwoere / alle dewelcke saken een oorfake gheuen van misval en van skints doot. Ist dat nu de vrouwe haer schamelheyt ende haer lijf ontstekt / soo mach sy pierwormen stoeten / ende met sap van kuyte / Aijn / ende Olie van Olyuen menghen / ende heet daer ouer legghen / of een salue van Sandelhout ghemact daer op strijcken ende oplegghen / oft ooc dat Coctum album. Tegen die hooftwoere mach sy nemen te weten teghen die hitte.

Reemt water van Rosen / van Betonie / van Saue / Aijn / Nachtschap / van elc een once. Van alle de Sandelhouten / van elc een achtendeel loots. Bolus van Armentien / een scrupel. Ghesegelde eerde / Safracn / van elc een half scrupel. Menghen dese dinghet met het wit van een Ey / ende maecter af een scooninghe Epithema.

In dit water machmen dopen ende weduwen / een vier dobbel doercken van drie vingheren breedt / ende een spanne lanc / ende alsoo nat oy t'hoorhooft binden. Sy mach oock in sulcken hitte tot een versterkinghe ghebruicken / Diatriasandali / Conseruen van Roosen / van Bernage ende van Buglosse.

9 Doozts / als een vrouwe inde tweede of derde maent met groote ouerbloedicheyt van stigmatike bochticheden verladen wort / of dat haer bloemen in witte materie veranderen / die haer t'lijf seerich maket / ende etet / waer deur de handen daer mede t'kint vast ghemact is / rotten / waer deur datter gheoorfaket wort een misval / oft een doode kint / soo sal men haer doen / als in dit Capittel ghenoech gheseyt is / vande windighe luchten.

deur seker tekenen moghen ghekent ende gheweten worden/ ghy sult mercken: Ten eersten / sal men sonderlinghe wel acht nemen ende aenmercken die complexie des lichaems ende leden der gheboorte / ende of t'zaet te heet ende cout is / dwelcke niet alleene aende ghestalte / maer oock aende substantie in dunnicheyt ende dicheyt sal ghemerct worden: oock als d'urine root of geelw gheberwet is / bediet heet zaet. Als oock ander leden / die met de leden der gheboorte gemenschap hebben weerk ende swach zijn / ende die natuerlike ende behoorzlike supueringhen te seer onnatulich afgaen / of te lange verstoep zijn ende achterblijuen / dat bediet al tsamen / als Galenus segt / onvruchtbaerheyt. Welcker leden der geboorte haerlieder behoorzlike supueringhe te vocht hebben / die worden oock onbequaem gheweten om te ontfanghen / want deur sulcke slijbericheyt en moghen sy dat natuerlike zaet niet behouden. Daerom die met de witte bloet ghequelt zijn / worden seer seluen bevrucht. Maer ist dat de Baermoder ommegekeert oft omme ghesulpt is / dat can t'Vroetwif lichtelick gheware worden: sulcx bynght oock den vrouwen smerten in d'werck van minnen / ende is ooc een oorfsake van onvruchtbaerheyt. Maer ist dat d'oorfsake van sulcken dinghen is een onnatuerlicken windighen domp / dan wort epgentlick een gheluyt met een gherupsch inden buyck ghehoort / ende sulcke winden hebben haer oorfsake wt spijse die swillinghe maken / waer af dan de vrouwe lichtelic misvallet / dwelcke oock mach gheschieden wt een versaminghe van veel ouerbloedige taeye / slijmachtighe vochticheyt. Maer sommighe hebben een besonder experencie ende erbaretheyt / daer deur dat sy meynen seker ende epgentlick die onvruchtbaerheyt te weten. Sy nemē een pot vol Gerste / sy gieten daer ouer de pisse vande selfde persone / ist dat de selfde op den tienden dach wt wasset of schiet / so is nae henlieder meeninghe / de persone vruchtbaer. Ander nemen Clep of Saue / sy gieten sulcken pisse daer ouer / ist datter dan wormen in groepen / soo sal de persone onvruchtbaer zijn. Hippocrates wil dat men een vrouwe rondtomme als in een rinck seer wel met cleederen besette / ende van onder op beroocke ende bedompe / ist dat dan sulcken domp bouen geroken wort / dan sal die selue vrouwe vruchtbaer zijn / want tselfde bediet openinghe vande gherechte ganghen vande leden geboorte. In sulcker ghestalte mach men oock weten die vruchtbaerheyt vande ionge dochters. Ons oude wijs hebben haerlieder sonderlinghe versoekinghe / by dewelcke seer selden al sulcken consten faelen. Sy willen alser twee tsamen ghehlyct zijn / dat sy dickwils henlieder pisse elck op een buffel Maelwe of Metelcrupt gieten of worpen / wiens crupt van eerst bederft of drooge wort / dien houden sy voor onvruchtbaer. In sulcker manieren versoeken sij ooc met Boonen / of als doyen is gesept / met Gerste / wiens dan aldereerst wasen / die sal vruchtbaer zijn.

Hier staet sonderlinghe te mercken dat die vruchtbaer vrouwen veel eer out schijnen ende onsterck / dan die onvruchtbare / nochtans bliuen sy ghesonder totter tijt toe / dat hun haer maentstondē ende natuerlike supueringhen ophouden. Maer die onvruchtbaer vrouwen / al ist dat sy zijn onghesonder / en niet meer ghebreken verladen / nochtans bliuen sy langer schoon ende ionck van aensien / dan de ghene die so veel kinders hebben / en vruchtbaer gheweest zijn. Men soude hier wel mogen schrijuen van die arge oude

guenen/

Het sefte Boeck vande

quenen/ die de mans onbzychtbaer maken/ ende henlieben / beurt toouerie/
hun natuere ende mans cracht leden ontstelen/ waer toe oock een goet sto-
ue knecht wel soude dienen/ die haer dat wel wedzeue. Waer midts dien
ick dit boecyken principaliclyk ghemaect hebbe voor de bezychte vrouwen
ende Doerwijfs / soo ist reden dat ick sulcx achterlaete / ende alsulcken
werck een ander ouerghene.

Dat tweede Capittel.

Hoe sulcke beletsels van vruchtbaerheyt die wt die vier humeurē groeyen,
sullen afghekeert ende ghenesen worden, besonder als sulcx comt van de
coude flegmatijcke vochticheyt.

Als nu een vrouwe onbzychtbaer is / ende van te ontfanghen belet
wordt/ deurt ouertollighe/ouerbloedighe/ flegmatijcke ende slijmeghe
vochticheyt / soo sal ten eersten die selue materie ghecokt ende ver-
soet werden met dit nuttelick dyanckyken. T selfde dyanckyken sult ghy
aldus laten bereyden.

Reemt wortels van Rotte twee oncen / Stekende Palme / ende wortels
van Valeriane van elcx een half hantwol/ Saet van Sefeli ander half
loot : Speragus/ Gias van Cpperus/ van elcx een ounce. Wyvoet/ Sa-
uelboom/ Reyte/ Confilie de greyne/ Balsamijte/ Munte/ Hertstonge/
Vrouwē hant/ Scharlepe/ Marielepne/ Orega/ berch Calaminte/ Po-
lepe/ Anijs/ Carui/ Wenckel/ Aineos/ Spicanardi / van elcx een half
loot. Kpobalsamum/ Carpobalsamum/ van elcx een vierendeel loots.
Soethout/ Rosin/ van elcx een ounce / bloemen van Roosmarijn/ Stec-
chas van Arabien van elcx een loot / schauelinghe of saghemeel van
Juoor/ Calmus/ root Sandelhout/ van elcx een achtendeel loots.

Laet alle dese dinghen stampen/ ende sieden met Fonteyne water/ so veel
als van noode is/ ende met drie oncen asijn/ ende drie pont Supcher/ laetse
sijghen tot op de helft / ende doet by t ghesijghede / Canele een vierendeel
loots/ Muscus vier greynen.

Van sulcken welriechende dyanckyken of Szyoy / mach de vrouwe alle
morgghen ses loot warm drincken.

Ghy moecht oock alsulcken szyoy/ in Vlierbloemen water/ Pimpernelle
water/ ende roode Wyvoet water van elcx twee loot/ mengghen met ses loot
van dit szyoy/ ende sinozghens warm drincken.

Of ghy meucht een ander szyoy op een ander maniere ende ghestalte la-
ten bereyden/ als hier nae volcht.

Reemt Wyvoet/ Sanelboō/ Munte/ Orega/ Calaminte/ Wyvoet/ Aineos/
Carui/ Wille saet/ Sefeli/ van elcx een loot. Wortel van Speragus/ ste-
kende Palme/ Pimpernelle/ Gamandzee/ Polptrichon/ Vlierbloemē/
Stecados/ van elcx een hantvol. Anijs/ Wenckel/ groote Rotte/ vā elcx
een half pont/ roode Ciceren eē greye met drie vinggers. Spica Celtica.
Spica Hardi/ Cpperus/ Schœnanthes/ Calmus/ vā elcx een half loot.

Menghet dese dinghen tsamen/ ende laet die sieden in Fonteyn water/ met
een pont Bonichs ende Supcher / ende aromatiseret nae dat ghesijghet is
met Canele ende Muscus/ als vozen gheseyt is.

Van

Van sulcken sprop machmen een vrouwe drie dzancxkens/drie morgens
nichter/op de naevolghende maniere te dzincken gheuen.

Neemt Oximel Squilliticum/sprop van wortel van Sulcker/sprop van
Wyboet/van elcx drie loot. Pimpernelle water/ Venckel water/ Wy-
boet water van elcx vier oncen. Dese dinghen tsamen ghemengt zyn-
de/maeckter af drie dzancxkens.

Als nu de materie genoegh ghecoker is/ende wel bereyt totter purgerin-
ghe/ende dat de vrouwe sterck is van natuere/men sal haer maken dese na-
volghende pillekens/ende ingheuen.

Neemt Pillula fortide twee schrupelen. Diagridium twee grepen/Spe-
rierum Diacastorei een schrupel: Maeckter af elf Pillen met Sprop
van Wyboet/oft met Honich.

Maer als de vrouwe een sonderlinghen afreck heeft vande Pillen/ende
dat sy de selue niet en soude moghen of comen inswelgen/so mach men haer
dit naevolghende dzancxken laten bereyden.

Neemt Diacassie een loot/Diaphanicon/Electuarium Indi van elcx een
half loot. Syrupi de radicibus siue aceto, een vierendeel loots.

Menghet die met water van Wyboet/of Confilie de grepne/twee oncen/
ende maeckter af eenen dzanch.

Oft andersins

Neemt Diaphanicon/Diacassie/van elcx een vierendeel loots/Electua-
rium Indi/wtgheseles Agaricus/twee scrupelen. Geinber/een schru-
pel/Sal gemme ses grepen.

Laet alle dese dinghen in infusie stellen in water van Septen melck/ende
Honich van Rosen een once / ende alst die twelf uren ghestaen hebben in in-
fusie/laetse wtdruwen/ende ghemengt zynde/met die voorszeyde Electuaria/
maeckter af een dzanch.

Maer in dien de persone een drooch supckerken in drie beten ghewilliger
ware in te nemen/van dzancxkens of Pillen / ghy moeghet heur aldus la-
ten bereyden.

Neemt Diaphanicon/ Electuarium Indi / Diacassie / van elcx een half
loot/wit supcker so veel als genoegh is/maeckter af drie broeckken al bergult.

Maer in dien dat sulcken Electuarien de vrouwe oock teghen waren/ en
die niet innemen en conde of mochte / soo meucht ghy heur doen maken dit
plaetsupcker/ in deser manieren.

Neemt roo Rosen/Geinber/Caneele/ van elcx een vierendeel loots/ wit
ende root Sandelhout/ een achtendeel loots / Hermodactilen / Esula
van elcx drie achtendeel loots. Diagridium/Turbit/van elcx een half
loot/Mastic een schrupel/wit supcker een half pont.

Men sal alle dese dinghen breken met say of water van Wyboet/ende ge-
staen hebbende sonnige nren in infusie/ men sal die wtdruwen/ ende maec-
ter af een Supcker in platen of tafelkens. Men sal daer af tseffens nemen
een loot of vijff vierendeel loots.

Of in dien ghy wilt/ghy moecht van thoorszeyde gestootē poeyer/gemēgt
met so veel wit en reyn gestampt supckers/maken een Trisant/ en daer af
innemen drie achtendeel loots/in een ongesouten en ongesmoute Citer soy-
ken/dat warm is. Sonnige gebruyckē gestootē Senebladers een half loot
ende

ende een achtendeel loots alsoo inghegeuen. Maer alreijts sullen sulckie So-
lutijuen gheswact of ghesterct worden / deur gheleerde Medecijns / die van
sulcken saken goet verstant hebben.

Ende als die materie / inder maniere voozsept / ghenoech ghecoliet ende
ghepurgert is / soo sal die persone oft vrouwe reysen en baden in een warm
Solferbat / ende so dickwils als sy wt sulcken badt tredet / soo salmen haer
terstont daerop ingheuen een vierendeel loots vande beste Triacle of Mi-
thridat / met root Wyboet water. Of ghy meucht haer dese Confectie doen
bereyden / ende haer sulcx nae tbaden ingeuen / als vozen gheseyt is.

Reemt Specierum Cryspera magna sonder Opium / Diaphris / Di-
ambre / Diamusci / Diasatryj / van elcx een achtendeel loots / Sage-
meel van Juooz / Saet van Bingelcrupt / van elcx twee scrupel / Waze-
riusel ende van zyn Baermoeder / elcx een achtendeel loots / Desel een
half scrupel / Wit Supcker een half pont.

Laet dese dinghen bryken met water van Confilie de greyne / ende al tsa-
men wel ghesoden hebbende / men sal daer by doen Conserue van Citroen-
schellen / een once / ende Conserue van Roosmarijn bloemen een half once / en
laet daer af een dickachtighe confectie maken in sturkens of platen.

In sulcken Badbaert sal haer oock die vrouwe met goede spijse ende
dranch onderhouden / die haer van een gheleert ende geschict Medecijn sul-
ken gheordonneert ende beschreyen worden.

Maer als de vrouwe alsulckie natuerliche ende warme Solferbaden niet
en soude vermogen te soecken ende daer in te gaen / so moecht ghy haer een
badt laten gereet maken van dese volgende crupden / en die in water sieden.

Reemt Wyboet / Betonie / Velt Cypres / Gamandree / Celidonie / Scar-
leye / Laurier bladers / Maelwe / Marielepne / Confilie de greyne /
Repte / Orega / Basilicom / Polepe / Roosmarijn / Saelboom / Steen-
clauer / Hypericon / Hysoye / Camille / van elcx een hantvol. Carui / Co-
mijn / Silermountain / Anijs / Wille van elcx drie oncen / Lijnsaet / Fene-
griech / van elcx twee oncen. Wortels van groote Walwortel / Vale-
riane / Petercelie / van elcx een pont. Sulfer drie loot. Sout twee on-
cen / Wlypn een once.

Alle dese dinghen in een saccken ghedaen / ende daer af een waterbat ghe-
soden / ende in pghelick badt drie daghen ghebade / dat is seer goet. Als de
vrouwe wt sulcken badt gaet / soo sal sy den Mithridat of Teriacle / als vo-
ren is gheseyt / innemen / ende gaen ligghen op tbedde / om daer op te rusten
ende sweeten also sy mach / of sy mach de voozseyde Confectie eten ende ghe-
bruycken tsaents ende smorgens nuchter / als gheseyt is.

Maer als sulckie Waterbaden midts d' ongelegentheyt / haer souden mo-
ghen verdrictich zyn / als dan mach men daer af die principaelste crupden
ende stucken nemen / ende daer af der vrouwen laten maken ende bereyden
een bedompinghe / soo dat sy den seluen domp van onder mach ontfanghen
inde vrouwelicheyt / welck ghebruyck alle Medecijns ghemeyne ende wel
bekent is.

Ende als sulcken flegma ende coude bochticheyt / bouen die voozschreyen
hulpe / hartneckich blijft ende niet op en hout / als dan moecht ghy haer een
Suppositorie vooz de Baermoeder ordonneren ende laten bereyde dwelcke
sp by

sp by nachte ouer haer sal draghen/als hier nae volcht.

Neemt Bydoet/ Saueboom/ Marielepne/ Dictamnus/ Alfem/ van elcx een achtendeel loots/ Anijs/ Ameos/ Kuyte/ Schozffe van Wierooch/ van elcx een schrupel/ twleesch van Coloquintappel twee schrupelen. Maecter af een poeper/ ende laetet beslaen met sap van Wingeruyp of Welt Cypres/ ende maecter af een suppositoze.

Dese suppositoze sal de vrouwe tsauents by haer nemen/ en also snachts by haer houden/ ende sulcx alsoo langhe ghebruycken/ tot dat haer die leden der gheboorte van alle coude en legmatyke vochticheyt ghedroocht zijn.

Maer onder alle stucken van Medecijne die alsulcke vochte leden der gheboorte stoppen moghen/ en is gheen crachtigher/ dan de volghende Medecijne dewelcke ghy aldus sult doen bereyden.

Neemt Acarie/ Bloemen van Granaetappels/ Cuppkens van Eckels/ Hamerslach/ Munte/ Lelien/ Schozffe van Mastickboom/ Schozffe van wit Wierooch/ Anthera/ Sunnach/ Wyntsteen/ Sypca / van elcx een achtendeel loots.

Menghet dese dinghen tsamen/ ende maecter af een poeper/ van dwelcke maect suppositozien/ met sap van Surckel/ of Caerdecrupt/ of Gerwe.

Dese suppositozien sal de vrouwe eenen tijt lanck ghebruycken / ende by haer draghen/ in voeghen ende maten/ als bouen gheschreyen staet.

Tgheschiet oock somtijts/ dat van alsulcke ouertollige vochticheyt van dat coude legma/ de leden der gheboorte haer somtijts crachteloos make/ sulcx dat sy geheel onbequaem worden om t'zaet te behouden/ met een quaden reuck. In sulcken ghevalle sult ghy de naevolghende Medecijne ghebruycken.

Neemt Galnote ende Poten Muscate/ van elcx drie vierendeel loots/ Naghelen/ een vierendeel loots/ Muscus/ een half schrupel.

Laet dese dinghen eleyn stooten/ ende menghen met een pont root wijns.

Als ghy dit wils ghebruycken/ soo maket warm/ wasschet wel daer mede de leden der gheboorte/ ende steket daer in ghenette doerckens/ legtse ooc warm ende wtgheduwet daer ouer/ sonderlinghe tegen den auent als men wil gaen slapen.

Als ghy noch stercker ende crachtigher Medecijnen wilt ghebruycken/ om die vochte ende wijde leden der gheboorte te drooghen / ende tsamen te trecken/ so woecht ghy v dusdanighe doen maken/ als hier nu volghen.

Neemde wortel van Walwortel/ Aluyn/ Bloemen van Granaet/ Mirre/ wit Wierooch/ Mastic/ swert Spieghelherst/ Balsus van Armenien/ Cypres noten/ Herts hozen ghebrant/ van elcx anderhalf vierendeel loots. Menghet/ ende maecter af een puluer.

Neemt van dit poeper de helft/ oft t'gheheele/ ende siedet in dicken rooden wijn/ die hart ende suer sy/ ende menghet daer onder een weynich azijn. Hier mede sal die vrouwe warm zijnde de vrouwelicheyt wel wassche. Sy mach oock van dit poeper inde vrouwelicheyt stropen/ ende een hier dobbel doercken in die warme detoxie doppen/ netten ende wtdrukken/ ende warm daer ouer legghen/ Ende als dat niet en wil helpen so moghet ghy dit navelgende suppositoze doen bereyden ende ghebruycken/ als vozen is gheseyt.

Neemt Plum aluyn/ Mirre/ Lignum aloes/ Hazenharz/ cleyn gefmede/

Rupte/ Bakelaer/ Dozonicum/ Cypres nootkens / van elcx een loot/
Stozar Calamite/ een half loot/ Ambre ander half schrypel. Muscus
een schrypel. Galnote/ Mastie/ Alupn zucararin van elcx een half loot.
Alle dese dinghen tsamen ghemenght zynde/ ende met Olie van Myrtik-
len/maecker af een suppositoze.

Wat derde Capittel.

Vande onvruchtbaerheyt, ende beletsels vander ontfanghenisse, die van-
de heete ende drooghe Cholérique humeuren vande leden der gheboorte
den oorspronck hebben.

A Enghestien nu dat d'onvruchtbaerheyt niet alleene den oorspronck
heeft wt dat coude Flegma / maer insghelijcx dat sy sock vande heete
ende drooghe Cholera mach groepen / soo is van noode de ghenefinge
ende hulpe vande selue oorsaken te beschrijven. Maer ten eersten sal
van noode wesen / dat men houde een behoorzliche Diete / ende dat alle wt-
wendighe dinghen/daer mede de mensche onderhouden wordt/ ende die sy
sonder laten moet ghebruycken / behoorlick ende matich ghebruyckt wer-
den : als zyn/slapen/waken/spijse/dranck/ ruwichheyt des lichts/ende der
ghelijcke dinghen/ alle dewelcke sullen tot cout ende vocht gheneghen ende
gheordonneert worden. Op sulcke ordonmantie/sal men de vrouwe openen
de twee Hofaderen aen beyde de voeten / als de Mane is in een bequame
reacken / ende sonderlinghe / als de vrouwe vol ende rijcke is van bloedt/
nochtans en sal men de vrouwe niet te veel bloets laten / aenghestien dattet
bloet die Choleryke humeuren vermeerert ende bedompt. Na sulcken
aderlaten sult ghy een wech bereyden om de vochticheyt wt te drijven / op
dat die wat bequame worde totter purgeringe/ ende daer toe ghebruycken
dit naevolghende Syropdrancken.

Reemt Syrupi acetosæ simplicis, Oxyfacchari simplicis, Endiuie / van
elcx een once / water van Cicozepe / van Hoppe / van Buglosse / van
elcx twee oncen.

Menghet met geelw Sandelhout/ Caneele ende bloemie van Muscaten/
so veel als van noode is/om den dranck een goeden reuck te geuen.

Sulcken drancken sult ghy haer alle auent ingeuen vooz den eten / ende
smorghens nuchter/so dickwils als v sal duncken van noode te wesen.

Of ghy moecht haer laten sieden desen nabolgende dranck/inde nabolgende
maniere/en als vozen is gheseyt/warm ingeuen/en doen drincken.

Reemt bloemen van Buglosse/Bernage roo rosen/van elcx een half hant
vol/ Violetten/Latouwen/bladeren van witten Heul/Endiuie/witte
Endiuie/van elcx een handvol/saet van Endiuie/van Latouwe/van
elcx een loot/hande vier roude saden/die vierendeel loots.

Menghet dese dinghen tsamen/ende laetsie sieden met so veel fonteyn wa-
ters als van noode is/ of met wijn van Granaet appel/drie loot/ ende Afijn
vier oncen. Men sal daer by doen twee pont supckers/ende daer na aroma-
tiseren met geelw Sandelhout/Caneele en Ambre van elcx een schrypel.

Dese sroyen mach sy ghebruycken des auents ende mozzghens warm/
elcke reyse ses loot.

Als nu de materie aldus totter purgeringe ghereet ghemaect ende be-
rept

rept is/so sal men die daernaē afrijuen als hier nae volcht.

Neemt versche wtghedacn Cassie/ of wtgelesen Manne/ een once/ dewelcke sulken ghetempert worden met dit naevolghende dzancrken.

Neemt Vrouwen haps/ Buglossie bloemen/ Violetten/ Ruypmen/ Tamarrinden/ Electuarium van say van Rosen/ van elcx een half loot. Met drie oncen van dese decoctie / menghet de voozsepde Cassie of Manne/ ende maectter af een dzanck om tseffens in te nemen.

Of neemt wtgelesen Rhabarbe een half loot / Spicanardi ses grepen/ laet die stellen by infusie in Septen melck / met een weynich witten wijn/ en alst ghestaen heeft in infusie den tijt van tien uren/ men sal die wtdulwen. Ende gesyget zijnde so neemt daer af drie oncen/ ende Sproy de Rosie Persicis drie loot/ en die tsamen ghemengt zijnde/ maectter af een dzanck.

Maer in die de persone van sulckē dzanckes een afree hadde/ so moecht ghy haer dit navolgende Bolus in drie beten verdeplen/ en laten vergulden.

Neemt Electuarium van say van Rosen/ Diamanna / van elcx drie vierendeel loots: wit supcker/ so vele als van noode is. Maectter af een vergult bolus/ ghedept in drie deelen.

Maer ist dat de gele Cholera/ of vitellina/ een beletsel is vander ontfangnisse/ so moecht ghy dese navolgende purgerende dingen gebruyckē/ tsamen ghevoecht of gemengt met hun recht gewichte/ als een rechtinnich Medecijn behoort te weten/ ende nae ghelegentheyt vande sake schrijuen sal.

Neemt Diaphenicon / Electuarium Indi / Pillen van Rhabarber ende Pillen Aggregatiuen ghenoemt.

Maer als die materie ghenoech is afghedzeuen ende ghepurgeert/ van sal de natuere wederomme ghesteret worden/ als hier nae volcht.

Neemt Specierum diatriasandali een half loot / saghemeel van Juooz/ Marentack / Doeper hande cul van een Stier / Baer moeder van een Haze/ van elcx een half loot/ wit supcker een half pont.

Laet die brycken met koose water / en maectter af plaetsupcker stuckens.

Of andersins

Neemt Conserue van koozen een loot/ Bernage/ bloemen van Blompen/ van Buglossie/ van elcx drie vierendeel loots/ Specierum Diarhodon Abbaris / Diatriasandali / Aromatici Rosati / van elcx een schrupel/ Perlen/ Doeper van costelich ghesteente / saghemeel van Juooz/ Marentacken/ van elcx een half schrupel.

Laet alle dese dingen brycken met Sproy van koozen so veel als van noode is/ en tsamen ghemengt zijnde/ maectter af een vergult Electuarium.

Als nu alle de voozsepde saken volbrocht zijn/ dan machmē die onbruchte bare persone ordonneren dit naevolghende badt / ende met eene ordonneren ende beschrijuen die Crupden van dewelcke sy alle iare sal een badt hebben ende ghebruycken.

Neemt vande twee Maekwen met die wortelen/ Matris Biolarū/ roode koozen/ Blompen/ bladers van Queen/ vā elcx een hantbol/ Fenegric een half pont/ Ghemeyne sout Klupn foulie van elcx een half loot.

Sulcke crupden moeten clepue ghecap zijn/ ende werden ghedaen in een saccken. In sulcken waterbadt mach die persoue des auents en moorghens baden/ ghelyck men pleecht alle iare ghemeepulick eens in badt te reysen.

Als die persone wt sulcken waterbadt pleecht te gaen / soo sal sy handen hoorseyden sterckende Electuarium eten / so groot als een Haselnote / ende den naevolgenden roock van onder ontfangen inde vrouwelicheyt.

Neemt vande drie soorten van Sandelhout / van elcx ander half vierendeel loots. *Styrax Calamite* / twee schrupelen / *Ambre les grepnen* / *Roode Roosen* / bloemen van *Plompen* / *Dioletten* / van elcx een vierendeel loots.

Laet dese dinghen mengghen met Roose water / ende maect er af *Trochiscen* / de persone mach haer seluen achter ende vozen strijcken met *Galenus salue* / of met salue van Sandelhout.

Sy mach oock desen naevolgenden suppositoze snachts by haer hebben ende draghen.

Neemt *Marck* wt een *Calfs been* / *Hersseuen* van een *Hert* / *Coeyboter* / *Sexte sneey* / zaet van *Binghelcrupt* / van elcx een loot. *Acacie* / *Pyroquistidos* / *Root Sandelhout* / *Styrax liquida* / ghebrande *Hertshoren* / van elcx een achtendeel loots.

Laet die t'samen vereenighen met *Olie* van *Roosen* ende *supuer wolle* / ende daer af *Suppositozien* maken.

Dat vierde Capittel.

Vande onvruchtbaerheyt, of t'beletsel vander ontfanghenisse die wt oueruloedich bloet spruyt.

A Enghestien dat nu die ontfanghenisse / soo wel van ouerbloedich bloet gheoorjaect wort / ende belet / als van het *Phlegma* ende *Cholera* / ende dat somtijts oock t'bloet ghemengt wort met *Flegmatijke* ende *Cholerike humeuren* / waer wt alsulcx is volgende / soo sult ghy ten eersten deur d'urine / ende ander seker teekenen de bochticheyt oft humeur die d'ouerhant heeft ghenomen / wel leeren erkennen / ende te weten onderschepde. Als ghy dat nu weet / dat die ouerbloedicheyt van t'bloet van sulcken beletsel vander ontfanghenisse ende onvruchtbaerheyt een oorfsake is / so sult ghy ten eersten / als vozen is gheseyt / alsoo ordonneren die *Diete* / ende alle wtboendige dinghen / daer mede t'leuen vande mensche moet onderhouden zyn / dat die selue sy alleene daer toe gheschicket / om dat t'bloet soude gemindert worden / ende niet meer en wasse dan so behoort is. Ist dat ghy dan merckket / dat pet is onder gemengt vande *Cholerike bochticheyt* / so sal die *Diete* ende ordonnantie van eten in alder manieren tot een tamelicke roelte geordonneert werden. Maer ist datter *Flegmatijke bochticheyt* mede gemengt is / ende een oorfsake is van sulcken dinghen / soo siet toe / dat die ordonnantie ende het regiment / gherempert sy ende gheneycht tot droochte. Als nu sulcx ghedaen is / soo sal de materie daer toe bereyt zyn als behoort / ende daer nae ghepurgert / sonderlinghe als een vande voorseyde humeuren met t'bloedt ghemengt is. Maer hoe alsulcke purgeringhen / met die voorberepdinghe gheschien moet / mach een peghelich die verstant heeft wt die voorgaende *Capittelen* lichtelick leeren. Maer aengesien dat sulcx den gheleerden / ende den *Medecijn meesters* toebehoort / soo en ist niet van noode dat men hier alle medecynen sal schryuen.

Ende om die ouerbloedicheyt van t'bloet wech te nemen/soo moecht ghy de vrouwe in beyden voeten die Rosaderen doen openen ende laten. Daer en bouen moecht ghy haer doen maken een couit waterbadt / van sulcken crupden/die van natuere vercoelen/ ende in desen geballe aldernuyst mogen ghebruyct werden. Bouen t'bat moecht ghy haer doen bereyden dit navolghende plaetsuycker.

Neemt Caneele/ Binghelcrupt zaet/ roode Rosen/ vijfel van Juoor/ bereyde Perlen/ van elcx een vierendeel loots. Root Coral bereyt/ poeyer van costelick ghesteente/ van elcx twee schrupelen. Van alle de Sandelhouten een achtendeel loots/ Suycker een half pont.

Men sal t' suycker laten smilten in koose water / ende dan t'samen sieden tot datter koosewater geheel versoden is/ dwelcke gedaen zijnde/ doet daer by een once Conserue van koose/ende alle dinghen t'samen ghemengt zijnde/ men sal daer afsmaken vergulde tafeltiens.

Rae t'baden moecht ghy de vrouwe alrijts een ure booz peghelicke maeltijt/ van dit Electuarium ingheuen soo groot als een Haselnote/ ende op de naevolghende maniere laten maken.

Neemt Conserue van kooseen een once / Buglosse / Bernage van elcx een vierendeel loots. Specierum diatriasandali/ Diarhodon Abatis/ vā elcx een half loot.

Men sal dese dinghen menghen met syrop van koose/ ende alle t'samen eenijuch maken/ ende vergulden met gout bladeren so veel als van noode is/ ende een Electuarium maken.

De vrouwe mach dock nae sulcken saken haer bedonnyen van onder opwaerts met de volgende crupden/ in regenwater of staelwater gesoden.

Neemt roode Rosen/ Galnoten/ Sumach/ bladeren ende saet van groote Wegebrze/ Waelwoztel van elcx een half handrbol/ Ghesegelde eerde/ Bolus van Armenien/ Foulie alupn van elcx een loot.

Men mach dock vande boorzeyde stucken/ sommighe tot poeyer scooten/ ende sulcke sieden inde boorzeyde wateren/ van salme een vier dobbel doercken daer in netten/ wtdrukken/ ende warm ouerlegghen vozen ende achter/ ende dat mach men alle daghe ghebruycken.

Neemt Muscus sex grepnē/ geelw Sandelhout/ roode Rosen een achtendeel loots/ Olie van Rosen drie loot. Menghet onder een ende maeckter af een salcken.

Dat vijfde Capittel.

Vande beletsels vander ontfanghenisse, oft onvruchtbaerheyt die den oorspronck heeft wt Melancholijke humeur vande Baer moeder.

Als die Melancholijke humeur of vochticheyt een beletsel is vander ontfanghenisse/soo sal booz allen dinghen dat regiment vande Diere/ ende van allen dinghen/ die wy sonder ophouden inoeten gebruycken/ tot warinte ende vochticheyt ghetrocken ende geordonneert worden. Ende men sal so veel als mogelijk is/ de persone vrolick ende ghenoegetick maken ende alle droefheyt en treuren van haer verdrijuen. Daer nae cohet en bereydet die materie totter purgeringe met desen Syrop of Digestijf.

Neemt Syrupi Acetosi de radicibus twee oncen/ van Gyscom een once/ water

water van Hertstonghe ende Wyvoet/van elcx twee oncen.

Laet dese dinghen t'samen menghen/ ende wel rieckende maken met Caneele ende daer af maken een claer syrop.

Est andersins

Neemt wateren van Buglosse/ Pimpernelle/ Gyscom/ Wyvoet/ Hertstonghe / van elcx drie oncen. Afijn een once / wit supcher vier oncen/ Dese dinghen wel rieckende ghemaect met Caneele / maecther af een Zuleb/van dwelcke men sal t'seffens innemen/vier oncen.

Est andersins

Neemt Calaminto / Orega/ Strachas / Woelkens cruyt / Bernage bloemen/ Buglosse bloemen/ Wyvoet/ Gamandree/ van elcx een half hantbol/ Hertstonghe/ een handtvol. Schozffe van vzem/ van Effche/ van elcx een half hantbol/ Rosijnen/ een once. Menghet dese dinghen t'samen/en sietse met Epithymi/ een once/ Supcher een pont/ gheschuypt Honich/ een half pont/ Afijn twee oncen.

Maect dese decortie wel rieckende met Caneele: Men sal met de boozseyde wateren booz elcke repse nemen drie loot van dese decortie.

Als nu de materie ghenoech gheroket is / ende dat inde boozberepinghe goede ordonmantie ghehouden is / soo moecht ghy doen maken dit naevolghende purgatie dzancrken/ ende ghebruycken.

Neemt versche wtghedaen Cassie / Manne / van elcx een loot / dewelcke men sal bycken in dese naevolghende decortie / neemt Vrouwen hant/ Bernage bloemen / Buglosse/ Violetten/ Gamandree/ Hertstonghe/ van elcx een half handtvol/ Rosijn een loot/ Menghet dese dinghen t'samen / ende sietse in water / doet dan daer by Caneele een vierendeel loots / wtghedaen Cassie / Manne/ Confectie van Hamech / van elcx een half loot/ Syrop van Violetten een vierendeel loots.

Menghet alle dese dinghen t'samen/ ende maecther af een purgatie dzancrken waer af men sal booz elcke repse innemen drie loot.

Est andersins

Neemt Confectie van Hamech/ een loot ende een achtendeel loots/ Supcher soo veel als van noode is/ ende maect her daer af een vergult bolus/ ghebeelt in drie deelen.

Ghy moecht daer teghen wel ghebruycken Lazury pillen / waer af men sal booz elcke repse nemen een vierendeel loots.

Maer nae dat die materie aldus is behoorlick afghedreyuen / ende het lichaem ghenoech ghepurgeert is: so is het aldernoorlickste dat ghy daer toe bequame badē bereydet / sonder dewelcke ghy seer wepnich/ oft niet met allen sult wtcrechten / dewelcke ghy aldus sult bereyden.

Neemt Camille/ Steenclauer/ Gamandree/ Velt Cypres/ Dypsop Lauer vier bladers/ Lauender van elcx twee handtvolen/ Wyvoet vier hantvolen/ witte Maekwe met de wortel/ vijf handtvolen/ Lijnsact/ Fenegriek/ van elcx een pont/ wortels van Valeriane een half pont.

Dese boozseyde cruyden ende dinghen ghesneden en ghestampt sal men in een sack binden/ daer in sal de vrouwe baden/ en op den warmen sack/ daer in dat die cruyde zijn/ in t'bat sitten. Ende alrijts als sy wt t'bat gaet/ so geeft haer van dese confectie stukkens t'eten/ dewelcke sal aldus bereypt werden.

Reims

Reemt Specierum de lapidibus pretiosis een half loot/ Dingelerupt saet/ vijffel van Juooz/ van elcx een vierendeel loots/ Stiers cul/ Haze rinfel met die Baer moeder/ van elcx twee schrupelen/ wit supcker een half poot/ bzeect dese dingen met Buglossse water/ en doet daer by Conserue van Buglossse/ een loot/ van Bernage/ drie vierendeel loots/ Caneele ee vierendeel loots. Men sal tot poeper stampen/ tghene dat poeper moec zijn/ en een confectie maken in ghedaente van stukken of plaetsrupcker.

Van sulcken confectie moecht ghy de vrouwe smorghens ende tsaunts/ ende oock voor alle maeltijden een stukken of beethen gheuen.

Ist dat vanden bouen ghetepde stukken/ niet en soude bequamelic mogen een badt bereypt werden/ so machmen bedompingen gereet maken/ sulcx dat de vrouwe den damp van onder opwaerts ontfanghe/ die vande voorszepde crupden bereypt zijn/ nochtans sal men altydts de voorszepde Confectie daer by ghebruycken.

Maet badt mach men oock met goeder manieren suppositoziens ghebruycken/ dewelcke sulken aldus ghemacckt worden.

Reemt Costus ghepuluert/ ende met Olie van Rosen/ ende sijde/ maecke daer af een suppositoze/ Of met Fenegriek/ ende Gansen smout/ Of met saet van Speragus ende Gansen smout/ Of met Olie van Violetten/ Muscus ende saden voorszep.

Sulcke voorszepde suppositozien mach die vrouwe by nachte ghebruyckē/ ghelyck den vrouwen betacmt/ ende behoorlick is te ghebruycken.

Dat seste Capittel.

Vande beletsels van ontfanghenisse, of vande onvruchtbaerheyt die alleene den oorspronck heeft van te seer groote droochte, hitte ende coude.

Dader veel ander beletsels van ontfanghenisse/ daer deur de vrouwe onvruchtbaer wort/ so en is die te seer groote droochte vande Baer moeder/ gheenms de cleynste of minste vorszake. In sulcken gevalle sal die Diette ende ordonantie van alle die dingen daer by eenpaerlick by leuen/ gheordonneert worden tot vochticheyt ende rechtinnige ghetemperde warmte ende in sulcker voeghen aengerecht/ dattet lichaem daer deur niet en worde gheswact/ maer eer ghestercke sy/ ende wel toe maer niet af en neme. Daerom sal oock dit nabolghende plaetsupckerken/ in sulcken ghevalle eenpaerlick ende seer nuttelick ghebruyct worden.

Reemt wit supcker anderhalf poot/ bloeme van Amien/ vier oncen/ Men sal t'supcker smilten met kroose water/ ende de bloeme van stijffel daer mede ghemenght zijnde/ sal men daer af maken een decoctie met drie oncen soete Amandelen/ ende een luttel Olie/ ende daer af plaetsupcker maken.

In sulcken gevalle ist oock wtter maten nut ende goet/ dat men de vrouwe Gyten melck ghemengt met Honich of Supcker in gheue geheel warm/ soo dat ghemolcken is.

Dit nabolghende badt is oock seer nut ende goet.

Reemt hoofden van Hamels/ laet die sieden in een ketel die vol waters is/ soo langhe tot dat t' vleesch gheheelick of gae vande beenders: dwelcke ghedaen zijnde/ soo maecckt daer en bouen dit badt.

Reemt bladeren van Muscadelle wijngaert/ van Wilge/ Violetten/ Camille/ Steenclauer/ van elcx twee handtvollen/ witten Quernst met de wortel/ ses handtvollen/ Fenegriek/ Lijnsaet/ van elcx twee pont. Menghet dese dinghen tsamen/ ende als die ghenoech gesoden hebben/ maecter af een badt.

In sulcken decoctie of badt sal de vrouwe baden/ of van onder opwaert den domp ontfangen. Maer na sulcken baden/ oft ontfangen vanden domp moecht ghy de vrouwe ozdonneren en gheuen dese nabolgende confectie.

Reemt Specierum Diarhodon Abbatis/ een half loot/ saet van Wingels crupt/ saghemeel van Juooz/ van elcx twee schrupelen/ Baeremoeder van een Haze/ een half loot/ Cottoen saet/ Gomme Draganti/ Gomme van Arabien/ van elcx een achtendeel loots/ wit supcher een half pont/ ghesmolten in water van Buglosse/ Conseruen van Buglosse en Vernage/ van elcx een once. Menget dese dinghen tsamen/ ende maecter af een vergulde Confectie.

De vrouwe mach van dese Confectie innemen en eten na dat sy wt tbadt comt/ ende oock vooz alle maectyden.

In desen ghevalle sal sonderlinghe van noode zyn/ dat de Baeremoederhande vrouwe van onder op wel vochtich gemaect sy/ waer toe wel dienen soude een stoel of setel die wel besloten ware/ en de sitplaetse vol gaten/ sulcx dat den domp besloten zynde/ van onder op mach rijzen tot inde Baeremoeder. Tot denwelcken ghy haer oock moecht dese naevolghende suppositoze ozdonneren/ om te ghebruycken.

Reemt Marck van een Kroeschenckel/ Winne sinout/ vā elcx een loot/ Styrax liquida een half loot. Men mach daer en bouen noch by doen vier oncen Olie van bitter Amandelen/ en maect de suppositoze met wolle.

Maer ist dat d'ontfanghenisse alleene belet wort deur suertollighe hitte/ sulcx dat die Baeremoeder/ of t'gheheele lichaem vande vrouwe te seer heet is van complexie/ of dat die materie inwendich ontsteken ware/ In desen ghevalle/ sal die deur een bequame ende gheschickte aderlatinge/ ende purgatie wech ghenomen werden. Ende tselfde aderlaten mach geschien inden Kincken voer met openinghe vande Rosader/ ende d'ander inden rechter voet met openinghe vande Leuerader. Maer vooz die purgeringe sult ghy ten eersten die materie met naevolgende dyanteyken ghenoech coken/ op dat sy te beter afgheiaecht werde.

Reemt cruyt van groote Weghebre/ Endiuie/ Vrouwenhapp/ Boombaren/ Griffecom/ van elcx een half handtvol/ roode Rosou/ Violette bloemen/ Buglosse/ Blompen/ Vernage/ van elcx een grepe met drie vingeren/ Rosijnen een half loot.

Alle dese dinghen tsamen ghemengt met soo veel Fonteyn water als van noode is/ sullen ghesoden werden tot op de helft/ ende ghesijget/ en tot t'ghesijgede sal men byboegen so veel wit supchers als van noode is/ dwelcke sal welriekende gemaect worden/ met Canele/ schauelinge van Juooz/ bereyde root Coral/ ende root Sandelhout/ van elcx een achtendeel loots.

Vande voozsejde decoctie sal men nemen drie oncen/ ende mengen gepuluer wtgelesen Habarber/ twee schrupelen/ Serapij de Epithimo een loot/ beresch wtgedaē Cassie/ drie achtendeel loots/ of Manne een vierendeel loots.

Oft andersins

Szyop de Rosis Persicis een ounce / Szyop van Perse bloepsel een loot/
Crochiscen de Algarico/een vierendeel loots/versch wtgedaen Cassie/
een half loot/wateren van Buglossē ende Vernage van elcx een ounce,
Menghet dese dinghen tsaemen/ende maectter af eenen dronck.

Oft andersins

Deemt Electuarium van say van Rosen/die vierendeel loots/versch wt
ghedaen Cassie/Diafene/van elcx een half loot. Menghet dese dinghen
met drie loot vande voorszepde decoctie / of Endiuie water/ende maect
ter af een dronck.

In sulcken ghevalle mach men wel suppositozen maken / die den vrou-
wen sullen nut sijn/om by hun te draghen/met say van Mandragora/Ma-
stic/Mirre/Campthoza ende berepde Gomme van Arabien.

Maer ist dat die hitte niet gheheel ouertollich en is/ soo sal die alleenlick
ghetempert worden / met bercoelende plaesters die men sal legghen ouer
t'ghemachte/ ende op de Pauel / als is unguentum sandalium t'p dunne of
dicke. Metten cozsten gheseyt/in desen ghevalle mach ghehandelt worden/
als bozen is gheleert van Cholera/ ende van t'bloet/ghelyck ghy ghenoech
hebt ghehoort.

Maer ist dat coude ende vochticheyt vande Baer moeder een beletsel sijn
van d'ontfanghemisse/soo sal oock sulcke materie voor allen dinghen tot die
purgeringhe van te bozen berept worden/ ende daer nae sal men die begua-
melick afdrjuen. Tot dese dinghen dieneu ende behooren warme ende droo-
ghe dinghen/ghelyck v dit naevolghende szyop/ dat daer toe nut ende goet
is/leeren sal.

Deemt Syboet/Betonie/ Confilie de grepne/Polepe/Marielepne/ van
elcx een handvol. Mantwortel/Cyperus/Satyrion/Eppe/Venckel/
Haselwortel/van elcx een half loot/Anijs saet/Amomum/Soethout/
Kotte/Pastinake/Sermontaigne/Comijn / van elcx een vierendeel
loots. Rosijnen / een ounce / Fonteyn water soo vele als van noode is.
Supcker/ of gheschuymt Honich soo vele als ghenoech is.

Laet dese dinghen tsaemen menghen/ende nae dat ghesijget is/ soo maect
die welriekende/met Caneele/ende doet daer by Squille honich / Men sal
daer af inncmen voor elcke repse drie oncen.

Oft andersins

Deemt Electuarium Indicum een ounce/Cathartici Imperialis ee loot/
wateren van Buglossē ende Vernage/van elcx een ounce.

Menghet dese dinghen tsaemen/ende maectter af een dronck. Of byket met
drie oncen vande voorszepde decoctie/ende maectter af eenen dronck.

Pillule fetidarum, ende die van Rhubarber / moghen oock in desen ghe-
valle ghebruyct worden.

Als ghenoech ghepurgeert is/ so worden seere ghepresen dese naevolgen-
de pillikens/ ende sijn seer nut ghebruyct / een vierendeel loots voor elcke
repse/des auents als men gaet slayen.

Deemt Lignum aloes / Eplobalsomum / Sermontaigne / Haselwortel/
Mastic/Poten Mustaten/Anijs saet/Venckel saet / van elcx een vie-
rendeel loots / Spica nardi / Calmus / Galbanum/ van elcx een half

Het seste Boeck vande

vierendeel loots/Myzabolane Chebuli ende Bellirici van elcx ander
half loot/Aloes/twee oncen.

Menghet dese dinghen met Syrop de Rosis Persibus, ende maecthet af
een Masse van pillen/vande welcke men moet vooz een reyse een vierendeel
loots ghebruycken.

Metten coztsten gheseyt / ghy moecht in desen ghevalle alsulcke stucken
ghebruycken / als bouen is gheseyt / vanden couden flegma om recht ende
wel te handelen.

Dat seuende Capittel.

Van ghemeyne stucken, die de mans ende vrouwen vruchtbaer maken,
ende henlieden voor de onvruchtbaerheyt ende beletsels vander ontfan-
ghenisse beschermen ende bewaren.

In desen ghevalle worden sonderlinghe ghesolpen soo wel vrouwen
als mannen / als sy beyde goede ordonnantie houden in alle wtven-
dighe dinghen / die sy eenpaerlick moeten ghebruycken / ende daer by
lenen: als in spijse ende dzanch/menigherlepe oeffeninghe ende bewe-
ginghe des lichaems/baden/ ende ander daghelicksche nootdrust / ende on-
berhoudinghe des lichaems. Nochtans dat men in alle sulcke dinghen be-
dencke/dattet lijf niet te wet noch swaer en worde/dewelcke de cleynste ooz-
sake niet en wort behonden/als vozen dickwils verclaert is.

De groote magherheyt ende teericheyt wort oock veracht/en vooz quaet
gheacht. Maer in beyde alsulcke ghevallen sal men verwarmende dinghen
ghebruycken/die niet te sterck en doen swillen ende opdyuen/ waerom dat
sy tamelick sullen wijn dzyncken/die niet te sterck/ noch te cleyn of slicht en
sy. Die ordonnantie vande diete in spijse ende dzanch sal sonderlinghe seer
wel ghetenpert zijn. Maer aengaende de vrouwen / men sal sonderlinghe
wel acht nemen op de Complexien van haerlieden en vande Baer moeder/
ende oock de schickinghe oft het ouervallen van haerlieder maentstonden/
ende suueringhen. Want terstont nae sulcken tyt/is seer van noode die be-
hoorlicke Diete / ende datmen ghebruycke alsulcke spijse ende crupden om
te roken/die een goeden reuck/ende een wtdrijuende cracht hebben/ als zijn
Cype/ Peetercelie/ Venckel/ ende Pimpernelle/ ende der ghelycke crupden/
ende wortelen/midts oock de saden.

Maer om dat ghy hier in eyghentlick sout eenen gront hebben so willen
wy eicke onnatuerlicke complexie / een sonderlinge wederstaende sake ende
remedie ordonneren.

Want als die Baer moeder vande vrouwen te seere vercont is / dat sulc
ghy mogen kennen ende mercken wt sulcken teecken. De bloet die hun alle
maende natuerlick soude comen/blift dan achter/ als wt een onghereghelt
leuen van coude spijssen ende dzanch / die de persone teghen ende niet goet en
zijn / daer af dat groeyen ende wasen coude ende sijnighe wochtricheden/
ghelyck als zijn de witte vloeden / daer mede dat Ghemachte / Slotbeen/
Heupen/Lendenen/Gugghe/ ende de ghebeenten met coude bevangen ende
verbult worden / ende daer deur swack ende teer zijn / ende van haerlieder
seffeninghe berooft zijnde / gheheel onnut worden. Alsulcke personen die
men seer wel alderlepe dinghen / die verwarmen ende verstercken mochten.

Want

Want als principlick de vrouwen te seer vele vercout zijn / deur een onge-
regheit leuen vande coude spysse ende dranch / so hebben sy luttel of geen lust
noch begheerte tot den mans / daer wt dan dat meeste beletsel die onvrucht-
baerheyt moet volgē. Waerom van noode sal zijn / dat alle haer leuen en die
Diete geordonneert werden tot een verwarmē / op dat die gerechte natuer-
like warmte wederomme inwendich verweert / en te wege gebrocht werde.
In desen ghevalle zijn alder bequaemst die Solferbaden / die wt hun seluen
heet zijn / gelijc als is dat Switserbat in opper baden / en meer ander. Daer
toe dient ooc een rechte noozberepinghe vande sproyen / als vozen gesept is.

Maer tot de noozberepinghe mach gebuyet worde dit navolgēde dranchē.
Reemt Sprop van Spvoet / een ounce / Ormel composituum / een loot / Wa-
teren van Spvoet / ende Confilie de grepne / van elcx een ounce.

Totter purgatie ende afzjuinghe mach men dit naevolghende dranchē
ken ghebruycken.

Reemt Benedictæ Laxative ende versch wtghetrocken Cassie / van elcx
drie vierendeel loots : Wateren van Polepe en Spvoet een loot. Men-
ghet dese dinghen tsamen / ende maectet af een drouch.

In desen geballe is oock goet Diacastoreum. In alle syssen vande vrou-
we sullen geordonneert worden alderley wortelen die verwarmē / als Gem-
ber / Peper etc. en sullen daer mede bestropt werden. In desen geballe sal in
alder voegen en maten gebuyet worden / als vozen staet geschreuen van het
coude Regna / ende als ghy hier nae sult hoozen vande opschortinghe vander
vrouwen stonden / die vande Regmatijke humeuren den oorspronck heeft.

Maer ist dat die Baermoeder of leden der ghehoorte te seer heet zijn / sel-
ue sal daer wt ghemerckt ende bekent worden / als die natuerlike bloet of
maentstonden vande vrouwen te seer vele zijn / ende niet snerre comē / sulcx
dat die vrouwelichheyt en Baermoeder ghemeynlick daer af ghestoot / ge-
quert / beschadicht / en seerich worden. In sulcken geballe sal die Diete ende
t gheheele regiment / oock alle medecijne op cout en vocht gheordonneert en
te weghe ghebrocht worden / ghelijck ghy vozen hebt gehoozt vande Chole-
ra / ende hier nae noch sult hoozen vande overbloedighe maentstonden.

Ende aenghesien dat dickwijlen d'ontfangenisse belet wort deur befloten
windighe donnyen / waer af de buyck swillet ende dicke wort / so sal men die
Diete matighen / ende haer wachten voor spysse en dranch die Winden voort
bryngen / en sal haer in allen manieren houden / en alsulcken dinghen gebuy-
cken / als voze gesept zijn / van het windich Moeder gewas / of Mola ventosa.

Maer wat saken dat vruchtbaer maken / ende alle beletsels vander ont-
fangenisse wech nemen / daer af worden so wel vanden niculwen als vanden
ouden Medetijns veel treffelicke / goede ende crachtige stucken beschreuen /
deur dewelcke d'ontfangenisse geboordert / ende alle letsels vande selfde on-
vruchtbaerheyt geweert worden. Van sulcken stucken sal ick hier sommige /
die vanden ouden Grieken versocht en gebuyet worden / aentreckenen / in
de navolgende maniere. Ten eersten Roodebeech / of Trochiseē / die de vrucht
baerheyt treffelic sullen boozderen deur den domp of root (als die op gloep-
ende colen gelept worde) van onder opwaerts in die Baermoeder ontfangē.

Reemt Cypres noothens / Noten Muscaten / Mastic / Wierrooc / Ladanū /
Mirre / Galbanū / Bellium / Bakelaer / van elcx een vierendel loots.

Styrac

Styrax Calamita/ Styrax liquida/ van elcx twee scrupelen/ **Ragelen/ Carui** van elcx een achtendeel loots/ **Ambze/ twee greppen. Saffraen** een schrupel. **Muscus** vijf greppen.

Menghet alle dese dinghen met wel rieckende **Spycolie** / ende maectter af een deech/ of **Trochiscē** / met dewelcke de vrouwen sullen smoggens nuchter zijnde/ ende tsauents slapen gaende/ berooet werden. Van dese dinghen moghen oock bequame suppositozen ghemaectt worden.

Ghy moecht oock wel dit naevolgende salfken inde vrouwelicheyt strycken ende ghebruycken.

Neemt **Styrax Calamita/** een vierendeel loots / **Saffraen/ Mastic/ Ladanum/ Myere/** van elcx een vierendeel loots. Mengt dese dinghen met **Spycolie/ Olie van Rosen /** ende wit **Was** soo vele als van hooede is/ ende maectter af een salfken.

Tot die vloepende ende vochtighe **Baer moeder/** die t' natuerlick saet niet en comen inhouden/ mogen ghebruyct worden ghebraden **Vasenhersenen.** Maer sommighe ghebruycken smout van **Entvoghels / van Gansen** ende van **Dinnen/ Koet van Hertten/** ende verghelijcke dinghen / daer mede ghemengt zijnde vande voozsepde specerien. Ghy moecht ghebruycken de naevolghende roock trochiscen als vozen gheseyt is.

Neemt reyn **Ladanum/** een once. **Styrax Calamita/** wit **Wierroock/** van elcx een vierendeel loots. **Lignum aloes/** ghedroocht **Sauelboom/** van elcx drie achtendeel loots/ **Ambze** drie greppen. **Muscus** ses greppen.

Menghet alle dese dinghen onder een/ laet se stampen/ ende met een warm **Mortier** stock/ maectter af trochiscen/ vande welcke legghet op gloepende tolen/ ende laet den roock deur een **Trechter** opvliegghen. **Wt** de masse van desen moghen oock suppositozen ghemaectt worden.

Oft andersins

Neemt **Ladanum/** een vierendeel loots/ **Styrax Calamita** een loot/ **Raghelen/ Lignum Aloes/ roo Rosen/** van elcx een half loot. **Ambze/** een half schrupel. **Muscus** ses greppen.

Menghet dese dinghen ende stampse/ ende maect v trochiscen op de voozsepde maniere. Sommighe van desen sullen oock moghen met **Rosewater** ghebroken/ ende daer mede de mont vande **Baer moeder** ghewasschen werden. Hier af moghen oock suppositozen bereyt werden.

Een ander dat wittermaten goet is.

Neemt **roode Rosen/** een loot. **Wierroock/ Mastic/ Myre/ Drake bloet/ Bolus** van **Armenien/ Myrtillen/** van elcx een half loot. **Styrax Calamita** een once. **Ladanum/** een loot. **Ambze/ Muscus/ Lignum aloes/ Raghelen/ constrict Balsen/ Spica nardi/** van elcx een half schrupel.

De dinghen die te stooten zijn/ sal men stampen/ ende **Trochiscen** daer af maken op de maniere voozsept/ waer af men sal nemē een vierendeel loots/ ende deur een **Trechter** den roock van onder ontfanghen.

Die anders hebben ooc gelooflick gesept/ als een vrouwe veel **Osterlucte** wortel met gebraden **Calf vleesch** ghebruyct en etet/ dat sy een sone sal ontfangen. Maer in sulckē geballe wort van sommige meesters een sulcke compositie tot een moeder suppositioze geordonneert/ dewelcke de vrouwe sal ghebruycken op den seuensten dach/ naer dat sy haer maentstondē heeft gehad.

Neeme

Reemt Gentiane wortel/ Saffraen/ Myrtillen/ Moes/ van elcx een half loot. Lijnfaet olie/soo veel als van noode is/ende maechter af een suppositoze.

Galenus wil dat men neme verssh onghewalscht Beuerfijn ende Peper/ van elcx t'ghewichte van twaelf Ghersten correns/ghemenght met say van Dolepe/dwelcke men sal innemen en dvincken met goede Maluaseye. Dese Galenus hout oock vooz een sonderlinghe goet en verskert stuck/dat seker ende versocht is/De Baermoeder van ren Haze ghebzoocht en ghepuluert/ met Maluaseye Inghenomen. Maer die voorszreuen Kooch trochiscen als sp hier voren staen/worden seer gepresen vande Medecijns van onsen tijde. Maer die Toonerische consten van die oude vrouwen/daer mede sp sulcken dingen aen vrouwen ende mannen voorderen ende beletten connen/worden hier verboden/ende die hooghe ouericheyt bevolen.

Maer wat saken vrouwen ende mannen principalick mach helpen/ende henlieden vruchtbaer maken/ sult ghy aldus mercken. Aenghesien dat de lust vande vleescheliche begeerten principalick een voorderinge is vander ontfanghenisse ende vruchtbaerheyt/ ende waer alsulcke begheerten swack ende cranck zijn/daer wert deur t' selfde d'ontfanghenisse belet/so willen wy hier sommighe stucken/dewelcke sulcke vercoude/ en verlegen begeerte wederom verwecken/ende verquicken/met corte woorden aenteekene/vande welcke sommighe inwendich/ ende sommighe wtwendich aen sinenschen lichaem mogen ghebruyet werden. Vanden stucken die men wtwendich sal ghebruycken/ hebt ghy hier voren in dit Capittel van Saluen ende Kooch trochiscen den vrouwen seer bequame / ghensech ghehoort. Maer inwendich moecht ghy ghebruycken aen mannen ende vrouwen dese naevolghende medecijne.

Reemt Dossen cullekens / Beuerfijn ghebzoochde Baermoeder van een Haze/van elcx een half loot. Gepnber/ een loot. Galigaen/ lanck Peper / van elcx een half loot. Suplier soo vele als den gheheelen hooy weecht.

Aenghet ende maecter af een puluer/ waer af men sal nemen alle daghe smorghens ende sauentz een volle lepel/met wijn van Maluasie.

Daer is oock een sonderlinghe goet Electuarium/dat vrouwen en mannen/out ende ionck seer goet is te ghebruycken/des morgens nuchter/ ende sauentz als men wil onder gaen/de grootte van een Haselnote ingenomen.

Reemt ghereprijckde Dossen cullekens/ses oncen. Roodde Ciceren/Munte/ Ceule/wilde Kaketre/wortel van Acorus/wilde Carote/wortel van geelw Risch/ Confilie de greyne / Kerffe/ Basilicom/ Dolepe/ Metel/ Venckel/van elcx twee oncen.

Men sal alle dese dinghen wel supueren/ ende in schapen melck ghesoden zijnde/sal men de selfde seer cleyne stampen/ende sullen dan totter bereydinghe van desen Electuarium bewaert worden. Daer nae/

Reemt Herffenen van Dupuen/van Dimmen/van Vanen/van Musschen/van Entbogels/van Fesanten/ Stier cullekens/ ende van een oncuyschen Bock/van een wilt Swijn/ende van Haren/van elcx een once.

Laet dese dinghen desghelijcx sieden in Schapen melck/en ghesoden zijnde men sal die beslaen met een weprijck versche boter / ende met de doper

van twee eperen/ende eenpaerlic in pannelkens rooste. Welcke gebas zwaer
 neemt soete Amandelen/Waselnoten/Okernoten/Pinghels/alle tsamen
 wel ghesuyuert/ende een weynich gheroost/ van elcx een once. Marck
 van een Indiaensche note/vette Capen/van elcx drie loot.

Men sal alle dese dinghen snijden/ende seer cleyn stooten. Ten laetsten
 neemt vande roede van een Stier ghebroocht/kerisse saet/van elcx een
 loot. Anijs saet/Baurie saet/Speragus saet/Eschen saet/Eppe saet/
 Peterrelie saet/Wadijs saet/van elcx een half loot. Lanck Peper/
 Gepnber/drie vierendeel loots. Standelcrupt wortel van beyde die
 soorten/van elcx een loot. Steert van Scincus vyf oncen/ende Steert
 van Aketissen/drie achtendeel loots.

Men sal alle dese dinghen stooten in een seer fijn puluer. Ende alle dinghen
 bereypt zijnde/maeckter af een Electuarium met ses pont supheren/en twee
 pont van tvoorseyde deech/of met vier pont gheschuypt Honich ende twee
 ponden en half van tvoorseyde deech.

Tot dese sake sal oock seer goet zijn t naevolghende salsken/om daer me-
 de te strijcken tghemachte van vrouwe ende man/achter ende voren aen
 beyde de sloten.

Neemt Olie van Mieren eperen/van Veuersijn/Olie van Vossen/van
 Costus/Galigaen/Wier van elcx een loot/Peterolie/welriekende
 Spijsolie/van elcx twee oncen. Wortel van Peper/van Bertram/
 van Euphorbium/Veuersijn van elcx een achtendeel loots/Rakette
 saet/Alupn/van elcx een vierendeel loots.

Alle dese dinghen tsamen ghemengt zijnde met wit was/ende Dimesinout
 soo vele als van noode is/soo siebet/ende maeckter af een salue. Tot tselue
 ghebruyck sal men dusdanich water maken.

Neemt eperen van Mieren/vyf oncen/Indiaensche Note/Scincus van
 ouer zee/Steert van Aketisse/soete Amandelen/Pingels/Rakette saet/
 van elcx een once. Petels/wortels vande twee Standelcrupden/Ver-
 modactilen/lanck ende swert Peper/van elcx twee oncen/Mustus een
 schynpel/vanden besten witten wijn/gedistelleerde wijn va elc een pot.

Laet alle dese dinghen tsamen mengen en stellen by infusie/en gestaen heb-
 vende veertien dage inde sonne/laetse distelleren. Ist dat ghy dit water wilt
 ghebruycken/neemt daer af een loot/en Electuarium diastypion een once/
 menget die tsamen/en drinct die smorgens ende tsanents al warm in tijt.

Dese naevolghende Pillen zijn oock seer nut ende goet inghenomen tsa-
 uents als men onder goet.

Neemt saet van Rakette/Wadijs/Peterrelie/Petels/Ceule/van elcx een
 vierendeel loots: Dosse cullekens/de roede van een Stier/van elcx een
 half loot. Sterten van Scincus ende van Aketissen/van elcx een vier-
 endeel loots. Verssenen van Musschen/van Entvogels/van Vanen/
 van Wyuen/van elcx een achtendeel loots/Peper/Galigaen/lanck
 Peper/van elcx drie vierendeel loots: Wortels van beyde de Standel-
 crupden een loot/Euphorbium/Veuersijn/van elcx een schynpel.

Men sal alle dese dinghen tot puluer stooten/ende beslaen met Honich/en
 daer af Pillen maken/van dewelcke men sal elcke reyse neemē een half loot/
 oft een vierendeel loots.

Noch mach oock een Electuarium bereyt worden dat tot dese dinghen niet qualick en dienet / van dwelcke men sal des auents ende morgghens innemen oft eten soo groot als een Castanie / dwelcke op de navolghende maniere sal bereyt worden.

Neemt wortels van Standelcruyt / een half pont / Dabels / vier oncen / Muute / Geyn / er gheconffyt / Zuiuben / van elcx drie oncen.

Laet dese dinghen t' samen menghen / ende sieden met Schapen melck / en op de gewonelicke maniere stooten. Dwelcke ghedaen zijnde / neemt Cullekens van Hanen van een Vercken of van een Stier / ende van een geplen Bock. Laet dese dinghen oock sieden in Schapen melck / ende met wat versche boter / ende twee doyers van eperen bellaen / en allens siens in een panneken roosten. Daer nae

Neemt gheschuynt Bonich twee pont en half / wit sijn supcker so vele als van noode is. Laet alle dese dinghen voorszeyt allens siens t' samen sieden / en als sy wel ghesoden hebben / mengt daer onder dese navolgende puluerē.

Neemt vande roede van een Stier / van een Bock / ende saet van Sakette / van elcx drie loot. Galigaen / Twaer / van elcx een once / Caneel / Geynber / lauch Peper / Gsche saet / van elcx ander half loot / Saet van Binghelcruyt / van Maetwe / van elcx een loot / de kerne van een Indiaensche Rote / gheremichde Pingels / soete Amadelen / van elcx een once.

Men sal van alle dese dinghen een puluer maken / ende dat mengen onder die voorszeyde decoctie / ende daer af een Electuarium maken.

Dat achtste Capittel.

Van het opstijghen vande Baer moeder, wat dinghe dat tselfde is, ende oock zijn teeckenen, met waerachtighe, gherechte ende grondelicke teekenen ende aenwysinghe, hoe de selfde sal ghenesen werden.

Die opstijginghe vande Baer moeder / is een onnatuerlicke opstijginghe desselvs teghen den dwerssen rant die in t' lichaem is / ghedreuen vande windighe dampen / die den oorhronck hebben ende gheoorfaket worden wt een verbrulde / schadelicke / verdozen ende besloten materis. Van dewelcke de Longher / ende aeffem-gaten / ende ander leden vanden aeffem ende vander Hertten / gheperst / ghedrongen / ende die gangen desselvs in sulcker voeghen ghesloten ende ghestopt worden / dat sy hun niet en moghen behoorlick openen ende toedoen / waer wt dan volcht / een cozten aeffem / een haestighe slauwichheyt oft onmacht niet rout sweet / de gheraectheyt / lamwichheyt / oft ander derghelijcke haestige siekten. Ende ghemerct dat die Hertten / met die voorszeyde litmaten Langer ende Herte ghemerctschap hebben / soo worden ghesheel belet t' verstant / die sinnen / ende die beweginge vande natuerlicke crachten ende leden / sulcx dat de vrouwe dickwils in sulcken flaute oft onmacht sterft / ende van haer leuen berooft wort. Dese voorszeyde siecte heeft principallich haer oorhronck / van onnatuerlicke schortinghe van maentstonden / oft supueringhe. Anselijcx oock / alst natuerlick zaet oft ander vachticheyt / op sulcken plaetse verdozen wort / ende in de Baer moeder vergadert / op gheschoort ende besloten zijnde / in een windicheyt gheresolueert wort / alle dese dinghen zijn de principaelste oorsaken van sulcken opstijginghe vande Baer moeder. Dese siecte mach eegentlick ghe-

weten ende ghekent worden deur tweederlepe seker teekenen. Ten eersten deur den dach vande pijn / op welken tijdt ende ure dat die selfde deur die waerachtighe beroeringe aencomt. Ten tweeden deur seker voortteekenen ende toevallen die van de voorzeyde sierte bewijs gheuen.

De teekenen die eerst ghesien ende ghemerct worden inde gherechte beroeringe zyn dese / te weten / dat de vrouwe cozt van aessen wort / ende clypen Polstflach heeft. Sy duwen doch gemeynlick met huij handen wel stijf op den buyck ende huydt sonder ophouden / ende op den nauel / als oft sy alsulcken opstijghen vande Baer moeder / souden neerduwen ende belctten / ende wederom neerwaerts dzingen. De vrouwe hout haer rom ingetrocken / ende als men haer luyde toespreect / so en can sy niet antwoerden / nochtans sy mercket ende verstaet dat wel / sy heeft een bleek doot verwe / ende ligget gheheel sonder haer te roeren / soo stijf als of sy doot ware / ende selfde niet sonder reden / want dickwils steruen sy in alsulcken flaute ende onmacht. Maer of in sulcken onmacht / noch eenich leuen in lichaem is / mach men kennnen ende weten / als men repne ende wel ghecaerde boomwolle / of een plynne neemt / ende die de selfde vrouwe op den mont legget / ist dat de selfde gheroert wort / het is een waerachtich tecken / dat sy den aessen verhaelt / ende datter noch leuen is in t lichaem. Daer is noch een ander seker proeue bevonden / te weten / dat men sal / als de vrouwe in alsulcke onmacht ligget / een beker of glas vol waters op de borst stellen / want ist datter noch eenich leuen in is / soo sal die borst noot sakelick / op ende neer gaen / ende van den leuenden aessen ghedreuen werden / waer deur de beker of glas metten water daer in / gheroert wort. Of men mach in sulcken ghevalle een supuer ghepolysterde Spiegel voor haer Neuse ende Mant houden / ist dat sy noch leeft / soo sal sy aessen gheuen / waer af de Spiegel sal bedompt werden / ende in sulcken ghevalle is dese onder allen de sekerste proeue. T geschiet wel dat sommighe vrouwen een langhe wijle in dese flaute ligghe als of sy doot waren / ghelijck men menich mael bevonden heeft. Maer dat sommighe willen segghen van een vrouwe die drie daghen lanck soude als doot ghelegen hebben / ende daer nae eerst weder tot haer seluen soude gheromien zyn / dat laet ick daer bliuen / maer enen dach en nacht dat hebbe ick ghesien. Daerom is wel van noode / dat men alsulcken persone niet haest voor doot en rekeue / noch oock so haest niet en berepde om te gaen begrauen.

Alsulcke verstickinghe die deur opstijginghe vande Baer moeder comt / wort eyghentlick deur voortteekenen ende waerachtighe voortboden van toevallen ghemerct ende bevonden / voor het aencomen van alsulcken gheval / ende eer sulcken stercke d'ouerhandt neemt / te weten deur hooftsweere / draepinghe ende schemelinghe van ooghen / flauheyt ende herteloppinghe / benauden aessen / beroeringhe van t verstant / slappicheyt van alle de leden ende van t geheel lichaem. Want sulcke schadelicke dompen van quade humeuren of vachtheit / die inde Baer moeder besloten ligghe / als sy optrecken naet'hoofd ende in die herffenen / soa romender schemelinghen ende draepingen voor die ooghen / met een rouw sweet / welken schadelicken domp die metten leuenden gheesten ghemengt is / onmachtten ende flauten met beroeringhe des verstant' oorsaket ende by vreught / daer deur t'gheheel lichaem met alle de sinnen machteloos / ende van alle hun cracht berooft worden

worden / totter volcomen beroouinghe bande roerlicke ende natuerliche crachten.

In sulcken ghevalle sult ghy ten eersten / Afijn ende Sout t'samen menghen / ende daer mede d'witteste bande leden / als t'hol vanden voeten / ende binnen inde hant ende op den poist wel wyjuen / ende dan met schroom stijf binden. Ghy moget haer oock van binnen aen het dicke van t'been / oft onder de knielchjuen loofse luffen setten. Doozts sult ghy stinckende dinghen / ende die een duplen reuck gheuen / doen byanden en de vrouwe vooz de neuse houden / ghelijck als zjn / Plupmien / Schoelappen / Weuerfijn / Affa f. atida / ende dergheleycke dinghen / waer deur de sielische of leuende gheest vergueter ende wakker wort / welke gheest van sulcken stanch seer sterck ghedzeuen wort / sulcx dat hy deur de Muscien ende Senuen wrgespreyt zynde / tot inde Hersenen comt / ende die slapende ende beroofde cracht wederom verwoect ende tot hem seluen byengt. Alsulcke gheesten t'samen ghevoecht / ende soo seer sterck deur den stanch ghedzeuen / comen oock aen t'herse / waer dat sy de leuende cracht verwecken. Ten laetsten alle t'samen ghevoecht zynde / worden sy nae de Baer moeder ghedzeuen / dewelcke sy vanden dweersentant nederwaert drucken / ende taghen alsoo hinderlike ende besloten materien bande Baer moeder onder wt deur den natuerlichen wech bande vrouwelicheyt. In desen ghevalle is seer goet Peerts dreck (te waten van peerden die met enkel Hauer ghevoet worden) ghesoden in stercken wijn / ende warm ghedroncken. Men mach de vrouwe oock ingheuen een achtensbeel loots Diarastorei / met warm Hoender soy. Doozts soo machmen de vrouwe een salfken ordonneren van welriekende dinghen / ende daer mede binnen inde vrouwelicheyt stricken / Dewelcke aldus ghemaect wort.

Neemt Muscus / een schrypel / Gallia muscata / een vierendeel loots / Olie van Lelien een half loot. Menghet dese dinghen t'samen / ende maect ter af een salfken.

Met sulcken salfken sal dat Vroetwif de vrouwe wel stricken binnen inde vrouwelicheyt.

Ghy moecht oock vooz de vrouwe doen maken dese nabolghende Kooctrochiscen / en die leggen op gloepende tolen / daer af de vrouwe sal den rooc ontfanghen deur die neuse gaten.

Neemt Weuerfijn / Galbanum in afijn gesmolten / van elcx een loot / Solfer een once / Affa fetida een vierendeel loots.

Als ghy van desen wilt Kooctrochiscen maken / dat sal ghedaen werden met Olie van Weuerfijn. Maer ist dat ghy t'puluer wilt ghebruycken metten Afijn / soo sal men boomwolle daer in netten / ende aerdich inde neuse gaten steken / ende daer aen oock laten riecken.

Maer in dien alsulcke siecte quame of gheoorfaert ware van opgeschort te maentstonden / soo mach die ghenesen werden in alder voeghen en maten als ghy hier nae noch sult hooren. Nochtans soo is de principaelste hulpe van deser siecte / als die wt roude ghecomen is / naer dat de vrouwe wel ende behoortlick ghepurgert is / ende oock versterct met dinghen die daer toe bequaem zjn / dat sy in een warm Badt / gelijc is in Opperbadt dat Switserbadt / ghesonden werde / met een ordonnantie / hoe langhe / ende in wat manieren ende hoegen dat sy soude baden / met een bequame Diete ende ordon-

nanste van spijse om te leuen. Want aenghesien dat dit badt inhoudt veel Sulfers ende een weynich Alupus/ so openet/ ende resoluert/ stercket ende verwarmt die Baer moeder/ ende alle die leden vande vrouwen/ waer deur dat sy moghen gheholpen worden.

Dat negenste Capittel.

Van het neder sincken vande Baer moeder wt naer natuerlicke plaetse, sulcx dat sy onder wt comt ende haer laet sien ende grijppen, ende hoe allulck e ghebreck gheholpen ende ghenesen wort.

Die Baer moeder sincket neder / of wijcket wt haer gherechte ende natuerlicke plaetse / deur vallen / stooten / slaen / ende dergelijcke quetsinghen / oft oock om haer eyghen vochticheyt die daer in vergadert is / of van besloten winden / die in haer ghesloten bliuen. Inshelijck oock als die banden vande selfde Baer moeder slap / lam ende onsterck worden / of verrotten : of van misuael / ende swaren arbeyt / angst ende noot / die de vrouwen hebben in t' baren / ende oock als sy deur onachtsaemheyt vande Doetwijfs versupmt werden / Waer deur die banden vande Baer moeder afscheuren en los gaen / daer deur oock die Baer moeder neder sinct / ende tot wtcomen gheoorfaket wort. Sulcke afwijckinghe gheschiet in menigherhande maniere / neerwaert / opwaert / ter syden ende voorwaert / of recht wtwaerts. Wt sulcken voorsyden stucken mogen d'oorfaken vande dese ghebreken eens deels wel ghemeret en verfaen worden / dewelcke men mach alle tsamen in wtwendighe ende inwendighe oorfaken deelen.

Voorsyden wtwendighe oorfaken houden wy alle wtwendighe quetsingen / als voren is gheseyt / t'sy van slaen / stooten / vallen / verheffen / snel ende stoutelic loopen / springhen / en mistreden. Oft als een vrouwe van onder op seer verroudet / en seer veel cout waters dicwils drincket. Oft als thint met grooter haeste haer affschiet / ende swaerlick baret / oft als de Doetwijfs thint met geweld ende moeyte wt snoeders lijf rucken / ende op dese werelt bringhen. Inshelijck oock t'sterck hoesten / ende het seer luyde roepen / luyde niesen / en stijf dringhen als sy ter camere gaet / alle dese dinghen zijn wtwendighe oorfaken van het wtwijcken ende ommekeeren vande Baer moeder.

Inwendighe oorfaken van sulcken ghebreck / is een langhe achter bliuen vande Maentsonden / daer af dat de Baer moeder wat wort beswaert / soo dat sy neerwaerts gheruckt wort. Tselfde comt oock deur suerbloedighe bocheicheyt die daer inne vergadert : inshelijck van winden die in sulcken plaetse besloten ligghen / van dewelcke sy van d'een plaetse op d'ander ghebreuen ende ghebronghen wort. Als nu die Baer moeder in sulcker maniere wort opwaerts eyghedreuen / soo dat die dweerse randt daer deur opghedronghen of ghespannen wort / ende den aessen daer deur belet rijcht / soo volghen de voorsyden hinderen en ghebreken / van welke toeval / ende oock van haerlieder ghenefinge ende medecijne voren ende nae / int Capittel van het opstijghen der Baer moeder ghenoech gheseyt is.

Waar om dat dit letsel ende ghebreck eygentlick soude mogen gheweten en bekent worden / so sulck ghy de voorsyden oorfaken neer stich waernemen. Oock so sal v de ghebreckelicke vrouwe van die wtwendighe oorfaken selue wel comen onderrechten / ende v het hinder wijzen / ende laten grijppen / soo datter

datter geen ander prooue en sal behoef. Maer ist dat die Waermoeder opwaerts climt/ende nochtans niet meer lesfels van aessen en heeft (ghelyck vozen in een besonder Capittel gheuoech) verclaert is) so gheuoelt de vrouwe pijn en swaricheden vande nauel opwaert/ ende als men daer aen tast/soo gheuoelt men daer een ronde cloot ghelyck een ronde bolle. De vrouwe nieynt ende vzeest ooch/ als sy somtijts tselfde metter handt wil grypen ende vast houden/ dat sy vanden aessen soude berooft worden / ende in een slaute oft sonnacht vallen/ principaelck alffer dese volgende teckenen voozgaen/ ghehijck als beswynitheypt/het draepen vooz den oogen/ en hoostweere/dwelcke ghemepnelick in dit ghebreck ouercomt. De maghe verliest oock somtijts alle lust ende begeerte van natuerliche spijs/ sy wozt gheheel onlustich ende onghewillich niet rupsen ende opwozen: sonderlinge als sulcke cranchept comt wt besloten ende windighe dompen/ dat wozt ghemerct ende gespoort aen het rammelen/ruppschen ende tieren vanden buyck.

Maer ist dat die Waermoeder haer heeft neerwaerts ghewozen en onghcheert/soo gheuoelt dat ghebreckelick wijf pijn inde meren/rugghe ende lendenen/ende aen tghemachte ende slot vande vrouwelicheyt/waer dat een ronde cloot/oft booztgaende dinck ghemerct wozt. In sulcken gheval wozen den hals vande blase metten aersderm in sulcker voegen somtijts verstoppt en tsamen ghedzongen / datmen niet pijn ter camer gaet en twater maect. Oock so is in sulcken gebreck de pisse witverwich/ ende inde gront seer dicke/niet veel lootverwige substantie oft grondelinge/ dewelcke ooc somtijts swert ghesien worden/de polst is slap/clepa/grof en onghelyck. Maer ist dat die banden vande Waermoeder slap zijn/oft in tbare afgescheurt of gegnetst en verrot zijn/ende dat die Waermoeder wt sulcken oozsaken neder sincket/en vozen wt comt / dan bloepen eenpaerlick en sonder ophouden in alsulcke oude ghebreken vande Waermoeder/stinckende/verrotte en ouerbloedighe hoctricheden. Als nu alsulcke etter gesien wozt/dat bediet rorrottinge van de banden des Waermeeders/ tgheschiet oock dat sulcken neder sincken en wtgaen vande Waermoeder/toecomt deur tghewelt en pijn van tbaren/en van misvallen/sonder rottinghe van banden/ sulck dat die Waermoeder na de baringe deur tgewelt en afscheuren vande banden neerwaerts wtcomt/ende oock deur tberheffen/arbeyden/en te groote en langhe oeffeninge/haer laet sien/sulck dat sy oock somtijts tusschen die bernen ghequert wozt/deur het selfde ghewelt/ende eenparich oeffenen/so dat te deeren is. Alle dese dinghen sullen van een gheschiet Medecijn wel bedacht ende ouerlept worden/ten eynde dat der complexie des lichaems gheozdomeert werde / een gherechte Diete of regiment van leuen / ende alle omgheleghentheden niet alle de toeballen moghen wel gae gheslaaghen werden.

Als nu die Waermoeder opwaerts / of aen d'een of d'ander sijde ghernct wozt / dan mach sy lichtelick niet behoorlike hulpe / op haer behoorlike plaetse ghebrocht worden deur stellen van loose busen / stouen/ ende ander sarme dinghen / die de machte hebben om de Waermoeder op haer oude plaetse te drujen/als ghy gheuoech hebt ghesoort in tvoozgaende Capittel vande opstijnghe des Waermeeders.

Maer ist dat die Waermoeder aen d'eer sijde opperese is/so stict op d'ander sijde recht tegen ouer loose busen. Men mach ooc de vrouwe maken een
bande

vandt hier dobbel dicke van lijnwaet / met een buffelken daer in ghelept/
dwelcke ghevuelt is niet dinghen die de Baer moeder stillen / op haer plaetse
druuen / ende aldaer vast houden / dwelcke sal ghebonden worden op de syde
en hoochte van de Baer moeder / daer sy haer laet tasten: gelyc als zyn Con-
sultie de grepne / Camille / roode Wyboet / Steerclauer / Beuersijn / en laute etc.
Ghy sult haer oock alle dage nuchter ingheuen een lepel vol van die nabol-
gende puluer / met een goeden bronck warme wijn: en wort aldus bereept.

Reemt Laurier bloemen / ende Bakelaer / gebrande Bertshozen / van elcx
een half loot. Myzelen twee schrupel. Ronde Oosterlucie een vieren-
deel loots. Menghet dese dingen tsamen / en maekter af een puluer.

Of ghy moghet bereyden ende ingheuen als hier nae volghet.

Reemt twaelf keernen van Persen / vzeert die met drie dopers van eperé.
Daer nae reemt Canele / Bakelaer / ronde Oosterlucie / van elcx een
vierendeel loots. Dictamnus / een achtendeel loots. Roten Muscaten
een schrupel. Saffraen een half schrupel. Mengghen dese dinghet met
wijn ende supcker / soo vele als van noode is.

Van desen dinghen sal een Wijnsuppen ghesoden werden / naer de costup-
me van een peghelick landt / dat sal men de vrouwe nuchter gheuen / en haer
laten warm eten. Want sulcke medecijne in het verschupuen vande Baer-
moeder opwaerts / is een verskerct stuck / ende stiller ende verset de smer-
ten vande Baer moeder.

Maer ist dat de Baer moeder nederwaerts ballet / ende koozen wt gaet /
men sal dan ten eerste die ouervloedicheyt des cantergancx met een bequa-
me Clisterie afsiaghen: Inghelijcx oock de pisse / ende den buyck wel supue-
ren met een ghesoden waterbadt / als hier nabolcht / op dat de Baer moeder
gherepnycht / ende sachtmoedich ghemaect werde / om die wederom op haer
behoorlicke plaetse te vzinghen.

Reemt Wyboet / Camille / van beyde de Maelwen met de wortels / Fene-
griek / Bakelaer / van elcx een handvol. Mengghet dese dingen tsamen
ende maekter af een badt.

Men sal oock / als de vrouwe wt t' badt gaet / haer lichaem wel drooghen
met warme doecken / ende die Baer moeder strycken met sijn dat gemaect
is van Quekeernen in Surckelwater gheweycht / ende dan dit poeper ouer
al daer op stropen / en also met een warmen doeck weder in den buyck doen.

Reemt sap van Aracia een half loot / Myzelen / bloeyfel van Granaer-
appelen / roode koozen / van elcx drie achtendeel loots. Mengghet dese
dinghen tsamen ende maekter af een poeper.

In sulcken gheballe sal de vrouwe op haer rugghe ghelept worden / met-
ten aerfe hoochste / op dat die wtghedrongen Baer moeder wederom bequa-
melick inghedrongen ende ghestiert werde. Als nu sulcx ghedaen wort / so
sal de vrouwe met wtghestrechte beenen bliuen liggen / ende men sal haer op
den buyck stellen een dick glas / gheleijck een busse / met licht aengeset. Oock
sal men tghene dat wel riect / als zyn Muscus / Ambré / ende der gelycke din-
ghen / voor haer neuse houden. Maer van onder moecht ghy haer desen nae-
volghenden roock op een cole vier ghedroypen / inde Baer moeder senden / in
sulcker maniere / dat desen roock niet en come in haer neuse gaten noch in
haer mont / maer alleene inde Baer moeder ghetrocken werde.

Reemt

Reemt say van Acacia/ been van Sepia/ bloepsel van Grametboomen/
Hertstonge wortel/ Galnoten/ Cypres noothens/ Myrtillen of de bla-
ders van dien/ van elcx een loot. Mastic/ wit Wierroock/ van elcx drie
vierendeel loots. Assa fetida/ een once. Menghet dese dinghen tsamen/
ende maechter af een poeper.

Als dit roocken ghedaen is/ dan moet men de Baermoeder met dese vol-
ghende decoctie / ende met repne sponsien die daer in ghedoyt zijn / wel be-
dompt ende ghesoost worden.

Reemt Myrtillen een hantbol/ roode Rosen/ Epckels/ bloepsel van Gra-
nactappelen/ ende Acacia/ van elcx een half hantbol.

Menghet dese dinghen tsamen/ ende laet die sieden in rooden wijn tot dat
het derde part is inghesoden.

Als dese voorszepde dinghen met goede ozdonnantie d' een na d' ander ghe-
bruyckt zijn/ dan moecht ghy de vrouwe dese naevolghende suppositoze oz-
donneren/ ende doen bereyden.

Reemt Assa fetida/ een once. Mastic/ een half loot. Myrtillen/ Wierroock/
Galnoten/ Cypres noothens/ van elcx drie achtendeel loots.

Menghet dese dinghen met Olie van Myrtillen/ ende maecter af een sup-
positoze/ van supuer wolle/ soo lanck ende dicke als een vingher/ met sijde
verleedt.

Dese suppositoze sal ghebruyct worden/ ghelijck ghy vozen dickwils ge-
hoozt hebt. Daer is noch een ander wel beproefde sake/ die daer toe seer nut
ende bequaem is/ als die Baermoeder/ ghelijck vozen is gheseyt/ vozen wt-
ten lijue gaet. Reemt Loock/ stootet seer wt/ ende roeret soo wel in water/
datter niet onsupuers ende dicke daer by sp. Hier mede wascht ende maecht
nat d' wtghecomen Baermoeder.

Reemt ghebrande Pingels/ ghebrande Hertshozen/ Wierroock/ Mastic/
van elcx een vierendeel loots. Menghet dese dinghen tsamen/ en maect-
ter af een puluer.

Als nu die Baermoeder is inghedaen/ ende wederomme ghebrocht ende
gheboecht op haer oude plaetse/ men sal dan ghebruycken loose buffen/ ende
ander aentreckende dinghen / die de Baermoeder opwaerts trecken ende
vast houden/ ghelijck ghy vozen daer af ghenoech gehoozt hebt. Maer som-
mighe houden vooz een seker proeffstuck / dat men Petels seer cleyn stootet/
ende ghelijck een plaester ouer den buyck legghet/ die sullen de Baermoeder
gheweldich nae hun trecken/ ende haer houden op haer behoorlike plaetse.
Maer op dat oock die Baermoeder/ als sy behoorlick in tlijf is ghestiert en
ghebrocht / soude moghen daer in ghchouden worden / ende niet lichtelick
meer/ van haer behoorlike plaetse en soude wijcken ende gheruct worden/
soo sal men de vrouwe den eersten dach laten ligghen ende rusten op haer
rugghe/ ende s' daerhs daer nae sal men haer doen baden in dese naevolgen-
de sturken.

Reemt roode Rosen/ Myrtillen/ saet van Sumach/ Mispel bladen/ Soz-
ben/ Epckie schozse/ Epckels/ Orega/ Saue/ Ruyte/ Wackwortel/ van
elcx een handbol.

Laet alle dese dinghen tsamen menghen/ ende stooten/ ende ghesoden heb-
bende in sinisse water of in regenwater/ maechter af een badt.

Als nu de vrouwe wt het bade is ghecomen/gheest haer dit naevolgende puluer te drincken met wijn ghesoden.

Reemt Rupte / Byvoet / van elcx een half handvol / Venersijn een half loot. Menghet dese dinghen tsamen/ende maect daer af een puluer. Reemt dan vanden besten witten wijn/soo veel als van noode is. Ghesoden zijnde sijghet/ende by tghesijghe doet een half loot syne Theriacle/ ende maechter af een warijen dronck.

Daer nae sal de vrouwelicheyt bedompt en ghestoof worden/ende sullen oock suppositozen inde Baer moeder ghebruyckt worden neghen daghen lanck/in sulcker manieren als ghy voren ghenoech hebt ghehoort. Op den thierenden dach sult ghy dit naevolgende piaster legghen op Secme leder ghestreken/ouer het onderste deel vanden buick onder de nauel/welcke sy dach ende nachte daer op sal houden/ ende alsoo sommighe wcken daer op ghebonden dragghen.

Reemt Vieroock/Mastic/ Epoponac/ Termentijn/Salbanum/Serapinum/Witten Harst/Syrar liquida/swert Spieghelherst/ van elcx een half loot. Geelw Was/drie vierendeel lasts. Menghet dese dinghen tsamen/ende maechter af een Cerone.

Est andersins

Reemt Galbanum/een achtendeel loots. Gallia muscata/een vierendeel loots. Raghels/ een achtendeel loots / witten Herst ende swert Spieghelherst/soo vele als van woode is. Menghet die tsamen ende maechter af een Cerone.

Wy laten hier achter om veel oorzaken wille/dat waerachtich en seer wel versocht stuck/dat alleene den gheleerden en geschichte Mederijus bekiend is/vande welcke men dat sal moghen begeeren als den noot verheyscht.

Doorts so sult ghy hier sonderlinge mercken/als sulck gebreck deur coorde is ghecomen/ of van ouerbloedighe slijuachtighe materie/ die haer inde Baer moeder heeft vergadert en ghesloten/ of van windige dampen of deur rottinghe van banden vande Baer moeder / dat ghy in alder manieren sult mercken/als ghy voren hebt gehoort van het windich of waterich Moeder ghewas/in Latijn ghenoecht Mola ventosa & aquosa.

Dat tiende Capittel.

Vande natuerlicke ouervloedicheyt van maentstonden, of de roode vloet, ende hoe die mach behoerlick gheholpen ende ghenesen worden.

De natuerlicke supueringe of maentstonden vande vrouwen/ en moghen niet alleene omatuerlick opschorten/ maer zijn oock somtijts te seer vloeyende/teghen de costumie vande natuere/sulck dat sy onnatuerlick ende bouen maten vloeyen/ ende daerom veel schadelicke torballen/ ghebreken ende siechiten den vrouwen by brenghen/ ghelijck als die oude ende seer treffelicke Griekische Mederijn Hippocrates ghetuycht ende leert in zijn corte spreekwoorden.

Daerom merct ten eersten/ dat een ghesont wijf dewelcke geen ghebreck en heeft/ ende een tamelicken ouerdoum heeft/ alle maende moet haer behoerlick stonden hebben. Ende sulcken vloet is natuerlic/ als die gemeynlick comt drie of vier daghen nae die nieuwe Mane/ tot op den achtsten dach

barh; Nochtans heeft sy in desen zijn onderschept inden tijt / nae de macht vanden ouderdom ende ieuucht / doork vande Complexie ende Person. Maer wanneer geschiet dat dese maentstondē buyten desen voorszeden tijt vloepē tselfde gheschiet onnatuerlick / ende sulcx mach gheschien in twee manieren / van inwendighe ende wterwendighe oorzaken.

Sulcken onnatuerliken vloet mach comen ende groepen van wterwendighe oorzaken / als binnen inde Baer moeder / of inden hals vande selfde een aderken afscheurt of breekt / deur te seer dansen / springen / slaen / vallen / stooten / of deur derghelijcke ghewelt ende quetsinghen / of deur te swaer gheuwichte op te heffen / daer deur dat sulcke aderkens moghen barsten of breeken. Ingelijcx so mach sulckē vloet comen / als een vrouwe misval crijcht / oft met swaren ende harden aerbeyt baret / met een onnatuerlike gheboorte / quetsure / iersel / seerichept ende beschadighe vande Baer moeder. Men heeft oock dicwils behonden ende waer ghecomen dat een bevruchte vrouwe / in sulcker manieren alle maende haer stonden ghecomen ende vergaen zijn / sonder dat sy daer deur soude wecker gheworden zijn / of dat de vrucht eenich schade daer by hadde / ten ware dat dese vloet te sterck ende teghent' gemeene ghebruyck ouerbloedich vloepde.

Inwendige oorzaken zijn / als sulcke maentstondē wtermatē seer vloepē / deur ouerbloedicheyt van bloet / sterchept ende swachheyt van natuere / die dat ouerbloedich bloet / sonderlinge alst heet of boosachtich is / bestaet wt te drijuen / oft als die te wec of te swac is / om tselue te mogen inde Baer moeder houden. Ingelijcx / als t'bloet te seer toegenomen is / gelijk geschiet als men in spijse ende vranck dinghen gebruyct / die t'bloet seer vermeerderen.

1 Als nu die maentstondē bouen mate tegen die natuere comen of vloepē / ende den vrouwen aencomen deur wterwendighe oorzaken / als deur een ghebroken ader / deur springhen / dansen / verheffen / stooten / of vallen / als voren gheseyt is / in sulcken ghevalle vloepet t'bloet bouen maten / in t'beginnel met zijn natuerlike verwe / dewelcke naemaels in een bleecke ende onnatuerlicker haer verandert. Maer ist dat sulcken bloet een tijt lanck inde Baer moeder besloten ende opghhouden blijft / soo stellet ende wort cout / ende crijcht een seelcke swerre / of graenwe verwe. Ende ist dat daer langher in blijft / soo verandert gheheel in Etter / soo dat dickwils ghebeurt / dat van sulcken wtsweeringhe en erteringhe schadelicke ghebruyken inde Baer moeder comen ende opstaen.

2 Maer ist dat de roode bloet zinnen oorzpant heeft van blaerkens / sweeringhen / seerichept / ende quetsuren / soo vloepet tselue op verscheden tijden schoon ende claer van verwe / ende sonder smerte.

3 Ist dat nu d'ouerbloedighe stonden / of bloet vloet / deur de cracht vande natuere wort weghed: enen soo vloepet met een verlichtinge des lichaems / ende met luttel smerte. Want in sulcken ghevalle / de natuere en drijft niet meer wt dan van noode is.

4 Maer ist dat de swachheyt vande natuere / die sulck bloet niet inhouden can / daer af een oorzaak is / soo gaet dat af al druppende / onmanierlick ende sonder regel. De vrouwe verliest dock haer verwe / sy wort bleec en mager / swack ende weech. T'bloet of de vloet behout de natuerlike verwe. Inde vloet en gheboelt sy noch vranck / noch smerte. Sulcken vloet comt meest den

vrouwen die out/ende bouen de vyftrich iaren zijn/ als de maentsonden geheel ophouden. Sy comt oock van toevallige/haest aencomende ende wasse siecten/ ghelyck in tbeginfel vanderde of vierde coztseu/ ende inde hoofstweere/ daer af dat de vrouwen weerk worden/ ende dan een sulcke onnatuerliche vloet verweckt wort.

5 Maer ist dat sulcken roode bloet geoozsaect wort wt hitte of scherphheyt des bloets/ soo gaet de bloet af met smerten/hitte/teucken en byten/ ende de vrouwe lydet grooten dozst: haer hypen splyten ooc/deur scherpe opstijgende dompen des bloets/ ende crijen smerte inde tepels vande bozsten/om de gemenschap die sy met de Baer moeder hebben. De bozsten werden sachte en slap/ ende verdwynen. C'bloet is geelw/ ende sulcken vloet en is niet te seer ouervloedich/hoe wel nochtans dat hy sterck wort ghezeuen.

6 Ist dat dese bloet den oorzpionck heeft wt subtyllyheyt ende dunheyt van bloet/ soo is t'bloet claer/ ende t'ploepet luttel. Maer ist dat daer hitte mede ghemengt is/soo wort die ghemerct inde Baer moeder/ ende oock deur ander teechenen/die hitte of coude moghen beteekenen.

7 Maer ist dat sulcken bloet gheoozsaect wort van ouercomende vloepinghe/ soo ist bloet loopende ende waterich/ ende die persone van coude ende bochte complexie/en crancher verduwinghe/ alle welcke saken mogen ghemerct en ghesien werden wt de menichte ende ouervloedighe materie van bochticheyt/ ende windighe dompen die inde Baer moeder besloten liggen.

Ist dat ghy nu vande complexie des bloets epgentlick wilt oordeelen/ so neemt een reynen ende supueren lynen doeck/ende duwet die daer in/wordt de selue rootberwich/ soo bediet dat ouervloedicheyt van bloet: Die gheelberwe bediet Cholerycksche ouervloedicheyt/ de gracu verwe/ beteekent Melancholycke ouervloedicheyt/maer de witte verwe flegmatycke ouervloedicheyt.

Woozts soo staet te merken/ als sulcken vloet sonder eenighe sonderlinghe beswaringhe/ ende sonder eenighe smerte afgaet/ sulcx dat de persone daer deur niet arger ghestelt en is/ of seer swack en wort/ soo en sal alsulcke bloet niet ghestoyt worden. Maer ist dat de contrarie ghesien wort/ ende dat de vloet de vrouwe seer beswaert/ ende dat sy daer deur swack wort ende afneemt/ ist dat de vloet niet en wort ghestoyt/ soo volghen ghemeynlick daer wt Cholerycke coztseu. Want als t'bloet ouertollich afgaet/ dan wort die Galle ontfeken ende ontfelt/ sy sedet/ ende clint op inde Maghe teghen haer ghemeyne costrume/Want het bloet is den toom en bedwanck vande scherpe ende Cholernicke bochticheiden.

Wenghesien oock dat die natuerliche warmte onderhouden wordt deur t'bloet in haer gherechte ordonnantie/ noch oock te vele/ noch te luttel en wort/ ende dat t'selue bouen mate afgaet/ soo wort alsulcke natuerliche warmte verandert/ sulcx dat alle de leden daer deur hercouden/ ende oock t'gheheel lichaem ende alle lichamelicke cracht daer deur ghecracht ende benomen wort. Daer vergaet gheheel den lust ende appetit/ ende die verduwinghe/ principadick vande Maghe ende Leuer/ wort swack ende ghemindert/sulcx dat geerne ende gemeenlick daer nae volcht/ de roeyende siecte/in Latijn Hectica ghenoemt/oft eenige ander boose ende hinderlike onnatuerliche humouren in t'lichaem oprysen waer wt die watersucht/ ende
ander

ander dergelijcke sware siekten moghen groepen.

Maer om dat niet ghenoech en is dat men alleene kennet de diuersheyt vander sieckte/voen sy dat men oock weet de bequame maniere van genesen/so sullen wy voort aen spraken vande ghenefinge van dien/ende wt veel manieren/eenige/die d'alderbeste schynen te wesen/hier by voeghen. Ende gelijck de oorzaken van dese bloeden inwendighe ende wtwendighe zijn/alsoo sal oock de heelinghe inwendich ende wtwendich wesen.

Ten eersten ist dat een van sulcke aderen / als bouen is gheseyt / barst of breect deur dansen / verheffen / spzinghen / etc. so sal ten eersten die ordonnantie vande Diete / ende tgebruyck van alle wtwendighe dinghen / alsoo gheordonneert worden / dattet bloet mach vermindert ende ghedroocht worden / deur saken die vercoelen ende drooghen. Daerom sal in desen ghevalle goet ende profijtelic zijn / dat die vrouwe een ghestaelde melch ghebruycke in haer roken / ghelijck als Hirs / Linsen / Aijs / die daer mede sullen gesoden worden. Desghelijcx soo dient oock wel in sulcken toenal Coolen / die met Linsen / Boonen ende dergelijcke dinghen bereyt zijn / Of dese naevolgende moghen ghecoekt worden.

Neemt Wegebree bladen / Wolle bloemen met de Wollebladen / van elcx een handvol. De wortel van Waelwortel / een onre. Menghet die tiamen en laetse sieden in gestaelt water of melc / sijet dan en duwet wt.

Van dit voorsepde soyken / moecht ghy de vrouwe alderley Moes / ende suppen ordonneren ende laten sieden / gelijck als zyn Amandel melch / Hirs / Boonen / Linsen / ende Aijs den vrou / etc. Maer gebraet vleesch ende al wat drooghe is / dat is haer nutter ende ghesonder / dan dat ghesoden is. Daerom moecht ghy haer een suer suppen maken van Electuarium van roode Kelbesien / ende sap van Berberis of Surckel. Men sal schouwen alle heete dinghen ende sueterien / ende sonderlinghe Saffraen. Haer dranck sal zyn een supuer dicke roode wijn / met ghestaelt water gemengt. Men mach haer oock in alsulcken rooden wijn sijn gout dickwils lesschen.

Voort so sal haer de persone gheheel stille ende in ruste houden / ende haer wachten van eenighe oeffeninghe te doene / of van te wandelen. Sy sal oock langer slapen ende rusten / dan te voren haer ghewoonte is gheweest. Maer bouen al soo sal sy haer wachten van byslapen / want dat is in dese sieckte tmeeste fenijn. Maer ist dat de vrouwe deur sulcken emparighen ende ghe-duerighen bloet hart van Camerganck wort / men sal die met een lichte clysterie moghen openen ende tot stoelganck bewegen. Maer ist dat sy in sulcken bloet / als voren is gheseyt / gheen swachheyt en merckt noch beswaringhe / maer eer een verlichtinghe gheuoelt / soo en sal men haer gheensins de bloet stoppen.

Maer ist dat de noot sulcx soude verhepsschen / so sal alsulcken bloet ghestoyt worden met t' nacholghende puluer / in ghestaelde wijn ghemengt / of met sijn gout ghelescht / elcke reyse een vierendeel loots inghenomen.

Neemt ghesegelde eerde / Zimmet / sap van Aractie / van elcx een loot. Hippocristidos / Herts horen ghewaschen ende ghebrant / Kinsel van een Boock of van een Haze / van elcx een half loot / roode Coralle die bereyt en ghestoeten zijn / een vierendeel loots. Gomme van Arabie / Costus / Dakebloet / bereyden Solus / van elcx drie achtendeel loots. Wael-
A ij wortel /

wortel/Quebloepfel/schillen van Granaetappels/ van elcx een vierendeel loots/ Berepyde Perlen/ een schrypel/ Muurmie/ een achtendeel loots/ Myrtilien/wit Wierooch/van elcx een vierendeel loots/ Blaetsfen/ Wozzels van Plompen/van elcx drie achtendeel loots. Menghet alle dese dinghen te samen/ende maecter af een puluer.

Of ghy moecht dit naevolghende poeper doen bereyden/ ende haer ingeuen met een ey leer misch ghesoden.

Reemt bereyt Bolus/ghesegelde eerde/root Sandelhout/Anthera/ van elcx anderhalf schrypel/ Schelle van Granaetappels/Cuyphens van Epckels/Noten Muscaten/ van elcx een achtendeel loots.

Menghet dese dinghen/ende maecter af een poeper.

Of ghy moecht haer doen maken die naevolghende Electuarium / ende daer af sinozghens ende tsauents ingheuer.

Reemt Anisodotum Athanasie/Wiclete/van elcx een ounce. Oude Conserue van Rosen drie loot. Schillen van Granaetappels / Epckel Cuyphens/Note Muscate/roode Cozalle die bereyt zyn/ van elcx anderhalf schrypel. Berepyde Perlen een half schrypel. Ghesegelde eerde/een achtendeel loots / Drake bloet / bereyt Bolus / Bloesteen / van elcx een schrypel. Menghet dese dinghen met sroy van Granaten soo vele als van noodde is/ende maecter af een Electuarium / doet daer by so verre alst noot is/Philonium Persicum een vierendeel loots.

Dese twee voorszeyde stucken hebbe ick altyts ghebruycht/ende vele daer mede wtgherecht. Teghen den dorst hebbe ick hun moecht doen bereyden Staeltwortel met say van Queen / Granaetappels / Aelbesien ende Surckel/ghemengt.

Maer ghemerckt dat van die oude ende gheschichte Mederijns pleghen met grooten lof sommighe ghemengde stucken/ in istoppen van dese vloet gebruyt te werden / so wil ick voortaan sommige van dien hier by voegen. Ende ten eersten een Electuarium beschryuen / waer af dae ghy de vrouwe sult ingheuen sinozghens nuechter een loot ghewichts / gebroken met rooden gheslaelden wijn/ende sal aldus bereyt worden.

Reemt wortels van Waelwortel / ende Wegehezye / soo vele als van noodde is.

Dese dinghen wel ghesoden zijnde salmen stooten ende deur een Peerts-haren Sifte ghesyghet worden. Daer nae

Reemt dech van Waelwortel vijf loot/wortels van Wegehezye/drie loot. Surcker een pont.

Smelt v Surcker in regenwater of siniffewater/ of in Wegehezye water/ daer in dat Bloesteen totter rootheyt toe gesolueert is. Menghet alle dinghen te gader/en latet al tflamen sieden/met cleyn en sacht vier :ende als die ghesoden/en wat cout ghetworden zyn/doeter by dese naevolgende droogen.

Reemt Drakebloet/say van Aracie/ saet van Sunnach/ghesegelde eerde. Geelw Emmer/Hertshozen gebzant en ghewasschen/van elcx een vierendeel loots. Berepyde Perlen vier schrypelen/ root Cozal bereyt drie achtendeel loots. Spodium/Bloesteen/Cyppes saet/va elcx twee schrypelen. Dese dinghen reyn ghestooten zijnde mengt die onder een/ende maect daer af een plaetsurcker/dat men in brockhens sal deelen.

Of bereypt aldus een ander Electuarium.
 Reemt oude Conferue van Rosen een ounce/ Quecrup met Superker son-
 der specerien ghenaecht/drie ounces/ Diarhodon specerium Abbaris/
 roode bereyde ende ghepuluerde Corallen / vier schrupelen / Bereyde
 Perlen een vierendeel loots. Trochiscen van Enniver / ende van ghe-
 segelde eerde/van elcx twee schrupelen. Spodium/Bloetsteen/Mum-
 mie/van elcx een achtendeel loots.

Menghet dese dinghen met sroy van Granaetappels/ ende maectter af
 een vergult Electuarium/van dwelcke men sal nemen alle daghe smozgens
 ende savents soo groot als een Castanie/ende t'selfde in rooden ghestaelden
 wijn ghebooken zijnde/t'samen indrincken.

De naevolghende pillen / smozghens ende savents / seuen inghenomen/
 fullen oock een goede ende groote cracht hebben.

Reemt Mummie / Wierooch / Mastie / Hertshoren ghebrant ende ghe-
 wasschen/van elcx elcx achtendeel loots. Ansel van een Haze/of Bot/
 vier schrupelen.

Menghet dese dinghen met Weghehree water / in dwelcke Gomme van
 Arabien ghesmolten is/ende maectter af pillkens so groot als Ciceren.

In desen geballe pyfset Mesue seere de groote ende cleyne pillkens van
 Bellium/vande welcke elcke reyse een vierendeel loots ingenomē wordē.

Ghy moecht oock dese naevolghende Pillen doen bereyden/ die in desen
 gheballē seer goet zijn/als sy ghebruyet worden ghelijck voer.

Reemt Ghesegelde eerde/bereypt Bolus/Ansel van een Borch/Galnoten/
 Drakebloet/van elcx een vierendeel loots. Camphora/twee schrupelē.

Menghet dese dinghen met Myrtus sroy ende maectter af pillkens/
 vande welcke elcke reyse fullen genomen worden een vierendeel loots.

Paer dien dat ghy ghenoech hebt ghehoort van meniger leye stucken ende
 medecijnen/die inwendich mogen in elcx ghebruyet worden/so sal wel beta-
 men dat hier gheschreuen en gheleert worde/wat saken daer toe mogen die-
 nen en nut zijn om wtwendich te ghebruycken. Soo wil ick danteghen dese
 siecte sommige goede ende sonderlinge stucken hier te hemmen gheuen/want
 daer zijn veel saken/die wtwendich ghebruyet zijnde/wter maten goet zijn
 om dese manieren van bloet te ghenesen. Maer ten eersten sult ghy haer
 doen bereyden een badt/ op dese maniere.

Reemt Deertstercr/bladē van Moerbesien/Deerboomen/Purpuroomē/
 Sorben/Dispelen/binnenste schoessen van Eyckē/roode Rosen/Caer-
 den/van elcx twee handvolle/Galnoten/Myrtillen/van elcx een pont/
 Cumplens van Eyckels/een pont. Menghet dese dinghen t'samen/de-
 welcke in smisse water ghesoden zijnde/maect daer af een badt.

Ist dat de crancke persone dit badt niet en moecht oft conde ghebruycken/
 soo maecht ghy haer dese naevolghende beroochinghe laten van onder ghe-
 bruycken dwelcke aldus bereypt wort.

Reemt swert Sriegelherst/een half ounce/ Spodium/ Bolus van Arme-
 nien/Blatta Byzantina/swerten Huel/ Wilsen/ van elcx een half loot.

Menghet dese dinghen t'samen/ende maect daer af een grof puluer.

Of ghebruyt dit nabolgende siuc/dat so treffelic en seer versocht is. Reemt
 gemalen schoessen van roode Denneboomē/die vande Keertouwers hebbe
 ghebe

ghebeficht gheweest/de binnenste keerne van Galnoten/dyooge stercken van
Dyuppen/siet dese stucken in gestact water/ ende laet de vrouwe den wat-
men domp van dien van onder ontfangen. Dat gedaen zynde/ghy moecht
de vrouwe ingeuen tot een versterkinge vanden Actuarien/die hier voze
in dit Capittel ghereckent staen. Douen alle dese voozsepe dinghen/soo is
een sonderlinghe en seker gheproeft stuck/dwelcke seere ghebruyct wort/de
salue/die men heet Vnguentum Comitilla, dewelcke niet noodich is hier
te beschryuen/aenghesien dat inder Apoteke gemeyne is. Maer in dien v te
moepelick viele sulcken salue te cryghen/of te doen bereyden/so moecht ghy
dit naevolghende saluen doen ghereet maken tot v ghebruyct.

Neemt Olie van Myrtillen vier oncen / say van groote Weghebreze twee
oncen. Puluer van Mastic een half loot / saet van Sumach / say van
Acacie/Hypocisthidos/Myrtillen/Gheseghelde eerde/Bolus van Ar-
menien van elcx een half loot en een achtendeel loots/Syodum/ ghe-
roofte Berste/roode Rosen/van elcx een vierendeel loots. Menget dese
dingen met so veel was/als van noode is/en maectet af een saluen.

En ander verskeret stuck/oy een ander maniere te ghebruycken.
Neemt say van Waelwortel/van beyde de Wegebrezen/ende van Wyfving-
ger crypt/van elcx enen vele/ende een weynich Asijn. Menget dese din-
ghen tsamen ende maectt daer in doecken nae/dewelcke legget op den
bupck ende op de lendenen.

Of bereyt dit op een ander maniere.

Neemt say van Acacien/Hypocisthidos/Psidia/gheseghelde eerde/Tro-
chiscen van Emmer/swert Spieghelherst/van elcx een half once.

Menghet dese dinghen tsamen/ ende maectt daer af een poeper/dwelcke
beslaghen zynde met say van Weghebreze/maectter af een maniere van een
plaester/ende legget achter ende vozen/als hier vozen is gheseyt.

Of maectt dit plaester dwelcke seer goet is.

Neemt puluer van ghebrante Hertshoen/ghebrant papier/Iser hamer-
sach/van elcx een once/Cupkens van Epckels twee oncen.

Menghet dese dinghen tsamen/ende stootse tot puluer/dwelcke beslagen
zynde met t'wit van een Ep/ende wat Asjins/ende Wegebreze water/maect-
ter af een plaester.

En ander/dwelcke aldus sal bereyt worden.

Neemt Mastic/wit Wierdoock/Minnie/Draekbloet van elcx een once/
Psillium/ghebrant Alupn/wortels van Waelwortel/Psidia/bloepsel
van Granaetboomen van elcx een loot ghepuluerd zynde. Pier woz-
men ghestooten/Wierdoock/van elcx een half loot.

Menghet al t'samen/ende met t'wit van een Ep/ een weynich Asjins/en
Weghebreze water/maectter af een plaester.

En ander plaester/dwelcke sal moeten ghebruyckt worden by maniere
van stoouinghe/ende wort aldus ghemaectt.

Neemt say van Weghebreze met Asijn ghemengt/in dwelcke laet smelten
Koepe leder/daer nae latet sieden/ende doyt dan daer inne een doek
die drie of vier dobbel ghehouden is/ende legghet daer op by manie-
re van stoouinghe.

Als ghy nu alsulcke mederynen ghebruyct hebt/gelijck saluen/plaesters/
bedom-

bedontijnyſſe/ende dergelyckie dingen/ iſt dat de ſelfde niet en willen helpen / ſoo moecht ghy de naevolghende moeder ſuppositozen ghebruycken/ dewelcke ſoobanighen bloet crachtelick ſtoppen.

Reemt Triphere magne/ Miclete/ Repubacu/ van elcx een once/ Hypocriſtidos / ſap van Aracie / Bolus van Armenien/ Drakebloet/ wortels van Waelwortel / Weghebrze / Galuoten / Pſidia / van elcx een vierendeel loots.

Laet dese dinghen tſamen menghen ende beſlaen met ſap van Wegebrze ende Ruyte/ende ſuppositozen daer af maken.

Oft andersins

Reemt ghebrzande omrijpe Galuoten / die in Aſijn gheleſcht zijn/ een half loot. Gomme van Arabien een achtendeel loots. Drakebloet/ poeper van wortels van Waelwortel / Sunnach / Maſtic / Cuyphens van Cyckels/ Hypocriſtidos/ Aracien/ gebzande Hertshozen/ ſwert Spieghelherſt / Mirre / Iſer hamerſlach / van elcx een vierendeel loots. Camfer een ſchrupel.

Menghet dese dinghen tſamen/ende beſtaetſe met ſap van Teſkens cruyt/ Onderbaert/ Maſtice/ Bladelooſe/ende Wegebrze/ ſo veel als van noode is/ ende maect daer af een ſuppositioze.

Oft andersins

Reemt aſſchen van gebzande Eyerſchalen/ Creeft ſchelpen/ Drakebloet/ Bolus van Armenien/ Offendreck ghedroocht / van elcx een half loot.

Marchaſite van ſilver oft gout ſeer cleyn ghewreuen / een vierendeel loots/ hanz van Boeken/ van Hazen/ ende Cottoen/ alle gelyck ghebrant/ van elcx een achtendeel loots.

Menghet dese dinghen met ſap van Ruyte ende Wegebrze / ſo vele als van noode is/ ende maect daer af een ſuppositioze.

Maer in dien gheſchiede / als vozen verclaert is / dat ſulcken bloet denr ſwackheyt vande natuere/ ouerbloedich vloedde/ ſoo comt alſulcken toebal of wt hitte/ of wt coude. Iſt dat te ſeer groote hitte dese bloet aenbringt/ en ſen grooten dorſt maket / ſoo ſal de vrouwe gheſpijſet worden met alle dinghen die verſtercken/ verkoelen ende drooghen. Daren drancſal zijn gheſtaelt water/ met ſyrop van Granaetappels ghemengt/ als ghy vozen ghehoort hebt. Ghy moecht de vrouwe ordonneren t' naevolghende Electuarium of plaetſwycker/ waer af ſy ſauents ende ſnozgens/ ende na alle maeltijden ſal eten ſoo groot als een halve Okerate.

Reemt Conſerue van Roſen die out is/ een once. Diabolibani twee oncen. Roode Corallen die bereyt zijn/ een vierendeel loots. Berepde Perlen/ een ſchrupel/ Comijn ſaet dat eenen dach lanch heeft in infuſie geſtaen in Aſijn/ drie achtendeel loots. Drooghe Munte/ vier ſchrupelen. Wit Wierdoock/ twee ſchrupelen. Maſtic/ Cypres roothens/ Hertſtonghe wortel/ van elcx een achtendeel loots. Spica Indica/ een ſchrupel.

Men ſal ſtooten dat ghepulvert moet weſen/ ende dan alle tſamen beſlaſſen zijnde met ſyrop van Granaetappels/ ſo vele als van noode is/ maect ter af een vergult Electuarium.

In ſulcken ghevalle moghen oock dese naevolghende pillkens ghebruyct worden ſnozghens ruytcher / ende ſauents drie uren vooz het auentmael/ elcke

Het seste Boeck vande Vroetwijuen ende bevruchte Vrouwen,
elcke repse bijf pillen ingheslicht.

Reemt Wierroock/Mastic/Munmie/Alupn/Hertshozen ghebrant ende
gewasschen/Cypres noothens/Kinsel van een Haze of Boock/van elcx
een vierendeel loots. Gomme van Arabie/een vierendeel loots.

Menghet al tsamen/ende met say van Onser Vrouwen Distel beslagghen
zijnde/maect daer af een maffe van pillen.

In desen ghevalle zijn oock seer goet ende nut Pillen van BdeUium die
bereept zijn met say van Pareye.

Dese naevolghende salue achter ende vozen opghelept / is oock seer goet
ende wel dienende teghen sulcken ghebreck. Ist dat v goet dunckt/ghy mo-
ghet haer doen bereyden / ende tot een salue laten maken / ende de vrouwe
achter en vozen daer mede strycken/ als vozen ghesep't wordt. Ende wordt
aldus bereept.

Reemt Olie van Mastic/twee oncen. Olie van Mirrhys/say van Mun-
te/roode Rosen / van elcx een once. Puluer van Mastic / twee oncen.
Cypres noothens/Munmie/Hertstonghe/wit Wierroock/Mpztillen/
roode Rosen/van elcx een half loot. Ghebrant Gyps/Alupn/Galno-
ten / Cypkens van Epckels / van elcx een vierendeel loots. Wolus
van Armenien/Gheseghelde eerde/van elcx een achtendeel loots. Wit
Was/ soo vele als van noode is. Menghet dese dinghen tsamen/ ende
maect daer af een salue.

Als de vrouwe dese salue sal ghebruyckt hebben/dan mach sy dit naevol-
ghende plaester/achter en vozen opghelept/nuttelick draghen.

Reemt Mastic/drie loot. Ladanum/wit Wieroor/van elcx een half loot.
Galnoten/Cypres noothens/Hertstonge/Munmie/van elcx een vie-
rendeel loots. Mirre/Galbanum/Gesegelde eerde/vā elcx twee schru-
pels. Menghet met Olie van Mastic ende Was/so veel als van noode
is/ende maect daer af een Cerone.

Dit plaester of salue sal ghestreken worden op een reyn Seeme leder/in-
de ronde zen spanne wijde / dwelcke men sal / als vozen is ghesep't achter en
vozen oplegghen. In desen ghevalle zijn oock goet alle Alupn ende Coper
baden.

Maer in dien sulcke te seer groote bloet comt tot groote roude/ dan
sult ghy in alder manieren wercken/als ghy vozen hebt ghe-
hoort / van het roude Flegma / dat den vrou-
wen onbruchtbaer maect.

Eynde van het seste Boeck.

Het

76

Het tweede deel vā t Boeck

vande Croetwijfs/ in d'welcke geleert

wort hoe men t'nieughebozen kind sal handelen/
bewaren ende zorghe daer voor draghen.

Als dat kind ghebozen is / men sal hem de Beseric vande
Pauel vier vingheren breec vanden liue afsghemeten / af-
snijden ende binden/ ghelyck Auiceenna daer afschrijft/ en
op de suede sal men legghen een subtyl poeper ghemaect
van Bolus van Armeine/ Drakebloet/ Sarcocolle/ Mir-
re ende Comijn/ van elc euen vele: Daer nae sal men op
het poeperken legghen Boornwolle in Olie van Olijuen
ghenet/ ende dan vast binden/ dat niet af en rijse.

Pochtaus segghen sommighe Doctoren/ dat men de Pauel sal afsnijden
maer drie vingheren breec van des kints lijf.

Ja segghen noch meer/ dat de Tonghe van een knechtken lanch of coyt
wort nae dat de Pauel lanch of coyt wort afgesneden. Insgelijc Auiceenna
schrijft vande Pauel: als een vrouwe haer eerste kind baert/ men sal dan be-
sien de Pauel van t'kind / daer hy aen t'lijf vast is / ende ist dat acude selue
plaets de Pauel niet en is gherimpelt of gheknobbelt/ soo en sal de vrouwe
gheen kinder en meer cryghen: maer ist datter zyn rimpels of knobbels/ so
sal sy na desen kinde noch sos veel hinderen cryghen/ als de Pauel rimpels
of knobbels heeft. Desghelijc ist dat die rimpels wijt van een staen/ soo sal
sy die lanchsaem d'een na d'ander cryghen. De swerte of roode rimpels be-
treckenen knechtken/ ende de witte mepshens.

Men sal t'kind strycken met Eyckel Olie/ die maect hem een harde ende
dicke huydt/ so dat die wils indich niet lichtelick ghequetst en wort/ ander-
sins so is hem int eerste alle rou ende rou/ dat hy aentast.

Men badet kind in laew water/ men sal zyn neusegaten subtylich met de
vingeren dunnen. Die bewaerster sal hem oock wat Olie van Olijuen in die
ooghen druppen/ ende onder inden aers wyjuen/ op dat verweert worde tot
canker ganch. Men sal t'kind warm houden/ ende bewaren voor de coude.

Als hem de Pauel afvalt/ dwelcke ghemeynlick gheschiet drie of vier da-
ghen daer nae/ soo sal men aschen op de Pauel legghen/ van bish schelven
die men inde vjuers vint/ oft aschen van Calfoets horen/ of Loot aschen
clepne ghewoeten/ ende met wijn ghemengt.

Ende als men t'kind wil winden/ soo salmen hem zyn leden sachte hande-
len/ peggelick lit wstrecken/ schicken ende voegghen ghelick dat behoort/ en
sulck winden sal men dickwils doen. Men sal oock dickwils zyn ooghen
doooghen met een sachten syden of lijnen doeck/ men sal oock sachte strycken
ouer zyn blaesten nederwaert/ om dat te gemacheliker soude pissen. Men
sal hem oock zyn armkens wstrecken/ ende neffens zyn syden/ tot aen zyn
kntekens bzinghen. Men sal hem een huyfken op t'hoof doen/ ende op een
plaets daert niet te rou is slapen legghen.

Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs

Als men t'kint slapen legghet/men sal hem metten hoofde veel hooghet/
dan metten hynne legghen/soo dat onghedronghen ende niet croum en ligghet/
noch niet den hoofde/hals/rugghe/oft ander leden. Ist inde Somer so salt
ghebaedt worden in laew water/ende inde Winter niet warm water/maer
dat niet heet en sy.

Men salt daechs twee of drie mael baden/so haest alst wel gellapē heeft.
Men salt baden tot dat zyn lijf rootverwich en warm wort/ende toese dat
den kinde gheen water in d'oozen come:daer nae salt wt den badt genomen
worden/ende niet lincen doercken ghedroocht zijnde/salt die verwaester op
haer schoot leggen/metten rugghe om hooge/ende daer nae winden nae co-
stijne/ ende hem een druppel of twee Olie van Olijuen inde neusegaten
druppen/want dat maect een goet ghesichte.

Hoe t'kint sal ghesoocht worden ende hoe lange/ende
hoedanich dat die Doester ende haer melck moet wesen.

Ist dat die Moeder vermach/so sal sy selue haer kint fogen/ende geen
ander vrouwe dat ghedoozen: Want sinoeders melck is hem ghelijc-
vormich ende bequame/t'gheeft hem veel voetsels/om dat den voetsel
ghelijc is/dat in zyn moeders lijf heeft gehad/Sy is hem oock veel
ghewilliger om te laten surghen/ende oock ghesonder: het is ooc ghenoech
dat daechs twee of drie mael surghet: men salt ten eersten niet laten over-
surghen/noch oock te vele tseffens/maer lieuer te dichtwijler/want dat doet
hem t'lijf spannen en swillen/en maect hem winden/zyn pisse wort wit van
de quade verduwtoghe van het ouerbloedich melck/ende dan sal ment niet
te surgen gheuen voor dat hungerich wort. En ist dat de vrouwe een scherp
melck heeft/so en sal sy t'kint niet nuchter te surghen gheuen.

Maer ist dat de Moeder selue t'kint niet en can so ghen/t'p deur siecte/of
dat haer melck quaeet ware/so sal men een Doester soecken met dese naevol-
ghende eyghenshappen.

Ten eersten sal de Doester een goede berwe hebben/een stercken hals/een
stercke ende breede borst/ende sal ten winsten ses weken of twee maenden
out zijn van kinde/ende een sone ghebort hebben/sy sal hebben een grof/
vet ende vleysachtich lichaem/goet van sinnen ende manieren/die niet haest
gram en wordt/noch treurich/noch bedroeft/want quade manieren ende
gramschap zijn den kinde hinderlich/ende ergeren het melck. Daerom en
sult ghy kint niet laten surghen van ghehrichte Doesters/of Donheeren
mepsens. Oock sullen de Doesters borsten dick en vol zijn/tanlich groot/
ende niet te hart/haerlieder melck sal blyuen zyn/niet graeuverwich/geel-
verwich/tootverwich/bitter noch sout.

Beste melck wort aldus versocht ende geproeft. Als men dat laet sur-
ren op de nagel banden dupin/ende den naghel nederwaerts hellende hout/
ist datter melck niet af en loopt/soo ist te dicke ende grof. Ist dat men den
dupin niet en hellt/ende dat de melck afloopt/soo ist te dunne ende te seer
vloepende/het middelmatich is beste. Ist dat oock het melck te hirtich is/
so en sal die Doester kint niet te surgen geuen te wijle dat sy nuchter is.

Ist dat sy te luttel melck heeft/tesp deur ghebreck hande borst/verstoppin-
ghe of

ghe of roudē / ghebreck van spijse ende drinck / welke oorzaken men sal by gheleerde Medecijns vernemen : Om tselue weder te bringen / so sal sy ghebruycken saet en wortelen van Pastenaken / want die vermeerderen tnelck vande vrouwen. Of sy sal eten een Gersten / Ciceren of graue Erweten sojken / ende daer in / ende met haerander spijse sieden. Denckel saet of wortelen / welche dingen melck vermeerderen inde vrouwen borsten. Of sy sal drinckē Gerstewater / met een vierendeel loots poeper van gezoochde Pierwortel.

Of neemt kroepē water / breecht daer af twee loot in wijn / ende geeft haer dat te drincken.

De vrouwe sal haer oock loofse busen doen stellen / onder haer borst. Of sy sal legghen onder oft op haer borst / een plaester ghemaect van Wierooch / Mastic ende Beck / maer men sal de plaetse eerst strycken met olie van Olyuen / om dat niet te vast aencluen soude.

Item de vrouwe sal haer borst soetelic wrijven / of een wepnich een blase supghen nae den eten / in een warm waterbadt. Of sy sal haer borst duwen met wolle die ghenet is in Olie van witte Lelien / of van Violetten / met dewelcke ghewezenen zijn Muscus / Wierooch ende Ladanum. Of dat sy haer borst bade in goeden wijn / daer in dat ghesoden zijn / Munte / Rosen / Violetten ende Kloss hout.

De vrouwe sal oock eten goet vleysch / en een goet suppen / ghemaect met Caele / Muscate bloeme / Cardanionum ende dooren van Eperz. Sy sal oock eten nieuwe Caes / ende Melck / ende haer seluen niet verarbeiden.

De vrouwe sal oock eten goede portrage van boone meel / en wijns / ende gezoocht witte broot met melck en supcher / het waer ooc goet dat men Denckel saet daer by dede. Of neemt Anijs ende Sernontaigne van elck drie vierendeel loots / Cristal steen een half loot / puluert seer wel dese dinghen / ende doet haer by twee mael soo veel supchers / ende gheuet de vrouwe inne met witten wijn / acht of tien mael / sinozgens / smiddacchs ende sauentz.

Item neemt Denckel saet / en Andozen erup / van elck een hantvol / Anijs twee loot / en een schrupel gebroken Saffraen / versche Water ses loot / siedet tot dat ghenoech is niet so veel waters / als van noode is / ende maect daer af een plaester / om warm te leggen op de borst vande vrouwe.

Item neemt drie loot Comijns cleyne gestooten / siedet in vier pont waters / met ses loot ghespuert Honich in een nieuwen Pot / tot dat een derde deel is inghesoden. Van dit water sal sy drincken.

Neemt oock Coole bladers wel ghewasschen / twee loot / ende Comijn een loot / Honich twaelf loot. Men sal de Coole ende Comijn cleyne stooten / en metten Honich een Electuarium daer af maken / van dewelcke de vrouwe sal innemen een lepel vol / tsauentz als sy slapen gaet / ende sinozghens als sy nuchter is.

Of neemt een loot Cristals cleyne ghepuluert / welck puluer doelt in vier deelen / ende laet dat de vrouwe nuchter innemen / vier mozghenstonden nae malcander / telcken een deel met soj van Ciceren of Witsen.

Dese dingen doen melck groepen / Dille / ende haer saet / Anijs saet / Andoren / Cardanionum / nieuwe Caes / Caeswey / Ciceren / poeper van Cristal met Honich inghenomen / Letouwe solaet / Denckel saet / wijn met kossmaerijn ghesoden / of met wilde Polepe / dat is Quendel.

De Doester en sal niet byslapen/want dat mindert het melc/ ende maket dat t'kindt gheen smaect daer in en heeft/ende gheheel teghen is/ daerom ist dat dit melck selde den kinde bekyft.

Het ware ooc seer goet/als tkint gebozen is/dat den eerste dach zyn moeder niet en supge/maer wel ee ander vrouwe/en ist dat die Doester siec wert/of de loop hadde/of seer verstopt ware/of stercke mederijne die Camerganc maect ingenomen hadde/dan is beter dat tkint een ander vrouwe supge.

Item als tkint ghesogen heeft/ende dat men tselue slapen leght/men salt sachtelick wieghen/om dat de melck niet en soude herwaert ende darwaert schocken/ende onreyn zijnde/gheargert worden.

Auicenna die seght/dat men sal tkint twee jaer laten supgen/ hoe wel dat de costupane/die men nu ghebyupt/daer teghen ende anders is.

Men sal oock tkint niet op een hot spennen/ende men sal hem ronde taykens maken van broot ende supker/ende laten hem daer aen beginne groeue spijse t'eten. Daer zyn veel meer ander leeringhen ende onderwijsinghen vande kinderen op te voeden/ principalick als him die tandekens wassen/ende als sy beghinnen te gaen/van dewelcke Auicenna schryft/ die hier niet van noode en zyn te verhalen.

Van beelderhande toeballen ende siecten vande nieu-

ghebozen kinderen/ende hoe men die sal ghenesen.

Hoe wel dat de siecten ende toeballen/die den nieuwegebozen kinderen maken/seer vele zyn/gelijc daer af schryuen/Hippocrates/Galenus/Cassius/Auicenna/Auerrots/ende ander Leerers/van alle dewelcke te schryuen hier soude te lanck ende verdrietelick vallen. Daerom worden hier de principaelste siecten en toeballen/die den nieuwegebozen kinderen moghen toecomen/ d'een nae d'ander by orden gheschreuen / op dat een eynde van dit boercken soude ghemaect zyn.

De nieuwegeboze kinderen mogen crijge dese nabelgende siectē en toeballe.

1. Sweeringen.
2. Bupckloop.
3. Verstoppinge van stoelganck.
4. Crampe.
5. Grooten hoest.
6. Corten aeffem.
7. Blaerkens op de tonghe.
8. Clouen inde mont.
9. Loopende oozen.
10. Heete apostemē vande hersenen.
11. Swellinghe van ooghen.
12. Misverwe der ooghen.
13. Onnatuerlicke hitte.
14. Inwendighe sieckte.
15. Swellinghe des lijfs.
16. Te veel niesen.
17. Blaerkens op t'lijf.
18. Gheswil aen t'ghemachte.

19. Gheswil vande hael.
20. Ghebyeck van slapen.
21. Den Dick.
22. Ouerghuen.
23. Schrickelicke broomen.
24. Genegentheyt tot vallende siecte.
25. Vanden rochelenden aeffem.
26. Wtganck van aerfdarm.
27. Tenasman.
28. Worm inden aerfdarm.
29. Seericheyt van hupdt.
30. Vallende sieckte.
31. Grootte magerheyt.
32. Lamheyt des kints.
33. Wenighe van leden.
34. Steen inde blase.
35. Schietinghe van ooghen.
36. T'besluyt van desen boeck vande lusten der bezyuchte vrouwen.

Dat

Das eerste Capittel.

Van sweeringhen des tantvleesch.

Als de jonge kinderen sweeringen hebben oft apostemen aen het tantvleesch / oft inde leden vanden mont / als hun de tanden beghinnen te groeyen / soo sal men hun dat tantvleesch sachtelick wrijven / of met die vingeren duwen / ende men sal hun de selue wel strijken ende smeeren met hoender snout / Hazenherffen / Camille olie / met Honich ghemengt / of met Tementijn die met Honich ghemengt is.

Men sal oock warm water op zyn hoofdeken gieten / in dwelcke Camille bloemen ende Dille ghesoden zyn / ende als men hun thoozsejde water op thoost giet / dat sal gheschien in sulcker manieren dattet van twee spannen hooghe bouen thoost ghegoten werde.

Das tweede Capittel.

Vanden Buyckloop.

Als thint den Buyckloop crijghet / men sal een plaesterken maken van saet van Rosen / Comijn / Anijs oft Eype saet / ende dat legghen op thints buyck.

Maer ist dat dit plaester thint niet en wil helpen / so mach men hem met couw water ingheuen / een half schrupel runsel van een ionck Boeckken / maer men sal hem den seluen dach geen melck ingeuen / op dat in zyn maechken niet en runne.

Men sal hem gheuen de dooze van een Eynisch ghesoden / of witte broot in water ghesoden. Of een payken van Terwe meel met water ghesoden.

Ende ist dat de Camerganck van t'kint geelw is / men sal hem ingheuen sprop van Rosen / of sprop van suere wilde Appels / of Sprop van Grauaet appels met een weynich Munte water.

Of neemt Heefdeech / ende bzecht die met water / ende gheschijhet zijnde deur een lijnen doeck / neemt daer toe een half schrupel Sprop van Violetten / een schrupel Spodium / drie achtendeel loots ghestooten Saluote / ende gheeft dat den kinde te dvincken.

Of neemt Watich saet ghestooten / ende menget met een ghebraden Sperdoor / ende gheeft dat den kinde t'eten.

Of siedet ghestooten Saluote in water / ende doet in dit water Gherste meel / oft Hirs meel / maect daer af een plaester / en legghet op thints buyck. Maer ist datter niet en wil helpen / soo neemt Aracia ende Ceruse van elcx een vierendeel loots / Supcher een half schrupel / ende Opium / maect daer af een suppositozen twee litten van een vingher lanch / ende soo dicke als een schrijfveime / steert hem dat inden aers / ende t'sal beteren.

Maer is de Camerganck wit / so geeft den kinde ses of seuen grepen van Confectie Gallie muscate / met Queen say / en een schrupel wit Wiersock.

Of neemt een deel Saffraen / ende drie mael so heel Wivre / temperet met rooden wijn / ende legghet op den buyck van thint.

Of neemt Gherste meel / temperet met say van Weghebreec / ende een luttel Anijs / maect daer af een plaester / ende legget op den buyck van thint.

Of neemt say van Dupsentknoop / ende wit van een ey / menget dat met poeyen

Het tweede deel van t'Boeck vande Vroerwijfs

voeyer van Rosen/ ende Bloetsteen/ Mastic/ Bolus van Armenien/ Drake bloet/ Wierdoek/ ende schellen van Gynaetappels/maect daer af een plaester/ ende legghet op den buyck van thint.

Of sietet Rose bladers in water/ ende badet hinc daer in.

Of neemt twee deelen say van Waelwortel/ en tsay van heyde die Wege-
breen/ van elc een deel. In dit say breeet ghebrande Cleij of Bot eerde/ ende
maect daer af een plaester/ ende legget op den buyck van thint.

Dat derde Capittel.

Vande verftoppinghe van stoelganck.

Ist dat geschi:de dat thint ware te hart van buyck/ en geen stoelganck
en hadde/ so sult ghy hem een supposito^{ri}ke maken/ van honich dat ge-
sodē heeft tot dat hart wort/ en dat een haluen vinger lanc/ en so dicke
als een schryf penne/ nettet in Olie/ en stellet fynkens inden aers.

Of maect een supposito^{ri}en van Beete wortel/ of van Treos/ inder voe-
ghen/ grootte/ ende mate als voren.

Of geeft hem t'eten/ een Erwe groot Honich/ ende wryft hem sachtelick
den buyck met Boomwolte die in Olie ghenet is. Of legghet op zyn buyck
wolte die in Osse galle ghenet is. Of geeft de Doester medijne die stoelganck
maect/ ende dat sp:saechs daer nae thint te surgen:geue. Of neemt een ach-
tendeel loots Mupsendrecht/ stootet met bet van Boer eperen/ maect daer af
supposito^{ri}en in alder manieren/ als voren gheseyt is.

Of neemt Maelwe/ witten Huemst/ Fenegriec/ Lijnsaet/ van elc een
hantvol/ wortel van witten Huemst/ vier loot/ tien Dughen. Siet dese din-
ghen tsamen in water/ en stootse dan tot dat sp: een byz gelijck zyn/ Menget
dan daer in vier loot Hoender smout/ en een schupel Saffraen. Maect daer
af een plaester/ en strycket op een lijnen doeck/ so dicke als een schryf penne/
laet dat den kinde op den huyt leggē dach en nacht. Maer ist dat daer mede
gheen camerganck en crijcht/ so leght hem op den buyck dit naeholghende.
Neemt een vredeel loots Aloe/ witte ende swerte Dies wortel/ van elc
twaelf of dertien greunen/ stootet wel tsamen/ en neemt dan drie volle lepe-
len say van Adick/ of so veel Offen galle/ minger wel tsamen/ en nettet daer
in wolle/ dewelcke legghet op de Pauel van t'kint/ een hant breeet. Of neemt
Adick say/ ende Doetmeel/ maect daer af een byz in een panne/ stryct die op
een doeck een schryf penne dicke/ ende legghet laeu op de Pauel van thint/
een handt breeet/ maer dat de Maghe niet en raecte.

Ende siet hem twee hantvollen Rose bladers in een saccken dat vier vint-
ghers breeet is/ met een weynich Azijn/ drucket dan tsaccken stijf wt/ ende
legghet op de Maghe van thint.

Of neemt Boter/ doet die in een Dootshelpe/ ende bindet op de Pauel
van thint. Ghy sult doch zyn buyck met Boter strycken.

Dat vierde Capittel.

Vande Spanninghe of Crampe.

Ist dat t'kint/ alst Tandē crijcht/ een Spanninghe of Crampe aen-
coemt/ die men in Griex Spasmos noemt/ sulcx gheschiet ghemeyn-
lick/ wt quade verduwinghe ende swachtheyt vanden senuen/ ende
ghebeurt

leert hoe men t'nieugheboren kint sal handelen.

71

ghebeurt sonderlinghe de vette kinderen/ de selfde sult ghy albus helpen.
Strijcket kint met Olie van black of witte Lelien/ of met Olie van
Steenviolieren.

Maer cryghet de crampe oft spanninghe/ alst zijn leden wtstreckt/ so sult
ghy tkint baden in water daer in dat Wulle crupt ghesoden is.

Of strycket met Olie van Violetten/ ende van soete Amandelen t'samen
ghemengt/ maer ist dat de hitte seer groot is/ strycket alleene met Olie van
Olijuen/ of met Olie van Violetten/ met een luttel wit Was ghemengt/ en
giet hem Olie van Violetten op thoost.

Daer v. Capittel.

Van stercken hoeft.

Als tkint seer hoeftet/ ende dat hem die vochticheyt kallet witten hoof-
de inde neuse/ mont/ ende op de borst/ so sult ghy hem op zijn hoofd van
twee spannen hooghe water gieten een half ure lanck/ ende strycket hem
de tonghe met honich/ ende dructse hem een weynich neder/ seer sachte
metten vingher/ op dattet ouergewe/ ende t'sal beteren.

Of neemt Gomme van Arabie/ Gomme Dragant/ keernē van Queap-
pels/ say van Soethout/ Penie supcher/ Stoot alle dese dingen t'samen/ ende
geeft daer af den kinde alle daghe met versch ghemolken melck.

Of neemt soete Amandelen ghepelt/ stampt die wel clepne/ ende siet die
met Venckel say/ of mer water/ ende geeft daer af den kinde sinorgens ende
sauents te drincken.

Of menghet Venckelwater met melck/ ende gheuet den kinde. Maer ist
dat hem de tonghe ende t' verhemelte von ende doyre wort van hoesten/ soo
neemt twee levelen keernē van Queappels/ stootse ende gietet op ses levels
warm water/ laetet soo staen twee of drie uren/ ende duwet dan den sijn
deur een lijnen doeck/ doet dan daer by Crut supcher ende Olie van soete
Amandelen/ maectit daer af een dunne Electuarium in een panneken/ ende
gheeft hem daer af dickwils t'eten. Maer ist dat heeft groote hitte/ soo doet
daer by Granaetappel say.

Neemt witten Heul/ Gomme Dragant/ van eler een half loot/ gherop-
nichde Cornoille keernē een loot/ stampt dese dinghen wel clepne/ ende
mengtse met water daer Sebesten of lanck Rosijn inne ghesoden heeft/ ende
gheeft hem daer af dickwils t'eten.

Of neemt Rosijn of lanc Rosijn/ doet wt die steenkens/ en siedet met wa-
ter in een pfer Panne/ en laet dat niet aenbranden/ ende stootet dan seer wel
in een Mortier/ doet daer oock by so veel Supcher penie/ ende geeft daer af
den kinde t'eten sauents ende sinorgens so groot als een Oheruote.

Maer ist dat den hoeft comt van roude dinghen/ soo neemt een weynich
Wure/ stootse seer clepne/ en menghet met een luttel ghesoden Honich/ en
wat Olie van soete Amandelen/ en geuet hem inne. De Doester sal ooc haer
wachten t'eten dinghen die doen hoesten/ als zijn Wijn/ soute spijse/ Noten en
suere dinghen/ en sal oock tkint zijn borst strycken met Boter en Dealthca.

Of neemt Wijn besien of Rosijn/ roost die drooghe in een heet panneken/
stootet daer nae/ ende doet daer by so veel Supcher penie/ met een weynich
Olie

Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs
Olie van Violetten/maect daer af een weeck Electuarium/ ende geeft daer
af den kinde dickwils t'eten/soo groot als een Haseinote.

Dat vij. Capittel.

Van corten aeffem ende benautheyt op de borst.

TEgghen den benauden en corten aeffem banden kinderen/mengt ghe-
stooten Lijnfaet met Honich/ende gheuec daer af den kinde dickwils
t'eten. Ghy sullet oock dickwils met Olie van Olyuen strycken ont
ende achter die ooren / ende oock die tonghe / op dat hem schepde of
bryke/ende druypt hem warm water inden mont / ende gheeft hem banden
Lijnfaet met Honich t'eten.

Of stootet saet datmen inde Boombwolle vint/ende geeft hem dat met de
doper van een ep. Maer ist dat thint een corten ende benauden aeffem heeft
metten bypckloop / soo gheeft hem Wirthus sprop met melck ghesoden/ of
geeft hem Vadelsteen met Roggenmeel ende melck ghesoden.

Dat vij. Capittel.

Van blaerkens op de tonghe.

DE kinderen cryghen oock dickwils blaerkens op de tonghe/ ende in
den mont/dwelcke comt deur de scherphuyt vande Voesters melck/
want de tonghe ende mont van thint is soo weeck / ende teer / dat sy
deur het aenvoeren seerich worden / veel meer dan worden sy seerich
deur die scherphuyt van d'melck/ende als dat den kinde gheschiet/ so doetet
hem pijn. Ende als die blaerkens swert zyn/soo zyn sy dootlich/maer die
witte of geelwe en zyn niet soo hinderlich.

Tegen sulcke blaerkens/ neemt ghestampte Violetten/ende doet hem die
inden mont. Of neemt Violetten/Rosen/ Filocaractam / stoot die seer wel
esamen en legte op de blaerkens van kindeken. Of mengt say van Letou-
wen en van Rachtshave onder een/ en strycket op de blaerkens van thint.

Ende ist dat die blaerkens swert zyn ende niet rijpe/so stampt Soethout
ende menghet met die voorszede sayen.

Maer ist dat sy bocht zyn/so sult ghy Mirre nemen/ Galnoten en schof-
sen van Wierooch/alle esamen seer clepne ghestooten/ ende die mengen met
Honich: dwelcke ghy sult strycken op de tonghe.

Het is oock goet dat men hem de blaerkens met wijn wasschet/ende daer
op strome Galnoten/of schofssen van Wiersock/clepne ghestooten.

Of neemt Bolus van Armenten/schellen van Ganaetappels/ Sumach
van elc dye vierendeel loots/ Galnoten een half loot/ Klupen een vierendeel
loots. Stoot dese dingē seer clepne/siftse deur een Sifte/ende stropet poeper
op de blaerkens.

Maer als die blaerkens root zyn/ met groote pijn ende veel speetsel/dan
sal die Voester roudē ende bochte sijnse eten / ende daer nae den kinde inden
mont legghen wel ghelinaude Linsen.

Of neemt meel van Amelcozen / oft van Spelte / beslaet dat dunne met
koffwater/ende legghet op de tonghe van thint of doet in thints mont say
van Ganaetappels/ of van Queappels/ of van wilde appels.

Maer

leert hoe men t'nieugheboren kint sal handelen.

74

Maer ist dat die blaerckens geelw zijn/so mengt met dese voorszeyde saye/sap van Letouwen/ende Porcelepne. Ende zijn die blaerckens wit/so neemt Mirre/en Saffraen/van elcy een vierendeel loots/wit supcher eē half loot/maect daer af een puluer/ende legget op de tonghe vant kint.

Dat viij. Capittel.

Vande clouen inde Lippen.

Ist dat den kinde de mont wthbreect/en gheclouen wort/dwelcke ghemepulick geschiet deur die hardicheyt vande Doesters tepels/ neemt Boomwolle ghecaert of gheteest/legt die in say van clypne of groote wegebree/ of in ongesoden boter/ of in versch Doendersmout. Warint alle dese dinghen/ ende stryct daer mede tbinnensto van thints mont/maer sonderlinge die lippen/ met de Boomwolle in de voorszeyde dingen gheuet.

Dat ix. Capittel.

Van loopende ooren.

Den kinderen ghebeurt oock/ dat henlieden die ooren loopen/dwelcke comt van ouerbloedighe vochticheyt des lichaems/ ende sonderlinge vanden Herffenen: Om tselue te ghenesen/nettet wolle in Voornich die met roode wijn is ghemengt/ ende een wepnich ghestooten Alupn/ of Saffraen/maect vande wolle clypne tapkens/ ende steectse in d'ooren. Ende als de wolle vol vuplicheyt is/trectse weder wt/ende steectet versche in/als vozen. Maer ist dat den kinde etter witten ooren looyt/soo neemt ghesoden honich/temperet met water/ende doet dat in die ooren. Of neemt gebroken Saltoten/mengtse met Afsijn/en doet dat inde ooren. Maer ist dat thint pijnē heeft in d'ooren van winden of vochticheyt/ghy sult dan sieden roode Orega/of Mirre in Olie van Olyuen/ende thint laeu in d'ooren dzuppen.

Dat x. Capittel.

Van heete apostemen van Herffenen.

Als thint een heete aposteme inde Herffenen rijcht/soo dat hem die kele ende ooghen daer af wee doen/ende d'aensicht daer af bleeck of geelw wort/soo sult ghy hem de herffenen coelen ende vocht maken. Neemt say van Cornouillie/Pachtshap/ende van Porcelepne/tempeert die met Olie van Rosen/en nettet daer in Boomwolle. Leght hem die op thoofst/en so dickwils als die Boomwolle drooghe wort/soo leght daer versche op.

Dat xi. Capittel.

Van gheswil der ooghen.

Aemt Licium/temperet met vrouwen melck/ende legghet hem op d'ooghen met lijnen doerckens: Daer nae wascht hem d'oogen met water/daer in dat Camille bloemen ende Basillicom ghesoden zijn. Maer ist dat doogen niet root en zijn/ende thoozhoofst niet hittich/soo neemt Mirre/Saffraen/Aloe/koose bladers/menght alle dese dinghen tsamen/met wijn/ende legt hem doerckens op d'ooghen/ende steect hem in de neuse-gaten een luttel Ambze met vrouwen soch ghewreuen.

Dat xij. Capittel.

Vande quade verwe der ooghen.

TEgen het wit in d'appel vander ooge/druppt daer in sap van Nachtschap. Teghen het root/schuzfcheyt/ of gheswil/ stryct hem die oochaderen metten voorszeyden sap.

Dat xij. Capittel.

Van onnatuerlicke, ende quade hinderlicke hitte.

Als t'kint crijcht een onnatuerlicke ende quade hitte/ of rotsse/ dan sal de Doester alsulcke dinghen eten ende dzyinken/die vercoelen en vocht maken. Men sal kint ingheuen sap van Gzanaactappels. Gheeft hem oock te dzyinken Coznoille water met Supcker/ ende een luttel Camfer/ende maect dat daer op wel sweete.

Of neemt Gherste meel/ temperet met sap van Alsem/ van Weghebeze/ Maelwe ende Donderbaert/maect daer af een plaester/ ende legghet op de boyst van kint.

Of stryct t'voorzhoof van kint/ oock inden staep vanden hoofde/aende bymen/ ende vozen op de Polst met Olie van Rosen ende Violetten ghemengt met Poplier salue/inghelijcx oock aende voeten byde knoken/maect dat de selue cout sy.

Of maect hem een plaester van Ghersten meel/ende drooghe roosen ghepuluert/gemengt met Rosewater ende Leuerdistel water. Ende ist dat ghy kint badet/dat sal ghedaen werden in water/daer in crupden zijn gesoden/die van natueren cout zijn: als zijn Letouwen/ Porcelepne/ Leuerdistel/ Leuercruct ende Wegebeze.

Dat xiiij. Capittel.

Van pijnne inden Buyck.

Als t'kint pijnne heeft inden buyck/so dat hem wzingt ende seer crijt/sa sult ghy hem Boomwolle/ghenet in warm water/ende in warm Olie met een luttel Was t'samen ghemengt/op zijn buycken leggen.

Dat xv. Capittel.

Van swellinghe des lichaems.

In dien t'kint ouer al zijn lichaem/ of eenighe van zijn leden gheswollen ware/ neemt ionghe spruytels van Olier en Adich/siet die in witten wijn/ende wendet kint daer in/sonderlinghe ist dat gheen hitte en heeft. Ende ist dat zijn buycken gheswollen is/ met groote pijnne in thooft/so neemt Mirre/Aloepaticum/ende Saffraen/ tempert dese dingen met sap van Boonen/ende legtse op zijn hooft.

Dat xvj. Capittel.

Van het te veel niesen vanden kinderen.

leert hoe men t'nieugheboren kint sal handelen.

Als t'kint te veel nieset/soo sult ghy op zijn hooft legghen vercoelende dinghen/ t'sp Salue/Olie/Sap/of yet anders. Maer ist dattet niesen niet en comt van een aposteme / soo stoot Basilicom / ende steket hem inde Reuse/ t'sp groen of drooghe: ende ist dattet niesen comt met hitte/ ende dat skints ooghen diep in thoost staen / soo leght hem Porceleynne bladers op thoost/ of Cornoillien steenen dunne afgeschaeft/ ende ghemengt met Olie van Rosen. Of leght hem op thoost Gersten meel met doozen van eperx ende Olie van Rosen.

Dat xvij. Capittel.

Vande blaerkens op t'lijf.

Als t'kint aen zijn lichaem vol blaerkens wordt / neemt Rose bladen/ Myrtus bladen ende Camarsch bladers / siet dese dinghen in water / ende netter doercken in t'selvede water / ende leght die op skints blaerkens. Strijckt oock met Olie van Rosen / van Mirthus / ende van Camarisch.

Maer ist dat die blaerkens wit of root zijn / laet die rijpe worden / ende gheneestse dan: Ist dat sy open zijn of sweeren/soo maect Ceruse salue ende strijct daer mede de blaerkens.

Ghy moecht oock de blaerkens wasschen met Honich water/ in dwelcke Salpeter ghesmolten is.

Dat xvij. Capittel.

Van gheswil ontrent den ghemachte.

Als die kinderen ontrent t'ghemachte ghebozsten zijn/ neemt saet van Ammi clepne ghestooten/ temperet met twit van een Ep/ ende legghet op t'gheswil/ oft op t'ghebozsten/ ende verbindet met een schoon linden of linnen doercken.

Of neemt ghebrande Lupijnen / leght die inden wijn / ende doet daer by Mirre/ sietse tsamen in wijn / maect daer af een plaester/ ende legghet op t'gheswil van t'kint.

Een ander plaester op de ghescheurtheit vande kinders. neemt drie loot ende drie vier endeel loots Alupn/ Galnoten een half loot/ stootse seer clepne/ ende siet die in rooden wijn/ tot dat dicke wort/ ende legghet op zijn buyck. Leght oock daer op een sponsiken ghenet in Wijn met water ghemengt. Als afvalt/ leght daer een ander op.

Of strichet met Lijm op een doeck/ ende legget op t'ghebozsten/ ende bindet/ alst afvalt leghter een ander op.

Dat xix. Capittel.

Van t'gheswil vande Nauel.

Als hem de Nauel swillet/ neemt Spicke die men in looghe legt/ Termentijn/ ende Sisaem olie/ siet dese dingen tsamen/ net daer in Boomwolle/ ende legt die op de Nauel van t'kint/ eenen dupm dicke.

Of neemt Lupijnen/ ende oude repne ende supuer doerckens/ byant die ghelijck vunch/ ende temperse met rooden wijn: strijct dat op kempenwerck/ ende legghet op de Nauel van t'kint.

Dat xx. Capittel.

Van het afgaen vanden natuerlicken slaep.

Als thint niet slapen en can/en krijtet sonder ophoude/doet hem albus in slape vallen. Neemt stelen van Heul/of de schellen vande Heulbollé/en ooc het Heulsaet/Olie van Letouwen/en Olie vā Heulsaet/menget alle dese dingen seere wel tsamen/en bindet op t'voorzhoofst vā thint/en oock inden slaep vanden hoofde/met een fijn doercken/als hem wel helpen. **E**gebeurt dicwils dat die suppende kinderen niet slapen en connen/beur die onsupuerheyt vande melck die sy suppen. Daerom neemt Olie van Violetten met een luttel Afsijn/doet hem dat dicwils inde neusegaten. **O**f neemt Olie van Rosen ghetempert met say van Letouwe/strijckt hem daer mede thooft/ende de maghe: Maect oock met haeste dattet melck vande Doester goet werde/ende gheuet hint te suppen Syrop van witten Heul/ende strijct hem zyn voorzhoofst ende den slaep vanden hoofde met Olie van Violetten/in dewelcke een Heulsay ende Saffraen gheweuen is.

Dat xxj. Capittel.

Vanden Hick.

Dieemt Indiaensche Note / stootse ende mengtse met Supcker/ende gheuet den kinde t'eten.

Den Hick comt ooc somtijts van ouerbloedicheyt/somtijts oock van honger/en ydelheyt van maghe. Comt hy van verbultheyt of roude van maghe/so strijct hem de maghe met warme Olie van Bayen. **O**f maect een plaester met gepulvert Dille saet/gemenget met say van Munte/en legt hem dat warm op de mage. **M**aer comt hem den Hick van hongher en van een ydel maghe/so neemt Olie van Violetten/of Olie van Rosen/of say van Gansen distel/of eenich say van ander vercoelende crudé/alle tsamen ghemenget met vrouwen soch/ende strijct hem daer mede de mage.

Gheeft hem oock melck of goeden dranck te drincken: want al ist so dattet hint tselfde weder ouergeeft/so blijft nochtans so veel by hem/dattet de mage vorjht maect.

Dat xxij. Capittel.

Van veel ouergheuen ende walghen.

Als thint te veel ouergheeft / soo gheeft hem in / t'ghewichte van een Gerste cozen/ghestooten Daghels/ende maect hem d'naevolghende plaester. **N**eemt Mastic/wit Wierroock/en drooge Rose bladers: stoot dese dinghen seer clepne / ende tempertse met say van Munte/ende ist dat seer ouergheeft/doet daer by een luttel Afsijn.

Of roostet Terwen meel tot dat root wort/breket clepne/ende legghet in Afsijn. **D**oet daer by harde doperen van eyeren/en een weynich Mastic/Wierrooc/Gomme van Arabien/ Menghet dese dinghen met say van Munte/en maect daer af een plaester/en legghet op de mage van thint/hout hem oock gheroost broot vooz de neuse/ende en geeft hem niet so vele te suppen.

Voorts so merct of tgene dat hy ouergheeft wit is / ende oft nae het eten rict dat hy ouergeeft: **N**eemt dan witten Wierrooc/acht terwe cozen swaer/ende

ende dzooghe kupte twintich terwe cozens swaer / maecht van dese dingen een poeper/ende gheuet den kinde met Szyrop van Rosen. Of de Doester sal knauwen wit Comijn/ende den kinde inde mont strycken. Of gheeft hem Szyrop van Gzanaetappels met poeper van Munte.

Of neemt een vierendeel loots Aloes hout/ een achtendeel loots Mastice/ en tien Gerste cozens swaer Galnoten/ stoot dese dingen seer clepne/ mengtse met Szyrop van Rosen/ ende Gallia Muscata: gheeft daer af den kinde eer dat supcht/ende leght hem dit plaester op de maghe. Neemt Mastice/say van Sleen/Aloe epaticum/Galnote/witten Wierdoock/ende ger oost broot/ van elcx euen vele/ Stoot dese dinghen wel clepne/ende mengtse met Rosen/ ende Szyrop van Rosen. Maecht daer af een plaester/ ende legget op de maghe van thint. Maer ist dat tghene dat thint ouergheeft een stercken reuck heeft/ soo gheeft hem in Verjups / of say van Quen / ende maecht hem dit plaester. Neemt Gersten meel/ ende groene srypchkens van Bzaemen/ ende schellen van Gzanaetappels / stoot dese dinghen seer clepne/ menghtse met Roosewater/ende legghet op de Maghe van thint.

Maer ist dat thint heeft een quade Maghe die niet en teert / soo strycket hem de Mage met Roosewater/daer Muscus in gebroken is/ of met Myrtus water/ en geeft hem Guesay in zijn dyanck/ met wat Nagels en Supcher/ende een schynpel Gallia Muscata.

Dat xxij. Capittel.

Van swaere droomen.

DE swaere dromen comen gemeenlick van te seer opbullen/ Dewelcke aldus benomen worden. En latet niet terstont met volle maghe slapen/en geeft hem een luttel Honichs te lerken/ geeft hem ooc alle daghe seuen greppen Diamuscus/ of Diapliris/ en sonderlinge is hem seer goet Teriakel met melck inghegeuen.

Dat xxiii. Capittel.

Vande ghenegentheyt tot vallende siecte.

DEN kinderen comt oock een siecte/ghenaemt in Latijn Mater Puororum, dat is te seggē/der kinder moeder: dewelcke hun comt als men die te suppen geeft/en de teekenen daer af zijn dese. Sy cryten vele/ sy verspicken inden slaey/en en comen niet wel slapen: daer en bonen worden sy heet/ henlieder aessen stinct/ dwelcke comt/ als de kinderen meer melck suppen dan sy mogen. Men helpse aldus. Maert dattet melck vande Doester goet werde / ende dat thint die mach verteeren / ende gheeft hem alle dage/acht greppen Diapliris/ of Diamuscus/ maer sonderlinghe is goet/ dat men hem Theriakel geue in melck ghebroken.

Dat xxv. Capittel.

Vanden roechelenden aessens.

TCaen dat roechelen/ neemt Lijnfaet clepne ghestooten/temperet met gheschupmde Honich/en stryct daer af dicwils den kinde inden mont. Maer ist dat groot: hitte heeft/so neemt wit Comijn clepne gestootē/ mengt met gheschupmde honich/en strycket hem inden mont.

Dat

Dat xxvj. Capittel.

Vanden wtganck vanden aersdarm.

Ist dat hem den aersdarm wtgaet/ neemt schellen vā Gzanaetappels/ en Mirrus/ Epckelhuyskens/ drooge Rosebladers/ gebzanden Hertshozen/ Alupn/ Septe claewen/ bloemen van Gzanaetappels/ en Galnoten/ van elcx euen vele. Siedet alle dese dinghen seer wel in water/ daer nae hadet tkint daer in.

Dat xxvij. Capittel.

Van harde Camerganck, Tenastmon ghenaeemt.

Ist dat tkint heeft seer harde camerganck/ neemt saet van Hofkerse/ en witte Comijn/ van elcx euen vele/ Menghet met oude koepeboter/ ende gheeft daer af den kinde te dzincken met cout water.
Of neemt Termentijn/ legget op gloepende colen/ en laet den domp comen inden aers van tkint/ Of den domp van Griex Beck.

Dat xxviij. Capittel.

Van Wormkens inden aersdarm.

Ist dat den kinderen groepen inden aersdarm/ gelijck Caes mayen/ of minder/ of ist dat hun langhe woymen in tlijf wassen/ neemt Gras water/ ende gheuet hem in met melck. Of neemt wit Cozal/ schauelmege van Juooz/ ghebzande Hertshozen/ ende Treos/ van elcx een schruvel: doet daer by vijf loot wit Supcker/ ende Gras water soo vele als van noode is: maect daer af een rolleken/ ende geeft daer af den kinde alle dage een half loot. Of neemt wit Comijn clepne ghestooten/ menghet met Offen galle/ maect daer af een plaester/ ende legghet op de Pauel van tkint. Of gheeft hem in Olie van Olijuen/ die doodet alle woymen in tlijf.

Maer die clepne woymkens sult ghy aldus dooden. Neemt Boomwolle/ maect daer af een taphen/ ende nettet in Olie van Alsem of van Ruyte/ of in Olie van Perse keernen/ of van bitter Amandelen/ ende steeckt dat inden aers vanden kinde. Het ware oock goet dat ghebaret ware in water/ daer Perse bladers ende Alsem in ghesoden hebben.

Of maect dese naevolghende salue/ en strijct daer mede tkint byde biere. Neemt Alsem en Lupijnen/ van elcx een half loot. Carui/ wit Comijn/ Rigelle/ Sautozie/ Zwaer saet/ en ghebzande Hertshozen/ van elcx een loot/ stoot alle dese dingē seer clepne/ en mengtse met olie vā Alsem/ en van bitter Amandels/ van elcx vier loot/ en een loot was/ maect daer af een salue/ ende gebzupt die als voorszeyt is. Tegen de groote woymen/ maect hem dit plaester. Neemt een half loot Rigelle/ Aloe en roode Cozallen van elcx een vierendel loot/ Alsem en Mastic/ van elcx ee half loot/ geweerte Coliander ander half loot/ Roggemel ses loot/ Lupijnen anderhalf loot/ Saffraen den vierendeel loots. Alle dese dinghen clepne ghestooten zijnde/ tempertse met vier loot say van Ruyte/ of Olie van Ruyte/ en acht loot say van Alsem/ oft olie van Alsem/ maect daer af een plaester/ en legget een hant vzeet op de Pauel van tkint. Of neemt say van Alsem en Offe galle/ van elcx vier loot. Cologuintappel ghestooten/ twee loot/ ende een luttel Roggemel. Maect daer af een plaester/ ende legget warm op de Pauel van t'kint.

leert hoe men t'nieugheboren kint sal handelen.

77

Of sleetet Alffem / ende Saluoten in water. In dit water sult ghy tkint
wel baden/ende laetet tot aende Ravel daer inne baden.

Dat xxix. Capittel.

Als een kint teer rappich wort.

Remnt Myrtus clepne ghestooten / ende stropet daer op. Of neemt
Ireos/rooze Rosen/wilt Galigaen/ of Gomme Dragant / eenighe
van desen / oft alle tsamen clepne ghestooten zijnde / doet die daer op.
Of neemt Olie van Rosen / twee loot / wit Wierrooc een vierenderel
loots / smelt die tsamen / en doet daer by acht Gerste cozens swaer Camfer /
maer breekt hem eerst in koozewater / ende maectt daer af een salue. Daer
mede scrjct dat kint. Of neemt witte Ceruse salue / of Menie salue.

Dat xxx. Capittel.

Vande vallende siecte.

De kinderen die met sulcken siecte ghequelt zijn / sal men gheheel be-
hoorzlich met spijse ende dranch houden / die verwarmen en droogen.
Inghelijcx so sal haer de Voester houden / dat haer melch goet ende
natuerlick werde. Men sal haer thoofst purgeren / ende sy sal haer
wachten van alle roude ende vochte spijse t'eten / ende tkint niet meer laten
suyghen / dan so vele alst wel verteeren mach / ende doet hem inde Reuse ga-
ten Olie van Beuerfijn / Costus Olie / Olie vā Euphorbium / ende laet hem
riecken Gupre oft Asa foetida. Men sal oock aen zynen hals hangen wortel
ende zaet van Pi enen / die ghepluct zijn in tbrcken vander Mane. Ende in
dien dat van noode is / gheeft hem in Theriakel.

Of gheeft hem Honich water ende Hasenrenne / maer en laetet dien daer
niet suyghen / han t hem Eycke Marentacken aenden hals / die in tbrcken
vande Mane ghepluct zyn.

Dat xxxi. Capittel.

Als een kint te seer afneemt.

Remnt de boeten en thoofst van een Hamel / giet daer op veel waters
en laet sieden tot dat raleesch vanden beenders gaet. In dit water
salment dickwils baden / ende na dat ghebader is wel droogen / ende
met dese salue strijcken. Peemt onghesouten boter / ende Olie van
Violetten of van Rosen van elc drie loot / Verckens liefse anderhalf loot /
wit Was een loot / smelt dese dinghen tsamen / ende maectter af een salue.
Strijcket kint daer mede alle daghe nae tbadt.

Of neemt wit Was ende Verckens liefse / Schapen roet / ende onghesou-
ten boter / smeltet alle dese dinghen op een gloet / zijghet die deur een doeck /
ende ghebruyctse als vozen.

Dat xxxij. Capittel.

Teghen die lamheyt vande kinderen.

Ist dat t'kint noch suyghet / so gheeft de Voester Medicijne die her-
warmt ende droocht / geeft haer ooc t'eren ghebraect ende ghebacken /
maer geen melch / visch of hart vlep. ch. Sy en sal ooc den wijn die sy
drinck

Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs

bzint niet wateren/ ende sal thint baden eer sy hem te supghen gheeft/ ende wel strycken met Olie van Zeuerfijn of met Costus Olie/ en hem ingheuen een achteendeel loots van dit Electuarium. Neemt wilde Mince/ Canceles/ wit Conijn/ dzoghe kose bladers/ Mastic/ Fenegriec/ Valeriane/ Ameos/ Boronicum/ Zedoar/ Nagels/ Sandelhout/ Aloes/ van elcy een vierendeel loots/ ende een achteendeel loots Muscus/ alle tsamen clepne gestooten/ ende doet daer by gheschuynden Honich/ ende maect daer af een Electuarium/ ende geeft daer af den kinde alle daghe twaelf of dertien greppen.

Maer ist dat thint lam is in alle zyn leden/ so neemt twee loot Was/ ende een vierendeel loots gestooten Euphorbium/ ende Olie van Olyuen/ maect daer af een plaester/ ende legghet op den kugge graet.

Dat xxxij. Capittel.

Van tbeuen vande leden.

Remt Olie van Croosen ende Bardus Olie/ oft Olie van Bayen al-
leene/ maect die warm/ ende stryct daer mede seer wel die leden/ en
rugge graet van thint.

Dat xxxiii. Capittel.

Vanden Steen inde Blase.

Als thint den Steen heeft inde Blase/ oft dat de gangen andersins zyn
verstoppt ende beletten water maken/ daer af zyn dese de teekenen. Sy
pissen niet suetter/ ende seer luttel reffens. De pisse is gheheel claer/ en
thinechtken wort terstont zyn mannelicheyt stijf/ Daerom helpt hem
in deser manieren. Badet in warm water/ in dwelcke ghesoden hebben/
Maekwe/ witten Quenst/ Lijnsaet ende Glascruyt.

Daer na geeft den kinde pet in/ dat hem de pisse soet af drijft/ ende als ghy
hem slape legghet/ so stryct hem om zyn ghemachte met Olie van Olyuen/
ende geeft hem Bzaembesse water in melck te drincken.

Of neemt poeper van Boeken ende ghebrande Schozpioenen/ clepne ghe-
weuen ende met Olie van Schozpioenen of van witte Lelien ghemengt/
legt hem dat op zyn ghemachte.

Dat xxxiv. Capittel.

Teghen scheele ooghen, of tshieten vanden ooghen.

Als thint niet d'een ooge scheele siet/ so stelt die wiege dat thint gelijck
teghen tlicht sie/ ende niet opwaerts of neffens hem en sie. Ende ist dat
aen d'een sijde scheele siet/ so keert die wieghe in sulcker manieren/ dat
met d'ander sijde teghen den dach sie/ ende stelt hem snachts een bran-
dende keersse/ op de sijde daer het niet scheele en siet. Haught oock voor hem
schoone doerken/ te weten groen of Gougeelw laken.

Dangt hem oock een stale Spieghel op de sijde daer sy niet scheele en siet.
Ende dat het allen een sie dat een Cayproen of Caype/ en nergheens el sie dan
inden Spieghel/ tot dat in slape valt/ ende doet dat dickwils.

Claelste ende xxxvj. Capittel.

Vande lusten vande bevruchte vrouwen, ende ander perfoonen.

Uooy een bestryt van dit Boeckken/en hebbe ic niet conne laten haer by te voegen dit Capittel:namentlick vande lusten vande bezuchte vrouwen/die vanden Gycken ghenoeint zijn Cita ende Malotia; en vande Latijnsche Plica. Dese is een besonder weecheyt en swaecheyt vanden apperijt der mage / die sommige vrouwen aencomt als sy bezuchte zijn/ghemepallic inde tweede of derde maent/ nae dat sy ontfangen hebben/sulck dat sy sommige alsulcke quade en sterke lusten hebbe/ dat sy begeren onnatuerlike dinget' eten/gelijc als zijn/Crijt/Colen/Leem vande wandē/Was/sop daer in Garen heeft ghesoden gheweest / iae oock van menschen t'eten/ghelijck wy hier dese gheloofweerdighe Historien sullen verhalen.

Sulcke quade lusten comen ghemepallick/ als gheseyt is / nae die tweede ende derde maent/nae dat de vrouwe vanden man heeft ontfangen/midts dien dat op den seluen tijt / t'bloet dat tot voetsel vanden kinde toebloepet/ deure de teericheyt van kint/niet en can al tot voetsel vanden kinde vertereert worden / ende oock niet meer zynen ghewoonlicken wtganck ende wtvloet alle maende hebben / Daerom loopt sulck ouerbloedich onreyn ende vuyl bloet te rugghe/ende maect een vuple maghe/by brenghende menigerhande onnatuerlike lusten/ghelijck de naevolghende exempelen/die menich mensche bekennt zijn/welwijzen.

Niet verre van Andernaken int Bisdom van Ceulen/heeft een bezuchte vrouwe in een Dooy by den Ghijn ghewoont. Dese alsoo sy bezucht was/heeft een quade lust gheregen/dat sy dachte haer ghetroude man/denwelcken sy anderius lief ende weert hadde/t'eten. Sy legget laghen dat sy hem hemmelick doobet/en etet hem daer nae al raen half op/Wander helft heeft sy ghesouten in een vleesch cuppe/ende ghesoden. Sommighe daghen daer nae fos de man van zijn vrienden ghesocht wert / ende dat haer die lust vergaen was/heeft sy opentlick bekennt hoe de sake vergaen was/en was daerom wattermaten dyseue/ende hadde een hertelick leetwesen.

Tot Epsleben in tgraeschay van Mansfelt heeft een bezuchte vrouwe ghecocht een Longe van een Vleeshouwer: als sy die nu ghecocht hadde/so sach sy dat de Vleeshouwer een calen cop hadde/en sy creech lust dat sy hem de Longe soude mogen op den calen cop slaen. De Vleeshouwer sach dat sy bezucht was/heeft haer dat toegelaten: Ende sy sloech hem die bloedighe Longe met alle haer macht op den calen cop/ende trede achterwaert. Als sy was een wepnich achterwaert ghetreden/so is sy weder gheromen/en bidt den Vleeshouwer/dat sy noch een slach soude moghen slaen/De Vleeshouwer was te vreden/ende sy sloech noch stijuer dan sy eerst ghedaen hadde/so dat hem thoost en het aenschijn vande bloedige Longe/geheel bebloet was. Sy begeert van hem dat sy voor de derde reyse noch eenē slach mocht slaen/maer de Vleeshouwer en wildet niet ghedooghen. De vrouwe is nae hups ghegaen / ende heeft naederhandt ghebaert drie kinderen / van dewelcke de twee waren leuende/ende dat derde doot.

Tot Lemberch inde Slesien was een bezuchte vrouwe / die een Dapsach met blooten beenen op Pantoffelen wten badt gaen / sy creech om de Dape een stuck vleesch te bijten wt zyn bloot been/Sy schiet hem ende viel met beyden armen om zyn bloote beenen/ende hijdt hem een wt die kuyte. De Dape roept om hulpe/ende tiert seer luide den

so datter veel volcx quam geloopten/ dat daer mede was lachende/ de Pape moest alsoo de pijn lyden/ ende den spot vooz goet nemen.

Op een ander geweste was een bevruchte vrowwe/ die ginck vooz by een Bachers deure/en sach den Bacher naecht staen vooz den Ouen. Sy creech een lust om hem een stuch te byten wt zijn schouderen / maer sy en wist niet hoe sy dat soude mogen doen. Sy ginck also sommige dagen treurich/en en ghevruchte gheen spijse. Daer man hadde medelijden met haer/ ende dede groote neersichtyt om haer te mogen helpen/ oft yet te wege te bringen/ dat sy eten mochte. Ten laetsten deur veel beweginge van haer man/ so seide sy tot hem dat sy nae eenighe sake lust hadde/ ende mocht sy tselfde hebben/ dat sy soude ghenesen/ ende bekende nae veel vrachens dat sy een lust hadde/ om te mogen den Bacher in zijn schouderen byten: De man hadde medelijden met zijn huysvrouwe/ ende gheloeft den Bacher dat een pegelick hoorde/ een seker somme gels/ om dat sy de vrowwe soude laten byten. De Bacher laet hem gheseggen/ ende laet die bevruchte vrowwe twee beten byten. Doen begerde die vrowwe de derde bere te byten/ maer de Bacher om de pijn wille/ en wilder niet meer ghedoogen. Als nu die tijt van baren quam/ soo haerde die vrowwe drie kinderen/ twee leuende/ ende dat derde doot.

Dese ende derghelycke exempel bevint men dagelick seer vele/ ende zijn voozwaer om medelijden daer mede te hebben.

Het is een seer ghemepne sake/ dat sommige lust hebben om t'eten Colen/ Crijt/ Blas/ sop van lijnen garen/ Waghesnepz/ ende derghelycke vupie dinghen/ ende dat oock de vrucht/ als sy dien lust niet en moghen volbringen/ daer deur hinder aen t'lichaem crijghet.

Alsoo siet men oock dat seer veel kinderen besonder lijckteecken met huir ter werelt bringen/ t'p deur verschrieken/ of deur eenige lusten/ als de vrowwen die niet en connen volbringen/ Ghelyck als zijn Eertbesien/ Druyuen/ ende mentgherhande manieren van vleecken / ende litmaten van dieren aen t'lijf gheteeckent/ Daze monden/ Verckens-muplen/ roode wijn vleecken/ alle dewelcke te verhalen gheensins van noode is.

Noch crijgen ooc anderfins menigerhande lusten tot spijse/ vrowwen die niet bevrucht en zijn/ te weten/ als hun maentsonden ophouden en gheschiet zijn want de magge wort daer deur mer veel quade vorchticheit verlate/ die een oorzake zijn van sulcke lusten. Geschiedt ooc dicwils in mans personen/ dat de magge geheel onlustich is tot spijse/ en dingen begeert die hem geheel quaet zijn/ als inde coztse gheschiedt/ dat menighe lust hebben tot raen en suer crupt/ d'ander tot melck/ de derde tot cout water/ ende tot rauwen Harinck/ ende dat sy oock dicwils deur t'volbringen van sulcke lusten/ de coztse en ander langheduerende siekten quijze worden.

Daer wt mach men merken / hoe die natuere in haer voornemen ende werckinge so crachtich is/ dat sy dicwils deur sulcke lusten/ als sy die mochen betomen/ verquicken/ en genesen/ Ter contrarie oock/ als sy hun wille te begheerte niet en connen crijghen/ dat sy daer deur ghecrant worden/ datter dicwils menigerleze hinder toeklaet.

Dit sy tot een bekuyt van dit Boeckken, vooz desen tijt int cozte ende voluomen ghenoech beschreuen.

Een onderwijfinghe hoe hun die be- vuchte Vrouwen sullen houden.

Die bevruchte vrouwen sullen ten eersten haer wachtfē vooz groot verschrieken en gramschay/ende altyts principaeli hoeden vooz droefheyt. Sy en sullen oock geen ader laten openen/ten sy dat de noot verhepschte/ende dat sy ontrent vier maenden ghedraghen hebben/ende dat sy oock sterck en ghesont sijn. Sy sullen hen oock wachten vooz vallen/slaen/ende vooz leet doen. Sy sullen oock sonder swaricheyt/en treuren sijn. Alle wat hun vrolick ende blijde mach maken/tsy met bootfen oft lacchen/in ghenoechte nae alle betamelicheyt is hun goet: Nochtans sullen sy hun stille houden/ende tamelick besich sijn. Sy sullen hun seer nigdet van suel te loopen ende ryden/ende sullen schuwen soude en vozt/en stercke winden. De hitte en is hun oock niet seer nut/oock alle dinghen die hun een lust gheuen/ist dat sy wel comen becomen/gheeft de vucht gheen clepne sterckte/tsy niet drincken of met eten. Maer sy en sullen niet veel baden/ten sy inde laetste maent van ist hun seer goet. Tbadt sal bereypt wordē met witten Huensl/ Waelwe/Violetten/Deerenelaeu/daer in de vrouwe sal sitten maer niet te langhe/ende suet sweeten/op dat sy niet flau en worde. Als sy wil wt badt gaen/so sal men heur ouer al wel strycken met Olie van Violetten/of Poplier salue. Sy sal haer matelick houden in eten ende drincken/nochtans en sal sy geen honger/noch grooten dorst lyden. Luttel ende dickwils sal sy eten/nae dat de nootdrift verhepscht/ende sullen haer wachten vooz groue spijs/als sijn gheroet Vintul/psch ende geroet Speck/Woollen/Linsen/Gerste ende racuwe appels/Alle visch is heur verboden/maer eper's nisch ghesoden sijn haer altyts ghesont/Calfvulpsch/Boenderen/tonghe Geythens/Verten/Aeeraluers/cleyn ghebogelte/ende ander Wiltbraet wel bereypt is haer wel goet. Medicijnen ende dranchen en sal sy niet innemen/maer wordt sy hart van camer gaurk/soo sal haer goet sijn Beete met Boter ghecohet. Sy sal haer oock wachten vooz byplen stanck/op dat sy niet flau en werde/ende ist dat sy flau wort/soo neemt water van Buglosse met Roose water ende een luttel Saffraen ghemenght/weecht daer in een doercken/ende legget op haer herte/ende sy sal tot haer seluen comen. Sy sal oock alle acht daghen haer voeten wasschen met water daer in ghesoden hebben Steenrupte ende Camille met een luttel Souts. Ende oft geschiede dat de vrouwe haer maentstonden sage/geeft haer t'eten melck of byp/daer in gloepende psch gheleecht is/nochtans niet raet van een gheschiet Medicijn. In desen tijt sal sy haer wachten van te veel oncuysheyt te bedriuen/Maer als sy sal comen inde laetste maent/soo sal sy wel toefien dat sy haer niet seer vele en oeffent om te klimmen of hooge te heffen/Als nu haren tijt sal nae by sijn om te gheligen van kinde/so sal sy gaen wandelen/ende oock rappen op ende neder gaen/om dat sy te rasscher syset hebben soude/maer als sy in aerbeyt gaet/soo gheeft haer dies wortel/op dat sy terse intefende werde/en te lichtelicker bare. Als sy nu verlost is van kinde/sal haer wel verwaren/en met lichte spijs vorden/men sal haer eten der vleesch/haer dranch sal sijn claere wijn/en men sal haer van verset

Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs
deft ende vzeese bewaren/ men sal haer dock gheen Honich gheuen.

Hoe men dat nieughebozen kindeken sal houden.

TEn eersten als thint ter werelt is gheromen/ men sal Roosen ende Sout tfsamen stootē/ ende daer mede besprozen zijn lijf/ zijn aensicht/ zijn armen ende beenen/ Of strijcket wel met Cychel olie/ want dat sterct hem alle zijn leden/ ende maect een harde hupdt/ soo dat hem de roude/ ende alle rouwsicheyt min letten sal. Daer nae snijt hem af seer fraep zijn Nauelken/ vier vingers vzeet vanden lye/ ende legghet dan op de suede van het Nauelken/ een poeper dat ghemaect is van Bolus/ Drakebloet/ Sarcocolla/ Mirre/ en wit Comijn/ legt dan Boomwolle daer op die genet is in Olie van Olijuen/ ende verbindet wel met sachte doerckens/ sonder de Nauel eenich ghewelt te doene/ want t sal van selfs afvallen.

Hoe men de kinderen sal baden of wasschen.

MEn sal thint alle daghe baden of wasschen met laeu water/ ende soo haest alst ghebade is/ salt ghestreken worden met Olie van Roosen/ ende men sal hem dock op de selue stont/ zijn leden strijcken/ als hy die mach wtstrecken/ ende aerdich fatsoneren te wijle dat sy noch weech zijn. Inghelijc moecht ghy oock thint zijn ooren/ neuse ende hooft te wijle datse noch saechte zijn soetelich fatsoen geuen. Ghy sult ooc metten handen zijn buycken strijcken/ ende voort al doen dat hem soude ghedaen worden.

Hoe dat kindeken sal ghewiecht/ ende slapen ghelept worden.

Ale den derden of vierden dach/ als hem de Nauel af vallet/ soo sult ghy nemen Sper-schalen/ ende seer cleyn ghestooten zijnde/ mengtse met wijn/ ende leghtse op het Nauelken met een schoon doercken vast daer op ghebonden. Die armen ende beenen sult ghy wel wtstrecken/ ende zijn hooft decken/ ende alsoo aerdich winden. Daer nae legghet ende wieghe/ metten hooft hoogher dan thijf/ ende wiegghet sachte al singhende met halue stemme sonder luyde roepen. Want daer deure sal hem de gheeft verheughen/ ende sal soeter slapen. Alst nu licht en slaept/ soo sult ghy gae slaen dat voor verschrieken bewaert sy/ ende laet de wieghe stellen sonder ghesuyt daer dat coel ende dypster is. Decket zijn oochskens wel/ datter licht niet en sie/ want dat sterckt hem tghesichte. Alst nu wacker wort soo sult ghy zijn ooghen nae tlicht keeren: een badt ware hem dan oock ghesont/ ende sult hem op de selue stont soo langhe baden/ tot dat zijn gheheel rootachtich wort: Nemet dan wt tbadt/ ende strijcket wel met sich/ daer nae wascht hem ooren ende soghen/ ende vzoochtse met een doercken. Ten laersten sult ghy zijn lijf ouer al wel strijcken met Olie van Olijuen/ dan sult ghy oock alle zijn leden buyghen/ achterwaert/ voort/ oer/ op ende neder/ de beenen/ den hals/ den rugghe/ die handen/ armen/ vanden vanden/ ende lenen/ want sulck sal hem nut ende goet zijn.

leert hoe men t'nieugheboren kint sal handelen.

Hoe de Moeder tkint sal te suppen gheuen en boeden.

Sal tkint met melck boeden tot dat begint tanden te crÿgen/want so lange is den kinderen d'melck alder ghesontst/ende alle tgene dat men hun geeft voor dien tijt/dat van melck niet en is gherouwen/dat brenge siecken by: maer geen melck en geeft hun meer der stercke/dan die tsuprÿt van zijn moeder: daerom salt suppen zijn moeders borsten/ende van gheen ander vrouwen meer. De moeder sal haer met spÿse ende drancÿt houden/ghelijck sp ghedaen heeft te wijle dat sp bevrucht was. Nu om dat tkint d'melck te beter soude verteeren / soo sal zijt maer twee of drie mael daechs te suppen geuen/ende dat so lange tot dat stercker is/ende meer verteeren mach/want dan sal sijt dickwijlder te suppen gheuen / nochtans niet veel tseffens. De moeder sal oock alle mogghen tgroue melck af melcken en dan het kint laten suppen/ende en sal haer niet laten verdrÿeten/als haer die borsten sweeren/maer sal dan tkint een ander vrouwe beschÿcke / die tselfde sal te suppen gheuen/ ende dat so langhe tot dat haer melck wederom goet is/dan sal sijt selue weder te suppen gheuen/ maer matelick op dat hem niet en ouer supghe/want daer wt sprÿpt veel quaets.

Hoe men tkint sal houden/als die tanden wtcomen/ende hoemen tkint sal lichtelick leeren gaen ende spÿken.

Als tkint begint tanden te crÿgen/so wijsÿt hem dicwils het tantbleesch met Doender smout ende Hazen herffenen: maer alst begint te splÿten of clouen/soo wijsÿt wel met Sout ende Honich/ende strÿct hem den hals/de kiel/ ende tantbleesch met Olte van Dioletten. Wascht oock zijn hooft niet water daer in Camille ghesoden heeft. Zijn spÿse sal zijn teer ende licht/niet te heet/noch te cout/Licht vleesch dat wel nuwe ghesoden is mach men hem gheuen maer niet te vele. Hem sullen oock goet zijn ghesoden ende ghebraden Peeren/Moes ende geknouwvet broot / en oock in wijn ghewepet: maer luttel honich of water sal men hem geuen. Nu sal beginnen te gaen/ en willet metten eersten niet wennen haestich te gaen op dat daer deure gheen hinder en crÿge aen rugge ende boeten. Maer die v dat lange is eer dat gaen can/soo neemt stelen van Cabuys coolen/siet seer wel in water/ in dwelcke men sal sauentz ende smorgens wel wasschen zijn boeten ende hosen. Alst nu begint te spÿcke/so sult ghy niet neerstichÿt hem leeren goede seden ende manieren / maer om dat lichtelick soude leeren spÿken/so neemt Sout ende Doerhout/Honich ende Wieroc/menget dese dinghen tamen/ende wijsÿt hem daer mede zijn tonghe/want daer deure sal hem de sprake licht vallen/ende t sal die so veel te rasscher begripen.

Wat Doester dat men den kinde sal soecken ende kiesem als de moeder niet en mach haer kint selue soghen.

De Doester sal zijn van goede ghestalte/niet te ionck/noch oock te v. So sal oock zijn wel ghesont van lichaem/vooghen ende andersulck dat sp aen haer lichaem gheen ghebreck en heeft. Si sal hem niet te v. Want in die

1329099
Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs.

habde/tkint soude daer toe ghenegen werden. Sp sal oock zijn manierlick/
cupfch ende repn/Ende om dat haer melck gheheel crachtich soude bliuen/
soo sal haer spijsen zyn witte broot/ende goet vlesfch/ Aijs/Letouwen/ ende
Amandelen oft oock Haselnoten. Daer dzanck sal zyn clare wynn / ende sal
haer somtijts baden / Luttel arbeyts sal sp doen / ende ist dat haer t'melck
begint te vergaen/soo sal sp dickwils ende veel Ciceren eten/oock Boonen/
ende meelpay. Bouen dien sal sp wel rusten ende slapen op dattet melck den
kinde deucht doen mach: ende sal haer wel wachten van Ruyn of Loochs
t'eten/oock van bitter ende suere spijsen/ende wat met Peper bereypt is. Ghes-
fouten spijsen en sal sp oock niet eten noch wat met Afsyn ghecohet is. Sp sal
haer oock wachten van byslapen/want in dien sp bevrucht wert / soo soude
het melck den kinde onghesont zyn/ Maer in dien ghevaile so sal men tkint
speenen/om dat niet sieck en soude worden.

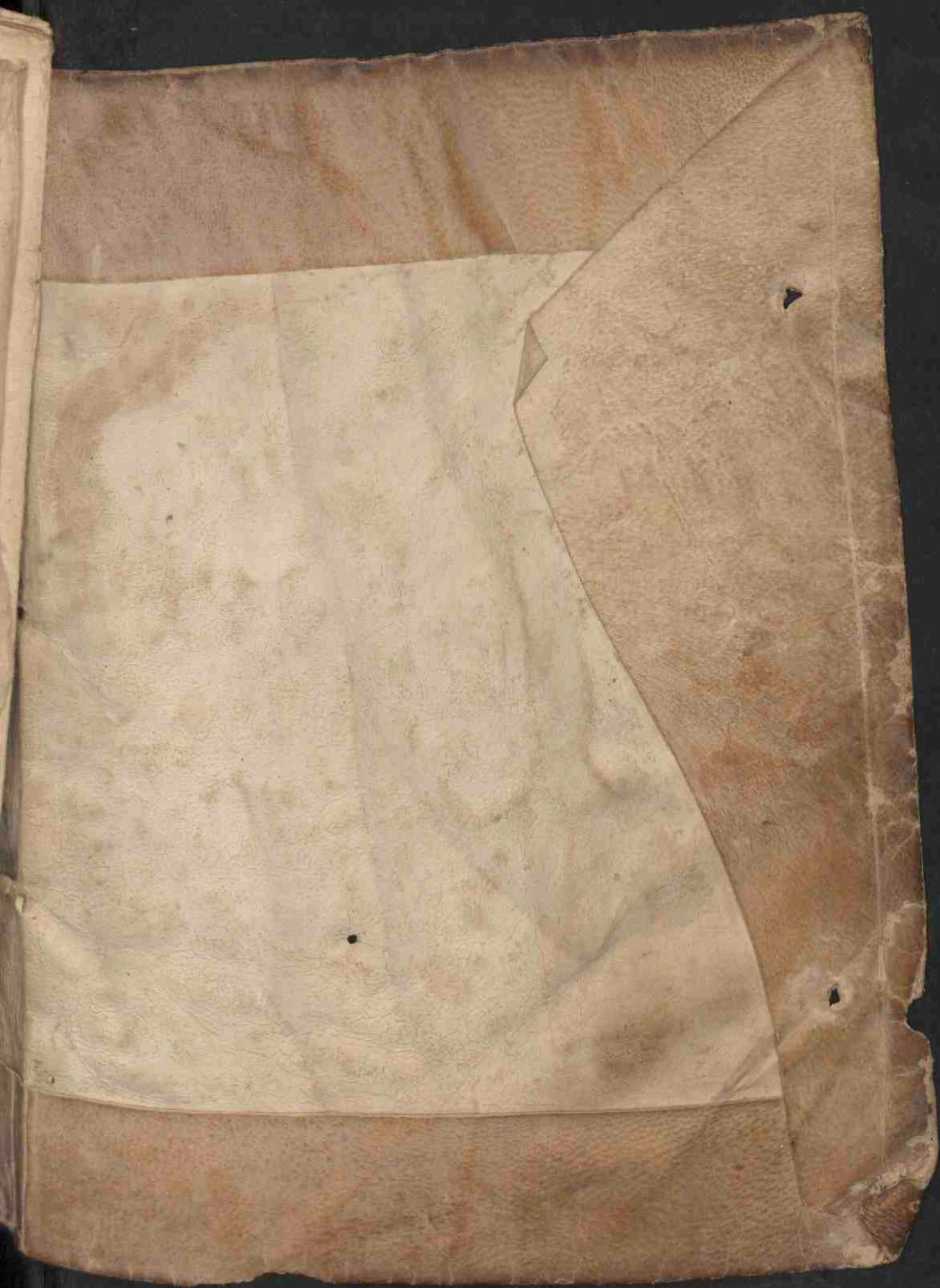
Hoe men tkint sal speenen/ende wat spijsen
ende dzanck hem aldernuyt is.

TEn laetsten als tkint ontrent twee jaren heeft ghesogen / soo sal men
tspeenen nochtans niet te seer haestich: Men sal hem dan t'eten ghe-
uen teere spijsen/die haest verteert is/ ende te drincken ghesupcker den
dzanck / Want ist dat ghy hem groue spijsen gheeft/ daer en is niet se-
erder/dan dat hem daer af den Steen groepet/ende dat onderhanich wort
vande Crampe/ in handen/voeten ende beenen. Alst heet weer is/ men sal
hem de borst sup ghen / Maer in dien gheschiede dat tkint de borst niet wel
en wilde verlaten/ende dat moepelich ware om speenen/soo sal men stooten
Mirre ende Crupsmunte/ende daer af een plaester maken/ony te legghen op
de borst vande vrouwe/ want deur de bitterheyt sal dan tkint de borst tegen
Daer nae sal men tkint opvoeden met spijsen ende dzanck alle dage ma-
nick te gheuen/ende men salt wachten voor verschric of gram te maken.
Slapen is hem dan oock ghelont/ende alst wacker is gheworden/ men salt
terstont baden/ en dan laten kinderspel hantieren / eer men hem t'eten
gheeft. Maer coets daer nae sal men eten gheuen/ men sal hem
oock somtijts wynn geuen/ en die gewatert. Want enckel
wyn soude hem hinderen / ende hier mede maken
wy een eynde van dese beschrijvinghe.

Register

ant. 4294

1329099
Het tweede deel van t'Boeck vande Vroetwijfs.

hadde/thint soude daer toe ghenegen werden. Sp sal oock zijn manierlich/
rupsch ende repn/Ende om dat haer melck gheheel crachtich soude bliuen/
oo sal haer spijsen zyn witte broot/ende goet vleysch/ Rys/ Letouwen/ ende
Amandelen oft oock Haselnoten. Haer drank sal zyn clare wijn/ ende sal
haer somtijts baden/ Luttel arbeys sal sy doen/ ende ist dat haer t' melck
begint te vergaen/soo sal sy dickwils ende veel Ciceren eten/ oock Boonen/
ende meelpay. Vooren dien sal sy wel rusten ende slapen op dattet melck den
kinde deucht doen mach: ende sal haer wel wachten van Riypn of Looch
t'eten/ oock van bitter ende suere spijsen/ ende wat met Peper bereyt is. Ghe-
souten spijsen en sal sy oock niet eten noch wat met Wijn ghecohet is. Sp sal
haer oock wachten van byslapen/want in dien sy bezucht wert/ soo soude
het melck den kinde onghesont zyn/ Maer in dien ghevalle so sal men t'ant
speenen/om dat niet sieck en soude worden.

Hoe men thint sal speenen/ende wat spijsen
ende drank hem aldernutst is.

TEn laetsten als thint ontrent twee jaren heeft ghesogen / soo sal men
tspeenen nochtans niet te seer haestich: Men sal hem dan t'eren ghe-
uen teere spijsen/die haest verteert is/ ende te drincken ghesuyckerden
drank/ Want ist dat ghy hem groue spijsen gheeft/ daer en is niet se-
erder/dan dat hem daer af den Steen groepet/ende dat onderhauch wort
vande Crampe/ in handen/ voeten ende beenen. Alst heet weer is/ men sal
hem de borst suychen/ Maer in dien gheschiede dat thint de borst niet wel
en wilde verlaten/ende dat moepelick ware om speenen/soo sal men stooten
Mitte ende Crupsmunte/ende daer af een plaester maken/ony te leggen op
de borst vande vrouwe/want deur de bitterheyt sal dan thint de borst tegen
Daer nae sal men thint opboeden met spijsen ende drank alle dage ma-
uch te gheuen/ende men salt wachten voor verschiet of gram te maken.
Slapen is hem dan oock ghesont/ende alst wakker is gheworden/men salt
terstont baden/ en dan laten kinderspel hantieren/ eer men hem t'eten
gheeft. Maer roets daer nae sal men eten gheuen/men sal hem
sock somtijts wijn geuen/ en die gewatert. Want enckel
wijn soude hem hinderen/ ende hier mede maken
wy een eynde van dese beschrijvinghe.

Register

font
E da
w
oock
gh
sch
boeck
an Olyu.
lett/or
ghon

1329099
neder/de
want sul
in hem n
we
et zyn

ant 4294

hoe

Sal
m
o
u
h
a
b
e
r
e
t
f
i

R